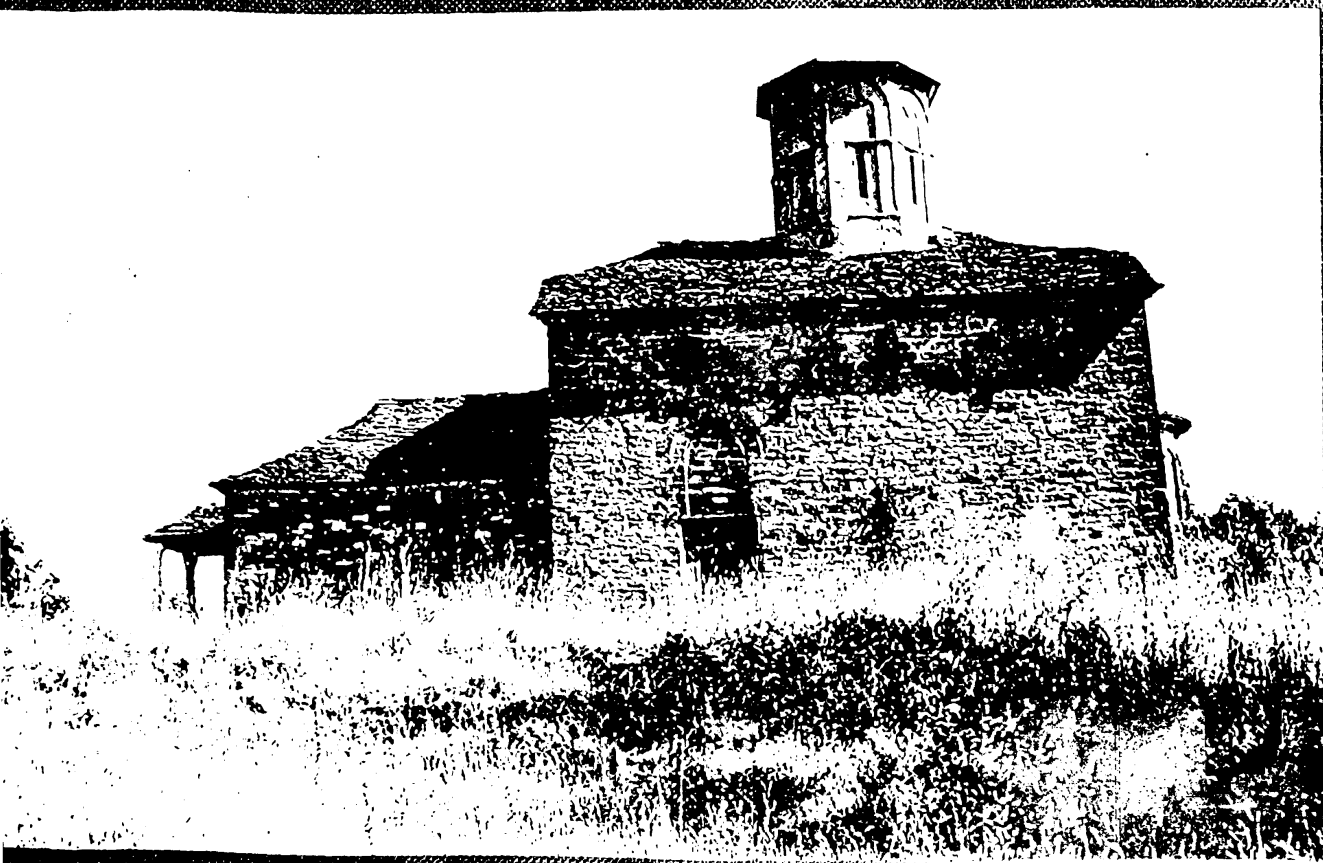

(ΜΑΝΤΕΙΟ ΔΩΔΩΝΗΣ)

ΕΤΟΡΙΚΟ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΛΕΥΚΩΜΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

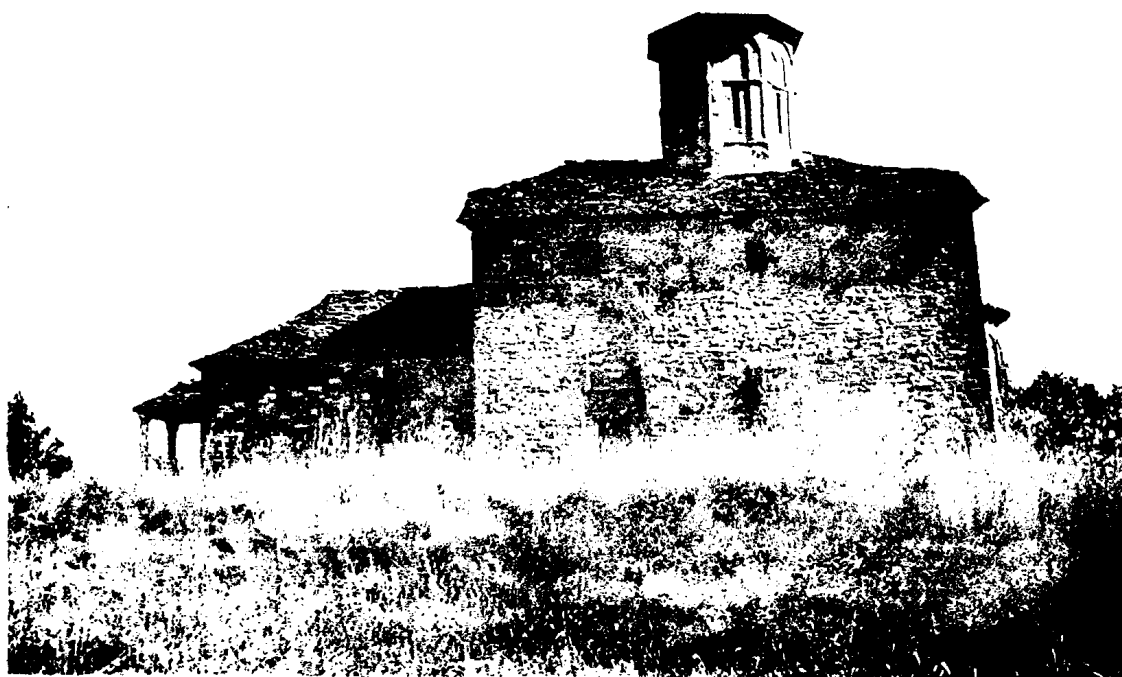
026000285251

ΑΛΠΟΧΩΡΙ

(ΜΑΝΤΕΙΟ ΔΩΔΩΝΗΣ)

ΙΣΤΟΡΙΚΟ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΛΕΥΚΩΜΑ

ΕΚΔΟΣΗ
ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΜΑΝΤΕΙΩΤΩΝ
2011

Περιεχόμενα

1. Ο Αρχαιολογικός μας χώρος	σελ.	11 - 39
2. Το χωριό μας	σελ.	41 - 59
3. Γενεαλογικά δένδρα	σελ.	61 - 113
4. Σχολική ζωή	σελ.	114 - 136
5. Καθημερινή ζωή	σελ.	137 - 176
6. Γιορτές	σελ.	177 - 194
7. Ο Γάμος	σελ.	195 - 209
8. Η κομπανία του χωριού μας	σελ.	211 - 215
9. Χωριανοί μας στα ξένα	σελ.	217 - 222
10. Αναμνήσεις - Νοσταλγίες	σελ.	223 - 239
11. Το λεξιλόγιο του χωριού μας	σελ.	241 - 274
12. Φωτογραφικά στιγμιότυπα	σελ.	275 - 299

Πρόλογος

Από την αρχή του περασμένου αιώνα και μέχρι το 1950, πόλεμοι, προσφυγιά, κατοχή, εθνική αντίσταση και εμφύλιος είχαν δημιουργήσει ένα θλιβερό σκηνικό φτώχειας και δυστυχίας για την πατρίδα μας.

Τις συνέπειες αυτής της τραγικής περιόδου βίωσαν για πολλά χρόνια και τα δικά μας χωριά.

Τις επόμενες δεκαετίες, μετά το 1950, ξεκίνησε μια διαρκής και επίπονη προσπάθεια ανασυγκρότησης, χάρη στην οποία χρόνο με το χρόνο καλυτέρευσαν οι συνθήκες διαβίωσης και στο δικό μας τόπο.

Η εφημερίδα μας «**Τα Μαντειώτικα**», που κυκλοφορεί τα τελευταία οκτώ χρόνια στο χωριό μας, έδωσε την ευκαιρία σε συγχωριανούς μας ευαισθητοποιημένους σε θέματα παράδοσης και ιστορίας, να εκφραστούν μέσα από τις σελίδες της και να φέρουν στην επιφάνεια σημαντικά στοιχεία από τη ζωή του χωριού μας τα παλιά εκείνα δύσκολα χρόνια.

Προκειμένου να διασώσουμε την παράδοση αυτή του χωριού μας, θεωρήσαμε χρέος απέναντι στις γενιές που απέρχονται, αλλά και ευθύνη στις νεότερες γενιές που ακολουθούν, να καταγράψουμε και παραδώσουμε, σαν ιερή παρακαταθήκη, τα ιστορικά και λαογραφικά αυτά στοιχεία διανθισμένα με παραδοσιακές φωτογραφίες από τη ζωή του χωριού μας.

Το Λεύκωμα τούτο, δημιούργημα μιας γενιάς Αλποχωριτών και Μαντειωτών, αφιερώνεται στις επόμενες γενιές Μαντειωτών, με την ευχή και την ελπίδα να ζήσουν καλύτερες μέρες από τους προγόνους τους.

Ιούνιος 2011

Δημήτριος Σπ. Λώλος

Πρόεδρος Αδελφότητας

Ευχαριστήριο

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Αδελφότητας ευχαριστεί θερμά:

α) Τους συγχωριανούς μας – συντελεστές του Λευκόματος που, ευαισθητοποιημένοι σε θέματα παράδοσης και ιστορίας, κατέθεσαν για τη δόμησή του τις γνώσεις τους, τα βιώματά τους, τις αναμνήσεις και εμπειρίες τους.

β) Όσους από τους συγχωριανούς μας ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα της Αδελφότητας, που έγινε για το σκοπό αυτό μέσα από την εφημερίδα μας τα τελευταία οκτώ χρόνια και μας διέθεσαν φωτογραφίες, από τις οποίες ζωντανεύει η ζωή του χωριού μας τα παλαιά χρόνια.

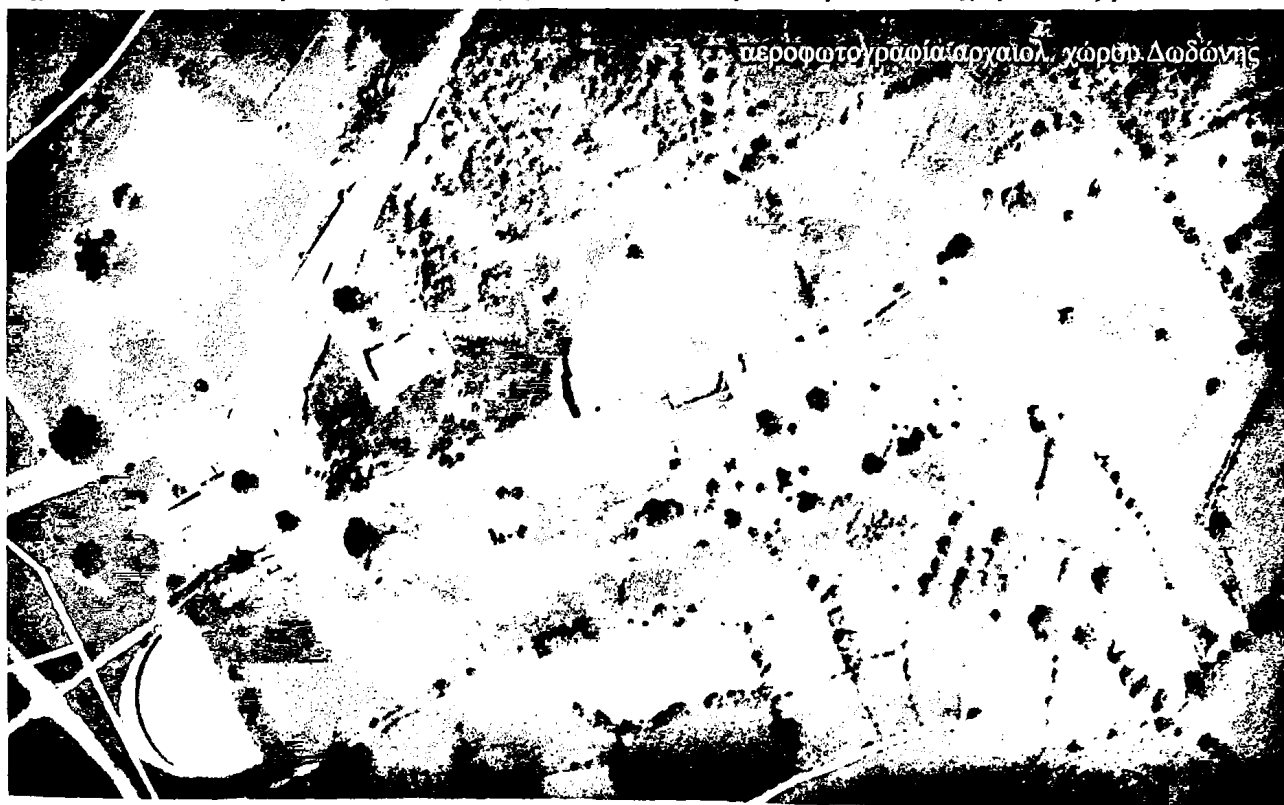
Ο Αρχαιολογικός μας χώρος (Ιστορικά στοιχεία)

Κωνσταντίνου Β. Ντάρρα

Εισαγωγή

Η κοιλάδα της Δωδώνης, με επίκεντρο τον αρχαιολογικό χώρο, έχει μακραίωνη ιστορία που χάνεται στα βάθη των αιώνων. Τα αρχαιότερα ευρήματα φτάνουν περίπου στο 2500 π.Χ.

Πολλοί αρχαίοι συγγραφείς έχουν ασχοληθεί με τη Δωδώνη. Ο Όμηρος, ο Ησίοδος, ο Σοφοκλής, ο Θουκυδίδης, ο Ηρόδοτος και άλλοι, μας δίνουν πολλές πληροφορίες για το Ιερό της Δωδώνης και το αρχαιότερο ελληνικό μαντείο όπου για αρκετές χιλιάδες χρόνια λατρεύτηκαν πρώτα η θεά Γη, έπειτα ο Δίας ο Πελασγικός με τη γυναίκα του Διώνη και τέλος ο χριστιανισμός για αρκετά χρόνια. Η παρακμή του Ιερού και της περιοχής άρχισε τον 6ο μ.Χ. αιώνα με τις επιδρομές των Σλάβων όποτε οι ντόπιοι βρήκαν καταφύγιο στην πόλη Εύροια που ίδρυσε τότε ο Ιουστινιανός (στο κάστρο των Ιωαννίνων). Από τότε άρχισε πλέον να ξεχνιέται η Δωδώνη και μάλιστα μέχρι του σημείου που οι νεώτεροι ιστορικοί να μην μπορούν να προσδιορίσουν το χώρο που βρίσκονταν.

Λόγιοι Ηπειρώτες όπως ο Αραβαντινός και ο Λαμπρίδης αναζήτησαν επίμονα στα ερείπια των αρχαίων ακροπόλεων της κεντρικής Ηπείρου το πανάρχαιο Μαντείο. Ο Leake ταλαντεύτηκε μεταξύ των ερειπίων της Δωδώνης και της Καστρίτσας.

Η τιμή όμως του προσδιορισμού της θέσης της Δωδώνης ανήκει στον πολιτικό Ηπειρώτη Κ. Καραπάνο ο οποίος το 1875 βεβαίωσε με τις ανασκαφές του τη θέση του ιερού.

Νεώτεροι συγγραφείς, όπως ο Κ. Αντωνίου, ο Α. Παπαθεοδώρου, ο Π. Τζιόβας, ασχολήθηκαν διεξοδικά με τα Δωδωνοχώρια και μας έδωσαν πολύτιμες πληροφορίες τόσο για την ίδρυση του χωριού μας όσο και για την μετέπειτα ιστορία του.

Ιστορία και παραδόσεις για την ίδρυση του Ιερού της Δωδώνης

Το Μαντείο Δωδώνης είναι αναμφισβήτητα το αρχαιότερο από τα διάφορα αξιόλογα Μαντεία που υπήρχαν κατά την αρχαιότητα στο Ελλαδικό χώρο. Για το πότε αυτό ιδρύθηκε δεν υπάρχουν σαφείς πληροφορίες. Οπωσδήποτε όμως η ιστορία του ξεπερνά τα 3500 χρόνια.

Κατά την περίοδο 2500 – 1100 π.Χ στην Ήπειρο εγκαταστάθηκαν οι προέλληνες ή Πελασγοί. Μεγάλος αριθμός Πελασγών εγκαταστάθηκε στην κοιλάδα της Δωδώνης.¹ Με αυτό το φυλετικό στρώμα μπορεί να σχετίζεται και η πρώτη λατρεία της θεάς Γης στη Δωδώνη.

Κατά την περίοδο 1900 – 1550 π. Χ, εγκαθίστανται στην Ήπειρο, όπως και στη λοιπή Ελλάδα, οι πρώτοι Έλληνες, οι Θεσπρωτοί. Ένας κλάδος του φύλλου τούτου οι Έλλοπες, οι Ελλοί ή Σελλοί, που κατοικούσαν στην πεδιάδα των Ιωαννίνων και της Δωδώνης, στην αρχαία Ελλοπία, αναφέρονται από τον Όμηρο ως γένος ιερατικό και προφητικό στην υπηρεσία του Δία της Δωδώνης. Κατά τον Ησύχιο οι Ελλοί είναι οι Έλληνες, που κατοικούσαν γύρω από τη Δωδώνη και οι ιερείς που ήταν αφιερωμένοι στη λατρεία του Δία. Έτσι είναι πολύ πιθανόν ότι το όνομα Έλληνες δεν είναι άσχετο με το όνομα Ελλοί. Με τα Ελληνικά τούτα φύλλα, ινδοευρωπαϊκά στην καταγωγή, συνδέεται η λατρεία της δρυός (το είδος της βαλανιδιάς της Δωδώνης) και πιθανώς του Δία.²

Έτσι το Μαντείο της Δωδώνης άρχισε να ακμάζει γύρω στα 1500 π.Χ. Γύρω από το χώρο του δημιουργήθηκε η πόλη της Δωδώνης με πληθυσμό κοντά στις 2000 κατοίκους και τριγύρω απ' αυτή μικροί οικισμοί.

Πολλές γνώμες και υποθέσεις υπάρχουν για την προέλευση του ονόματος Δωδώνη. Άλλοι νομίζουν

ότι προέρχεται από το Δία, άλλοι από τη Δωδώνη μια νύμφη του Ωκεανού, άλλοι από τον ποταμό Δώδωνα της Ηπείρου, άλλοι απ' τη λέξη "Δωδώ" που σημαίνει "μπουμπουνητό" και άλλοι από το ρήμα δίδωμι, (δίνω) επειδή η πεδιάδα της Δωδώνης ήταν πλούσια και εύφορη.³

Κατά τον 12ο π.Χ. αιώνα ένα νέο Ελληνικό φύλλο, οι Μολοσσοί, εγκαταστάθηκαν στη θέση των παλαιών θεσπρωτικών κατοίκων και μερικοί από τους Θεσπρωτούς αναγκάστηκαν να μετακινηθούν προς τη Θεσσαλία. Κάποιοι απ' αυτούς, που έφθασαν κοντά στην Ελασσόνα, στους πρόποδες του Ολύμπου, ίδρυσαν εκεί μια άλλη πόλη την οποία ονόμασαν Δωδώνη ή Βωδώνη σε ανάμνηση της πόλης από την οποία προέρχονταν⁴.

Την Δωδώνη αυτή εξερεύνησε με βάση της ομηρικές περιγραφές ο Α. Αρβανιτόπουλος. Ερευνώντας ο Αρβανιτόπουλος διεξοδικά το ζήτημα των σχέσεων των δύο Δωδωνών, συνήγαγε το συμπέρασμα, ότι εκείνο της Θεσσαλίας καθώς και το ιερό του Φηγοναίου Διός σ' αυτή, ίδρυσαν μετανάστες από την Ήπειρο στην Θεσσαλία.⁵

Πολλές παραδόσεις έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς για την ίδρυση του Μαντείου της Δωδώνης.

Η σπουδαιότερη από αυτές είναι εκείνη που διατυπώθηκε από τον ιστορικό της αρχαιότητας Ηρόδοτο, ο οποίος περιγράφει την παράδοση αυτή (σε ελεύθερη μετάφραση από το αρχαίο κείμενο), ως εξής:

«Μου έλεγαν οι ιερείς του Διός από τη Θήβα, ότι οι Φοίνικες απήγαγαν από τη Θήβα δυο γυναίκες, ιέρειες, κι ότι τη μια έμαθαν, ότι την πούλησαν στη Λιβύη και την άλλη στους Έλληνες. Κι ότι αυτές οι γυναίκες πρώτες ίδρυσαν τα μαντεία που υπάρχουν σ' αυτές τις χώρες που ανέφερα. Κι όταν εγώ τους ρώτησα από πού το εξακρίβωσαν αυτό τόσο καλά και το αναφέρουν, απάντησαν στην ερώτησή μου ότι έφαγαν τον τόπο να βρουν αυτές τις γυναίκες. Δεν κατόρθωσαν βέβαια να τις ανακαλύψουν, όμως αργότερα έμαθαν γι' αυτές τις πληροφορίες που έδωσαν σε μένα».

Αυτά λοιπόν μου έλεγαν οι ιερείς των Θηβών. Να τώρα τι λένε οι προφήτισσες της Δωδώνης. Δυο μαύρες περιστέρες, λέει, πέταξαν από τη Θήβα της Αιγύπτου. Η μια απ' αυτές πήγε στη Λιβύη κι η άλλη στους Δωδωναίους. Αυτή κάθισε πάνω σε μια βελανιδιά και μίλησε με ανθρώπινη φωνή, ότι πρέπει σ' αυτό το μέρος να ιδρύσουν μαντείο του Διός. Κι εκείνοι πίστεψαν ότι αυτό που τους παράγγειλε ήταν από το θεό και γι' αυτό το πραγματοποίησαν. Και η περιστέρα που πήγε προς τη Λιβύη λένε ότι διέταξε τους Λίβυους να κάμουν μαντείο του Άμμωνα. Και είναι κι αυτό μαντείο του Διός. Αυτά μου τα είπαν οι ιέρειες της Δωδώνης, των οποίων η πρεσβύτερη ονομαζόταν Προμένεια, η νεότερη Τιμαρέτη και η πιο νέα από όλες Νικάνδρα. Και οι άλλοι Δωδωναίοι που ήταν στην υπηρεσία του ιερού συμφωνούσαν μαζί τους.

Τσως η παράδοση αυτή δεν είναι εντελώς πλαστή. Στη γλώσσα των Μολοσσών τις γριές τις έλεγαν πελίες και τους γέρους πελίους. Οι μαύρες περιστερές που αναφέρει ο Ηρόδοτος πιθανόν να είναι οι μελαχρινές (αφού κατάγονταν από την Αίγυπτο) γριές και επειδή μιλούσαν Αιγυπτιακά, ακαταλαβίστικα για τους Δωδωναίους, την παρομοίωσαν ότι μιλάει σαν πουλί. Σύμφωνα με τα παραπάνω, η παράδοση του Ηροδότου, για την ίδρυση του Μαντείου είναι η εξής: Μία Ιέρεια από τη Θήβα της Αιγύπτου πουλήθηκε ως δούλα στους Θεσπρωτούς και εκείνη προέτρεψε τους Δωδωναίους κατοίκους να στήσουν Ιερό του Δία κάτω από μια γέρικη βαλανιδιά, πράγμα το οποίο οι Δωδωναίοι έκαναν.⁶

Μια δεύτερη παράδοση αναφέρει ότι κάποιος ξυλοκόπος ο δρυτόμος Ελλός, που είναι μυθικός πρόγονος των Σελλών ή Ελλών, γιος του Θεσσαλού επιχείρησε να κόψει την ιερή βαλανιδιά. Όμως ένα περιστέρι που φώλιαζε στο ιερό δέντρο τον απέτρεψε με ανθρώπινη φωνή. Ο Ελλός παραιτήθηκε από το έργο και από δρυτόμος έγινε ο πρώτος ιερέας του Δία.

Η παράδοση αυτή έχει πιθανόν προέλευση Θεσσαλική και απέβλεπε να στερεώσει τη δοξασία ότι το μαντείο της Δωδώνης ήταν ίδρυμα θεσσαλικό αφού το ίδρυσε ο γιος του Θεσσαλού ο Ελλός

Μια τρίτη παράδοση μας λέει ότι ένας βοσκός ο Μαρδύλας οργισμένος γιατί η βαλανιδιά φανέρωσε ότι αυτός έκλεψε τα πρόβατα ενός άλλου βοσκού, επιχείρησε να κόψει νύχτα την ιερή βαλανιδιά αλλά ένα περιστέρι που ήταν πάνω σ'αυτή τον απέτρεψε από το ανοσιούργημα αυτό.

Η τρίτη αυτή παράδοση είναι τοπική Ηπειρωτική και αποτελεί απάντηση των Θεσσαλών για την εντοπιότητα της λατρείας ⁷

Και στις τρεις αυτές παραδόσεις παρατηρούμε ότι κυριαρχούν η ιερή βαλανιδιά και τα περιστέρια.

Η βαλανιδιά ή φηγός που λέγονταν κατά την αρχαιότητα ή δέντρο όπως τη λέμε σήμερα ευδοκμεί πάρα πολύ στην Δωδωναία κοιλάδα.

Παραπομπές

1.Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τόμος Α σελ. 359

2.Δωδώνη Σ. Δάκαρη σελ.14-15

3.Δωδώνη –line – pedia .gr

4.Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τόμος Α σελ. 376

5.www.apologitis.com/gr

6.Δωδώνη Σ. Δάκαρη σελ. 28

7.Δωδώνη Σ. Δάκαρη σελ. 30

Η λατρεία στο Ιερό της Δωδώνης

Πριν από 4000 χρόνια λατρεύονταν στον Ιερό χώρο της Δωδώνης η θεά Γη, η μητέρα φύση, που ήταν κοινή στον αιγαϊικό χώρο και έφθασε στη Δωδώνη από τη Νότια Ελλάδα

Η θεά Γη λατρεύονταν διότι αυτή έδινε τους καρπούς της γης που τρέφονταν οι άνθρωποι και τα ζώα, ήταν δηλαδή η πηγή τροφής (άρα και ζωής) για τον άνθρωπο. Κατά τις διάφορες τελετές θυσιάζαν μάλιστα και αγριόχοιρο ενός έτους για να γονιμοποιηθεί η γη και να δώσει καρπούς. Γι' αυτό και ο αγριόχοιρος θεωρείτο ζώο ιερό. Το πότε άρχισε να λατρεύεται η θεά γη στη Δωδώνη δεν είναι εξακριβωμένο όπως και πότε ιδρύθηκε το Μαντείο.

Πιθανότατα στις αρχές της 2ης π.Χ. χιλιετηρίδας εισάγεται στο ιερό της Δωδώνης η λατρεία του Δία. Οπωσδήποτε είναι βέβαιο ότι από την εποχή που εμφανίστηκε η λατρεία του Δία μεταξύ του 19ου και του 14ου π.Χ. αιώνα και ως τη Δύση της προχριστιανικής λατρείας κατά το τέλος του 4ου μ.Χ αιώνα, επί 20 περίπου αιώνες παρέμεινε ο Ζευσ κυρίαρχη θεότητα του ιερού.¹

Η λατρεία του Πελασγικού Δία της Δωδώνης αναφέρεται για μοναδική φορά στην Ιλιάδα του Ομήρου, όταν ο Αχιλλέας ο πρωταγωνιστής του Τρωικού πολέμου εύχεται στο Δία της Δωδώνης να γυρίσει πίσω νικητής ο φίλος του Πάτροκλος με τους συντρόφους του, που μέλλει να αντιμετωπίσει σε λίγο τον Έκτορα.:

*Δία της Δωδώνης πρωτοκύβερνε, πελασγικέ, που μένεις
μακριά, την παγερή αφεντεύοντας Δωδώνη, και τριγύρα
χαμοκοιτάμενοι, ανιφτόποδοι, ζουν οι Σελλοί, οι δικοί σου προφήτες²*

Τις υπηρεσίες προς το ιερό της Δωδώνης εκτελούσαν από αρχαιοτάτων χρόνων ιερείς, αρχικά μόνο άνδρες που από τον Όμηρο καλούνταν τόμουροι ή τομούροι ή Σελλοί. Σελλοί όμως δεν αναφέρονται μόνο οι ιερείς αλλά και οι γύρω κάτοικοι της περιοχής. Για την ονομασία των ιερέων ως τόμουροι ή τομούροι ή και τμούροι υπάρχουν διάφορες ερμηνείες. Πρώτη ότι κατοικούσαν στους πρόποδες του όρους Τόμαρος (Ολύτσικα), δεύτερη ότι ήσαν τομαροφύλακες και τρίτη ότι τα ενδύματά τους ήταν τομάρια (δέρματα).³

Αρχικά δεν υπήρχε ναός του Δία. θεωρείτο ότι κατοικούσε στις ρίζες μιας βαλανιδιάς (εν πυθμένι φηγού) και στον κορμό της βαλανιδιάς ήταν τοποθετημένο ένα αγαλματίδιο του Διός. Η βαλανιδιά θεωρείτο ιερό δέντρο διότι έδινε καρπούς που τρέφονταν οι άνθρωποι. Από το θρόισμα των φύλλων της ιερής βαλανιδιάς οι ιερείς έδιναν και διάφορους χρησμούς ερμήνευαν δηλαδή και τη θέληση του Δία για διάφορα γεγονότα. Οι ιερείς φαίνεται ότι αποτελούσαν ιερό ασκητικό σωματείο του

οποίου οι κανονισμοί επέβαλαν σκληραγωγίες όπως να κοιμούνται καταγής (σε επαφή με το χώμα «χαμαιούναι») και ποτέ να μην πλένουν τα πόδια τους (ανιπτόποδες). Μια άλλη ερμηνεία για την ανιπτοποδία και την χαμαιούνεια είναι ότι ήθελαν να δώσουν μια συνέχεια της παλαιάς θρησκείας, της λατρείας της θεάς Γης και της νέας, της λατρείας του Δία, και συνεχώς να βρίσκεται το σώμα τους σε επαφή με το χώμα, με τη θεά Γη.⁴

Αρχικά ιερείς ήταν μόνο άνδρες. Αργότερα προστέθηκαν και ιέρειες που ονομάζονταν πέλειαι ή πελειάδες ή προφήτιδες. Πέλειαι στη γλώσσα των Ηπειρωτών εκείνης της εποχής είναι οι γριές. Οι γυναίκες ιέρειες προστέθηκαν πιθανότατα όταν πια στο ιερό της Δωδώνης πέρα από το Δία άρχισε να λατρεύεται και η θεά Διώνη. Οι ιέρειες τραγουδούσαν το περίφημο:

« ZEYΣ HN, ZEYΣ EΣTI, ZEYΣ EΣETAI, Ω MEΓAΛE ZEY» δηλ. ο Δίας ήταν , ο Δίας είναι, ο Δίας θα είναι, ω μεγάλε Δία

Η Διώνη είναι παλαιότατη πελασγική θεότητα που αντιπροσωπεύει τη γονιμοποιό δύναμη του υγρού στοιχείου. Είναι η θεά της υγρής φύσης σύζυγος του Διός, μητέρα της θεάς Αφροδίτης και του έρωτος αναγκαίου στοιχείου κάθε δημιουργίας. Σχολιαστής της Ιλιάδας του Ομήρου ονομάζει τη Διώνη «Δωδωναίαν νύμφην».

Η Ομηρική παράδοση ορίζει ως κατοικία της Διώνης τον Όλυμπο. Ωστόσο, στη Δωδώνη κατοικία του θεϊκού ζευγαριού είναι η ιερή φηγός, η δρυς. Εδώ η Διώνη λατρεύτηκε ως «σύνναος» του Διός. Όταν αργότερα χτίστηκαν ναοί γύρω από την ιερή βαλανιδιά εκτός από τον μεγαλοπρεπή ναό του Διός χτίστηκαν ναοί προς τιμή της Διώνης και της κόρης της Αφροδίτης. Οι ναοί αυτοί καταστράφηκαν το 219 π.Χ. από τους Αιτωλούς οι οποίοι καταστρέψανε και όλα τα άλλα κτίρια εκτός από το μαντείο. Τον επόμενο χρόνο ο Φίλιππος ο Ε΄ ο Μακεδόνας και οι Ηπειρώτες ανοικοδόμησαν το Ιερό της Δωδώνης και τον ναό της Διώνης.⁵

Η Διώνη ταυτίστηκε με επιφανείς θεότητες της Ελληνικής μυθολογίας , σύμφωνα με σχολιαστή της Οδύσσειας με την Ήρα, ενώ άλλοι την εξομοιώνουν με τη Γαία, γιατί αρχικά αυτή λατρεύονταν στη Δωδώνη και με την καθιέρωση της λατρείας του Πελασγικού Δία η Γαία γίνεται σύζυγος του Διός και μετονομάζεται σε Διώνη.

Σύμφωνα με περιοδικό που εκδίδονταν στην Αλεξάνδρεια κοντά στην ιερή βαλανιδιά υπήρχε πηγή η οποία αρχικά τιμόταν σαν μεγάλη θεότητα κοντά δε στην πηγή αυτή υπήρχε άλλη πηγή τα νερά την οποίας ενώνονταν με τα νερά της πρώτης. Η δεύτερη αυτή πηγή θεωρείτο πηγή της θεάς Διώνης. Από την ένωση δε των νερών των δύο αυτών πηγών προέκυψε ο μύθος της ενώσεως των δυο θεοτήτων με τον «ιερό γάμο» και η γέννηση της θεάς Αφροδίτης.⁶

Με την επικράτηση του Χριστιανισμού, τα οικήματα του μαντείου τα αγάλματα και ότι υπήρχε στην ευρύτερη περιοχή καταστράφηκαν από τα θεμέλια. Οι μάντεις και οι ιερείς του Θεού Δία είχαν ήδη εκδιωχθεί βιαίως από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο ο οποίος έχτισε στο χώρο χριστιανική εκκλησία, απήγαγε το λατρευτικό άγαλμα του Διός και το μετέφερε ως τρόπαιο στη Γερουσία της Νέας Ρώμης. Τούτο πιστοποιείται από νομίσματα του Μ. Κωνσταντίνου και του Πρίσκου που ανακαλύφθηκαν από τις ανασκαφές του Καραπάνου. Το έτος 391 μ.Χ, επί αυτοκράτορος Θεοδοσίου κόπηκε από τη ρίζα η πανάρχαια ιερή φηγός και κτίστηκε στο χώρο του ιερού μια βασιλική εκκλησία.(σύμφωνα με άλλους μελετητές χτίστηκαν δυο βασιλικές εκκλησίες.) Τότε η Δωδώνη έγινε και έδρα επισκόπου που πολλές φορές αναφέρεται στα πρακτικά των συνόδων.⁷

Μετά από συνεχόμενους βανδαλισμούς και διώξεις των εκεί Εθνικών έπαψε να λειτουργεί το ιερό και η πόλη της Δωδώνης ερήμωσε. Οι Γότθοι όμως επιδραμόντες κατά το έτος 550 με τον Τοτίλα κατάστρεψαν και τη χριστιανική Δωδώνη και έκτοτε βαθύ σκοτάδι κάλυπτε και καλύπτει εν μέρει ακόμη το περιβάλλον τούτο Μαντείο.

Το ιερό έμεινε σκεπασμένο από τα χώματα και τη λησμονιά έως τον 19ο αιώνα. Επιβεβαιώθηκε η θέση του μόλις το 1875 με τις ανασκαφές του Καραπάνου.

Παραπομπές.

1.Σ. Δάκαρη. Δωδώνη σελ. 87

2.Σ. Δάκαρη. Δωδώνη σελ. 76

3.www.line-pedia.gr

4.www.line-pedia.gr

5.www.Hellenicpantheon.gr

6.Περιοδικό Δωδώνη, τόμος Α΄ Οκτώβριος 1931. Αλεξάνδρεια Αιγύπτου

7.www.archetai.gr/media

Το Δωδωναίο Μαντείο και οι χρησμοί του

Μαντείο είναι ο τόπος όπου κατά την αρχαιότητα πιστεύονταν ότι οι θεοί επικοινωνούσαν με τον άνθρωπο με διάφορα σημεία ή με το στόμα των Μάντεων. Έκαναν γνωστή τη θέλησή τους και έδειχναν τον καλύτερο δρόμο για να συμμορφωθεί σ' αυτή, εκφράζοντας τη θέλησή του με χρησμό. Οι θεοί επιδοκίμαζαν ή αποδοκίμαζαν μια πράξη του παρελθόντος, προειδοποιούσαν για ένα μελλοντικό γεγονός ή συμβούλευαν για την αντιμετώπισή του¹.

Ιερά οικία (Ναός Δία)

μαντείο του θεού Δία αρχικά και του ζεύγους Δίας – Διώνης αργότερα.

Η αρχαία ελληνική παράδοση αναγνώριζε τη Δωδώνη ως το αρχαιότερο Ελληνικό Μαντείο το μόνο ως μια εποχή που κατά τον Ησίοδο ο ίδιος ο θεός (ο Δίας) το αγάπησε και το όρισε για δικό του Μαντείο πανέντιμο στους ανθρώπους².

Υπηρεσίες στο Μαντείο αυτό εκτελούσαν από αρχαιότατα χρόνια ιερείς. Ο Όμηρος μνημονεύει προφήτες ή υποφήτες του Δία τους Σελλούς ή Ελλούς οι οποίοι σύμφωνα με παλαιά θρησκευτική συνήθεια δεν έניπταν τα πόδια τους και κοιμόνταν στο έδαφος για να βρίσκονται σε συνεχή επαφή με τη γη από την οποία αντλούσαν τη μαντική τους δύναμη. Οι Σελλοί ή Ελλοί, προϊστορικό φύλλο ή και ιερατείο είχαν όπως φαίνεται το κληρονομικό προνόμιο της μαντείας. Ο Στράβων καθώς και οι λεξικογράφοι ονομάζουν τους ιερείς και μάντεις Τόμους ή Τομούρους ή Τμούρους³. Εκτός από τους Τόμους υπήρχαν και ιέρειες που ονομάζονταν πέλειες ή πελειάδες ή υποφήτιδες. Αυτές φαίνεται ότι προστέθηκαν όταν εμφανίστηκε στο Μαντείο η λατρεία της θεάς Διώνης συζύγου του Δία⁴. Ο κύριος ρόλος των δύο ιερατείων (Τομούρων και Πελειάδων) ήταν να διερμηνεύουν τη θέληση και τα μηνύματα του θείου ζεύγους τα οποία αποτυπώνονται κατά την αρχαία παράδοση με διαφόρους τρόπους.

Έτσι οι χρησμοί δίνονταν:

1) Από το θρόισμα των φύλλων της ιερής βαλανιδιάς⁵. Ως γνωστόν η βαλανιδιά ήταν η έκφραση του θεού και ο φορέας της προφητείας του, ενώ οι ιερείς ήταν οι ερμηνευτές του. Σχετικά με τις προφητικές ιδιότητες της βαλανιδιάς στη Δωδώνη ενδιαφέροντα στοιχεία μας δίνουν και τα Αργοναυτικά. Όταν οι αργοναύτες κατασκεύαζαν την Αργώ ο Ιάσων με υπόδειξη της θεάς Αθηνάς πήρε ένα κομμάτι

ξύλου από την προφητική βαλανιδιά της Δωδώνης και το τοποθέτησε στη πλώρη του πλοίου. Έτσι η Αργώ απόκτησε προφητική δύναμη και μπορούσε να καθοδηγεί και να προστατεύει τους Αργοναύτες από τους κινδύνους στο περιπετειώδες ταξίδι τους. Η βαλανιδιά έπαιξε κυρίαρχο ρόλο από την εποχή της ίδρυσης του μαντείου μέχρι το 391 μ.Χ. που κόπηκε από κάποιον Ιλλυριό. Ο χώρος γύρω από τη βαλανιδιά ανασκάφτηκε ως το βράχο ίσως για να ξεριζωθεί εντελώς το ιερό δέντρο ή για να αναζητηθεί κάποιος υποτιθέμενος κρυμμένος θησαυρός.⁶

2) Από το πέταγμα και τους κρωγμούς των περιστεριών που φώλιαζαν στην ιερή βαλανιδιά. Αυτό προκύπτει κατά την παράδοση από διάφορα περιστατικά. Ο δρυτόμος Ελλός, ο μυθικός πρόγονος των Ελλών ή Σελλών γιος του Θεσσαλού, επιχείρησε να κόψει την ιερή βαλανιδιά. Ένα όμως περιστέρι που φώλιαζε πάνω σ' αυτή τον απέτρεψε με ανθρώπινη φωνή. Μια άλλη μαρτυρία είναι ότι ένας βοσκός, ο Μαρδύλας οργισμένος από τη βαλανιδιά που αποκάλυψε την κλοπή του επιχείρησε να κόψει το ιερό δέντρο. Όμως πάλι ένα περιστέρι τον απέτρεψε.⁷

3) Από τα χαλκεία. Αυτά αρχικά ήταν λέβητες τριγύρω από την ιερή βαλανιδιά που εφάπτονταν. Με το χτύπημα ενός λέβητα ο ήχος μεταδίδονταν διαδοχικά στους άλλους και ακούγονταν συνεχόμενος ένας ήχος που αν δεν άγγιζε κανείς έναν λέβητα ο ήχος δεν σταματούσε. Από αυτούς τους ήχους οι ιερείς ερμήνευαν τη θέληση του θεού. Αργότερα οι λέβητες αντικαταστάθηκαν από το «χαλκείον» ανάθημα των Κερκυραίων η «Κερκυραίων μάστιξ». Το ανάθημα αποτελούσαν δυο κιονίσκοι, ο ένας στήριζε χάλκινο αγαλμάτιο παιδιού που κρατούσε μάστιγα με τρία χάλκινα μαστίγια, ο άλλος χάλκινο λέβητα. Οι μαστιγες καθώς αιωρούνταν από τον άνεμο χτυπούσαν τον λέβητα και προκαλούσαν συνεχόμενο ήχο με τη βοήθεια του οποίου οι ιερείς χρησιμοδοτούσαν. Από τους λέβητες και το χαλκείον προήλθαν οι παροιμίες «Δωδωναίον χαλκείον» και «Κερκυραίων μάστιξ» που λέγονταν σε εκείνους που φλυαρούσαν ή που έλεγαν ασυναρτησίες.

4) Από την Νάϊα πηγή, η οποία ονομάζονταν και πηγή του Διός. Αυτή βρισκόταν στις ρίζες της βαλανιδιάς και από το κελάρυσμα του νερού, όπως αναφέρεται στην Αινειάδα του Βεργιλίου, μια γηραιά γυναίκα η Πελία ερμήνευε τις προφητείες ή τα μηνύματα του θεού. Άλλοι μελετητές αναφέρουν ότι κοντά στην πηγή του Διός υπήρχε και δεύτερη πηγή που εθεωρείτο πηγή της Διώνης. Και τα νερά των δυο πηγών ενώνονταν.⁸

5) Ο Κικέρων αναφέρει ότι γινόταν στη Δωδώνη και κληρομαντεία (η με ψήφο μαντεία) η εύρεση της οποίας αποδίδεται στην Αθηνά και στη Δωδώνη και η οποία επικράτησε κατά τους ύστερους χρόνους.⁹

Οι ερωτήσεις προς το Μαντείο ήταν κυρίως ιδιωτών. Υπάρχουν όμως και ερωτήσεις ομάδων,

βασιλιάδων ή και πόλεων που ζητούσαν χρησμό ή συμβουλή. Υπάρχουν ερωτήσεις σοβαρές αλλά και πολλές με φαιδρό περιεχόμενο. Οι ερωτήσεις των ενδιαφερομένων και οι απαντήσεις του Μαντείου δίνονταν παλαιότερα προφορικά. Από τον 6ο αι. π.Χ. οι ερωτήσεις υποβάλλονταν και γραπτώς και από τον 5ο αιώνα τούτο γίνεται κανόνας. Οι ερωτήσεις χαράσσονταν με ένα αιχμηρό εργαλείο πάνω σε μαλακή επιφάνεια των ελασμάτων από μολύβι που είχαν σχήμα ορθογώνιο ή ταινίας. Οι απαντήσεις δίνονταν συνήθως προφορικά και σπανιότερα γραμμένες στη μια ή στην άλλη όψη του ελάσματος συνήθως με ένα ναι ή ένα όχι. Συχνά στην παλαιά επιγραφή, που την άφηναν στο ιερό, έγραφαν και μια δεύτερη ή και τρίτη ερώτηση.

Στο Μαντείο της Δωδώνης απευθύνονταν κυρίως οι Ηπειρώτες, οι Μακεδόνες, οι Κερκυραίοι, οι Ακαρνάνες και οι Αιτωλοί καθώς και κάποιοι από τους υπόλοιπους μη Δωριείς Έλληνες που θεωρούσαν ότι το Δελφικό Μαντείο μεροληπτούσε υπέρ των Δωριέων. Όμως και Σπαρτιάτες ζήτησαν χρησμό από το Μαντείο της Δωδώνης. Χαρακτηριστικό είναι ότι κάποια φορά οι Σπαρτιάτες ρωτούσαν το Μαντείο για την έκβαση του πολέμου με τους Θηβαίους και μάλιστα επέβαλαν στο ιερατείο η απάντηση να είναι νίκη. Εκείνο όμως απάντησε να φροντίσουν οι Σπαρτιάτες να σωθούν.

Πολλοί αρχαίοι επιφανείς ζήτησαν χρησμό ή συμβουλή από αυτό το Μαντείο. Ο Ηρακλής για την έκβαση των άθλων του. Ο Κρέων κατά τον πόλεμο των επτά επί Θήβας για τη διάσωση του γιου του Μενοικέα. ο Αινείας να ρωτήσει πού πρέπει να χτίσει τη νέα του πόλη μετά την καταστροφή της Τροίας. Ο Ορέστης του Αγαμέμνονα αυτό συμβουλευτήκε καθώς και οι γιοι του Αχιλλέα Πύρρος και Νεοπτόλεμος. Ξένοι και ντόπιοι ηγεμόνες το επισκέφτηκαν και το ρώτησαν, όπως ο πάμπλουτος Κροίσος, ο βασιλιάς του Άργους Ίναχος, οι Ηπειρώτες βασιλείς Αλέξανδρος ο Α΄, ο Μολοσσός και ο Πύρρος. Ο τελευταίος ηγεμόνας που το επισκέφτηκε φαίνεται ότι είναι ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ιουλιανός ο Παραβάτης το 362 μ.Χ. που ζήτησε χρησμό πριν εκστρατεύσει εναντίον των Περσών.¹⁰

Και μερικές ερωτήσεις με ευτράπελο περιεχόμενο:

Οι Δωδωναίοι ρωτούν αν η βαρυχειμωνιά, που τους έστειλε ο θεός, οφείλεται σε κάποιο μίσημα συμπολίτη τους. Κάποιος ρωτά αν θα αποκτήσει παιδιά από τη γυναίκα του. Άλλος ρωτά αν θα κάνει αρσενικά παιδιά από τη γυναίκα του. Ένας άλλος ρωτά αν το παιδί που γέννησε η γυναίκα του είναι δικό του. Άλλοι δυο ρωτούν αν θα τους βγει σε καλό να παντρευτούν. Άλλος ρωτά σε ποιο θεό αν ευχηθεί θα του γίνουν όσα έχει στο νου του. Άλλος ρωτά αν η τάδε έκλεψε τα χρήματα του τάδε. και άλλος αν ο τάδε έκλεψε το φόρεμα της τάδε.

Τέλος επί δύο χιλιετίες περίπου οι πιστοί από διάφορα μέρη της Ελλάδας προσέφευγαν στο Μαντείο

της Δωδώνης και αναζητούσαν λύση στα προβλήματά τους μέχρι την εποχή όπου μια νέα θρησκεία ο Χριστιανισμός κατέλαβε τη θέση του Δωδωναίου Μαντείου.

Παραπομπές.

1.Εγκυκλοπαίδεια δομή (μαντική και μαντεία)

2.Ηπειρωτικά γράμματα τόμος 11 σελ. 81

3.Ηπειρωτικά γράμματα τόμος 11 σελ. 87

και 10 ιστοσελίδα www.line.pedia.gr

4.Δωδώνη Σ. Δάκαρη σελ. 92

5.Ηπειρωτικά γράμματα τόμος 11 σελ. 89

6.Δωδώνη Σ. Δάκαρη σελ.30 και 92

και 9. Περιοδικό Δωδώνη Αλεξάνδρειας 1934 τόμος Α' σελ. 34 και 42

Φηγός, δρυς, βαλανιδιά ή βελανιδιά, δέντρος ντούσκο

Κατά την αρχαιότητα, από διάφορους λαούς, πολλά δέντρα χαρακτηρίζονταν σαν ιερά. Στο μεγάλο λατρευτικό κέντρο της Ηπείρου, τη Δωδώνη, το ιερό δέντρο ήταν η φηγός, το πιο εκλεκτό είδος βαλανιδιάς με επιστημονικό όνομα *valonia quercous*. Το είδος τούτο κάνει καρπούς φαγώσιμους και τα φύλλα της δίνουν τροφή για τα ζώα.

Η ηλικία μιας βαλανιδιάς φθάνει και τα 1500 χρόνια. Κατά τον 2ο π.Χ. αιώνα η φηγός της Δωδώνης, η λυγαριά του Ηραίου της Σάμου και η ελιά της Ακρόπολης των Αθηνών και της Δήλου θεωρούνταν τα πιο αρχαία δέντρα1.

Στη Δωδώνη με τη λατρεία της θεάς Γης και του Δία αναπόσπαστο μέρος αποτελεί και η ιερή φηγός. Της δόθηκαν μαντικές ιδιότητες όπου από το θρόισμα των φύλλων της οι προφήτες ή οι ιέρειες ερμήνευαν τη βούληση του Δία που κατοικούσε στις ρίζες του ιερού δέντρου (φηγονάιος)

Γιατί όμως οι αρχαίοι έχουν συνδέσει τη βαλανιδιά με τον Δία; Υπάρχουν πολλές εκδοχές. Μια από αυτές είναι ότι το δέντρο αυτό στους αρχαιότατους χρόνους έδινε τους καρπούς του για τροφή των ανθρώπων και το φύλλωμα για τροφή των ζώων.

Μια δεύτερη εκδοχή είναι ότι η βαλανιδιά προσβάλλεται εύκολα από τον κεραυνό και όπου έπεφτε ο κεραυνός του Δία το μέρος εκείνο θεωρούνταν ιερό. Πράγματι τούτο το είχαν παρατηρήσει και οι

αρχαίοι όπως ο Ησίοδος και ο Αριστοφάνης. Αλλά και σε ένα δάσος στη Γερμανία, όπου οι βαλανιδιές αντιπροσώπευαν το 11% των δέντρων, 310 κεραυνούς δέχτηκαν οι βαλανιδιές και μόνο 175 τα άλλα δέντρα που αποτελούσαν το 89%. Με άλλα λόγια η συχνότητα των κεραυνών που έπληξαν τις βαλανιδιές ήταν 14 φορές μεγαλύτερη από τα άλλα δέντρα.²

Από την ίδρυση του Μαντείου μέχρι το 392 μ.Χ., που η ιερή βαλανιδιά κόπηκε σύρριζα από κάποιον Ιλλυριό, στη Δωδώνη έπαιξε κυρίαρχο ρόλο τόσο στη λατρεία όσο και στους χρησμούς, που ερμήνευαν οι ιερείς και οι ιέρειες, τη θέληση του Διός ή του θείου ζεύγους Δίας – Διώνη που κατά την αντίληψη της εποχής κατοικούσαν στις ρίζες της.

Για ένα μικρό χρονικό διάστημα κατά τον 6ο π.Χ. αιώνα, που εφαρμόστηκε και η κληρομαντεία, η ιερή βαλανιδιά ίσως ξηράθηκε και αντικαταστάθηκε με νέα. Ως που να μεγαλώσει όμως η νέα οι χρησμοί δίνονταν με τη μέθοδο της κληρομαντείας.³

Πέρα από τους αρχαίους συγγραφείς και νεότεροι ποιητές ύμνησαν την ιερή βαλανιδιά, όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα.:

... και του δικού σας γάμου θαυμαστό φυντάνι,

Ω Δωδωναίε Δία κι εσύ Διώνη

στού Τόμαρου τα πλάγια εδώ στοιχειώνει

και σπάταλα καρπίζει το γλυκό βαλάνι

θεϊκό κλαρί, υψηκάρηνη φηγός...

Σαν μάνα καλοδέχεσαι στην αγκαλιά

τάγρια περιστέρια, τα νοητά πουλιά,

που ανθρώπινα μιλούν και δεν τα φτάνει.

με σαϊτιά και βρόχι κυνηγός.

Κι απ' το δρυμό καθώς φυσάει τ' αγέρι

-αθάνατη πνοή, του Δία ανάσα –

βραχνά της φυλλουριάς ο θρους υψώνει

σ' ήχο βαρύ ικεσία βραδινή.

Σκαλί –σκαλί περνά η φωνή τα μπάσα

μεθάει το νου και τον αναφερώνει

και την καρδιά μυστηριακά δονεί.⁴

Ήταν το ιερό δέντρο των αρχαίων Ελλήνων αλλά και των Κελτών και για τα δάση τους δημιουργήθηκαν πολλοί μύθοι. Μάλιστα οι Δρυίδες, οι ιερείς τους, πήραν το όνομα τους από τη βελανιδιά (δρυς + ίδης). Τα φύλλα της αποτέλεσαν τη διακόσμηση του χρυσού στεφανιού του Φιλίππου Β'. Στη μυθολογία, μέσα στα δάση των βελανιδιών ζούσαν οι Δρυάδες και οι Αμαδρυάδες, τα πνεύματα του δάσους. Για τις Αμαδρυάδες πίστευαν ότι η ζωή τους χανόταν όταν πέθαινε η βελανιδιά που ήταν το σπίτι τους. Παρόμοιοι μύθοι για πνεύματα των δασών που ζουν στις βελανιδιές υπάρχουν και σε άλλες χώρες.

Η βελανιδιά αποτελεί φυσικό εμπόδιο στην εξάπλωση μιας πυρκαγιάς. Είναι δέντρο που καίγεται πολύ δύσκολα και αργά, γι' αυτό είναι πολύ χρήσιμο να υπάρχουν «ζώνες βελανιδιάς» ανάμεσα στα εύφλεκτα πευκοδάση.⁵

Παλιότερα υπήρχε σημαντικό δάσος από βελανιδιές στην κοιλάδα Δωδώνης. Ολόκληρη η βουνοσειρά Αγίου Νικολάου από τη Μιζούλα μέχρι τον Άγιο Σάβα Τσούκας καλύπτονταν από δάσος βελανιδιών. Ένα μέρος του το έκαψε ο Αλή πασάς κατά τη διάρκεια των αγώνων του εναντίον των Σουλιωτών (1789 – 1803). Το υπόλοιπο το κατάστρεψαν οι Τούρκοι κατά τον πόλεμο του 1912 -13 για να έχουν ορατότητα προς τα Δωδωνοχώρια απ' όπου προχωρούσαν τα Ελληνικά στρατεύματα για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων. Απ' αυτές τις πυρκαγιές σώθηκε μια μόνο βελανιδιά δίπλα στο εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου.⁷

Σήμερα υπάρχουν πολλές βελανιδιές, κυρίως άγριες, στην κοιλάδα της Δωδώνης, διάσπαρτες μέσα στο δάσος από πουρνάρια. Χαρακτηριστικά μεγάλη ήταν εκείνη του Βαγγέλη Τσίτου στις μάντρες. Μάλιστα χρησιμοποιόνταν και ως τοπωνύμιο με την ονομασία «στο δέντρο του Τσίτου»

Παραπομπές

1.Δωδώνη Σ. Δάκαρη σελ.90

2.Δωδώνη Σ. Δάκαρη σελ.90

3.Ηπειρωτικά γράμματα τόμος 11 σελ. 99

4.Ηπειρωτικά γράμματα τόμος 11. σελ 754

5.Ιστοσελίδα: www.myworld.gr

6. ιστοσελίδα: www.ododeiktes.gr στο θέμα ΗΓΕΙΑ – ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ

7.Τα Δωδωνοχώρια Κ. Αντωνίου σελ. 38

Το Θέατρο

Το πλέον επιβλητικό μνημείο του αρχαιολογικού μας χώρου είναι αναμφισβήτητα το θέατρο.

Η ιστορία του μακραίωνη με πολλές δόξες αλλά και μεγάλες καταστροφές.

Κατασκευάστηκε περίπου πριν 2300 χρόνια, όταν βασιλιάς της Ηπείρου ήταν ο Πύρος.

Κάθε 4 χρόνια γιορτάζονταν στο θέατρο και στο παρακείμενο στάδιο τα Νάϊα προς τιμήν του Ναΐου ή Τμαρίου (από το βουνό Τόμαρος) Διός

Το 219 π.χ. υπέστη μεγάλη καταστροφή από τους Αιτωλούς επιδρομείς και τον αμέσως επόμενο χρόνο επισκευάστηκε από τους Ηπειρώτες και τον βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο τον Ε΄.

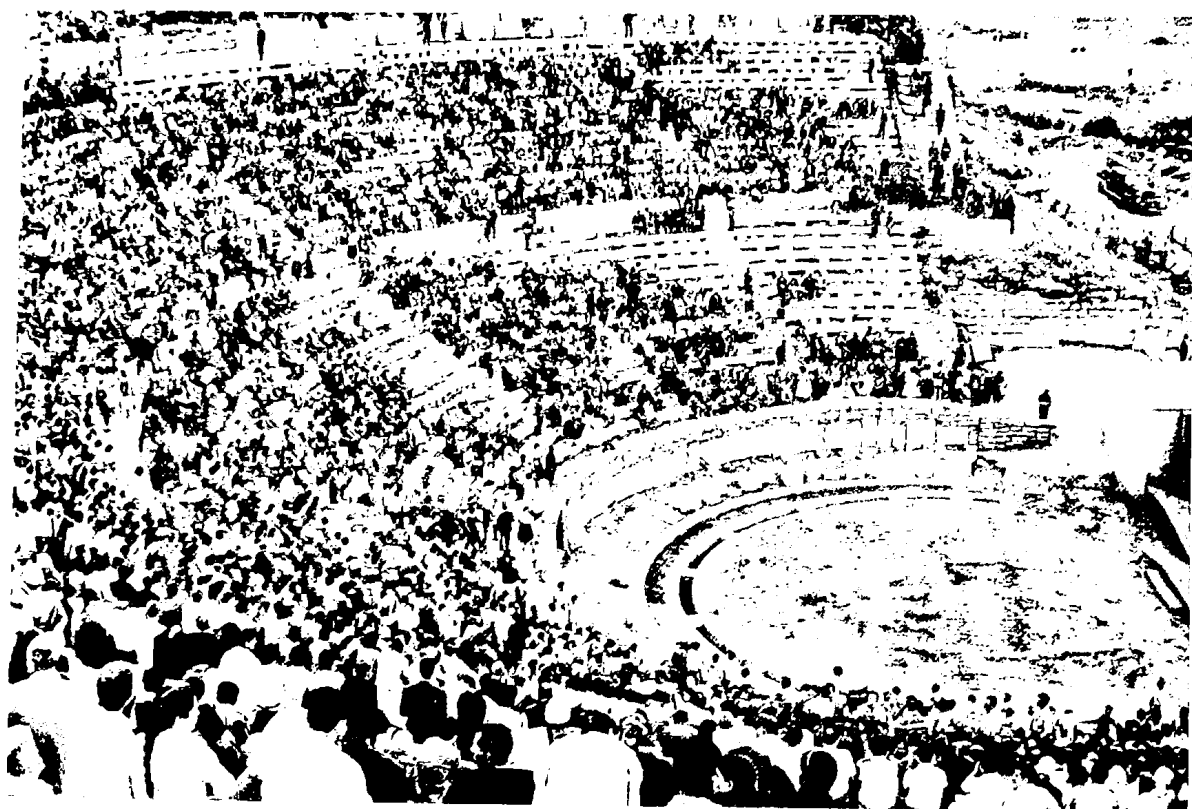
Το 167 π.χ. καταστράφηκε από τους Ρωμαίους εισβολείς και ανοικοδομήθηκε το 31 π.χ. από τον Ρωμαίο Αυτοκράτορα Αύγουστο. Τότε η ορχήστρα του μετατράπηκε σε αρένα για να τελούνται θηριομαχίες, που ήταν το δημοφιλές θέαμα της εποχής.

Τον 6ο μ.Χ. αιώνα οι επιδρομές των βαρβάρων ερήμωσαν την περιοχή και η ορχήστρα του θεάτρου με τον καιρό καλύφτηκε από τη λάσπη των χειμάρρων του Τομάρου σε ύψος περίπου 2 μέτρων και η αρένα του Αυτοκράτορα Αυγούστου μετατράπηκε σε ένα οριζόντιο γήπεδο. Ο χώρος δεν ανήκε σε κανέναν ιδιώτη αφού μετά την απελευθέρωση και με πρωτοβουλία του γυμνασιάρχη της Ζωσιμαίας Σχολής Χρήστου Σούλη ο αρχαιολογικός χώρος δεν δόθηκε σε ιδιώτες αλλά στην αρχαιολογία.

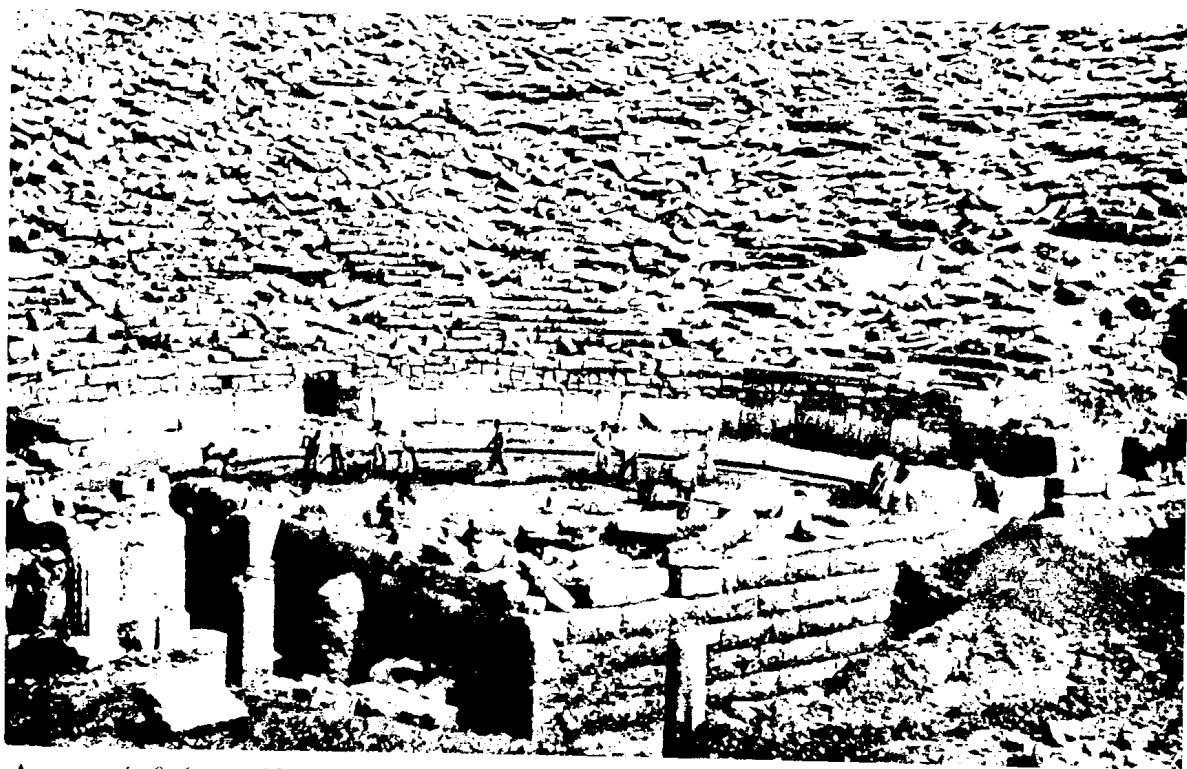
Από τις αρχές του 1960 και για σαράντα περίπου χρόνια, αναβίωσαν στο θέατρο σπουδαίες τραγωδίες των Αισχύλου, Σοφοκλή και Ευριπίδη καθώς και κωμωδίες του Αριστοφάνη, από σπουδαίους θιάσους του Εθνικού Θεάτρου, που μας χάριζαν δύο τουλάχιστον παραστάσεις το χρόνο.

Οι πύλες του θεάτρου έκλεισαν και πάλι λίγο πριν ανατείλει ο 21ος αιώνας.

Παραστάσεις (δεκαετία 1960)

Ανασκαφές θεάτρου 1958

Μυρτάλη – Ολυμπιάδα

Μια ιέρεια του Μαντείου Δωδώνης

Οι Μολοσσοί, ένα από τα κυριότερα ελληνικά φύλλα που κυριάρχησαν στην Ήπειρο, κατείχαν τις περιοχές γύρω από τα Ιωάννινα και τη Δωδώνη με πρωτεύουσα την Πασσαράνα. (αρχαία πόλη μεταξύ Γαρδικίου και Ροδοτοπίου). Στις αρχές του 4ου π.Χ. αιώνα βασιλιάς των Μολοσσών ήταν ο Αλκέτας Α'. Ο Αλκέτας είχε δύο αγόρια, τον Νεοπτόλεμο Β' και τον Αρύββα. Μετά το θάνατο του Αλκέτα (370 π.Χ.) στο βασίλειο των Μολοσσών συμβασιλεύσαν τα δύο αγόρια του. Ο Νεοπτόλεμος απέκτησε τρία παιδιά την Τρωάδα, την Μυρτάλη (373 μ.Χ.) και τον Αλέξανδρο Α'.

Το 360 π.Χ. πεθαίνει ο Νεοπτόλεμος και έτσι κυρίαρχος των Μολοσσών μένει ο Αρύββας ο οποίος αργότερα για να εδραιώσει το θρόνο του παντρεύεται την πρωτότοκη κόρη του αδερφού του την Τρωάδα. Η Μυρτάλη ήταν τότε 11 χρονών.

Η Μυρτάλη από τα παιδικά της χρόνια έτυχε ιδιαίτερης μόρφωσης πέρα από απλή μάθηση και γραφή. Νωρίς διακρίθηκε για το ανήσυχο και ανικανοποίητο πνεύμα της, τις μεταφυσικές της ανησυχίες και τη δίψα να μάθει περισσότερα για τα μυστήρια της ζωής και του θανάτου. Στα νεανικά της χρόνια υπηρέτησε σαν ιέρεια στο Μαντείο της Δωδώνης όπου και μνήθηκε στα ιερατικά μυστικά. Έμεινε εδώ για αρκετά χρόνια. Έπειτα πήγε στη Σαμοθράκη πάλι σαν ιέρεια των Καβειρίων Μυστηρίων όπου και μνήθηκε στα Βακχικά μυστήρια. (Μυστηριακές τελετές προς τιμήν του θεού Βάκχου). Εδώ γνώρισε και ερωτεύτηκε τον βασιλιά της Μακεδονίας τον Φίλιππο Β' και με τη βοήθεια του θείου της βασιλιά των Μολοσσών Αρύββα τον παντρεύεται. Έτσι η ιέρεια της Δωδώνης έγινε βασίλισσα του δυνατότερου τότε κράτους στην Ελλάδα, την Μακεδονία, και σύζυγος του ισχυρότερου βασιλιά.

Το όνομα της, σύμφωνα με τον ιστορικό W. Heckel, ήταν Πολυξένη όταν ήταν παιδί, Μυρτάλη όταν παντρεύτηκε, και αργότερα μετονομάστηκε Ολυμπιάδα και Στρατονίκη. Το όνομα Ολυμπιάδα της δόθηκε, σύμφωνα με την παράδοση, ύστερα από την νίκη του Φίλιππου στους Ολυμπιακούς αγώνες του 356 π.Χ.

Με τον Φίλιππο έμειναν μαζί περίπου είκοσι χρόνια και απέκτησαν δυο παιδιά τον Αλέξανδρο, τον μεγαλύτερο στρατηλάτη της εποχής του γνωστός σήμερα στην οικουμένη ως Μέγας Αλέξανδρος, και

την Κλεοπάτρα.

Να σημειωθεί εδώ ότι και ο βασιλιάς Πύρος στον οποίο πολλά οφείλει η Δωδώνη ήταν συγγενής της Ολυμπιάδας. Ο Πύρος ήταν εγγονός της αδελφής της Τρωάδας, που όπως προαναφέραμε παντρεύτηκε τον θείο της βασιλιά Αρύββα.

Οι σχέσεις των δύο συζύγων έως το 337 π.Χ. ήταν αρμονικές χωρίς να λείπουν κάποιες εκκρήξεις. Τότε ο Φίλιππος παντρεύεται και τη Μακεδόνισσα, Κλεοπάτρα που ανυψώνεται ως ισότιμη και νόμιμη βασίλισσα του Μακεδονικού θρόνου. Την προσβολή αυτή δεν την άντεξε η Μυρτάλη. Χωρίζει με το Φίλιππο και επιστρέφει στο πατρικό της σπίτι στην Ήπειρο μαζί με τον Μέγα Αλέξανδρο.

Το 336 π.Χ. συνέβη ένα συνταρακτικό γεγονός. Την ημέρα του γάμου της κόρης του Φιλίππου και της Ολυμπιάδας, Κλεοπάτρας, μπαίνοντας ο Φίλιππος στην αίθουσα τελετών δολοφονείται από αξιωματικό της σωματοφυλακής του, τον Πausanias. Ο Pausanias στη συνέχεια τράπηκε σε φυγή αλλά τον πρόλαβαν οι σωματοφύλακες του Φιλίππου και τον σκότωσαν. Έτσι έμεινε άγνωστο ποιος όπλισε το χέρι του Pausanias. Για τη δολοφονία του Φιλίππου υπάρχουν τρεις εκδοχές. Η πρώτη ότι ο Pausanias ήταν ερωτικός σύντροφος του Φιλίππου και επειδή κάποτε τον πρόσβαλε βάνουσα πήρε εκδίκηση. Η δεύτερη ότι το χέρι του Pausanias όπλισαν οι Πέρσες διότι ο Φίλιππος ετοίμαζε εκστρατεία εναντίον τους. Η τρίτη ότι η δολοφονία ήταν έργο της Ολυμπιάδας γιατί δεν άντεχε την προσβολή με τον τελευταίο γάμο του συζύγου της αλλά και ήταν η κατάλληλη στιγμή να ανακηρυχθεί βασιλιάς των Μακεδόνων ο γιος της Αλέξανδρος τον οποίο υπεραγαπούσε. Πάντως η επίσημη ιστορία δεν παίρνει θέση για καμιά από τις τρεις εκδοχές.

Μετά το θάνατο του αδελφού της Αλεξάνδρου, βασιλιά των Μολοσσών, εγκαταστάθηκε στην Ήπειρο και έγινε αντιβασίλισσα και επίτροπος του ανήλικου γιου του αδελφού της Νεοπτολέμου Γ'.

Στην Ήπειρο ανέπτυξε πολιτική δράση ιστορικής σημασίας. Πλάτυνε το «κοινό των Μολοσσών» με την εισδοχή νέων Ηπειρωτικών φύλων και το μετονόμασε «Οι Σύμμαχοι των Απειρωτών», ζωντανεύοντας έτσι το κλονισμένο γόητρο της δυναστείας των Αιακιδών, κυβέρνησε δε την Ήπειρο δεκατρία ολόκληρα χρόνια έως το 317 μ.Χ. Την περίοδο αυτή, κατά τον Σωτήρη Δάκαρη, έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για τη Δωδώνη. Διαμαρτύρεται για την ανάμειξη των Αθηναίων στο ιερό και πιθανώς έπεισε το γιο της Μέγα Αλέξανδρο να διαθέσει το τεράστιο ποσό των 1500 ταλάντων για την ανοικοδόμηση του ιερού.

Η απροσδόκητη και θλιβερή αγγελία του θανάτου του γιου της, το, 323 π.χ. Στη Βαβυλώνα τη συνέτριψε. Δε θέλησε ποτέ να δεχτεί πως ο Αλέξανδρος πέθανε από φυσιολογικό θάνατο και θρηνούσε ακόμα που μάθαινε ότι έμενε άταφος στη Βαβυλώνα επί δύο χρόνια, εξαιτίας των άγριων αγώνων διαδοχής των στρατηγών του. Η οργή της μεγάλωσε, όταν ο Μακεδονικός στρατός της Ασίας αναγόρευσε βασιλιά τον διανοητικά καθυστερημένο γιο του Φιλίππου – από άλλη γυναίκα τη Φίλινα

— ως Φίλιππο τον Αρριδαίο. Ο νεογέννητος γιος του Μ. Αλέξανδρου και της συζύγου του Ρωξάνης Αλέξανδρος ο Δ', αναγορεύτηκε συμβασιλιάς.

Η Ολυμπιάδα, που φοβόταν για τη ζωή του εγγονού της, έπεισε τη Ρωξάνη να καταφύγει στην Ήπειρο.

Μετά τους εξοντωτικούς πολέμους των διαδόχων στρατηγών του Μ. Αλεξάνδρου, Ο Κάσσανδρος, υπ' αριθμόν ένα εχθρός της Ολυμπιάδας, έγινε κυρίαρχος στρατηγός στη Μακεδονία και ο Φίλιππος ο Αρριδαίος με την σύζυγό του Ευρυδίκη συμμάχησαν μαζί του και τον ανακήρυξαν επιμελητή του Μακεδονικού θρόνου. Η Ολυμπιάδα, βλέποντας να κινδυνεύουν τα συμφέροντα του εγγονού της Αλέξανδρου Δ', εγκαταλείπει την Ήπειρο και εκστρατεύει στη Μακεδονία. Σε σύγκρουση με τα στρατεύματα της Ευρυδίκης και του Αρριδαίου, οι τελευταίοι αιχμαλωτίζονται από τη γηραιά βασίλισσα και θανατώνονται άγρια.

Ο Κάσσανδρος, απασχολημένος την εποχή εκείνη στην Αθήνα, κατευθύνεται εναντίον της Ολυμπιάδας, η οποία καταφεύγει στην οχυρωμένη παραθαλάσσια πόλη του Θερμαϊκού κόλπου Πύδνα, έχοντας μαζί της το μικρό εγγονό της Αλέξανδρο, τη Ρωξάνη και πολλούς πιστούς της. Μετά από επτάμηνη στενή πολιορκία και αφού η κατάσταση των πολιορκημένων έγινε αφόρητη, η Ολυμπιάδα συνθηκολόγησε για να σώσει τον εγγονό της. Κατά τη συνθηκολόγηση αυτή ο Κάσσανδρος της υποσχέθηκε πως δεν θα βλάψει αυτή και τον εγγονό της. Ο Κάσσανδρος όμως αθετώντας την υπόσχεσή του, έβαλε τους ανθρώπους του να τη σφάζουν — κατ' άλλους να τη λιθοβολήσουν — και διέταξε το πτώμα της να μείνει άταφο. Αργότερα δολοφόνησε τη Ρωξάνη και τον γιο της Αλέξανδρο Δ' για να μείνει ο μόνος κυρίαρχος του Μακεδονικού θρόνου. Έτσι η Μυρτάλη, η βασιλοπούλα των Μολοσσών, η ιέρεια της Δωδώνης, η βασίλισσα των Μακεδόνων, η μητέρα του μεγαλύτερου στρατηλάτη της εποχής Μέγα Αλέξανδρου, η αντιβασίλισσα των Μολοσσών, έσβησε μαζί και με τους απογόνους της διαδόχους του Μακεδονικού θρόνου.

Η Μυρτάλη και μετέπειτα Ολυμπιάδα, η ιέρεια της Δωδώνης, παρά τις αχαλίνωτες φιλοδοξίες της και το πάθος για την εξουσία, ήταν για τη Δωδώνη μια σημαντική και ευεργετική μορφή.

Πύρος : Ο Βασιλιάς των Μολοσσών που ανοικοδόμησε τη Δωδώνη

Ο Πύρος της Ηπείρου (318 – 272 π.Χ.), ήταν βασιλιάς των Μολοσσών, (Ελληνικού φύλου που κατοικούσε στην Ήπειρο), καθώς κι ένας από τους σπουδαιότερους ηγεμόνες της πρώιμης ελληνιστικής περιόδου. Ήταν γιος του βασιλιά Αιακίδη, ο οποίος κυβέρνησε κατά την περίοδο 330 έως 313 π.Χ και της Φθίας Β΄ Θεωρείται κορυφαίος στρατηγικός νους, ένας από τους λαμπρότερους της παγκόσμιας στρατιωτικής ιστορίας. Υπήρξε δε συγγενικό πρόσωπο του άλλου περίφημου στρατηλάτη της αρχαιότητας Μ. Αλεξάνδρου, καθώς η γιαγιά του Πύρου Τρωάδα Α΄ ήταν αδερφή της Ολυμπιάδας μητέρας του Μ. Αλεξάνδρου.

Τα νεανικά χρόνια του Πύρου υπήρξαν ιδιαίτερα δύσκολα, καθώς μεγάλωσε μακριά από την πατρογονική του εστία και μέχρι την ηλικία των 17 ετών απώλεσε τα δικαιώματά του στο θρόνο δύο φορές. Ωστόσο αξιοποίησε αυτή την περίοδο συνάπτοντας σχέσεις με τους Διαδόχους του Μ Αλεξάνδρου, εδραιώνοντας τελικά με τη βοήθειά του την εξουσία του στην Ήπειρο.

Παντρεύτηκε πέντε φορές (πιθανώς για διπλωματικούς λόγους) και απέκτησε τρεις γιους, τον Πτολεμαίο, τον Αλέξανδρο και τον Έλενο

Μέσα σε λίγα χρόνια είχε συγκεντρώσει τόση δύναμη στα χέρια του ώστε να διεκδικήσει τα εδάφη της Μακεδονίας. Οι φιλοδοξίες του είχαν σε πρώτη φάση άδοξο τέλος.

Ακολούθησαν οι περίφημες εκστρατείες του στην ιταλική χερσόνησο εναντίον του ανερχόμενου εκείνη την εποχή Ρωμαϊκού κράτους. Το όνομά του έχει μείνει στην ιστορία κυρίως χάρη στις συγκεκριμένες αυτές επιχειρήσεις. Ο Πύρος και ο μεγάλος Καρχηδόnius στρατηλάτης Αννίβας συγκαταλέγονται στους σημαντικότερους εχθρούς, που κλήθηκε ποτέ να αντιμετωπίσει η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Ο Ηπειρώτης βασιλιάς απείλησε τις ρωμαϊκές βλέψεις για επέκταση και κυριαρχία στο χώρο της νότιας Ιταλίας και της Σικελίας μέσα από μία σειρά νικηφόρων, αλλά αιματηρών συγκρούσεων. Οι πολύνεκρες μάχες της Ηράκλειας, του Άσκλου και του Βενεβέντου στη Νότια Ιταλία κατάφεραν ένα τρομακτικό πλήγμα στο έμφυχο δυναμικό του λαού του στερώντας έτσι από τον αγέρωχο ηγεμόνα τις δυνατότητες για πραγμάτωση των μεγαλεπήβολων σχεδίων του για προσάρτηση της Νότιας Ιταλίας και της Σικελίας στο βασίλειο των Μολοσσών.

Επιστρέφοντας στην Ελλάδα εξαπέλυσε επίθεση κατά της Σπάρτης και του Άργους, αλλά δεν γνώρισε παρά μόνο την αποτυχία. Μάλιστα σε μια από τις αψιμαχίες, κι ενώ μαχόταν κατά των Σπαρτιατών ο γιος του Πύρου Πτολεμαίος σκοτώθηκε. Μαθαίνοντας το φοβερό νέο ο Πύρος όρμησε ο ίδιος ενάντια στην ομάδα αυτή των Σπαρτιατών πάνω στην οργή του συνέτριψε τον αντίπαλο και συνέχισε την πορεία κατά του Άργους.

Φτάνοντας στο Άργος έμαθε, πως ο Αντίγονος, βασιλιάς της Μακεδονίας εχθρός του Πύρου και σύμμαχος των Αργείων, βρισκόταν ήδη εκεί. Μπαίνει στο Άργος και σε αψιμαχίες στα στενά της πόλης επικράτησε σύγχυση. Ο Πύρος βρέθηκε σε απελπιστική κατάσταση. Αφαίρεσε τα διακριτικά του από το κράνος του και βασιζόμενος στο άλογό του όρμησε ανάμεσα στους εχθρούς που τον καταδίωκαν. Τότε δέχτηκε χτύπημα από ένα ακόντιο που τρύπησε την πανοπλία του στο θώρακα. Το τραύμα αυτό ήταν αμελητέο και στράφηκε ενάντια στο στρατιώτη που του είχε επιτεθεί. Ο στρατιώτης αυτός ήταν γιος κάποιας φτωχής ηλικιωμένης γυναίκας, η οποία είχε καταφύγει στη στέγη ενός οικήματος από όπου είχε θέα της μάχης. Όταν είδε τον κίνδυνο που διέτρεχε ο γιος της, σήκωσε έντρομη ένα κεραμίδι και το εκσφενδόνισε κατά του βασιλιά με τα δύο της χέρια. Ο Πύρος δέχτηκε το χτύπημα κάτω από το κράνος, με αποτέλεσμα να σπάσουν οι σπόνδυλοι στη βάση του τραχήλου του. Σαν αποτέλεσμα έχασε τις αισθήσεις και έπεσε λιπόθυμος. Εκεί τον αναγνώρισε στρατιώτης του Αντιγόνου και τον αποκεφάλισε. Τότε ο γιος και διάδοχος του βασιλιά Αντίγονου, αφού βεβαιώθηκε για την ταυτότητα του νεκρού, άρπαξε ο ίδιος το κεφάλι και θριαμβευτικά το εναπόθεσε μπροστά στα πόδια του πατέρα του. Ωστόσο ο Αντίγονος, βλέποντας το αποτρόπαιο θέαμα, άρπαξε το ραβδί του κι άρχισε να χτυπά και να διώχνει το γιο του, αποκαλώντας τον άξεστο και βάρβαρο. Τέλος διέταξε να προετοιμαστούν τα λείψανα του εχθρού του για την τελετή της ταφής. Ύστερα, φρόντισε τον Έλενο, τον γιο του Πύρου και τιμώντας την κοινωνική του θέση, του έδωσε τα λείψανα του πατέρα του για να τα μεταφέρει με ασφάλεια στην πατρίδα του. Αυτό ήταν το τραγικό τέλος του Πύρου του αετού της Ηλείου, όπως τον αποκαλούσαν. Η επίσημη ιστορία του Ελληνικού Έθνους δέχεται πως ο παραπάνω τρόπος θανάτωσης του Πύρου είναι ένας θρύλος που έπλασαν οι ιστορικοί. Το βέβαιον είναι ότι σκοτώθηκε σε μάχη στο Άργος. Ωστόσο όμως οι ιστορικοί αναφέρουν τα ονόματα τόσο του στρατιώτη που τον τραυμάτισε όσο και εκείνου που τον αποκεφάλισε.

Το ενδιαφέρον του Πύρου για τη Δωδώνη ήταν πέρα από κάθε προσδοκία. Συνεχίζοντας το έργο της θείας του Μυρτάλης – Ολυμπιάδας, έκτισε και άλλους ναούς αφιερωμένους στον Ηρακλή και την Αφροδίτη. Το σπουδαιότερο όμως κτίσμα, που χτίστηκε κατά τη βασιλεία του, ήταν το μεγαλοπρεπές βουλευτήριο. Ένα ορθογώνιο κτίριο που βρίσκεται αμέσως ανατολικά του θεάτρου με διαστάσεις

περίπου 44x33 μέτρα και εμβαδόν 1452 τετραγωνικά μέτρα. Στο κτίριο αυτό συνεδρίαζαν οι άρχοντες όλων των ηπειρωτικών φύλων και έπαιρναν τις διάφορες αποφάσεις τόσο κατά τους υπόλοιπους χρόνους της δυναστείας των Αιακιδών(μέχρι το 233 π.Χ.) όσο και κατά την περίοδο του κοινού των Ηπειρωτών, από το 233 μέχρι το 167 π.Χ. οπότε καταστράφηκε ολοσχερώς από τους Ρωμαίους. Έτσι η Δωδώνη πέρα από θρησκευτικό κέντρο που ήταν μέχρι τότε, την εποχή εκείνη μεγαλούργησε ως διοικητικό αλλά και πολιτικό κέντρο. Χαρακτηριστικό του πόσος κόσμος έμπαινε σ' αυτό το κτίριο είναι ότι διακρίνονται μέχρι σήμερα στα λίθινα κατώφλια της εισόδου τα ίχνη τριβής από τη μεγάλη κίνηση.

Ένα άλλο αξιόλογο κτίριο που χτίστηκε στα χρόνια του Πύρου είναι το Πρυτανείο. Βρίσκεται αμέσως Νότια του βουλευτηρίου, έχει διαστάσεις 32X31 μέτρα με έξι δωμάτια και μια αίθουσα συνεδρών. Εδώ ίσως έμεναν οι πρυτάνεις ή οι σύνεδροι του κοινού των Ηπειρωτών.

Το μεγαλύτερο βέβαια έργο του Πύρου ήταν το θέατρο των 17000 περίπου θέσεων, που ήταν το μεγαλύτερο της αρχαίας Ελλάδας. Χωρίζεται σε τρία διαζώματα με τέσσερις διαδρόμους και δέκα σκάλες ακτινωτές που το διαιρούν σε εννιά κερκίδες. Το τελευταίο από τη σκηνή διάζωμα έχει και ενδιάμεσες σκάλες και χωρίζεται σε 18 κερκίδες. Η κατασκευή του είναι τέτοια ώστε να έχει άριστη ακουστική.

Ο Πύρος, άνδρας μεγάλης μόρφωσης και ονομαστής γενναιότητας, αναδείχθηκε σε έναν από τους μεγαλύτερους στρατιωτικούς της εποχής του. Η στρατιωτική του κατάρτιση ήταν αξιολογότετη, όπως μαρτυρούν τα αποσπάσματα των «Υπομνημάτων» του, ενός έργου το οποίο αναφέρεται στην πολεμική τέχνη και μνημονεύτηκε από αρχαίους συγγραφείς, μεταξύ των οποίων και ο Ρωμαίος συγγραφέας Κικέρων. Παρά το γεγονός ότι απέτυχε να εδραιώσει την εξουσία του στην Ιταλία, ο Πύρος επέκτεινε και εδραίωσε το κράτος του στην Ελλάδα, καθιστώντας το υπολογίσιμη δύναμη της περιοχής για 35 περίπου χρόνια. Μετά το θάνατό του, ο σύντομος ρόλος της Ηπείρου στο προσκήνιο της ελληνικής ιστορίας τελείωσε. Το κράτος πέρασε στα ανίκανα χέρια των διαδόχων του και με την κατάργηση της βασιλείας στο κοινό των Ηπειρωτών ο στρατηγός των Ρωμαίων Αιμίλιος Πάυλος το 167 π.Χ. το βρήκε αδύναμο και εύκολα το κατάκτησε. Μάλιστα για να εκδικηθεί τους Μολοσσούς που πήραν το μέρος των Μακεδόνων κατά τον πόλεμο μεταξύ Ρωμαίων και Μακεδόνων και πιθανώς ως αντίποινα για τις καταστροφές που ο Πύρος προξένησε στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, έκαψε 70 Ηπειρωτικές πόλεις (μαζί και τη Δωδώνη) και έσυρε σκλάβους 150000 Ηπειρώτες στα σκλαβοπάζαρα της Ρώμης.

Νεοπτόλεμος – Ανδρομάχη

Οι γενάρχες των Μολοσσών και της δυναστείας των Αιακιδών

Κατά την αρχαία Ελληνική μυθολογία τους χρόνους του Τρωικού πολέμου στο νησί Αίγινα βασιλεύε ο Αιακός. Σεμνός και προ πάντων δίκαιος βασιλιάς που κατά την παράδοση ήταν γιός του Δία. Ο Αιακός βοήθησε να χτιστούν τα τείχη της Τροίας και κατά μια προφητεία δεν θα μπορούσαν οι Έλληνες να την κυριεύσουν αν στον πόλεμο αυτόν δεν συμμετείχε και απόγονος του Αιακού. Ο Αιακός γέννησε τον Πηλέα βασιλιά των Μυρμηδόνων της Θεσσαλίας. Από το ζευγάρι Πηλέας και Θέτιδα γεννήθηκε ο Αχιλλέας ο σημαντικότερος ήρωας του Τρωικού πολέμου. Τον Αχιλλέα η ημίθεα μητέρα του Θέτιδα για κάποιους λόγους τον είχε κρύψει στα ανάκτορα του βασιλιά της Σκύρου Λυκομήδη ο οποίος είχε μια κόρη την Δηιδάμεια. Ο Αχιλλέας ερωτεύεται την Δηιδάμεια και καρπός αυτού του έρωτα υπήρξε ο Νεοπτόλεμος. Είναι δηλαδή ο Νεοπτόλεμος γιός του Αχιλλέα και δισέγγονος του Αιακού.

Όταν σκοτώθηκε ο Αχιλλέας στην Τροία και για να υπάρχει και απόγονος του Αιακού στον πόλεμο σύμφωνα με την παραπάνω προφητεία ο Νεοπτόλεμος οδηγήθηκε στην Τροία, κατ' εντολή των Αχαιών, από τον Φοίνικα και τον Οδυσσέα σε ηλικία δώδεκα ετών. Τον έπεισαν να συμμετάσχει για να εκδικηθεί δήθεν τον θάνατο του πατέρα του. Ο Οδυσσέας του παρέδωσε και την πανοπλία του πατέρα του. Ο Νεοπτόλεμος διακρίθηκε στην Τροία ως γενναίος πολεμιστής σκοτώνοντας πολλούς Τρώες ενώ στα συμπόσια των Ελλήνων θαυμάστηκε για τη ρητορική του ευφράδεια και τη φρόνηση και αναδείχτηκε αντάξιος του πατέρα του.

Η Ανδρομάχη καταγόταν απο βασιλική οικογένεια και ήταν νύφη του Πριάμου βασιλιά της Τροίας, στον πρωτότοκο γιό του Έκτορα. Ο Έκτορας ο σημαντικότερος ήρωας των Τρώων σκοτώθηκε στο πόλεμο απο τον Αχιλλέα.

*Η Ανδρομάχη με το γιό της Αστυάνακτα
θρηνεί τον σκοτωμένο σύζυγό της Έκτορα.*

Μετά την άλωση της Τροίας ο Νεοπτόλεμος σκότωσε αναίτια το γέρο Πρίαμο κοντά στο βωμό του Ερκειού Δία. Την Ανδρομάχη την πήρε σκλάβα του λάφυρο του πολέμου. Μαζί του πήρε και τον γιό του Πριάμου Έλενο που είχε μαντικές ικανότητες . Τον ανήλικο γιό του Έκτορα και της Ανδρομάχης Αστυάνακτα τον πέταξε από τις πολεμίστρες των τειχών της Τροίας και την κόρη του Πριάμου Πολυξένη τη θυσίασε στον τάφο του πατέρα του.

Για την επιστροφή του Νεοπτόλεμου στην Ελλάδα υπάρχουν πολλές παραδόσεις.

Με τη λήξη του Τρωικού πολέμου ο Νεοπτόλεμος χάρη στη μεσολάβηση της γιαγιάς του, της Θέτιδας ή κατ' άλλους για να εκπληρώσει το χρησμό του μάντη Έλενου, έκαψε τα πλοία του και εγκαταστάθηκε στη χώρα όπου τα σπίτια θα είχαν σιδερένια θεμέλια, ξύλινους τοίχους και στέγη από ύφασμα, δηλαδή στην Ήπειρο. Εκεί, σύμφωνα με τον Όμηρο, έφερε μαζί με τα υπόλοιπα λάφυρα που πήρε από την Τροία και τη σύζυγο του Έκτορα, Ανδρομάχη με την οποία απέκτησε ερωτικό δεσμό. Από την ερωτική ένωση του Νεοπτολέμου και της Ανδρομάχης γεννήθηκε ο Μολοσσός..

Κατ' άλλη παράδοση επειδή έχασε το κράτος του τη φθία απο τους Δωριείς αναγκάστηκε να πάει στη Σκύρο αλλά και εκεί τα βρήκε σκούρα διότι και ο παπούς του ο Λυκομήδης έχασε το θρόνο του. Έτσι αναγκάστηκε να πλεύσει με τα πλοία του στην Ήπειρο ύστερα από χρησμούς του Έλενου. Στην Ήπειρο άρπαξε τη Λανάσσα εγγονή του Ηρακλή απο την οποία απέκτησε οκτώ παιδιά

Μια τρίτη παράδοση είναι ότι επέστρεψε στην πατρίδα του τη φθία και νυμφεύτηκε την Ερμιόνη κόρη της Ωραιάς Ελένης και του Μενελάου. Ο γάμος αυτός απέβη στείρος και η Ερμιόνη εγκατέλειψε τον Νεοπτόλεμο για να παντρευτεί τον εξάδερφό της τον Ορέστη γιό του Αγαμέμνονα. Ένας άλλος λόγος αυτού του χωρισμού ήταν ότι ο Νεοπτόλεμος διατηρούσε ερωτική σχέση και με τη σκλάβα του την Ανδρομάχη με την οποία είχε αποκτήσει ήδη και ένα γιό τον Μολοσσό. Τη σχέση αυτή την ζήλευε θανάσιμα η Ερμιόνη. Έφθασε μέχρι του σημείου να αποπειραθεί να σκοτώσει την Ανδρομάχη και τον γιό της τον Μολοσσό. Με παρέμβαση όμως του Πηλέα και της Θέτιδας, παπούδων του Μολοσσού, σώθηκαν την τελευταία στιγμή. Έπειτα από συμβουλή της Θέτιδας η Ανδρομάχη, ο αδερφός του Έκτορα Έλενος και ο μικρός Μολοσσός κατέφυγαν στη Ήπειρο μετά απο το θάνατο του Νεοπτολέμου στους Δελφούς.. Εκεί η Ανδρομάχη παντρεύτηκε τον Έλενο, τον αδερφό του Έκτορα, και ο Μολοσσός τον διαδέχτηκε στο θρόνο της Ηπείρου και έδωσε το όνομα στους κατοίκους της χώρας, τους Μολοσσούς.

Για το τέλος του Νεοπτολέμου υπάρχουν διάφορες εκδοχές. Κατά μία εκδοχή σκοτώθηκε από τον Ορέστη είτε γιατί ο τελευταίος ζήλευε τον γάμο του με την Ερμιόνη είτε γιατί η ίδια η Ερμιόνη του ζήτησε να τον σκοτώσει γιατί αυτή τον ζήλευε εξαιτίας της Ανδρομάχης, στην οποία ο Νεοπτόλεμος

έδειχνε ιδιαίτερη αδυναμία. Μια δεύτερη εκδοχή θέλει τον Νεοπτόλεμο να έχει σφαχτεί από τους ιερείς τον Δελφών πάνω στον βωμό του Απόλλωνα όταν εξεστράτευσε εναντίον του μαντείου για να εκδικηθεί τον Θεό, τον οποίο θεωρούσε υπεύθυνο για τον θάνατο του πατέρα του. Η σφαγή του αυτή θεωρείται δίκαιη ανταπόδοση της πράξης του να σφάζει τον Πρίαμο στο θυσιαστήριο του Έρκειου Δία στην Τροία. Η τιμωρία του ονομάστηκε “νεοπτολέμειος τίσις”.

Με τον Νεοπτόλεμο και την Ανδρομάχη ασχολήθηκαν και δυο μεγάλοι τραγικοί της αρχαιότητας. Ο Ευριπίδης που έγραψε την τραγωδία Ανδρομάχη και που διδάχτηκε (παίχτηκε) το 323 π.Χ. Στην Πασσαρώνα μεσούντος του Πελοποννησιακού πολέμου (431 – 404 π.Χ.). Στην τραγωδία αυτή ο Αθηναίος Ευριπίδης καυτηριάζει τους Σπαρτιάτες τόσο για το ολιγαρχικό πολίτευμά τους όσο και για τον λαό της Σπάρτης βάζοντας σκληρά λόγια στο στόμα της Ανδρομάχης που ξεστομίζει εναντίον της Ερμιόνης και του πατέρα της Μενελάου που θέλουν να σκοτώσουν αυτή, τον Νεοπτόλεμο και το γιό τους τον Μολοσσό.

Ο Σοφοκλής έγραψε τον Φιλοκτήτη. Στην τραγωδία του αυτή εκθειάζει τον Νεοπτόλεμο, που είναι το δεύτερο κύριο πρόσωπο μετά τον Φιλοκτήτη, ως καλόγνωμο δίκαιο λογικό και ανδρείο.

Τελικά όπως φαίνεται έχουμε τρεις μυθικούς βασιλιάδες στη φυλή των Μολοσσών. Τον Νεοπτόλεμο γιό του Αχιλλέα, τον Έλενο σύζυγο της Ανδρομάχης και τον Μολοσσό γιό του Νεοπτόλεμου. Επειδή ο Νεοπτόλεμος και ο Μολοσσός ήταν απόγονοι του Αιακού βασιλιά της Αίγινας που αναφέραμε στην αρχή δημιουργήθηκε μετά από αυτούς η δυναστεία των Αιακιδών που βασίλεψαν στην Ήπειρο μέχρι το 231 π.Χ. οπότε καταργήθηκε η βασιλεία και δημιουργήθηκε το κοινό των ηπειρωτών.

Ιστορικοί βασιλιάδες στην Ήπειρο της δυναστείας των Αιακιδών είναι οι:

Άδμητος, Θαρύπας, Αλκέτας Α΄, Νεοπτόλεμος Β΄ (Παπούς του Μ. Αλεξάνδρου και πατέρας της Ολυμπιάδας), Αρρύβας, Αλέξανδρος Α΄ (αδερφός της Ολυμπιάδας), Αιακίδης, Αλκέτας Β΄, Πύρρος Α΄ (Ο αναμορφωτής της Δωδώνης), Νεοπτόλεμος Γ΄, Αλέξανδρος Β΄, Πύρος Β΄ και Πτολεμαίος Β΄.

Γενάρχες λοιπόν των Μολοσσών και Αιακιδών ο Νεοπτόλεμος και η Ανδρομάχη.

Δωδώνη η κοιτίδα της Ελλάδας

Έλλοπες, Σελλοί, Γραικοί, Έλληνες, Ρωμιοί

Πολλοί ερευνητές προσπάθησαν να δώσουν μια εξήγηση για το πώς προήλθαν τα κατά καιρούς ονόματα της χώρας μας, δηλαδή ποιες είναι οι ρίζες των λέξεων Γραικία, Ελλάδα, γραικοί, Έλληνες, ρωμαίοι ή ρωμιοί.

Αλλά ας αφήσουμε πρώτα να μιλήσουν τα γραπτά αρχαία κείμενα.:

Ο Όμηρος (8ος π.Χ. αιώνας) στην Ιλιάδα αναφέρει:

Ζευ άνα Δωδωναίε Πελασγικέ τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, αμφί δε Σελλοί
σοί ναιουσ' υποφῆται ανυπτόποδες χαμαιεύναι.

Μετάφραση:

Δία της Δωδώνης πρωτοκύβερνε πελασγικέ που μένεις
μακριά, την παγερή αφεντεύοντας Δωδώνη και τριγύρα
χαμοκοιτάμενοι ανυπτόποδοι ζούν οι Σελλοί, οι δικοί σου προφήτες.

Ο Αριστοτέλης (4ος π.Χ. αιώνας) στην προσπάθειά του να προσδιορίσει την περιοχή όπου έγινε ο κατακλυσμός του Δευκαλίωνα1 αναφέρει ότι αυτός έγινε:

«περί την Ελλάδα την Αρχαίαν. Αύτη δ' ἐστίν η περί Δωδώνην και τον Αχελών ούτος γαρ πολλαχού το ρεύμα μεταβέβληκεν... ώκουν γαρ οι Σελλοί ενταύθα και οι καλούμενοι τότε μεν Γραικοί νυν δ' Έλληνες».

Μετάφραση.

(Ο κατακλυσμός έγινε) “ γύρω από την Ελλάδα την αρχαία.

Αυτή όμως είναι η περιοχή γύρω από την Δωδώνη καί τον Αχελώο. γιατί αυτός έχει πολλές φορές μεταβάλλει το ρεύμα του... γιατί κατοικούσαν εδώ οι Σελλοί καί οι καλούμενοι τότε μεν Γραικοί τώρα δε Έλληνες.”

Στο χρονικό της Πάρου2 μια επιγραφή αναφέρει:

ΑΦ' ΟΥ ΕΛΛΗΝ Ο ΔΕΥΚ[ΑΛΙΩΝΟΣ ΦΘΙ]ΩΤΙΔΟΣ ΕΒΑΣΙΛΕΥΣΕ, ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΩΝΟΜΑΣΘΗΣΑΝ ΤΟ ΠΡΟΤΕΡΟΝ ΓΡΑΙΚΟΙ ΚΑΛΟΥΜΕΝΟΙ, ΚΑΙ [ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΠΑΝΑΘ..
ΝΑΙ.....ΩΙ] ΧΗΗΓΠΙΙ, ΒΑΣΙΛΕΥΟΝΤΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΟΣ.

Μετάφραση

Από όταν ο Έλλην του Δευκαλίωνος βασίλευσε στην Φθιώτιδα, Έλληνες ονομάστηκαν όσοι προηγουμένως καλούνταν Γραικοί, και (τον Παναθ. Αγώνα), έτος ΧΗΗΓΠΙΙ (1257), όταν ο Αμφικτύων βασίλευε στην Αθήνα.

Ο Πτολεμαίος ο Κλαύδιος, μεγάλος αστρονόμος και γεωγράφος της Αλεξάνδρειας τον 2ο μ.Χ. αιώνα αναφέρει: “αρχέγονος Ελλάς Ήπειρος”

Ο Ησύχιος (λόγιος της Αλεξάνδρειας κατά τον 5ο μ.Χ. αιώνα) αναφέρει: “Οι Έλλοπες ή Ελλοί είναι οι Έλληνες που κατοικούσαν γύρω από τη Δωδώνη”

Με βάση τις παραπάνω μαρτυρίες, αλλά και πολλές άλλες, οι ερευνητές οδηγήθηκαν σε διάφορα συμπεράσματα για την καταγωγή των ονομάτων Γραικία - γραικοί, Ελλάδα - Έλληνες, ρωμαίοι ή ρωμιοί. Αναλυτικά έχουμε:

Γραικοί – Γραικία. Το όνομα Γραικός είναι αρχαιότερο του ονόματος Έλληνας. Όπως και το όνομα Έλλην, έτσι κι αυτό προέρχεται από την πρώτη κοιτίδα των Ελλήνων στην Ήπειρο, την Ελλοπία, (Έτσι ονομάζονταν η κοιλάδα της Δωδώνης και το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων κατά την αρχαιότητα).

Πρόκειται λοιπόν κυρίως για μια μικρή περιοχή στη Δωδώνη, που οι κάτοικοί της Σελλοί (=Ελλοί > Έλληνες) γνωστοί ως υποφίτες (=ιερείς του μαντείου) του Δωδωναίου Διός ελέγοντο και Γραικοί. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι τα φύλα της Ιταλίας εξαιτίας της επαφής που είχαν με την Ήπειρο, γνώρισαν τους γραικούς και αποκαλούσαν έτσι όλους τους Έλληνες. Παραμένει όμως δυσερμήνευτο πώς το όνομα ενός μικρού λαού μιας περιοχής της Ηπείρου το παρέλαβαν οι Λατίνοι και το έκαναν εθνολογικό όλων των Ελλήνων και της Ελλάδος. Άλλη άποψη, που διευκολύνει σ’ αυτήν τη λύση περισσότερο, είναι ότι Γραιοί ή γραικοί από τη Δωδώνη μετανάστευσαν στη Βοιωτία και εκεί ίδρυσαν την πόλη Γραία κοντά στην Τανάγρα. Την ύπαρξη της πόλης αυτής την αναφέρει και ο Όμηρος στην Ιλιάδα. Κατά το 8ο αιώνα π.Χ. οι κάτοικοι της Γραίας ίδρυσαν αποικία στην Ιταλία και από το όνομα της πόλης από όπου προέρχονταν ονομάστηκαν από τους Ιταλούς γραικοί. Εκεί οι γηγενείς της Ιταλίας γενίκευσαν την ονομασία Γραικοί (Λατινική: Graeci) για όλους τους Έλληνες και αυτή μετά εξαπλώθηκε σε όλες τις γλώσσες της Δυτικής Ευρώπης, στις οποίες τα ονόματα Έλληνες και Ελλάδα είναι αντίστοιχα: στην Αγγλική - Greeks και Greece, στην Γαλλική - Grecs και Grèce, στην Γερμανική - Griechen και Griechenland, στην Ιταλική - Greci και Grecia, στην Ισπανική Griegos και Grecia. Το όνομα γραικοί διατηρήθηκε για πολλούς αιώνες, παράλληλα με άλλα ονόματα, για τους Έλληνες μέχρι την επανάσταση του 1821. Ας θυμηθούμε και την ιστορική φράση του Αθανασίου Διάκου προς τους Τούρκους “Εγώ γραικός γεννήθηκα γραικός θε να πεθάνω”. Ένθερμος υποστηρικτής του ονόματος

αυτού ήταν και ο Αδαμάντιος Κοραής επειδή όπως τόνιζε “έτσι μας ονόμαζαν τα φωτισμένα έθνη της Ευρώπης”.

Έλληνες – Ελλάδα. ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι το όνομα των Ελλήνων προέρχεται από τους κατοίκους της περιοχής μεταξύ της Δωδώνης και του Αχελώου, ενώ ο Θουκυδίδης θεωρεί ότι το συγκεκριμένο όνομα, προέρχεται από τον Έλληνα, τον γιο του Δευκαλίωνα, ο οποίος αφού επικράτησε στην Φθιώτιδα και οι απόγονοί του έγιναν ισχυροί σε όλη την σημερινή Ελλάδα, επέβαλαν αυτό το όνομα σε όλη την σημερινή έκταση της Ελλάδας, λίγο πριν από τον Τρωικό πόλεμο. Ωστόσο, εδώ δεν αποκλείεται να ισχύει μία συνδιαστική εκδοχή, την οποίαν υποστηρίζουν άλλοι Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς, ότι δηλαδή ο Δευκαλίωνας μετά τον κατακλυσμό που συνέβη στην εποχή του, μετακινήθηκε από την συγκεκριμένη περιοχή μεταξύ Αχελώου και Δωδώνης, στην σημερινή περιοχή της Φθιώτιδος, στην οποίαν επικράτησε ο γιος του Έλληνας και από εκεί διεδόθη το όνομα του Έλληνα σε όλη την σημερινή περιοχή της Ελλάδας. Σύμφωνα με το αρχαίο ρητό “Ωρικήν υπέρ αίαν ερείδεται Ελλάδος αρχή”, δηλαδή “Η Ελλάδα αρχίζει από τη γη του Ωρικού” (όπου Ωρικός είναι αρχαία ευβοϊκή αποικία στον κόλπο της Αυλώνας). Κάποιοι αρχαίοι και Βυζαντινοί συγγραφείς τοποθετούν τα όρια της Ηπείρου ακόμη βορειότερα: Ο Θουκυδίδης στην Επίδαμνο (σημερινό Δυρράχιο), ο Στράβων στον Γενούσο (Σκούμπι) ποταμό, ενώ και ο Προκόπιος λέει πως μέχρι την Επίδαμνο “Έλληνες εισίν, Ηπειρώται καλούμενοι. Το όνομα Έλληνες στα ομηρικά χρόνια δεν αντιστοιχούσε παρά μόνο σ’ ένα ελληνικό φύλο, που κατοικούσε στη Φθία της Θεσσαλίας, το οποίο είχε ως ηγέτη του τον μυθικό Αχιλλέα Π. Χρήστου καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (καταγόταν από το Βασιλικό Ιωαννίνων) έχει την άποψη ότι ο Αχιλλέας είχε προγόνους του τους Πελασγούς της Δωδώνης οι οποίοι μετανάστευσαν στη Φθία γι’ αυτό και η παράδοση απέστειλε τον γιό του Αχιλλέα Νεοπτόλεμο για να βασιλεύσει στην Ήπειρο. Η ετυμολογία της λέξεως Έλλην προκαλεί μέχρι σήμερα συζητήσεις. Η επικρατέστερη άποψη είναι ότι προέρχεται από τους Σελλούς (< θέμα σελ = φωτίζω), το ελληνικό φύλο της Ηπείρου που ήταν οι ιερείς της Δωδώνης και μέρος των οποίων μετανάστευσε στη Φθία. Αργότερα, με την εξάπλωση του Χριστιανισμού, ο όρος Έλλην σήμαινε τον ειδωλολάτρη ή τον μη χριστιανό, ενώ οι κάτοικοι της Ελλάδας λέγονταν Ελλαδίτες. Όταν ο Χριστιανισμός έπαψε να απειλείται από τις ειδωλολατρικές θρησκείες ο όρος Έλλην άρχισε να χρησιμοποιείται δειλά δηλώνοντας την καταγωγή ενώ μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Ελληνικού Κράτους, η ονομασία επανήλθε ως επίσημη. Το επίσημο όνομα της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι Hellas.

Ενώ η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία εκχριστιανιζόταν, οι Έλληνες αυτοαποκαλούνταν, Ρωμαίοι ή Ρωμιοί αφού η ονομασία Έλλην σήμαινε πλέον τον ειδωλολάτρη. Το όνομα αυτό είχε πολιτικές

προεκτάσεις αφού δήλωνε όλους τους ελεύθερους πολίτες της Αυτοκρατορίας και όχι την καταγωγή τους. Η ονομασία Ρωμίος χάνει επί τουρκοκρατίας την αίγλη του “αυτοκρατορικού” Ρωμαίος και με τις σκληρές συνθήκες της υπό ζυγό διαβίωσης αποκτά την χροιά του καταφερτζή, του καπάτσου, του ξύπνιου.

Τέλος από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό πως πολύ εύστοχα ο συγγραφέας του βιβλίου τα Δωδωνοχώρια και πατριώτης μας Κώστας Αντωνίου βάφτισε τη Δωδώνη “σαρμανίτσα της Ελλάδος”

Παραπομπές

1. Κατά την Ελληνική μυθολογία: “ο Δευκαλίων ήτο Έλλην, άγιος του Προμηθέως και της Κλυμένης θυγατρός του Άτλαντος. Επειδή οι απόγονοι των Τιτάνων ήσαν ασεβείς και κακούργοι, όπως και οι πρόγονοι τους, απεφάσισε ο Ζευς να εξολοθρεύσει το γένος τούτο. Στο συμβούλιο που έγινε βρήκε ομοφώνους όλους τους θεούς. Μαθών τούτο ο Προμηθεύς, ειδοποίησε τον Δευκαλίωνα πώς να σωθεί αυτός και η γυναίκα του Πύρρα, επειδή ήσαν ευσεβείς και δίκαιοι, αλλά και επειδή η Πύρρα ήτο ξαδέλφη του. Όθεν κατασκευάσας πλοίον, εκλείσθη εντός αυτού με την Πύρραν. Μετά ταύτα έβρεξε ο Ζευς ραγδαίως, και έπνιξε τα περισσότερα μέρη της Ελλάδος μετά πάντων των ζώων και ανθρώπων, εκτός ολίγων τινών, οι οποίοι επρόλαβον να φύγουν προς τα υψηλά όρη. Ο Δευκαλίων περιπλέων εννέα ημερονύκτια στα ύδατα, εξήλθε στον Άθωνα, ή στην Δωδώνη, ή τέλος σύμφωνα με την κοινή παράδοση στον Παρνασσόν και εθυσίασαν στον Φύξιον Δία. Τότε ο Ζευς έπεμψε τον Ερμήν να του ειπεί να του ζητήσει ό,τι θέλει, κι αυτός εξήτησε ανθρώπους. Τότε του είπε ο Ζευς να ρίπτουν πέτρες πίσω τους και θα βγαίνουν άνθρωποι. Και πράγματι, εκ των λίθων του Δευκαλίωνος έβγαιναν αρσενικοί και εκ της Πύρρας θυλικά. Από τον πρώτον λίθον που έριξε ο Δευκαλίων προέκυψε ο πρώτος ανήρ που ωνομάσθη Έλλην. Έτσι αποικίσθη και εκπολιτίσθη και πάλι η Ελλάς.” Ο κατακλυσμός του Δευκαλίωνα στην Ελλάδα είναι ιστορικό γεγονός. Το πότε έγινε δεν είναι πλήρως διευκρινισμένο. Στο χρονικό της Πάρου σε μια επιγραφή του αναφέρεται ότι έγινε το 1529 π.Χ. Άλλη χρονολογία αναφέρεται το 9564 π.Χ. και άλλη περίπου την τρίτη χιλιετηρίδα π.Χ.

2. Το Χρονικό της Πάρου είναι αρχαίο Ελληνικό επιγραφικό κείμενο, με 93 επιγραφές, που βρέθηκε σε μια επιτύμβια στήλη και εξιστορεί γεγονότα και χρονολογίες από το 1581 π.Χ. μέχρι το 264 π.Χ.. Ονομάστηκε έτσι επειδή βρέθηκε στην Πάρο.

Το χωριό μας (Ιστορικά στοιχεία)

Κωνσταντίνου Β. Ντάρα

Αλποχώρι Ταχήρ – Αγά
Αλποχώριον ή Αλποχώρι
Μαντείων

Μαντείο - Δημοτικό διαμέρισμα Δήμου Δωδώνης
Μαντείο - Τοπική κοινότητα Δήμου Δωδώνης

Αυτές είναι επιγραμματικά οι κατά καιρούς ονομασίες του χωριού μας. Η εξέλιξη της περιοχής, όπου είναι κτισμένο το χωριό, από τους αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα, είναι η εξής:

Στους ανατολικούς πρόποδες της Ολύτσικας και στο κέντρο τους βρίσκεται το χωριό μας το Μαντείο.

Το Χωριό μας

Δυτικά του υψώνεται επιβλητικά η απόκρημνη Ολύτσικα. Βόρεια και Νότια βρίσκονται τα χωριά Δωδώνη και Μελιγγοί αντίστοιχα και Ανατολικά απλώνεται ο καταπράσινος (χειμώνα – καλοκαίρι) κάμπος της κοιλάδας Δωδώνης, που περιλαμβάνει τον αρχαιολογικό χώρο και διακόπτεται από το

λόφο των Κουγκίων και τον αυχένα της Μιζούλας. Είναι το πλησιέστερο χωριό στον Αρχαιολογικό μας Χώρο. Οι αρχαίοι μας πρόγονοι δεν διάλεξαν τυχαία αυτόν τον τόπο για να κτίσουν ένα από τα Ιερά τους, το αρχαιότερο Μαντείο.

Από γεωλογικής πλευράς, το έδαφος όπου είναι χτισμένο το χωριό μας αποτελείται από στρώσεις με χαλίκια εμπλουτισμένα με κόκκινη αποξηραμένη λάσπη. Τούτο μπορεί να το παρατηρήσει κανείς σε κάθετες τομές του εδάφους στο λάκκο της Καστανιάς, παρατηρήθηκε όμως και σε εκσκαφές που έγιναν για τη θεμελίωση κατοικιών. Όλος λοιπόν ο χώρος από τη θέση Βουρτόπα – Λούτσα του Κάσαρη μέχρι και τα σπίτια των Μπραχαίων – Λωλαίων είναι προσχοσιγενής.

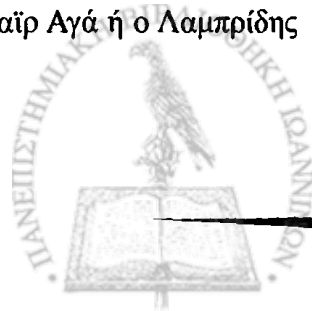
Κατά την αρχαιότητα κοντά στον αρχαιολογικό χώρο βρισκόταν μια πόλη που ίσως ήταν το κέντρο της Δωδώνης και τριγύρω κάποιοι οικισμοί. Από την έκταση του κάστρου που περιβάλλει τον αρχαιολογικό χώρο, προκύπτει κατά τον αείμνηστο Σ. Δάκαρη ότι ο πληθυσμός της πόλης αυτής ήταν περίπου δύο χιλιάδες άτομα. Εκεί ίσως κατοικούσαν το ιερατείο και οι ευγενείς (τζάκια) της περιοχής. Τριγύρω υπήρχαν διάφοροι οικισμοί. Λίγα ευρήματα τέτοιων οικισμών βρέθηκαν στη Μιζούλα και Βορειοδυτικά από αυτή.

Στο χώρο που είναι κτισμένο το χωριό μας δεν βρέθηκαν αρχαίοι οικισμοί. Θα ανέμενε κανείς εδώ την ύπαρξη αρχαίων οικισμών διότι είναι χώρος πολύ κοντά στο Ιερό του Μαντείου, πολύ κοντά στην καλλιεργήσιμη γη, (τον κάμπο), μακριά από τα λιμνάζοντα νερά του Μπέλκου κατά το χειμώνα (αν υπήρχαν τότε), σχετικώς άγονη περιοχή ώστε να μη χάνουν σχεδόν καθόλου από τη γεωργική τους παραγωγή και τέλος η ύπαρξη νερού (μεγάλη βρύση) κοντά στο χώρο.

Για το ότι δεν υπάρχουν αρχαία ευρήματα δύο εκδοχές υπάρχουν. Ή να υπήρχαν κατά καιρούς οικισμοί αλλά οι προσχώσεις του λάκκου της Καστανιάς και του Αρμυρόλακκου να τις καταπλάκωσαν ή το επικίνδυνο των ορμητικών λάκκων που είναι σε σχετικά μικρή απόσταση μεταξύ των να μην επέτρεπαν εκεί την οικοδόμηση λόγω των συχνών πλημμύρων τους (κατεβασίες).

Μέχρι το 1800 μ.Χ. περίπου το μόνο που γνωρίζουμε για τη θέση του σημερινού χωριού είναι ότι υπήρχε ένας οικισμός της Τσαρκοβίστας (Δωδώνης) από 4 – 5 οικογένειες.

Ως τοπωνύμιο το χωριό μας αναφέρεται το 1776 από τον Ι. Λαμπρίδη στα Ηπειρωτικά Μελετήματα (τ.Γ. σελ. 69 – 70). Κατά λέξη αναφέρεται: «Ο κλέφτης και αρματολός Κονίτης, Γρεβενών και Χασίων Δημ. Τόσκας ανήγειρε παρεκκλήσιον επ' ονόματι της Αγίας Παρασκευής εις Αλποχώριον Ταϊρ Αγά, διένειμε δε (1776) κατά προτροπήν του Αγίου Κοσμά ...». Όμως είναι βέβαιον ότι η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής ανήκε στην τότε Τσαρκοβίστα. Δύο είναι οι δυνατές εκδοχές: Ή η προς Νότο του Αρμυρόλακκου περιοχή να είχε το τοπωνύμιο Αλποχώριον Ταϊρ Αγά ή ο Λαμπρίδης

ονομάζει το χωριό που υπήρχε εκεί όταν εκείνος έγραφε τα Ηπειρωτικά Μελετήματα. και που δεν υπήρχε όταν κτίστηκε η εκκλησιά.

Κατά τους χρόνους των συγκρούσεων του Αλή Πασά με τους Σουλιώτες και Παρασουλιώτες ο Αλής θέλοντας να ανταμείψει τον διακριθέντα αξιωματικό του Ταχήρ Αγά παραχώρησε σ' αυτόν αγροτική έκταση 4000 στρεμμάτων. Ο Ταχήρ Αγά μετέφερε και εγκατέστησε στη σημερινή θέση του χωριού και άλλες οικογένειες από διάφορες περιοχές, έκτισε στο κέντρο του οικισμού οίκημα για τη συγκέντρωση των γεωμόρων του που έφθανε τα 3/5 της παραγωγής, γνωστό με το όνομα «κονάκι», το οποίο σώζεται και σήμερα και είναι εξαγορασμένη ιδιόκτητη κατοικία των οικογενειών Σωτήρη και Διογένη Χαραλάμπους. Ο Ταχήρ Αγάς ονόμασε το δικό του αυτό τσιφλίκι Αλποχώρι Ταχήρ Αγά και έτσι αναφέρονταν μέχρι τα 1913 που η περιοχή απελευθερώθηκε από τους Τούρκους. Έκτοτε απαλείφθηκε για πάντα ο προσδιορισμός Ταχήρ Αγά και μετονομάστηκε σε Αλποχώρι ή Αλποχώριον.

Στην εκκλησία της Αγ. Παρασκευής βρέθηκε μια παρακλητική στην οποία το 1815 αναφέρεται το χωριό ως Αλποχώρι. Παρατίθεται αυτή η παρακλητική όπως ακριβώς γράφεται στο βιβλίο του αειμνήστου Κ. Αντωνίου “Τα Δωδωνοχώρια”: « Η παρούσα παρακλητική υπάρχει της αειπαρθένου Μάρτυρος Παρασκευής, ιεράς μονής εις κώμην Αλποχώρι πλησίον Τσαρκοβίστας και μη τολμήσει κανένας και την αποξενώσει ή άλλο βιβλίο ή ιερό διότι αποξενώνεται το πνεύμα του από την βίβλον της ζωής . α ω ι ε (1815) Απριλίου κ γ (23)». Έτσι λοιπόν το βέβαιον είναι ότι πριν από το 1815 η κοινότητα υπήρχε και μάλιστα άλλοτε ονομάζονταν απλά Αλποχώρι και άλλοτε Αλποχώρι Ταχήρ Αγά.

Η απελευθέρωση του χωριού από τον Τουρκικό ζυγό έγινε ταυτόχρονα με την απελευθέρωση των Ιωαννίνων το 1913. Οι Αλποχωρίτες είχαν τότε ενεργό συμμετοχή στις μάχες κατά των Τούρκων. Αποτέλεσμα αυτού, σε αντίποινα, ήταν οι Τούρκοι να κάψουν το χωριό μαζί και με την εκκλησία του Αγ. Δημητρίου, η οποία είχε κτιστεί κοντά στο 1900 και μερικώς την εκκλησία της Αγ. Παρασκευής. Να σημειωθεί ακόμη ότι ενεργό συμμετοχή είχαν οι Αλποχωρίτες και το 1853 στην επανάσταση κατά των Τούρκων που κήρυξε ο αρχιμανδρίτης Ιγνάτιος Παπαγεωργίου από το προαύλιο της Αγ. Παρασκευής.

Μετά το κάψιμο του χωριού από τους Τούρκους το 1913 οι κάτοικοι επισκέυασαν τα σπίτια τους κόβοντας πολλά έλατα από το κατάφυτο απ' αυτά βουνό για να τα χρησιμοποιήσουν σαν δοκάρια (γριντές) στήριξης πατωμάτων και στεγών. Η υλοτόμηση του δάσους του βουνού για κατασκευή σπιτιών συνεχίστηκε βέβαια και αργότερα. Ακόμα και σήμερα διακρίνονται οι λεγόμενες σβάρες όπου

έσερναν τους κορμούς των δένδρων για να τους κατεβάσουν στο χωριό. Όμως αυτή η απογύμνωση του απότομου βουνού είχε σαν αποτέλεσμα οι λάκκοι να κατεβάσουν πολλές πέτρες και να σκεπάσουν με τα «σιούρια» αρκετή καλλιεργήσιμη γη.

Το πρώτο σχολείο χτίστηκε στο χωριό μας το 1857 από τον αρχιμανδρίτη Ευάγγελο Παπαγγέλη και με δαπάνη του ίδιου. Μάλιστα είναι και το πρώτο σχολείο που χτίζεται σε όλα τα Δωδωνοχώρια.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1952 μαζί με πολλά άλλα χωριά που είχαν σλαβόφωνα ονόματα μετονομάστηκε και το χωριό μας από Αλποχώριον σε Μαντείο, το 1997 με τους Καποδιστριακούς Δήμους σε Δημοτικό Διαμέρισμα Μαντείου του Δήμου Δωδώνης και το 2010 με τους καλλικρατικούς δήμους σε τοπική κοινότητα Μαντείου του Δήμου Δωδώνης.

Βιβλιογραφία:

Ηπειρωτικά μελετήματα Ι. Λαμπρίδη - Τα Δωδωνοχώρια Κων. Αντωνίου.

Δωδώνη Σ. Δάκαρη - Ήπειρος Η. Holland καθηγητή του πανεπιστημίου της Οξφόρδης.

Το Παλιοκκλήσι

Τα τελευταία χρόνια η πένα των ιστορικών ανάσκαψε την ιστορία του χωριού μας και μέσα απ' αυτή έφερε στο φως αρκετά σημαντικά στοιχεία. Ένα από αυτά είναι και το τοπωνύμιο παλιοκκλήσι. Βρίσκεται 300 περίπου μέτρα βορειοανατολικά από τη θέση με τοπωνύμιο Ντέτση ή σε 800 μέτρα Δυτικά από τα τελευταία σπίτια των Νταραίων και Νότια από το λάκκο που χωρίζει το χωριό μας σε δύο μαχαλάδες, μέσα σε μια καταπράσινη περιοχή από πεύκα. Η θέση του έχει μια καταπληκτική θέα. Ανατολικά ατενίζει κανείς τον αρχαιολογικό χώρο, τα Κούγκια και το μάτι του χάνεται στο βάθος στο βουνό Περιστέρι και την κορυφή του Μιτισκελιού. Βόρεια ο ορίζοντας σβήνει στα σύνορα των Γραμμενοχωρίων και Δυτικά υψώνεται επιβλητικός ο άγριος και ανηφορικός ορεινός όγκος της Ολύτσικας.

Για να βρεθούμε στο Παλιοκκλήσι μπορούμε να ανέβουμε το λάκκο που χωρίζει το χωριό μας σε δυο μαχαλάδες 800 μέτρα προς το βουνό από τα Δυτικότερα σπίτια και έπειτα να προχωρήσουμε Νότια περί τα 70 μέτρα μέσα στα πυκνά πεύκα. Μπορούμε επίσης να φθάσουμε και με αυτοκίνητο ακολουθώντας τον δρόμο πυροπροστασίας από τη Μεγάλη βρύση μέχρι σχεδόν την κατάληξή του.

Τούτο το τοπωνύμιο έχει μεγάλη ιστορική σημασία για τη δημιουργία του χωριού μας, όπως προκύπτει από τις ιστορικές πηγές τις οποίες ακριβώς παραθέτουμε:

Ο Πάνος Τζιόβας στο βιβλίο του “Μαντείο - Αλποχώρι Ιωαννίνων” στη σελίδα 14 αναφέρει:

Πιθανότατα η περιοχή Αλποχωρίου να ήταν κατοικημένη από τους ελληνιστικούς χρόνους και οι κάτοικοί τους ακολουθούν την ιστορική διαδρομή των άλλων κατοίκων της κοιλάδας Δωδώνης, μέχρι την επανάσταση του επισκόπου Τρίκκης Διονυσίου Φιλοσόφου (1611), που υπάρχουν γραφτά στοιχεία τα οποία πιστοποιούν εγκατάσταση 4 – 5 οικογενειών από τη γειτονική Τσαρκοβίστα (τώρα Δωδώνη) στην τοποθεσία «παλιοκκλήσι» Αλποχωρίου γεγονός που το αποδεικνύει το ίδιο το τοπωνύμιο που υποδηλώνει ότι γύρω από τα ερείπια της εκλιπούσας εκκλησίας ήταν συνοικισμός ανθρώπων που υπηρετούσαν το ναό.

Ο Κ. Αντωνίου στο βιβλίο του «Τα Δωδονοχώρια» στη σελίδα 95 αναφέρει: «Στη θέση του σημερινού χωριού Μαντείο υπήρχε ένας συνοικισμός της Τσαρκοβίστας από 4 – 5 οικογένειες, ο πέρα μαχαλάς όπως ελέγετο.»

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται ότι οι πρώτοι Νεοέλληνες κάτοικοι στο χωριό μας ήταν 4 – 5 οικογένειες γύρω από το Παλιοκκλήσι, που αποτελούσαν συνοικισμό της Τσαρκοβίστας. Ο πυρήνας λοιπόν του χωριού μας είναι το παλιοκκλήσι και η γύρω του περιοχή. Ποιες ήταν οι οικογένειες του συνοικισμού δεν είναι γνωστό. Οι προσπάθειές μας να εντοπίσουμε κάποια επώνυμα δεν έφεραν αποτέλεσμα. Εκείνο που είναι γνωστό σήμερα είναι τα κτήματα που υπήρχαν και υπάρχουν ακόμη γύρω από το παλιοκκλήσι.

Βόρεια από την περιοχή υπάρχουν δυο εγκαταλειμμένα κτήματα των Νταραίων (του κλάδου Μ. Ντάρα) στη Βουρτόπα και στο Σμάκι, περιφραγμένο κτήμα του Γιώργου Παπά, περιφραγμένο κτήμα του Π. Κάσαρη και εγκαταλειμμένο κτήμα κληρονόμων του Σ. Λιπώτη.

Βορειοανατολικά υπάρχουν κτήματα πάλι των Νταραίων (του κλάδου του Α. Ντάρα) Το περιβόλι της Γιώταινας όπως συνηθίζουμε να το λέμε.

Ανατολικά και σε μεγάλη σχετικά έκταση, σε απόσταση περί τα 700 μέτρα, απλώνονται από το Σταυρό μέχρι την κεντρική μας εκκλησία και το σχολείο κτήματα όλων όσων παραπάνω αναφέραμε. Σ' αυτά τα κτήματα βρίσκονται σήμερα και οι κατοικίες αυτών των οικογενειών.

Νοτιοανατολικά βρίσκονται κτήματα των Σιουλαίων όπου και οι σημερινές τους κατοικίες.

Δυτικά από το Παλιοκκλήσι και ακριβώς στη θέση με τοπωνύμιο Ντέτση, βρίσκεται ένα μεμονωμένο περιτοιχισμένο κτήμα των κληρονόμων του Βασιλείου Σπύρου.

Τέλος Νοτιοδυτικά υπάρχει ένα εγκαταλειμμένο κτήμα, αποτελούμενο από δυο χωραφίες, στο σημερινό τοπωνύμιο Βαγγέλη. Το επώνυμο του ιδιοκτήτη αυτού του κτήματος χάθηκε στο πέρασμα του χρόνου.

Απ' όλες τις οικογένειες που αναφέραμε με κτήματα περιμετρικά στο παλιοκκλήσι, η μόνη που δεν

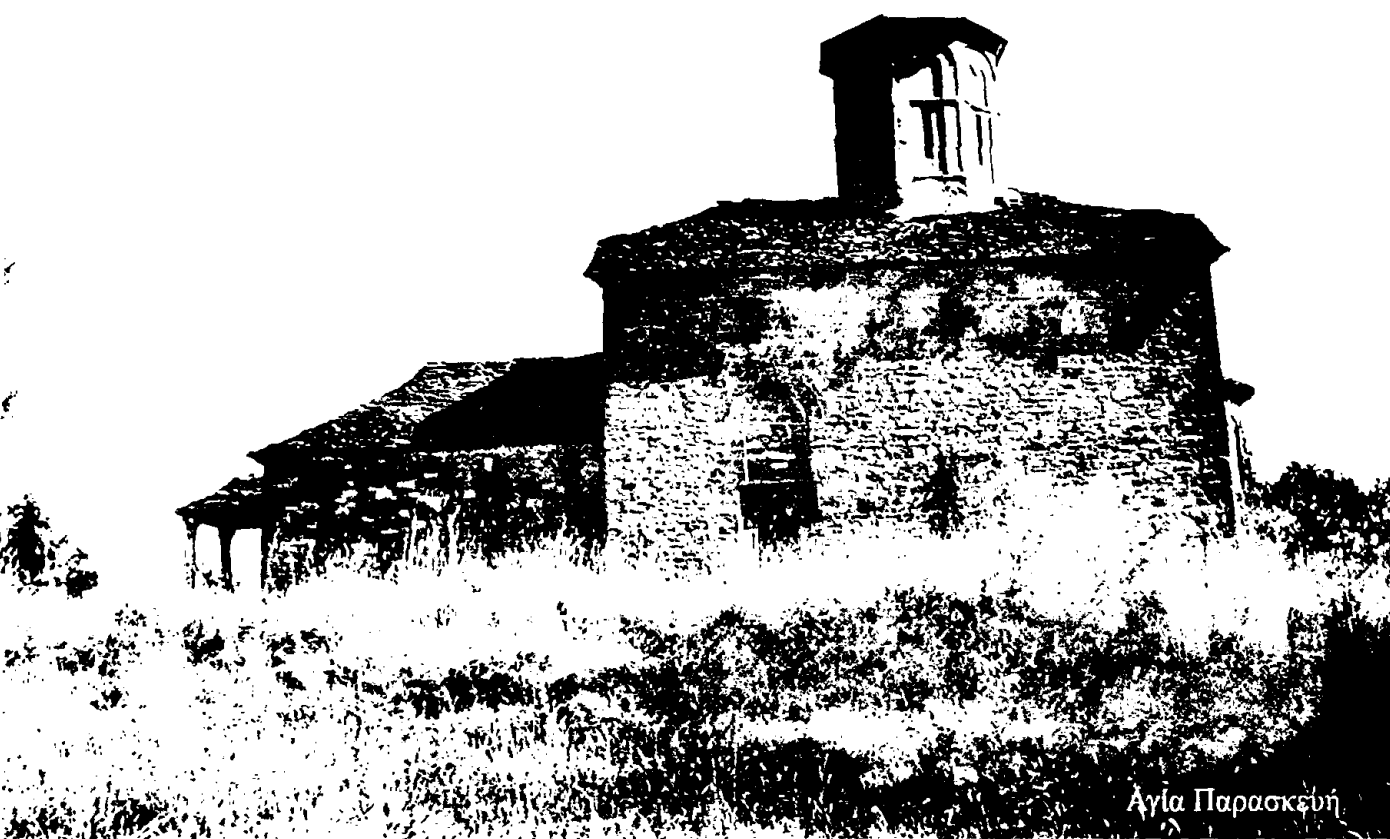

ει κατοικία κοντά σ' αυτό είναι η οικογένεια των Σπυραίων.

Τα παραπάνω στοιχεία δείχνουν ότι γύρω από το παλιοκκλήσι, από το 1611 και μετά, υπήρχαν άτοκοι, πρόγονοι των ανωτέρω οικογενειών ή άλλοι οι οποίοι αποτελούσαν τον πυρήνα της ημιουργίας του χωριού μας, γεγονός που έχει μεγάλη ιστορική σημασία.

Το Μοναστήρι

Νότια του χωριού, 20 λεπτά ποδαρόδρομο από το κέντρο του, ανάμεσα σε πλούσια βλάστηση πό υπεραιώνόβια πουνάρια αλλά και νεότερα δέντρα σε αρκετά μεγάλη έκταση (περίπου 100 τρέμματα) και Νοτιοανατολικά της μεγάλης βρύσης, βρίσκεται η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής. ο Μοναστήρι όπως το έλεγαν οι προγονοί μας. Η ιστορία του μοναστηριού σημαντική αλλά και η ροσφορά του στους προγόνους μας, ιδιαίτερα κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας, σημαντικότερη. ις δούμε τον τρόπο με τον οποίο κτίστηκε αυτή η εκκλησία και την ιστορία της.

Αγία Παρασκευή

Κατά τη διάρκεια της πρώτης του περιοδείας τον Απρίλιο του 1776 ο Άγιος Κοσμάς πέρασε από το χωριό μας και συναντήθηκε στη μεγάλη βρύση με τον αρματολό της Κόνιτσας, των Γρεβενών και των Χασίων Δημ. Τόσκα. Ο Τόσκας κατάγονταν από την περιοχή του Ολύμπου αλλά παντρεύτηκε Σουλιώτισσα από την οικογένεια Μπότσαρη και εγκαταστάθηκε κοντά στα Δερβίζιανα όπου

διαχείμαζε παίρνοντας μέρος σε διάφορες επιχειρήσεις των Σουλιωτών. Στη συνάντηση αυτή ο Άγιος Κοσμάς άκουσε από τον ίδιο τον Τόσκα για τα στυγερά εγκλήματά του με φόνους και ληστείες. (Ο Λαμπρίδης τον χαρακτηρίζει ως κερκοφόρον δηλ. άνθρωπο με ουρά). Μάταια ο Άγιος Κοσμάς προσπαθούσε να τον μεταπείσει να αλλάξει τρόπο ζωής και να τον φέρει στο δρόμο του Θεού. Εκείνος του απάντησε: Δεν μπορώ παπά μου με πιάνει το αίμα κατά την Άνοιξη, δεν με χωράει ο τόπος, αν δε σκοτώσω άνθρωπο δεν ημερεύω. Όμως δεν σκοτώνω χριστιανούς αλλά άπιστα σκυλιά. Αφού δεν τα κατάφερε να τον μεταπείσει να αλλάξει τρόπο ζωής του έθεσε δυο βαριούς όρους. Ο πρώτος να χτίσει στο χώρο που συναντήθηκαν μια εκκλησιά και ο δεύτερος να αγοράσει 40 κολυμπήθρες για να εφοδιαστούν από μια το φτωχά χωριά της περιοχής. Ο Τόσκας τα δέχτηκε πρόθυμα και τα δύο. Έτσι έστειλε και μάζεψε τις καλύτερες κομπανίες μαστόρων, τους έδωσε εντολές και χρήματα και την πιο συγκεκριμένη εντολή, ότι το Φθινόπωρο του ίδιου χρόνου να του παραδοθεί έτοιμη η εκκλησία. Μάλιστα διάλεξε και τη θέση που θα κτίζονταν η Βυζαντινού ρυθμού εκκλησία. Μια θέση επιβλητική μέσα σ' ένα δάσος ώστε παρά το πανύψηλα αιωνόβια δέντρα, να διακρίνεται ο τρούλος της από όλες τις διευθύνσεις. Στο προαύλιό της κατασκεύασε και μια βρύση.

Στον Ναό τούτο στον οποίο είχαν εγκατασταθεί και λίγοι μοναχοί, σύμφωνα με τον Κ. Αντωνίου, παραχωρήθηκαν από το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου Τσαρκοβίστας, τμήματα καλλιεργήσιμης γης. Η Αγία Παρασκευή ανήκε αρχικά στην κοινότητα της Τσαρκοβίστας (σήμερα Δωδώνη) αλλά κατά την ανακήρυξη σε κοινότητα του χωριού μας περί το 1800 παραχωρήθηκε στην καινούρια κοινότητα. Στο μοναστήρι τούτο βρίσκονταν και η σπάνια προσωπογραφία του Κοσμά του Αιτωλού η οποία ιστορήθηκε το 1819 και μεταφέρθηκε στα τέλη του αιώνα στη νέα εκκλησία του χωριού τον Άγιο Δημήτριο για λόγους ασφάλειας, όπου και τη βρήκε ο Δημ. Ευαγγελίδης και έκανε αναλυτική περιγραφή της στο έργο του προσωπογραφία.

Είναι ιστορικά βεβαιωμένο ότι όπου σχηματίζονταν μια νέα κοινωνική νησίδα όπως αυτή του χωριού μας δεν αργούσε να ακολουθήσει ο παπάς ή ο καλόγηρος που ήταν και δάσκαλος.

Με βάση αυτά τα δεδομένα δεν άργησε να δημιουργηθεί το πρώτο σχολείο για τα παιδιά των χωριανών μας το οποίο λειτουργούσε στη μονή της Αγίας Παρασκευής και ο δάσκαλός του ήταν καλόγηρος. Αυτό το σχολείο λειτούργησε κανονικά μέσα στην εκκλησία μέχρι το 1821, που λόγω της Ελληνικής Επανάστασης ανέστειλε τη λειτουργία του όπως όλα τα σχολεία της Ηπείρου. Ο Ι. Λαμπρίδης στο έργο του περί των εν Ηπείρω Αγαθοεργημάτων αναφέρει ότι στο περίβολο του μοναστηριού το 1857 χτίστηκε το πρώτο σχολείο του χωριού μας με δαπάνες (2000 γρόσια) του αρχιμανδρίτη Ευάγγελου Παπαγγέλη. Ο ίδιος αρχιμανδρίτης και ο γιος του Κώστας προικοδότησαν

το σχολείο αυτό με 7240 γρόσια για να λειτουργεί από τους τόκους που ανέρχονταν σε 720 γρόσια το χρόνο. Ωστόσο διαφορετική άποψη για τη χρονολογία ανέγερσης του σχολείου έχει ο Π. Τζιόβας, που έγραψε την ιστορία του χωριού μας, ότι αυτό χτίστηκε το 1830 και όχι το 1857 που αναφέρει ο Λαμπρίδης. Το σχολείο αυτό λειτούργησε στο μοναστήρι με τέσσερις τάξεις του δημοτικού και μια τάξη του σχολαρχείου μέχρι περίπου το 1908 που μεταφέρθηκε στο νεόκτιστο κτίριο στο μεσοχώρι.

Η μονή της Α. Παρασκευής το 1841 επιχορηγήθηκε με 150 χάρτινα ρούβλια από τον γνωστό μεγάλο ευεργέτη Νικόλαο Ζωσιμά.

Στον περίβολο του μοναστηριού το Νοέμβριο του 1853 ο αρχιμανδρίτης Ιγνάτιος Παπαγεωργίου συγκέντρωσε τους κατοίκους Μελιγγών, Αλποχωρίου, Τσαρκοβίστας και Δραμεσών και κήρυξαν επανάσταση κατά των Τούρκων, δυο μήνες πριν εκραγεί η γνωστή Ήπειρο -Θεσσαλική επανάσταση του 1854, η οποία κατάφερε ισχυρά πλήγματα κατά των Τούρκων.

Κατά τις επιχειρήσεις για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων τον Νοέμβρη του 1912 που κάηκε το χωριό από τους Τούρκους κάηκε και η εκκλησία της Α. Παρασκευής και έτσι δεν σώζονται τοιχογραφίες. Επισκευάστηκε το 1916 από τον τεχνίτη Δ. Ζήνα.

Η θέση του μοναστηριού είναι η πλησιέστερη από τους πρόποδες της Ολύτσικας προς τη Μιζούλα και τη Μεγάλη Ράχη. Γι' αυτό πυροβόλα που κατέβηκαν από τα Δυο Βουνά το 1913 εγκαταστάθηκαν εδώ, σφυροκόπησαν τους Τούρκους στη μεγάλη Ράχη και άνοιξαν το δρόμο για την προέλαση των Ελληνικών στρατευμάτων που απελευθέρωσαν τα Ιωάννινα στις 21 Φλεβάρη του 1913.

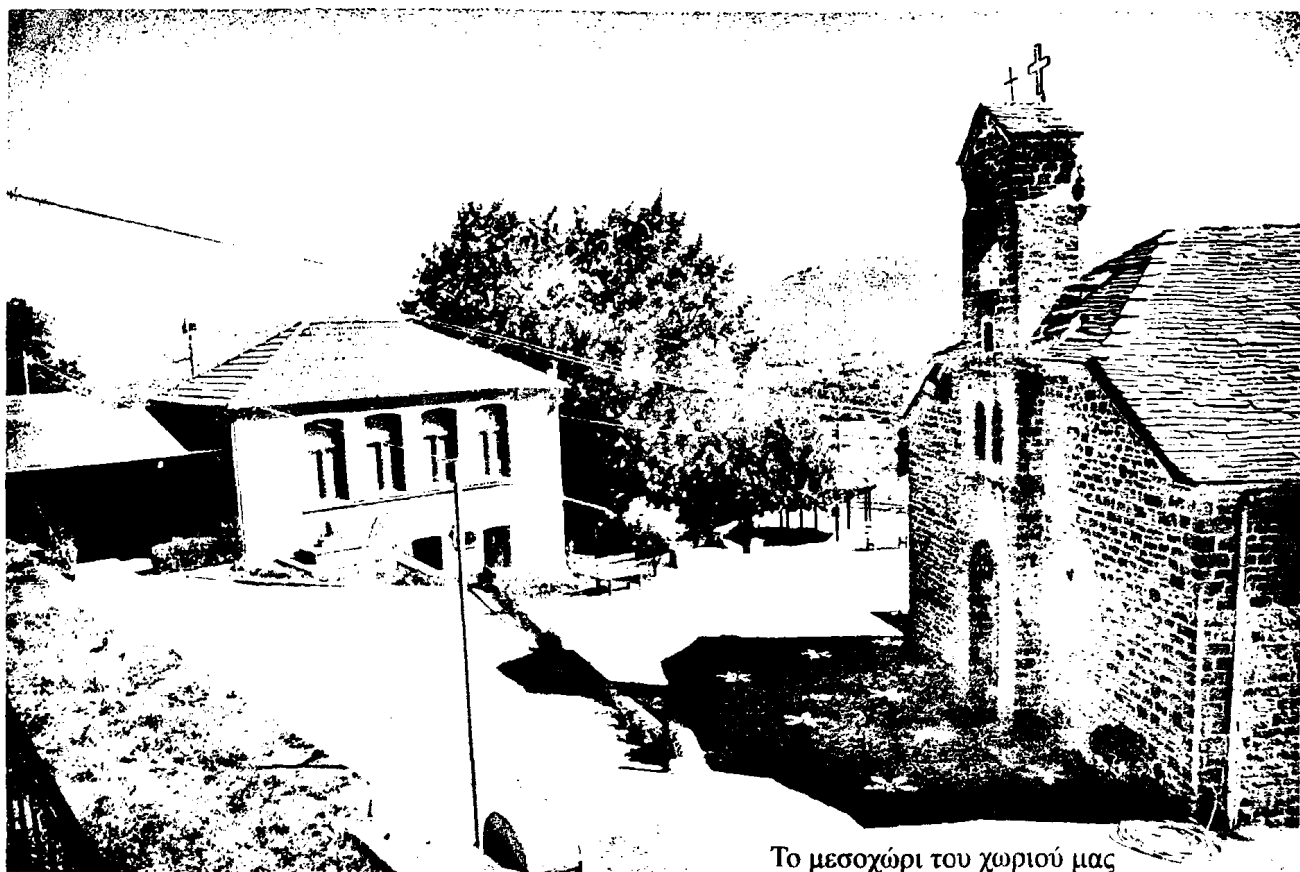
Στον περίβολο του μοναστηριού χτίστηκε και ένα παρεκκλήσι των Ταξιαρχών με καμπαναριό και καμπάνα αγνώστου χρονολογίας. Μέχρι το 1983 χρησιμοποιούνταν το υπόγειό της ως κοιμητήριο δηλ. χώρος φύλαξης των οστών των προγόνων μας. Το 1983 χάρη στην άοκνη προσπάθεια του εκκλησιαστικού επιτρόπου Σπύρου Μπράχου και την οικονομική συμβολή των κατοίκων χτίστηκε στον περίβολο σύγχρονο οστεοφυλάκιο και αίθουσα αναψυχής για τις τελετές που συνηθίζονται στα νεκροταφεία μια και το μοναστήρι λειτουργεί σήμερα και ως νεκροταφείο του χωριού.

Σ' αυτόν τον ιστορικό και ιερό χώρο έγιναν κάποιες ανεπίτρεπτες παρεμβάσεις. Το ιστορικό σχολείο που έχτισε ο αρχιμανδρίτης Παπαγγέλης και που τα τελευταία πενήντα δύσκολα χρόνια της τουρκοκρατίας έδωσε τα φώτα στους προγόνους μας και διατήρησε την ελληνική γλώσσα, δεν υπάρχει πια. Έπρεπε με κάθε θυσία να διατηρηθεί Δεν γνωρίζουμε πότε και γιατί κατεδαφίστηκε αλλά πάντως δεν υπάρχει. Η Νότια είσοδος της εκκλησιάς αλλοιώθηκε με κουβούκλιο από σοφάδες που έκρυσαν το λιθόκτιστο αντίστοιχο μέρος της εκκλησιάς και περιόρισαν την ορατότητα της ωραιότητας αυθεντικής πύλης.

Το Μεσοχώρι

Η ιστορία του χωριού μας δεν είναι μακράιωνη. Η δημιουργία του ανάγεται στο τέλος των πολέμων του Αλή Πασά εναντίον του Σουλίου (1803) και την πτώση του. Δηλ. πριν περίπου 200 χρόνια. Πριν από το 1800 στο χωριό μας κατοικούσαν 4 – 5 οικογένειες που αποτελούσαν έναν οικισμό της Τσαρκοβίστας (σήμερα Δωδώνης), ο πέρα μαχαλάς όπως λέγονταν. Ο Αλής παραχώρησε εκείνη την εποχή στον αξιωματικό του Ταχέρ Αγά 4000 στρέμματα αγροτικής έκτασης, από τα οποία 1600 καλλιεργήσιμα, τα οποία πήρε από τις μονές του Αγίου Νικολάου και της Αγίας Παρασκευής. Ο Ταχέρ Αγάς, για την καλλιέργεια αυτής της έκτασης, μετέφερε και εγκατέστησε στη σημερινή θέση του χωριού οικογένειες από διάφορες περιοχές. Έτσι δημιουργήθηκε το χωριό και ονομάστηκε Αλποχώρι Ταχέρ Αγά. Τα κτήματα που καλλιεργούσαν οι Αλποχωρίτες ήταν κυρίως αυτά του νέου ιδιοκτήτη, του Ταχέρ Αγά. Πέρα όμως από αυτά τα κτήματα στην περιοχή του χωριού μας υπήρχαν και άλλα με ιδιοκτήτες τους αδελφούς Κοκαλιάρη από το Αργυρόκαστρο και του Σίμου Γκιώνη. Οι Κοκαλιάρηδες και ο Γκιώνης ήταν ιδιοκτήτες των χωριών Τσαρκοβίστας και Δραμεσιών.

Το μεσοχώρι του χωριού μας

Το 1845 εκδόθηκε Τουρκικός νόμος σύμφωνα με τον οποίο οι ραγιάδες μπορούσαν να εξαγοράσουν τα κτήματα που καλλιεργούσαν αν ήθελαν. Με βάση αυτόν τον νόμο, το 1877 ο Μιχαήλ Ντάρας, ο αδελφός του Δημ Ντάρας και τα παιδιά του Μιχαήλ Ντάρα Γεώργιος Ντάρας (Γιωρ – Μίχος) και Χρίστος Ντάρας (Χίτο – Μίχος) αγόρασαν από τους Κοκαλιαραίους και Σίμο Γκιώνη το κτήμα που βρίσκεται στο Μαχαλά Ντάρα (μαζί με μια κατοικία που βρίσκεται μέσα σ' αυτό) με σύνορα: Ανατολικά με δημόσιο δρόμο, βόρεια με δρόμο, δυτικά με χωράφι του Κων. Γεωργίου Παπά και νότια με οικία του Ιωάννη (Νάκου) Ίσκου. Δηλαδή το κτήμα όπου σήμερα είναι χτισμένα: η εκκλησία, το σχολείο, και τα σπίτια των Χρ. Αν. Ντάρα, Ιωάννη Αν. Ντάρα και Σάκη Χ. Ντάρα.

Το 1897 ο παραπάνω συνιδιοκτήτης του κτήματος Δημήτριος Σπ. Ντάρας αφού έχασε γυναίκα και παιδιά, έγινε καλόγηρος και πούλησε στην εκκλησία της Αγ. Παρασκευής όλα τα υπάρχοντά του μαζί βέβαια και το κτήμα του στο Μαχαλά Ντάρα, αντί 30 Οθωμανικών λιρών, υπό τον όρο η εκκλησία να τον διατρέφει και να του παραχωρεί ένα κελί να διαμένει, εκείνος δε να φροντίζει την εκκλησία. Έκανε όμως το λάθος (ή την κουτοπονηριά) να μην αναφέρει στο πωλητήριο συμβόλαιό του ότι δεν είναι δικό του όλο το κτήμα αλλά μέρος αυτού. Μετά από λίγα χρόνια έκανε και το δεύτερο λάθος και ξαναπουλάει, το ήδη πουλημένο μερίδιό του στην εκκλησία, στους ανεψιούς του Γιωρ- Μίχο και Χήτο – Μίχο ισχυριζόμενος ότι οι εκκλησιαστικοί επίτροποι έχουν παραβεί τον όρο της διατροφής του από την εκκλησία. Τελικά έπειτα από μακρόχρονη διαμάχη μεταξύ εκκλησίας και συνιδιοκτητών το 1906 βρέθηκε η λύση. Η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής πήρε το σημερινό μεσοχώρι και οι ανεψιοί του καλόγερου Γιωρ- Μίχος και Χήτο – Μίχος το τμήμα όπου σήμερα είναι χτισμένα τα σπίτια των Χρ. Αν Ντάρα και Σάκη Χρ. Ντάρα.

Οι ενέργειες για το χτίσιμο της ενοριακής εκκλησίας του Αγ. Δημητρίου στο Μεσοχώρι άρχισαν ήδη από το 1900. Η δαπάνη ανέρχονταν σε 8500 γρόσια από τα οποία τα 2500 θα διέθετε ο Αναστάσιος Παπαγγέλης πρόγονος της Αικατ. Κ. Αντωνίου και του Γιώργου Β. Παπά. Μετά το ξεκαθάρισμα της ιδιοκτησίας του χώρου άρχισαν οι εργασίες και για το χτίσιμο του σχολείου. Την ανέγερση αυτών των κτιρίων ανέλαβε ο πρωτομάστορας Κύρκος με την κομπανία του. Ο Κύρκος κατά την εκτέλεση των έργων τούτων αρρώστησε βαριά και πέθανε πριν να δει ολοκληρωμένα τα κτίρια, ζήτησε δε να τον ενταφιάσουν στον περίβολο της εκκλησίας πράγμα το οποίο και έγινε. Τα δυο τούτα στολίδια του χωριού μας δεν άργησε να τα βρει η συμφορά. Κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις του 1912 για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων οι Τούρκοι πυρπόλησαν μαζί με το χωριό και τούτα τα δυο νεόδμητα κτίρια. Μετά την απελευθέρωση επισκευάστηκε πρώτα η εκκλησία (ο νάρθηκας της οποίας λειτουργούσε και ως σχολείο) και μέχρι το 1922 επισκευάστηκε και το σχολείο.

Με την πάροδο του χρόνου διαμορφώθηκε ο χώρος και με την προσθήκη και άλλων κτιρίων όπως το μαγειρείο όπου σήμερα στεγάζεται το ιατρείο και το κοινοτικό γραφείο. Επίσης μεταφέρθηκε τη δεκαετία του '50 και η βρύση από την «μεγάλη βρύση» στο μεσοχώρι. Το Νότιο μέρος της αυλής της εκκλησίας καλύπτονταν από μεγάλες καρυδιές, σφεντάμια και μουριές που έδιναν πλούσιο ίσκιο το καλοκαίρι. Εδώ στη δεκαετία του '50 διαμορφώθηκε κατάλληλα ο χώρος με κερκίδες και πεζούλια για τις υπαίθριες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Εδώ γινόταν το γλέντι στα πανηγύρια στις 26 και 27 Ιουλίου με τη δική μας κομπανία των οργανοπαιχτών. Εδώ οι γάμοι και ο πρώτος χορός της νύφης και του γαμπρού μετά τα στέφανα στην εκκλησία όπου έπεφταν βροχή τα δεκάρικά, πενηντάρικα και κατοστάρικα στα όργανα από τους συγγενείς και φίλους του ζευγαριού ή των συμπεθέρων. Εδώ τη δεύτερη μέρα του Πάσχα το απόγεμα στήνονταν τρικούβερτο γλέντι μετά από τον εσπερινό στην εκκλησιά. Εδώ γινόταν και οι εξετάσεις στο τέλος του διδακτικού έτους τον Ιούνιο όπου τα δασκαλοπαιδιά μετά από το τέλος της γιορτής με τα σκετς και τα ποιήματα έπαιρναν από το χέρι του δασκάλου τα ενδεικτικά για τον προβιβασμό στην επόμενη τάξη και τα απολυτήρια για τη συνέχιση των σπουδών ή για να ριχτούν στη μάχη της βιοπάλης.

Το Ανατολικό τμήμα είχε δυο μεγάλα πουρνάρια στο ένα από τα οποία ήταν κρεμασμένος ο σήμαντρος που καλούσε τα δασκαλόπαιδα κάθε πρωί να πάνε στο σχολείο. Κάτω απ' αυτά τα πουρνάρια υπήρχε το σκάμα για τις αθλοπαιδιές των μαθητών.

Το σχολείο μεγάλο επιβλητικό με δυο τεράστιες αίθουσες διδασκαλίας και γραφείο του δασκάλου στο ανώγειο στο οποίο σήμερα στεγάζεται το Πολιτιστικό Κέντρο της Αδελφότητας. Εδώ μάθαμε τα πρώτα μας γράμματα αλλά και φάγαμε τα πρώτα χαστούκια (για χάρη της μάθησης) από το χέρι του δασκάλου αν κάτι που μας δίδασκε δεν το μαθαίναμε σωστά ή καθόλου. Στο ημιυπόγειο υπήρχε το Κοινοτικό γραφείο, η κατοικία του δασκάλου, μια αποθήκη και ένα κατάστημα όπου σήμερα στεγάζεται το κοινοτικό καφενείο. Εδώ παίρνονταν οι αποφάσεις από το Κοινοτικό συμβούλιο για τα διάφορα έργα που ήταν απαραίτητα για το χωριό. Εδώ στεγάζονταν καφενείο από διάφορους επιχειρηματίες για την κοσμαντάμωση των χωριανών.

Δυτικά του σχολείου είχαμε για αρκετά μεγάλο διάστημα τον σχολικό μας κήπο απαραίτητη γη για την εκπαίδευση των μαθητών σε γεωργικές ασχολίες.

Η ενιαία πλούσια αυλή του σχολείου και της εκκλησίας ήταν ο παιχνιδότοπος για τα παιδιά. Αχολογούσαν σ' όλο το χωριό οι φωνές από τα παιχνίδια Το ποδόσφαιρο, τα σκλαβάκια, η μπίκο, η σκλέντζα, το σκοινάκι, τα πεντόβολα, ο τζίκας ήταν από τα πιο συνηθισμένα μας παιχνίδια σ' αυτόν το χώρο είτε στα διαλείμματα είτε κατά τον ελεύθερο χρόνο μας.

Σήμερα το μεσοχώρι μας είναι πράγματι ένα στολίδι του χωριού. Τα δυο επιβλητικά κτίρια εκκλησιά και σχολείο που αναπαλαιώθηκαν και φωτίστηκαν εξωτερικά είναι σήμερα το καμάρι μας.

Ας ευγνωμονούμε την εκκλησιαστική επιτροπή της περιόδου της πρώτης δεκαετίας του 1900 και τον δραστήριο Παπαναστάση που αγόρασαν με χρήματα του Μοναστηριού αυτό το κτήμα, έχτισαν με κόπους και θυσίες των συγχωριανών το σχολείο και την εκκλησία και μετέφεραν τα βασικά κέντρα λατρείας και μόρφωσης των κατοίκων από το απομακρυσμένο μοναστήρι της Αγ. Παρασκευής στο κέντρο του χωριού, στο μεσοχώρι μας.

Η απελευθέρωση

Φλεβάρης 1913

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το Μάη του 1953 οι Τούρκοι δεν άργησαν να φθάσουν στα Γιάννενα και να υποτάξουν αυτά και την περιοχή μας κάτω από τον σκληρό τυραννικό ζυγό τους. Έτσι για τεσσεράμισι περίπου αιώνες αφέντες της περιοχής μας ήταν οι Τούρκοι. και οι κάτοικοι πλήρωναν δυσβάστακτους φόρους στους εκάστοτε πασάδες των Ιωαννίνων.

Τον Νοέμβρη του 1912 η ελληνική κυβέρνηση επιτέλους έδωσε την εντολή για επίθεση του στρατού Ηπείρου και κατάληψη των Ιωαννίνων.

Η επιχείρηση δεν ήταν καθόλου εύκολη. Ο Εσάτ Πασάς των Ιωαννίνων είχε καλά οχυρωμένη την πόλη με τα περιβόητα οχυρά του Μπιζανίου, με 30000 άνδρες, χωρίς τους άτακτους, με εφεδρεία άλλες 6000 άνδρες στους Φιλιάτες και 162 πυροβόλα.

Η συνολική παρατακτική δύναμη του Ελληνικού στρατού στην Ήπειρο στα μέσα του Δεκέμβρη του 1912 ανερχόταν σε 41000 άνδρες και 93 πυροβόλα!

Είχαν μεν οι Έλληνες αριθμητική υπεροχή σε άνδρες αλλά υστερούσαν σε πυροβόλα. Οι Τούρκοι Δυτικά των Ιωαννίνων δηλαδή προς την περιοχή μας είχαν παρατάξει πολυάριθμο στρατό και πυροβόλα, στραμμένα προς τα χωριά μας, κατά μήκος της γραμμής Μανωλιάσσα – Μεγάλη Ράχη – Άγιος Νικόλαος - Σάβα – Τσούκα και ήλεγχαν έτσι όλη την κοιλάδα Δωδώνης.

Απέναντί τους αντιπαρατάχτηκε αρχικά τμήμα του μικτού ηπειρωτικού στρατού με επικεφαλής τον υπολοχαγό Δημήτρη Ν. Μπότσαρη με στρατηγείο στα υψώματα μεταξύ Βαριάδων και

Μελιγγών. Ο Μπότσαρης παρέμεινε αρχηγός μέχρι 16 -11 - 1912 οπότε αντικαταστάθηκε από τον αντισυνταγματάρχη Χρήστο Μαλάμο και από τότε το σύνολο των εθελοντικών σωμάτων του Μπότσαρη πήρε τον τίτλο απόσπασμα Ολύτσικας ή Απόσπασμα Μαλάμου.² Η κοιλάδα της Δωδώνης θεωρείτο από τα Ελληνικά στρατεύματα μεγάλης στρατηγικής σημασίας όπως φαίνεται και από την παρακάτω αυστηρότατη διαταγή του Μπότσαρη στις 26-10-1912:

<< Προς τους κατοίκους των χωρίων Μελιγγούς, Μανωλιάσσα, Αλποχώρι, Τσερκοβίστα, Δραμεσιούς και Πλέσια Ειδοποιείσθε αμέσως να στείλετε караούλια εις τους δρόμους που έρχονται εις τα χωριά σας και εις τους δρόμους που βγαίνουν εις τα βουνά Ολύτσικα. Μη τύχη κα αφήσετε τα караούλια ανοιχτά μέρα νύχτα, μην τύχη και αφήσετε θέση ανοιχτή και περάση Οθωμανικός στρατός και τζιοβάπη δεν μου δίνετε..... Το κάθε χωριό θα έχει δυο αγγελιοφόρους τακτικώς, οι οποίοι θα μου φέρουν δυο φορές την ημέρα ειδήσεις είτε έχουν είτε δεν έχουν. Ό, τι σας διατάσσω να το εκτελέσητε αλλέως σείς οι καλύτεροι θα κρεμασθήτε. Μπότσαρης >> .³

Τις πρωινές ώρες της 1ης Νοεμβρίου του 1912 ο τουρκικός στρατός υποστηριζόμενος από το πυροβολικό του Αγίου Νικολάου έφθασε στους Μελιγγούς αλλά αποκρούστηκε από το σώμα του οπλαρχηγού Κοσμβάκη και τους ένοπλους Μελιγγιώτες. Κατά την υποχώρησή τους οι Τούρκοι από τους Μελιγγούς λήστεψαν τα υπόλοιπα Δωδωνοχώρια. Περνώντας από το Αλποχώρι συνάντησαν εκεί σθεναρή αντίσταση από το σώμα του Μιχαήλ Η. Μιχέλη αλλά τελικά υπερίσχυσαν και πυρπόλησαν το χωριό, καταστρέφοντας ολοσχερώς το σχολείο, τη νεόδμητη εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, και μερικώς τη μονή της Αγίας Παρασκευής⁴.

Η πρώτη συντονισμένη επίθεση σε όλα τα μέτωπα για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων έγινε στο διάστημα από 29 Νοεμβρίου 1912 ως τις 3 Δεκεμβρίου με αρχηγό του στρατού Ηλείου τον αντιστράτηγο Σαπουντζάκη. Η επίθεση αυτή δεν απέδωσε καρπούς και στην ουσία τα αντίπαλα στρατόπεδα κράτησαν τις θέσεις τους. Μάλιστα το απόσπασμα Ολύτσικας από παραπλάνηση αντί να επιτεθεί στην Τσούκα, όπως προέβλεπε το σχέδιο βρέθηκε το πρωί στις 2 Δεκεμβρίου στον Αρχαιολογικό χώρο Δωδώνης.⁵

Στις 3 Γενάρη του 1913 με διαταγή του υπουργού των στρατιωτικών ο Σαπουντζάκης χαρακτηρίστηκε αδέξιος και αντικαταστάθηκε από το διάδοχο Κωνσταντίνο με την εντολή να σταματήσει κάθε πολεμική επιχείρηση μέχρι να φτάσει ο νέος αρχηγός του στρατού Ηλείου. Ο Σαπουντζάκης όμως ζήτησε να κάνει αιφνιδιαστική επίθεση για την κατάληψη των Ιωαννίνων επειδή φοβούνταν ότι δυο άνδρες που αυτομόλησαν προς τις Τουρκικές γραμμές θα πρόδιδαν τη δύναμη και την κατανομή του Ελληνικού στρατού. Εγκρίθηκε η αίτησή του και ως ημέρα έναρξης της επίθεσης ορίστηκε η

7η Ιανουαρίου. Οι επιθέσεις σταμάτησαν χωρίς ουσιαστικά αποτελέσματα στις 10 Ιανουαρίου λόγω της ομίχλης και του χιονιού που περιόριζε σημαντικά την ορατότητα. Την ίδια μέρα έφτασε στο χώρο των επιχειρήσεων και ο διάδοχος Κωνσταντίνος και αφού ενημερώθηκε από τον Σαπουντζάκη για την κατάσταση που επικρατεί την άλλη μέρα έδωσε γενική διαταγή να σταματήσει η επίθεση εξαιτίας των καιρικών συνθηκών.

Ο χειμώνας του 1912 – 1913 ήταν ένας από τους βαρύτερους που έχει γνωρίσει η Ήπειρος τα τελευταία χρόνια.. Ενώ οι απώλειες του Ελληνικού στρατού από τις μάχες ήταν σχετικά χαμηλές οι μονάδες του είχαν κυριολεκτικά αποδεκατιστεί από ψύξεις, κρυοπαγήματα και υπερκόπωση των ανδρών. Στα μέσα Ιανουαρίου υπολογίστηκε ότι οι μάχιμοι άνδρες είχαν περιοριστεί σε 28000.⁶

Η Τρίτη και αποφασιστική ολομέτωπη επίθεση για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων έγινε στις 19-2-1913 τη νύχτα. Την ευθύνη εξουδετέρωσης του εχθρού που είχε στραμμένα τα όπλα στην κοιλάδα Δωδώνης ανέλαβε το νεοϊδρυθέν Β' τμήμα στρατιάς, με επικεφαλής τον υποστράτηγο Μοσχόπουλο, το οποίο χωρίζονταν σε τρεις φάλαγγες: Η πρώτη με τομέα ευθύνης περί την Μανωλιάσσα. Η δεύτερη από Μανωλιάσσα μέχρι άγιο Νικόλαο. Εδώ υπάγονταν και τα δύο τάγματα των Βελισσαρίου και Ιατρίδη. Τέλος η τρίτη φάλαγγα με ευθύνη από Άγιο Νικόλαο μέχρι Τσούκα. Εδώ υπάγεται και το απόσπασμα του Χρ. Μαλάμου.⁷

Με υπόδειξη κατοίκων της περιοχής και έπειτα από επίμονες αιτήσεις του Μαλάμου αποφασίστηκε να μεταφερθεί στα δυο βουνά ένας ουλαμός ορεινού πυροβολικού. Η μεταφορά έγινε από γυναίκες και άνδρες της περιοχής μας και των Τσεριτσιάνων. Από τα δυο βουνά όμως δεν μπορούσαν λόγω μεγάλης απόστασης να χτυπηθούν τα πυροβολεία των Τούρκων στη μεγάλη ράχη και στον Άγιο Νικόλαο. Γι' αυτό νύχτα κατέβηκαν από τα δυο βουνά πυροβόλα στην Αγία Παρασκευή του Αλποχωρίου και στον Προφήτη Ηλία Τσαρκοβίστας.

Η Τρίτη Φάλαγγα υποδιηρημένη σε τρία κλιμάκια επιτυγχάνει τα πρώτα αποτελεσματικά για τον αγώνα ρήγματα καταλαμβάνοντας έπειτα από αιφνιδιασμό την Τσούκα στις 20-2-1913 ώρα 9.50 πρωί, και στη συνέχεια το ύψωμα του Αγ. Νικολάου με την υποστήριξη και των δύο πυροβόλων από τον προφήτη Ηλία Τσαρκοβίστας. Η πρώτη φάλαγγα κατόρθωσε και εκείνη, με κάποια καθυστέρηση να εξουδετερώσει τα ισχυρά υψώματα ευθύνης της και ιδιαίτερα τη Μανωλιάσσα, η οποία είχε αποδυναμωθεί στο μεταξύ από το σφοδρό βομβαρδισμό κυρίως των πυροβόλων από τα Δυο Βουνά. Η δεύτερη τέλος φάλαγγα κυριεύει ύστερα από πολύωρες μάχες με την υποστήριξη και του πυροβολικού της Αγ. Παρασκευής Αλποχωρίου και το άλλο σχυρό των αντιπάλων, της Μεγάλης Ράχης μεταξύ Μανωλιάσσης και Αγ. Νικολάου. Έτσι ανοίγεται ο δρόμος από όπου προωθήθηκαν και

τά τάγματα των Βελισσαρίου και Ιατρίδη μέσω Αγίου Νικολάου στην Πεδινή και με απόλυτα δική τους πρωτοβουλία συνέχισαν την καταδίωξη του εχθρού και περί την 6η ώρα το απόγευμα έφθασαν στην Ανατολή λίγο έξω από τα Ιωάννινα παρά την αντίθετη γνώμη του διοικητή της φάλαγγας και αυτού του διοικητού του Β' τμήματος στρατιάς Μοσχόπουλου. Οι δυο ταγματάρχες αφού διασφάλισαν τη θέση τους απόκοψαν την τηλεφωνική επικοινωνία των Ιωαννίνων με τα οχυρά του Μπιζανίου οπότε ανάγκασαν τον Εσάτ Πασά να παραδώσει τα Ιωάννινα «άνευ όρων».

Έτσι από τις 20 Φλεβάρη 1913 το πρωί πνέει στο χωριό μας άνεμος ελευθερίας. Οι κάτοικοι δεν ξαναπλήρωσαν στον κατακτητή φόρο υποτέλειας. Το «κονάκι» (σήμερα σπίτι του Διογένη Χαραλάμπους) έπαψε πια να είναι χώρος συγκέντρωσης των φόρων από τους ραγιάδες για τον κατακτητή. Μετά από λίγο καιρό διαγράφηκαν από το όνομα του χωριού μας οι λέξεις «Ταχήρ Αγά» και ονομάζεται πλέον Αλποχώρι μέχρι που μετονομάστηκε σε Μαντείο.

Βιβλιογραφία

Κ. Αντωνίου. Τα Δωδονοχώρια Εκδόσεις συλλόγου πνευματικής κινήσεως « η Αρχαία Δωδώνη. 1973

Ιστορία του Ελληνικού έθνους. Τόμος ΙΔ. Εκδοτική Αθηνών. 1980

Α. Παπαθεοδώρου. Μνήμη των πρωτεργατών για την άλωση των Ιωαννίνων. 1983

Π. Τζιόβα Αλποχώρι Μαντείο Δωδώνης. Εκδόσεις Πνευματικού κέντρου Δήμου Δωδώνης. 2005
Παραπομπές

1. Ιστορία του Ελληνικού έθνους. Τόμος ΙΔ. Σελ. 306 -307

2. Κ. Αντωνίου. Τα Δωδονοχώρια. Σελ. 100

3. Α. Παπαθεοδώρου. Μνήμη των πρωτεργατών για την άλωση των Ιωαννίνων.
Σελ.99

4. Π. Τζιόβα Αλποχώρι Μαντείο Δωδώνης. Σελ117

5. Ιστορία του Ελληνικού έθνους. Τόμος ΙΔ. Σελ. 305

6. Ιστορία του Ελληνικού έθνους. Τόμος ΙΔ. Σελ. 309

7. Α. Παπαθεοδώρου. Μνήμη των πρωτεργατών για την άλωση των
Ιωαννίνων. Σελ.139.

Ένας εξάχρονος ανταρτόπληκτος θυμάται ...

Ήταν καλοκαίρι του 1948, όταν έφθασε η θλιβερή είδηση ότι οι αμίτες (αντάρτες του ΕΑΜ) πλησιάζουν προς το χωριό μας και οι εδεσίτες (αντάρτες του ΕΔΕΣ) δεν μπορούν να τους εμποδίσουν. Σαν αστραπή απλώθηκε η είδηση σ' όλα τα σπίτια. Πανικός και φόβος κυριαρχούσε παντού. Τα γυναικόπαιδα μαζεύονταν σε διάφορα συγγενικά σπίτια για να αποφασίσουν τι θα κάνουν και οι άντρες κρύβονταν έξω από το χωριό για να αποφύγουν την αναγκαστική επιστράτευση. Δεν ξέρω από πού, αλλά δόθηκε η εντολή να αδειάσει το χωριό και οι κάτοικοι να μετακινηθούν ανατολικά. Ο πατέρας μου κρυμμένος, τα πρόβατά μας (το Βιός μας) στο βουνό κι εμείς τα κούτσικα κάμποσα πρωτοξάδερφα με τις μάνες μας συγκεντρωμένοι στο σπίτι του παππού μας. Η μάνα πήρε την απόφαση να πάει στο βουνό για να μαζέψει τα πρόβατα να τα πάρουμε μαζί μας. Βάζει κάτω από το φουστάνι της και στο μέρος της κοιλιάς ένα τσιόλι ώστε να φαίνεται πως είναι γκαστρωμένη και προσποιούμενη στο περπάτημα την κουτσή (τι να την κάνουν οι αμίτες μια κουτσή και γκαστρωμένη) ανέβηκε στο βουνό, συγκέντρωσε τα πρόβατα και τα μετέφερε από την Ολύτσικα στα Κούγκια, όπου και τα παρέδωσε στον πατέρα μου που ήταν εκεί κρυμμένος.

Γύρισε στο χωριό, φορτώσαμε στο γαϊδούρι μας τη γάστρα, μια κατσαρόλα, ένα τσουβάλι αλεύρι, δυο – τρεις κουβέρτες, ένα τενεκέ γιομάτο νερό, το καρδάρι και είμαστε έτοιμοι για το πουθενά. Πριν ξεκινήσουμε, βλέπω τη μάνα μου να ανοίγει μια καρσέλα της, να παίρνει από εκεί μια φανταρίστικη φωτογραφία του αδερφού της και να τη σκίζει. Τη ρώτησα γιατί το έκανε και μου απάντησε ότι αν τη βρουν εδώ οι αμίτες θα νομίσουν ότι το σπίτι είναι κάποιου στρατιωτικού και θα μας το κάψουν.

Ξεκινήσαμε. Ο πρώτος καταυλισμός μας οι μάντρες. Η κάθε οικογένεια στη στάνη της στις μάντρες έστησε το πρόχειρο νοικοκυριό. Εκεί μας έρχεται η πρώτη θλιβερή είδηση. Τον μπάρμπα μου το Γιάννη τον έπιασαν οι αμίτες και τον πήραν μαζί τους. Ένας μεγάλος θρήνος και οδυρμός εκτυλίχτηκε μπροστά στα μάτια μου. Θυμάμαι τη γιαγιά μου να ωρύεται και να χτυπά το κεφάλι της στο χώμα κάτω από μια αγριοτσιγαλιά έξω από τη στάνη της και να μοιρολογεί λέγοντας: αλίμονό μου, να με φάει το φίδι να μη ζω, δεν ξέρω αν θα ξαναδώ το παιδί μου ζωντανό. Το παιδί της ο Γιάννης ήταν τότε ένα γεροδεμένο τριαντάχρονο παλικάρι.

Μείναμε κάμποσες μέρες στη στάνη. Έπειτα πάρθηκε η απόφαση να φύγουμε από εκεί και να εγκατασταθούμε στη στάνη του Σπύρου Λώλου στις Καρτσούγκες και τούτο για δύο λόγους.

Ο πρώτος για να είμαστε μακρύτερα από το χωριό και πλησιέστερα προς την Αμπελιά ώστε αν

δούμε τα σκούρα να διαβούμε γρήγορα τα Κούγκια και να φτάσουμε στην Αμπελιά που ήταν τότε ασφαλέστερη περιοχή. Ο δεύτερος λόγος ήταν ότι η στάνη του Σπύρου Λώλου διέθετε και στέρνα με βρόχινο νερό και μπορούσαμε άνετα να εξυπηρετηθούμε μέχρι να περάσει η μπόρα.

Μετά από λίγες μέρες δόθηκε εντολή, δεν ξέρω πάλι από ποιόν, να φύγουμε από τις μάντρες με προορισμό την Αμπελιά. Μπουλούκια- μπουλούκια πολλοί χωριανοί με το νοικοκυριά φορτωμένα στα φορτιάρικα ζωντανά μας φθάσαμε στην Αμπελιά. Εκεί φιλοξενηθήκαμε στο αχούρι του Καλόερου αρκετές οικογένειες μαζί. Θυμάμαι τότε τη Γιαννούλα, γυναίκα του Αποστόλη Μάντη να λέει: Οι αμίτες ρίζανε προκηρύξεις που λένε ότι δεν θα σας πειράξουμε γυρίστε να μένετε στα χωριά σας. Εγώ θα πάω να μείνω στο σπίτι μου. Τι θα μου κάνουν. Την άλλη μέρα μαθαίνουμε ότι κάποιοι αμίτες είχαν φθάσει και μέχρι την Πεδινή και στο σταθμό Χωροφυλακής σκότωσαν κάποιον χωροφύλακα. Τρόμος και πανικός στο καταυλισμό μας αλλά και πειράγματα στην κυρά Γιαννούλα. Αν θέλεις να πάθεις τα ίδια γύρνα στο σπίτι σου της έλεγαν. Μια μέρα ήμασταν πολλά παιδιά από το χωριό μας συγκεντρωμένα στο πηγάδι της Αμπελιάς. Πάνω από την Αμπελιά, στην περιοχή της Μιζούλας, γινόταν πραγματική μάχη. Απ' τη Μιζούλα οι δεσίτες ή ο Εθνικός στρατός και από απέναντι στα χωριά της Δωδώνης οι αμίτες. Οι οβίδες από τους όλμους ή από κανόνια έπεφταν βροχή στη Μιζούλα.. Τα φοβισμένα μάτια μας ήταν όλα στραμμένα προς το πεδίο της μάχης. Για μια στιγμή ακούω τον Νίκο Δ. Ντάρα να ξεφωνίζει: Νάτη-νάτη μια βίδα τη βλέπω στον αέρα, αυτή θα πέσει πιο κοντά μας. Γούρλωσα κι εγώ τα μάτια μου να τη δω. Δεν τα κατάφερα να την αντικρίσω στον αέρα, άκουσα όμως το δυνατό της κρότο όταν έσκασε και είδα για πρώτη φορά τι συμβαίνει όταν σκάει ένα βλήμα. στο έδαφος.

Ο επόμενος καταυλισμός μας ήταν σε μια μεγάλη χωραφιά πίσω από το ραϊδιό του Ντίβα οχτακόσια με χίλια μέτρα ανατολικά της Αμπελιάς. Εκεί μας έτρωγε το λιοπύρι ολημερίς. Δεν υπήρχε ούτε ίχνος από δέντρο για λίγο ίσκιο. Εμείς τα κούτσικα είχαμε ανεβεί στο ραϊδιό και βρήκαμε σ' αυτό μια τρύπα που είχε σκιά. Περνούσαμε αρκετές ώρες τη μέρα σ' αυτή την τρύπα. Ήταν πολύ φιλόξενη αυτή η χωραφιά μέσα στο κατακαλόκαιρο. Σε λίγες μέρες, δεν ξέρω γιατί, εγκαταλείψαμε και αυτόν τον καταυλισμό, περάσαμε το ντερβένι (τον Εθνικό δρόμο Ιωαννίνων- Άρτας) και βρεθήκαμε στην Μπάφρα. Εκεί μας φιλοξένησε μια οικογένεια (ήξεραν οι άνθρωποι από προσφυγιά καθ' ότι είναι πρόσφυγες κι αυτοί από τη Μ. Ασία). Έμαθα εδώ και τις πρώτες τούρκικες λέξεις ότι το ψωμί το λένε εκμέκ και το νερό το λένε σιού.

Το καλοκαίρι κόντευε να τελειώσει. Δεν ξέραμε αν οι αμίτες ήταν ακόμη στο χωριό ή όχι για να γυρίσουμε στα σπίτια μας. Σε λίγο θα άρχιζαν τα πρωτοβρόχια. Με ανακούφιση δεχτήκαμε κάποιες

πληροφορίες πως οι αμίτες αποτραβήχτηκαν από το χωριό. Ο φόβος όμως μην τυχόν και ξαναγυρίσουν εμπόδιζε την επιστροφή μας στα σπίτια μας. Φύγαμε από τη Μπάφρα και επιστρέψαμε στον πρώτο μας καταυλισμό στις στάνες μέσα στις μάντρες που ήταν δασωμένες με μεγάλα και πυκνά πουρνάρια. Εδώ μείναμε όλο το χειμώνα του 1948- 49. Θυμάμαι πέρασε ένας φαντάρος και είπε στη μάνα μου ότι δεν πρέπει να ανάβει φωτιά τη μέρα γιατί δίνει στόχο με τον καπνό, το βράδυ πριν ανάψει φωτιά να σκεπάζει τα παράθυρα με ρούχα για να μη φαίνεται το φως και να μην ανάβει ούτε σπέρτο έξω από την καλύβα το βράδυ. Όλα αυτά ήταν στοιχειώδεις προφυλάξεις για να μη φαίνεται ότι στις μάντρες κατοικούσε κόσμος.

Οι συνθήκες ήταν άθλιες. Ευτυχώς υπήρχε αλεύρι για το ψωμί και γάλα από τα πρόβατα. Οι ψείρες είχαν κατακλύσει τα κεφάλια μας και ρουφούσαν το λιγοστό αίμα που κυκλοφορούσε στα ισχνά κορμιά μας. Η μάνα μου μας έλουζε και μετά μας χτένιζε με το ψειρό το χτένι για να διώξει τις ψείρες από πάνω μας. Έπειτα ψείριζε τα κεφάλια μας και με τα νύχια της έσπαζε τις κόντες (τα αυγά από τις ψείρες) που ήταν κολλημένες στα μαλλιά μας. Αυτό γινόταν για αρκετό καιρό ώσπου κάποια μέρα πέρασε κάποιος με μια ψεκαστήρα και ψέκασε τα κεφάλια μας με ντιτιντί. Από τότε δεν ξαναείδαμε ψείρα στο κεφάλι.

Ο χειμώνας ήταν βαρύς. Θυμάμαι ότι το χιόνι στο καταχείμωνο είχε φτάσει για κάμποσες μέρες σχεδόν στο μπόι μου. Σχολείο στις μάντρες δεν λειτουργούσε. Το χωριό ήταν έρημο. Τα λίγο μεγαλύτερα παιδιά από μένα πήγαιναν σχολείο στην Αμπελιά, κοντά δυο ώρες ποδαρόδρομο να πάνε και άλλες τόσες να γυρίσουνε για κάθε μέρα. Εμένα δεν με έστειλε ο πατέρας μου γιατί εκτίμησε πως ένα εξάχρονο παιδί δεν θα μπορούσε να αντέξει το καθημερινό τετράωρο περπάτημα μέσα στο καταχείμωνο. Έτσι χάθηκε μια σχολική χρονιά και ξεκίνησα για τα πρώτα μου γράμματα στα επτά μου χρόνια. Το ίδιο συνέβη και με όλα τα συνομήλικα παιδιά του χωριού.

Το τοπίο άρχιζε σιγά -σιγά στο χωριό να ξεκαθαρίζει από του αμίτες. Κυριαρχούσαν πια οι μάηδες ή οι δεσίτες δεν ξέρω ποιοι. Αλλά και τούτοι δεν ήταν και τόσο καθαροί. Το πλιάτσικο έδινε και έπαιρνε στην περιοχή. Κάποια μέρα ήμουν μόνος μου στην καλύβα της στάνης και άκουσα στο πρόχειρο κοτέτσι μας να σκούζουν οι κότες. Βγήκα από την καλύβα και κατευθύνθηκα προς τα εκεί να δω μήπως καμιά αλεπού μπήκε στις κότες. Όμως αντί για αλεπού είδα δυο φαντάρους μέσα στο κοτέτσι και άκουσα τον ένα να λέει στον άλλο: πιάστην-πιάστην αυτή την άσπρη. Μόλις με είδαν βγήκαν αμέσως έξω και μου δικαιολογήθηκαν ότι ψάχνουν μήπως είναι κρυμμένος στο κοτέτσι κανένας αμίτης.

Τέλος από το Σεπτέμβρη του 1949 όλα ηρέμησαν στο χωριό. Τέλειωσε για μας ο εμφύλιος, όχι

βέβαια ανώδυνα διότι θρηνήσαμε και θύματα. Όλοι επιστρέψαμε στο χωριό, στα σπίτια μας. Το σχολείο άνοιξε και εγώ εφτάχρονος πια ξεκίνησα να μάθω τα πρώτα μου γράμματα. Θυσιάστηκε όμως μια χρονιά στο βωμό της επικράτησης και επιβολής των ιδεών ή της κατάκτησης της εξουσίας.

Χωριανοί μας (δεκαετία 1930)

Όρθιοι από αριστερά:

Σπύρος Δ. Λώλος, Μήτρο Παύλος, Δημήτριος Σ. Χαραλάμπους, Γεώργιος Κ. Παππάς, Παναγιώτης Γ. Γκόλας, παππα-Ναστάσης, Σπύρος Βακάλης, Γιούνης Φαρμάκης (δάσκαλος), Παναγιώτης Θεοδώρου, Γεώργιος Ίσκος, Κων/νος Μήτσης, Ιωάννης Καραλής, Κων/νος Νικ. Μάντης, Αναγνώστης Χαραλάμπους, Γεώργιος Ίσκος, Απόστολος Μάντης, Ευάγγελος Ίσκος.

Παιδιά από αριστερά:

Αλεξάνδρα Δ. Λώλου, Χρυσούλα Νικ. Μπράχου, Σπύρος Μπράχος, άγνωστος, Χρήστος Αθ. Ντάρας, Σπύρος Β. Σπύρου, Βασίλης Γ. Παππάς, Διογένης Χαραλάμπους, άγνωστος, Ευάγγελος Κίτσιος, Νικόλαος Λώλος, Σπύρος Χρόνης, Γεώργιος Γκουντής, Γεώργιος Μήτσης, άγνωστος.

Γενεαλογικά δένδρα οικογενειών του χωριού μας

Για να μη χάσουμε τις ρίζες μας και να «ανακαλύψουμε» συγγενείς ...
...που δε γνωρίζαμε

Δημητρίου Σπ. Λώλου

Όλοι μας, ίσως κάποια φορά, έχουμε αναρωτηθεί για τις βαθύτερες ρίζες της καταγωγής μας και έχουμε προβληματιστεί για το βαθμό της συγγένειας, που μπορεί να έχουμε με συγχωριανούς ή και γείτονές μας, με τους οποίους μπορεί να έχουμε και το ίδιο επίθετο.

Συνήθως η συγγένεια, όταν «περνάει» τα δεύτερα ξαδέρφια, ξεχνιέται και πολλές φορές δυστυχώς...χάνεται. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα που ο κόσμος «σκόρπισε» έχουμε περιπτώσεις, που ακόμη και πρώτα ξαδέρφια δε γνωρίζονται μεταξύ τους.

Ένας τρόπος να «ανακαλύψουμε» συγγενείς, που μπορεί μέχρι τώρα να μη γνωρίζαμε, αλλά και να διατηρήσουμε τη συγγένεια για τις επόμενες γενιές, είναι να μάθουμε, να μελετήσουμε και γιατί όχι να σχεδιάσουμε τα γενεαλογικά μας δένδρα. Ίσως κάποια στιγμή όλο το χωριό ...να «βγούμε» μια μεγάλη οικογένεια.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΤΑΤΣΙΩΝΑΙΩΝ

ΠΑΠΑ-ΝΑΣΤΑΣΗΣ

Το πρώτο γενεαλογικό δένδρο που παρουσιάζουμε είναι ένα ιστορικό δένδρο, αφού έχει σχεδιασθεί από τον αείμνηστο Παπά-Κώστα Τατσιώνη πριν από μισό αιώνα περίπου. Το δένδρο αυτό, που έχει για ρίζες του τους Παναγιώτη και Λαμπρινή Τατσιώνη οι οποίοι πρέπει να έζησαν γύρω στα 1800 με 1850, μας διέθεσε ο Τάσος Κ. Τατσιώνης.

Ο πατέρας του Παπά- Κώστα ήταν επίσης ιερέας, γνωστός στους παλαιότερους ως Παπα-Ναστάσης. Μάλιστα όπως προκύπτει από μαρτυρίες των μεγαλυτέρων, αλλά και από ιστορικά ντοκουμέντα που αναφέρονται στην ιστορία του χωριού μας, ο Παπαναστάσης τα δύσκολα εκείνα χρόνια που υπηρετούσε ως εφημέριος στο χωριό μας πρωτοστάτησε και έδωσε λύσεις σε πολλά κοινωνικά θέματα που απασχολούσαν τότε το χωριό μας. Άλλα παιδιά του Παπαναστάση ήταν ο Παναγιώτης και Ιωάννης από τους οποίους προήλθαν οι άλλοι Τατσιωνάιοι αλλά και ο Δημήτριος, ο οποίος πήγε «σώγαμπρος» στον Σπύρο Λώλο και πήρε το επώνυμο Λώλος.

Αν κάποιος μελετήσει προσεκτικά τα κλαδιά και παρακλάδια αυτού του δένδρου, θα παρατηρήσει πως αυτά «αγκαλιάζουν» ένα μεγάλο μέρος του χωριού μας και θα ανακαλύψει πολύ εύκολα συγγένειες, που ίσως μέχρι τώρα να μην γνώριζε.

Πρέπει να επισημάνουμε, ότι το γενεαλογικό αυτό δένδρο έχει στον κύριο κορμό άρρενες προγόνους και απογόνους

του Παπά-Κώστα, γι' αυτό χαρακτηρίζεται και σαν γενεαλογικό δένδρο της οικογένειάς του. Με βάση το δένδρο αυτό μπορεί κάποιος (που περιλαμβάνεται σε αυτό) να σχεδιάσει το ιδιαίτερο γενεαλογικό δένδρο της δικιάς του οικογένειας.

ΠΑΠΑ - ΚΩΣΤΑΣ ΤΑΤΣΙΩΝΗΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΑΤΣΙΩΝΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΑΤΣΙΩΝΗΣ (ΛΩΛΟΣ)

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΝΤΑΡΑΙΩΝ (Πρώτος κλάδος)

ΣΤΕΦΟ - ΝΤΑΡΑΣ

Στο χωριό μας υπάρχουν δύο κλάδοι Νταραίων. Ο πρώτος είναι αυτός που περιγράφουμε και ο δεύτερος που ακολουθεί έχει ως παλαιότερους εκπροσώπους σήμερα στη ζωή, τους Αναστάσιο Χ. Ντάρα, Νικόλαο Δ. Ντάρα και Παναγιώτη Β. Ντάρα, καθώς και τους Ιωάννη Χ. Ντάρα και Δημήτριο Χ. Ντάρα.

Από τα στοιχεία που διαθέτουμε φαίνεται ότι οι δύο κλάδοι δε συνδέονται με κάποια συγγένεια. Αν αναζητηθεί κάποια σύνδεση μεταξύ των κλάδων, αυτή πρέπει να ανατρέξει σε γενιές πριν από το Σπυρίδωνα Ντάρα, δηλ. πριν από την ίδρυση του Αλποχωρίου Ταχήρ Αγά, το οποίο χρονολογείται γύρω στα 1800.

Ωστόσο όμως όλοι οι Νταραίοι κατοικούσαν και κατοικούν στο «μαχαλά Ντάρα της συνοικίας Τσαρκοβίστας», που εκτείνεται από το σχολείο και την εκκλησία του Αγ. Δημητρίου και δυτικά. Η παραπάνω ονομασία προκύπτει από έγγραφο του αρχείου της Μητροπόλεως Ιωαννίνων, που αναφέρουν για το γιο του γενάρχη αυτού του δέντρου τον Δημήτριο Σπ. Ντάρα «εκ συνοικίας Τσαρκοβίστας μαχαλά Ντάρα εν Αλποχωρίω κειμένης ...» (βλ Π. Τζιόβα, Μαντείο Αλποχώρι Ιωαννίνων σελίδες 82, 85 και 91).

Το δένδρο που παρουσιάζουμε μάς παραχωρήθηκε από τον τακτικό συνεργάτη - αρθρογράφο της εφημερίδας μας Κώστα-Ντάρα. Είναι ένα δένδρο, που έγινε από τον ίδιο, κυρίως με βάση τις κατά καιρούς μαρτυρίες διαφόρων προγόνων του.

Τα κλαδιά του συμπεριλαμβάνουν ακόμη και τους νεότερους σημερινούς απογόνους. Μπορεί ο καθένας που βρίσκεται σε αυτό το δένδρο εύκολα να διαπιστώσει το βαθμό συγγένειας που έχει με τους άλλους συγγενείς του, αλλά και να «ανακαλύψει» συγγενείς, που μπορεί να μη γνώριζε μέχρι τώρα.

Ο κύριος κορμός του δένδρου περιλαμβάνει τους πρωτότοκους γιους κάθε οικογένειας, τα δε παρακλάδια του έχουν αύξουσα χρονολογική διάταξη.

Τα ονόματα που εμφανίζονται σε παρένθεση δηλώνουν τον ή την σύντροφο καθενός γόνου. Οι αριθμοί σε παρένθεση δηλώνουν το έτος γέννησης των γόνων. Οι στικτές γραμμές στον κύριο κορμό του δέντρου χωρίζουν τις γενιές μεταξύ των. Οι ανοιχτοί κλάδοι σημαίνουν ότι υπάρχει και συνέχεια απογόνων.

ΠΑΙΔΙΑ ΣΤ. ΝΤΑΡΑ

Βιργινία Λιπιώτη - Ελένη συζ. Βασ. Ντάρα - Βασίλης Ντάρας
Ιωάννης Ντάρας - Μαρία Λώλου - Χρυσή Μπούκα

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΝΤΑΡΑΙΩΝ (Δεύτερος κλάδος)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ν. ΝΤΑΡΑΣ

Όπως είναι γνωστό, η ίδρυση του χωριού μας με την πρώτη ονομασία Αλποχώρι Ταχήρ Αγά χρονολογείται γύρω στα 1800. Ωστόσο όμως στην Ιστορία του χωριού, που έγραψε ο συνδημότης μας συγγραφέας Παναγιώτης Τζιόβας και κυκλοφόρησε πρόσφατα, μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι : «Νταραίοι κατοικούσαν στο μαχαλά Ντάρα της συνοικίας Τσαρκοβίστας».

Το ιστορικό αυτό ντοκουμέντο δηλώνει επομένως την παρουσία Νταραιών στο χώρο αυτό και πριν από την ίδρυση του χωριού μας, αφού ο μαχαλάς Ντάρα αποτελούσε συνοικία της Τσαρκοβίστας.

Ο Γιάννη Χρ. Ντάρας, όπως θυμάται από διηγήσεις προγόνων του, μας πληροφόρησε, ότι στο χωριό μας έφθασαν και εγκαταστάθηκαν στον ίδιο μαχαλά (ασφαλώς πριν από το 1800) δύο οικογένειες Νταραιών.

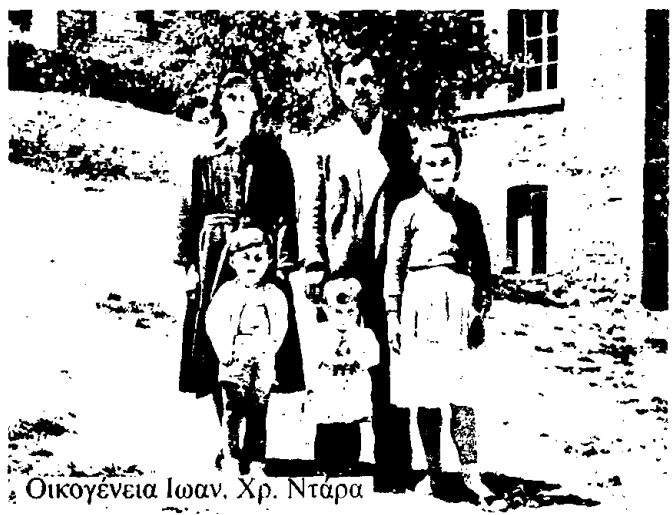
Εάν δεχθούμε την εκδοχή σύμφωνα με την οποία οι Νταραίοι έφθασαν από το χωριό Ντάρα της περιοχής Λούρου Πρεβέζης, προκύπτει ως πιθανότητα και το ενδεχόμενο οι δύο οικογένειες να μην είχαν καμιά μεταξύ τους συγγένεια, αφού το επώνυμό τους προερχόταν από το χωριό της καταγωγής τους.

Έτσι από τη μία οικογένεια έχουμε τον ένα κλάδο με πρώτο γνωστό γενάρχη τον Σπυρίδωνα Ντάρα και από τη δεύτερη οικογένεια προέκυψε ο άλλος κλάδος, με πρώτο γνωστό γενάρχη το Νικόλαο Αν. Ντάρα, που υπολογίζεται πως είναι της ίδιας περίπου γενιάς με το Σπυρίδωνα Ντάρα (γεννημένοι περί το 1800) χωρίς όμως να φαίνεται κάποια σχέση συγγένειας μεταξύ τους.

Το γενεαλογικό τούτο δένδρο προέκυψε από στοιχεία που μας παραχώρησε η Λαμπρινή Β. Ντάρα και τα οποία αφορούν κλαδιά και παρακλάδια του προπάππου της Αναστασίου Ν. Ντάρα. Από την ίδια προέρχεται και η φωτογραφία του παππού της Νικολάου Ντάρα. Τα στοιχεία για τα κλαδιά και παρακλάδια που αναφέρονται στον αδελφό του Αναστασίου Ν. Ντάρα, το γνωστό ως Μήτρο-Γιάννη-Γιώργο, μας έδωσε για τον προπάππου του, με καταπληκτική διαύγεια σαφήνεια και διήγηση, ο Ιωάννης Χρ. Ντάρας. Δηλαδή τα στοιχεία μάς δόθηκαν από τα τρίτα ξαδέρφια, που ίσως και να μη γνώριζαν μέχρι τώρα τη συγγενεία τους.

Από τον Νικ. Αναστασίου Ντάρρα

Οικογένεια Ιωαν. Χρ. Ντάρα

Όπως και στα προηγούμενα γενεαλογικά δένδρα, τα κλαδιά του συμπεριλαμβάνουν και αρκετούς από τους νεότερους σημερινούς απογόνους, για τους οποίους είχαμε σχετικά στοιχεία ώστε ο καθένας που βρίσκεται σε αυτό να διαπιστώσει εύκολα το βαθμό συγγένειας με τα διάφορα κλαδιά του δένδρου, αλλά και να «ανακαλύψει» συγγενείς, που μπορεί μέχρι τώρα να μη γνώριζε. Όσοι από τους νεότερους δε συμπεριλαμβάνονται, μπορούν φυσικά να συμπληρώσουν κλαδιά και παρακλάδια και να δημιουργήσουν τη βάση του δικού τους γενεαλογικού δένδρου, που μπορεί συνεχώς να ενημερώνεται από τους απογόνους των επόμενων γενεών.

Ο κύριος κορμός του δένδρου περιλαμβάνει, όπως πάντοτε, τους πρωτότοκους γιους κάθε οικογένειας, τα δε παρακλάδια «αναφύονται» με αύξουσα χρονολογική διάταξη.

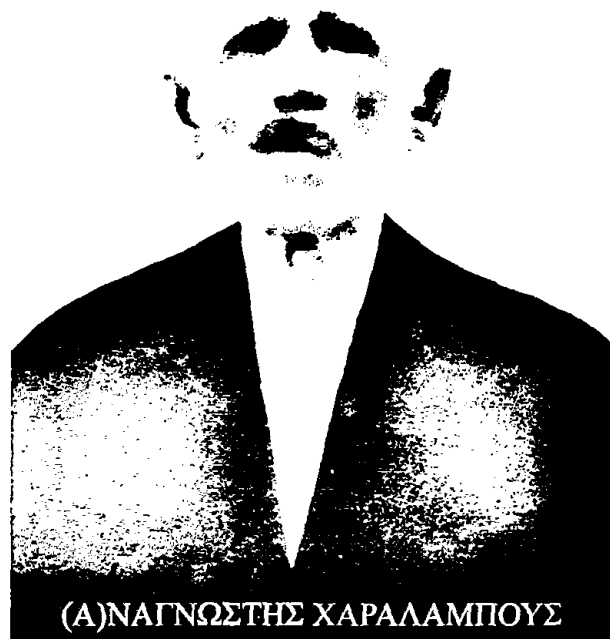
Νικόλαος Ντόρας

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

Όπως είναι γνωστό, τα παλιά χρόνια, ο θεσμός της πατριαρχικής οικογένειας ήταν πολύ ισχυρός και πολλές φορές το μικρό όνομα ενός γεννήτορα μιας οικογένειας ακολουθούσε σαν επώνυμο σε παιδιά, εγγόνια ή ακόμη και δισέγγονα.

Αυτό το συναντάμε σε αρκετές οικογένειες του χωριού μας με πιο χαρακτηριστική περίπτωση ίσως τους «Ναγνωσταίους», αφού σε όλους μας είναι γνωστά τα ονόματα : Σωτήρη-Ναγνώστης, Διογένη-Ναγνώστης, Κώστα -Ναγνώστης, Βαγγέλη -Ναγνώστης, αλλά και Σταυρούλα του Ναγνώστη, Λένη του Ναγνώστη κ.ο.κ.....Ναγνωσταίοι με επίθετο.... Χαραλάμπους.

Βέβαια στην προκειμένη περίπτωση το κανονικό όνομα είναι Αναγνώστης, που χάρη συντομίας έγινε Ναγνώστης. Ο Διογένη - Χαραλάμπους μας εξήγησε πως ο πατέρας του βαφτίστηκε με το όνομα Χρήστος. Όμως, κατά μια εκδοχή, επειδή γνώριζε καλή ανάγνωση, αφού για πενήντα τέσσερα χρόνια ήταν ψάλτης (αναγνώστης) στην εκκλησία, ο Δεσπότης της εποχής εκείνης τον ονόμασε Αναγνώστη. Σύμφωνα μάλιστα με το Διογένη ο πατέρας του για κάποιο χρονικό διάστημα έκανε και τον Δάσκαλο, αφού μάζευε κάποια παιδιά

(Α)ΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

του χωριού σε ένα υποτυπώδες σχολείο - καλύβα του Τσίτου και τους μάθαινε να διαβάζουν και να γράφουν.

Ξεφυλλίζοντας την ιστορία του χωριού μας, που πρόσφατα κυκλοφόρησε, βρίσκουμε ότι το πατρικό σπίτι των Ναγνωσταίων ήταν το λεγόμενο «κονάκι», που χτίστηκε από τον Ταχήρ Αγά για την συγκέντρωση του Γεωμόρου.

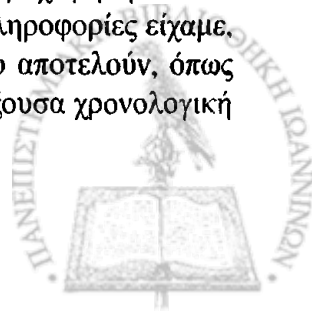
Σε άλλες σελίδες του βιβλίου βρίσκουμε τον Αναγνώστη Χαραλάμπους ως έναν από τους συμβαλλόμενους -αντιπροσώπους για την εξαγορά του χωριού από τον Τούρκο ιδιοκτήτη Ταχήρ -Αγά το έτος 1916, ενώ το έτος 1940 ο Αναγνώστης φαίνεται, σε ανέκδοτα έγγραφα που παρουσιάζονται στο βιβλίο, ως «εργολάβος» στην επισκευή του σχολείου, αφού είναι γνωστό ότι ο ίδιος ήταν ένας από τους μαστόρους του χωριού μας, στον οποίο μάλιστα μαθήτευσαν πολλοί από τους νεότερους μαστόρους της εποχής εκείνης.

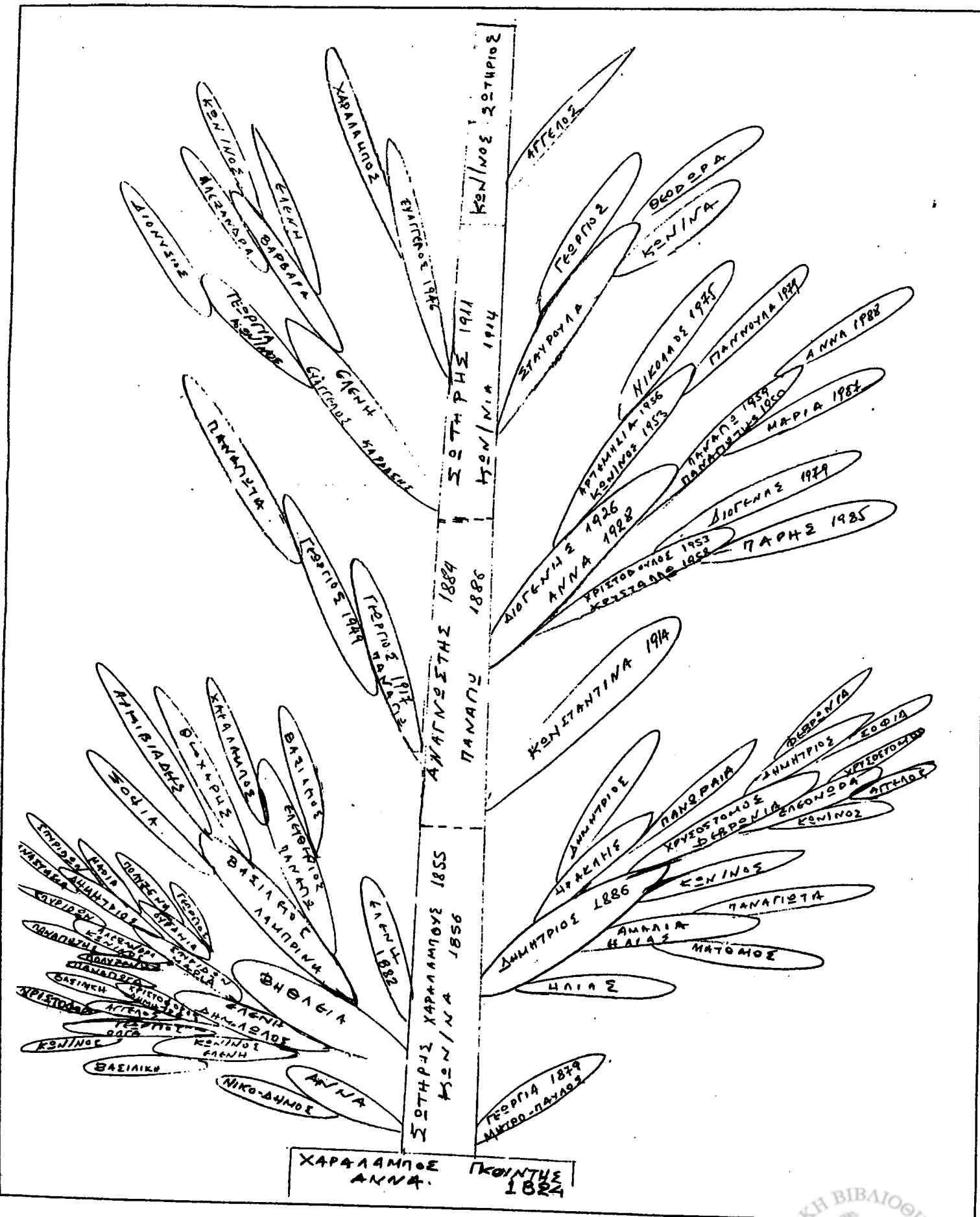
Ένα άλλο ιστορικό στοιχείο, που συνδέεται με την οικογένεια Χαραλάμπους, είναι μια χειρόγραφη σημείωση στο εκκλησιαστικό βιβλίο «Πεντηκοστάριο» της Αγίας Παρασκευής, που υπογράφει ο τότε δάσκαλος του χωριού μας και στην οποία αναφέρεται: «Την 20ην του μηνός Ιανουαρίου του έτους 1917 άγνωστοι εισήλθαν εις την οικίαν του Χρήστου Γρατσάνη και αντί να πάρουν τον υιόν του Γρατσάνη, επήραν τον Αναγνώστη και τον επήγαν εις την Μιζιούλαν ».

Όπως μας διευκρίνισε ο Διογένης (σύμφωνα με μαρτυρία του πατέρα του Ναγνώστη), σκοπός του σχεδίου της απαγωγής ήταν ο εκβιασμός και τα λύτρα..

Η εντολή που είχαν από τον αρχηγό οι απαγωγείς ήταν για τον Γιάννη Γρατσάνη, αλλά εκείνοι που προφανώς δεν τον γνώριζαν, πήραν τον Ναγνώστη (γαμπρό από αδερφή του Γιάννη Γρατσάνη), που εκείνη τη στιγμή ήταν στο σπίτι του πεθερού του. Όταν τον οδήγησαν με κλεισμένα μάτια στην περιοχή της Μιζιούλας, ο αρχηγός που τους περίμενε και που γνώριζε προφανώς τα πρόσωπα, κατάλαβε το λάθος και έτσι άφησαν τον Ναγνώστη ελεύθερο να γυρίσει στο χωριό.

Οι βασικές πληροφορίες για το γενεαλογικό δένδρο της οικογένειας Χαραλάμπους μας παραχωρήθηκαν από τον Διογένη. Όπως και στα προηγούμενα γενεαλογικά δένδρα τα κλαδιά του, με όσες πληροφορίες είχαμε, φτάνουν μέχρι και σε νεότερους σημερινούς απογόνους. Τον κύριο κορμό του δένδρου αποτελούν, όπως πάντοτε οι πρωτότοκοι άρρενες, τα δε κλαδιά και παρακλάδια «αναπτύσσονται» κατά αύξουσα χρονολογική σειρά.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΛΩΛΑΙΩΝ

Είναι σε όλους μας γνωστό ότι το χωριό μας είναι το νεότερο από τα άλλα χωριά της περιοχής μας, αφού ως ανεξάρτητη κοινότητα συστάθηκε πριν από 200 περίπου χρόνια (αρχές του 19ου αιώνα).

Κάποιες από τις οικογένειες, που αποτέλεσαν το Αλποχώρι Ταχήρ-Αγά, όπως ήταν η ονομασία του τότε, μετοίκησαν σε αυτό από άλλες περιοχές.

Όπως προκύπτει από την ιστορία που έγραψε για το χωριό μας ο συνδημότης μας συγγραφέας Παναγιώτης Τζιόβας κατά μία εκδοχή οι Λωλαίοι προέρχονται πιθανόν από το χωριό Θεσπρωτικό (Λέλοβα) του νομού Πρεβέζης.

Από το γεγονός δε ότι όλες οι οικογένειες βρίσκονται στην ίδια γειτονιά προκύπτει αρχικά ότι όλοι οι Λωλαίοι πιθανότατα έχουν μια κοινή ρίζα.

Επειδή τα υπάρχοντα Δημοτολόγια της κοινότητάς μας για τους γεννηθέντες πριν από το 1900, δεν είναι πλήρως ενημερωμένα, τα στοιχεία που εμφανίζουμε στο δένδρο για τις βαθύτερες ρίζες των Λωλαίων δεν είναι επίσημα πλήρως εξακριβωμένα.

Από τις μαρτυρίες των γηραιότερων σήμερα επιζώντων συγχωριανών μας προκύπτει ότι έχουμε τέσσερις γνωστούς γεννήτορες (με εκτιμώμενη περίπου ~ χρονολογία γέννησης), από τους οποίους προέκυψαν οι επόμενες οικογένειες των Λωλαίων.

Αυτοί είναι οι : Γεώργιος Λώλος ~ 1845, Σπυρίδων Λώλος~ 1865, Αθανάσιος Λώλος~ 1855 και Αναστάσιος Λώλος~ 1860, οι οποίοι λέγεται πως ήταν πρώτα ξαδέρφη.

Από τα πατρώνυμα των παραπάνω ξαδερφιών πιθανολογείται ότι προέρχονταν μάλλον από τέσσερα αδέρφια με πιθανά ονόματα και πιθανή χρονολογία γέννησης που σημειώνουμε με κάθε

επιφύλαξη. Έτσι στο δένδρο που παρουσιάζουμε έχουμε τέσσερις βασικούς κορμούς από τους οποίους διακλαδίζονται όλοι οι σημερινοί απόγονοι Λωλαίοι.

Οικογένεια Κων/νου Δ. Λώλου

Απόγονοι Λωλαίων με τουρίστες (δεκαετία 1960)

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ
~1820

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΔΗΜ.Σ. ΛΟΛΟΣ

[illegible]

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΒΑΚΑΛΑΙΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΤ. ΒΑΚΑΛΗΣ

Ο φιλόλογος καθηγητής Στέφανος Μ. Βακάλης από τα Πλατάνια (Τσερίτσανα) μας έδωσε τα παρακάτω σύντομο αλλά κατατοπιστικό ιστορικό :

Οι οικογένειες των Βακαλαίων του Χωριού Μαντείου κατάγονται από τα δύο αδέρφια, Σπύρο και Αντώνη, που ήλθαν γαμβροί στο Αλποχώρι (Μαντείο) από τα Τσερίτσανα (Πλατάνια). Εκεί οι Μπακαλαίοι ήλθαν από τη Ζερμή (σημερινή Βρυσούλα) της Πρέβεζας.

Το αρχικό επίθετό τους ήταν Πεπόνη, επώνυμο που και σήμερα είναι στη βρυσούλα και στις οικογένειες που ευρίσκονται στην Πρέβεζα, στα Γιάννινα κ.α.

Ένας απ' αυτούς ο Γιώργος Πεπόνης είχε Παντοπωλείο της εποχής (μπακάλικο) στη Ζερμή και στα Δερβίζιανα μετέπειτα, γι' αυτό και επήρε το επώνυμο Μπακάλης. Είχε πάρει γυναίκα από τα Τσερίτσανα, κόρη του Γεωργάκη Πούλια. Οι δουλειές πήγαιναν καλά και ο Γ. Μπακάλης είχε στην άκρη και κάποια χρήματα, αρκετές λίρες κ.α. Αρρώστησε όμως και πέθανε νέος, αφήνοντας τη γυναίκα του και τα δυο του παιδιά τον Χρήστο (Χήτο) και τον Παναγιώτη απροστάτευτα. Προτού πεθάνει εμπιστεύτηκε στον πεθερό του Γ. Πούλια χρήματα και αρκετές λίρες για να βοηθήσει τα παιδιά να μεγαλώσουν και να προκόψουν.

Ο Γ. Πούλιας μετέφερε την κόρη του και τα δυο παιδιά στα Τσερίτσανα, στο χωριό που μεγάλωσαν. Ήταν αγαπημένα

αδέρφια, έκαναν δικές τους οικογένειες με πολλά παιδιά και ζούσαν με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και την υφαντική τέχνη που μέχρι τελευταία ασκούσε ο Παναγής Βακαλόπουλος. Έφτιαξαν τα δυο τους σπίτια ολόδια το ένα απέναντι στο άλλο, με ένα μικρό διαχωριστικό τοίχο, έτσι όπως σώζονται και σήμερα και είναι τα παλαιότερα του χωριού. Τα παιδιά μεγάλωσαν, άλλα έμειναν στα Τσερίτσανα και άλλα έφυγαν από το χωριό και εγκαταστάθηκαν σε διάφορα μέρη.

Έτσι δύο από τα παιδιά του Χρήστου (Χήτου) Βακάλη, ο Σπύρος και ο Αντώνης, ήρθαν γαμβροί στο χωριό μας και οι απόγονοί τους είναι πλέον οι Μαντειώτες Βακαλαίοι.

Το γενεαλογικό δένδρο των Βακαλαίων που παρουσιάζουμε σήμερα έγινε από στοιχεία που μας έδωσαν ο Σπύρος Ι. Βακάλης και ο Γιάννης Γ. Βακάλης.

Όπως και στα προηγούμενα γενεαλογικά δένδρα, τα κλαδιά του φτάνουν μέχρι και σε νεότερους σημερινούς απογόνους για όσους γνωρίζουμε τα σχετικά στοιχεία.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΤΑΤΣΑΙΩΝ (ΤΑΤΣ-ΓΚΟΛΑΙΩΝ)

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΤΑΤΣΗΣ

επώνυμο Γκόλας, αφού κανείς από τους σημερινούς συγγενείς τους, αλλά και από τους μεγαλύτερους σήμερα επιζώντες συγχωριανούς μας δεν γνωρίζει κάτι σχετικό.

Από τους αναφερόμενους στο γενεαλογικό δένδρο Τατσαίους ο μεγαλύτερος για τον οποίο έχουμε φωτογραφία είναι ο Θεόδωρος Τάτσης γνωστός ως Θόδωρ-Κίτσιος.

Αθηνά Μιχέλη - Τάτση
Μαρία Τσάτση- Ντάρα

Ο Μπάμπας- Θόδωρος, όπως είναι γνωστό στους μεγαλύτερους, είχε ταξιδέψει για εννέα χρόνια στην Αίγυπτο, πράγμα σπάνιο για την εποχή εκείνη για ανθρώπους της περιοχής μας που δεν είχε παράδοση ξενιτεμένων.

Η εξήγηση, όπως μας πληροφόρησε σχετικά η εγγονή του Αικατερίνη Μιχέλη - Τσάνου, δίνεται από το γεγονός ότι ο αδελφός του Γεώργιος Τάτσης εργαζόταν τα χρόνια εκείνα (πιθανόν ως κλητήρας) στην Τούρκικη Πρεσβεία.

Είναι βέβαια χαρακτηριστική και έμεινε παροιμιώδης η περηφάνια του για το ταξίδι αυτό, αφού δεν παρέλειπε να καυχιέται γι αυτό με τις γνωστές (στους μεγαλύτερους) εκφράσεις : «Πήγα στην Αραβία μώρα-γιέμ, έπια αραβικό καφέ, γνώρισα ένα σπουδαίο Ντόκτορ μώρα-γιέμ».

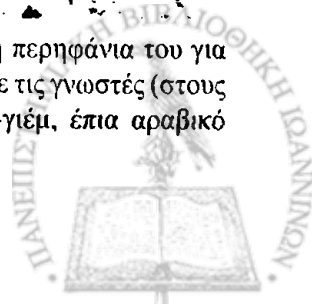
Τατσαίοι - Κιτσαίοι - Γκολαίοι : Διαφορετικά σημερινά επώνυμα οικογενειών του χωριού μας, που όπως προκύπτει από τις υπάρχουσες σήμερα πληροφορίες προέρχονται από την ίδια ρίζα με αρχικό επώνυμο Τάτσης.

Όπως φαίνεται και στο γενεαλογικό δένδρο που παραθέτουμε, από μεν τον Ηλία Τάτση (παππού του γνωστού μας Λία-Ζωγράφου) συνεχίστηκε χωρίς παραποίηση το επώνυμο Τάτσης μέχρι σήμερα, ενώ στους απογόνους του αδελφού του Χρήστου Τάτση έχουμε αλλαγές των επωνύμων. Έτσι από τα τέσσερα αδέρφια Θεόδωρο, Βασίλειο, Δημήτριο και Γεώργιο, που ήταν παιδιά του Χρήστου Τάτση για μεν τους απογόνους του Βασιλείου Τάτση το πατρώνυμο Κίτσιος (Χρήστος) επικράτησε σαν επώνυμο και συνεχίζεται μέχρι σήμερα για δε τα άλλα αδέρφια διατηρήθηκε το επώνυμο Τάτσης.

Μέχρι και τα τελευταία χρόνια για τους Τατσαίους και Γκολαίους ακούγεται το σύνθετο «επώνυμο» Τατς-Γκολαίοι. Αυτό δηλώνει ότι προέρχονται από το ίδιο επώνυμο πιθανότατα Τάτσης. Εξ'άλλου όπως μας πληροφορεί σήμερα ο Γιώργος Η. Τάτσης ο πατέρας του Ηλίας έλεγε εξαδέλφια (πιθανότατα δεύτερα) τους Πέτρο Γκόλα, Τάσιο Γκόλα και Πάνο Γκόλα. Με δεδομένο το γεγονός αυτό στο γενεαλογικό δένδρο των Τατσαίων- Κιτσαίων περιλαμβάνονται και οι Γκολαίοι, χωρίς να φαίνεται πως και τότε από το επώνυμο Τάτσης προέκυψε το

Οικογένεια Ηλία Γ. Τάτση

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΤΡΟ ΓΡΑΤΣΑΝΑΙΩΝ

Όπως είναι γνωστό οι πρωτότοκοι άρρενες κάθε οικογένειας παίρνουν συνήθως το όνομα του παππού (από τον πατέρα), με σκοπό τη διατήρησή του στις επόμενες γενιές. Έτσι, εφόσον δεν υπάρξει διακοπή από έλλειψη αρρένων απογόνων, έχουμε περιοδική επανάληψη ονομάτων, κάτι που είναι πολύ συνηθισμένο και το έχουμε παρατηρήσει σε πολλά γενεαλογικά δένδρα.

Εκείνο όμως που δεν είναι συνηθισμένο, είναι η αλλαγή επωνύμων, όπως συμβαίνει με το γενεαλογικό δένδρο των Γρατσαναίων που παρουσιάζουμε.

Έτσι, όπως μας πληροφορεί ο Παναγιώτης Γρατσάνης, ο παππούς του Χρήστος καταγόταν από την Τσαρκοβίστα και ήταν παιδί του Παναγιώτη Μπούκα.

Ο Χρήστο-Μπούκας ήρθε στο χωριό μας γαμπρός (σώγαμπρος) αφού παντρεύτηκε την Ελένη κόρη του Αλποχωρίτη Γεωργίου Γιαννάκου, ο οποίος προφανώς δεν είχε άλλα παιδιά.

Για άγνωστους λόγους δεν κράτησε το δικό του επώνυμο (Μπούκας), ούτε όμως και του πεθερού του όπως συνηθιζόταν στους σώγαμπρους, αλλά πήρε το επώνυμο Γρατσάνης, που ήταν το πατρικό της μητέρας του, η οποία καταγόταν από το Θεριακήσι.

Έτσι το επώνυμο Γιαννάκου έσβησε φυσικά από το χωριό μας. Μοναδικός άρρεν απόγονος του Χρήστου Γρατσάνη ήταν ο γνωστός στους μεγαλύτερους Γιάννη-Γρατσάνης.

Ο Μπάρμπα-Γιάννης, όπως θυμούνται οι παλιότεροι, είχε «σπουδάσει» διάφορα χρήσιμα επαγγέλματα. Πρώτα ήταν ο «ορθοπεδικός γιατρός» του χωριού μας αφού είχε την ικανότητα να διορθώνει και να γιαιτρεύει σπασμένα χέρια και πόδια. Ήταν όμως και ο «φαρμακοποιός» μας, αφού γνώριζε πολύ καλά τα βότανα αλλά και τις θεραπευτικές τους αξίες. Για το λόγο αυτό πολλοί συγχωριανοί μας αλλά και κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής τον επισκεπτόταν και έπαιρναν τις χρήσιμες συμβουλές του για διάφορα προβλήματα υγείας.

Ένα άλλο επάγγελμα που ήταν χρήσιμο τα χρόνια εκείνα ήταν του ευνουχιστή των ζώων. Φαίνεται ότι και στο «τσιοκάνισμα» είχε ιδιαίτερη τεχνική ο Γιάννη-Γρατσάνης, αφού αυτόν προτιμούσαν όταν χρειάζονταν.

Ιδιαίτερη ήταν η «αδυναμία» του στα φίδια τα οποία είχε τον τρόπο να τα πιάνει ζωντανά και να τα στέλνει πακεταρισμένα για «δώρο» σε φίλους του.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η φωτογραφία του που όπως πληροφορηθήκαμε πρέπει να είναι από το 340 σύνταγμα Άρτας όπου και παρουσιάστηκε να υπηρετήσει τον Μάρτιο του 1911.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΜΠΡΑΧΑΙΩΝ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΠ. ΜΠΡΑΧΟΣ

Για τους Μπραχάιους δεν είναι γνωστή κάποια σχέση συγγένειας με άλλα Αλποχωρίτικα επώνυμα, που σημαίνει ότι πιθανόν κάποιος με το επώνυμο Μπράχος με τη δημιουργία του χωριού μας μετοίκησε σε αυτό από κάποια άλλη περιοχή. Σύμφωνα με μια εκδοχή, που θεωρείται η πιθανότερη, οι Μπραχάιοι έχουν καταγωγή από τη Βόρειο Ήπειρο.

Από πληροφορίες, που μας έδωσε ο Βαγγέλης και ο Κάρολος, προκύπτει ότι ο πρώτος γνωστός στο χωριό με το επώνυμο αυτό ήταν κάποιος προπάππος τους με το όνομα Γαβριήλ, ο οποίος φαίνεται πως είχε μοναδικό απόγονο τον παππού τους Σπύρο Μπράχο.

Ο Σπύρο-Μπράχος με τη γυναίκα του Αικατερίνη απέκτησαν πέντε αγόρια.

Όπως ήταν φυσικό, για τα δεδομένα του χωριού μας που οι κτηματικές περιουσίες είναι περιορισμένες, δύσκολα θα μπορούσαν να δημιουργηθούν, να συντηρηθούν και να ζήσουν στο χωριό πέντε νέες οικογένειες από μια πατρική περιουσία. Έτσι από τα πέντε αδέρφια, οι τρεις έφυγαν από το χωριό και από αυτούς οι δυο πήγαν στο Τσεπέλοβο σάγαμπροι και ο τρίτος στη Θεσσαλονίκη.

Απέμειναν στο χωριό μας ο μεγαλύτερος από τα αδέρφια ο γνωστός στους μεγαλύτερους μάστρας ο Πάνο Μπράχος και ο μικρότερος αδερφός ο Νικόλα-Μπράχος ο οποίος όμως έφυγε νωρίς.

Ο Μπάρμπα - Πάνος στην κυριολεξία μάστρας, αφού έκανε όλες τις οικοδομικές εργασίες της εποχής εκείνης σοφατζής, μαραγκός, χτίστης και όταν δεν υπήρχε μεροκάματο στο χωριό (όπως και πολλοί άλλοι χωριανοί), έπαιρνε την κόσσα του και έφτανε μέχρι το Αγρίνιο.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα του μπάρμπα - Πάνου ήταν η ήρεμη έκφρασή του, χαρακτηριστική φιγούρα με το λαθραίο σχεδόν μόνιμα κολλημένο στο κάτω χείλος, φίλος στο ρακί, ακμαίος και καρπερός μέχρι τα γεράματά του, υπερπολύτεκνος με εννέα παιδιά από δυο γυναίκες.

Στη φωτογραφία βλέπουμε τον Μπάρμπα - Πάνο στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου την οποία είχε υπηρετήσει για αρκετά χρόνια ως εκκλησιαστικός επίτροπος.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τα στοιχεία για τη δημιουργία του γενεαλογικού δένδρου των Βασιλείου, που παρουσιάζουμε, προέρχονται από πληροφορίες που μας παραχώρησε για το σκοπό αυτό ο Αχιλλέας Βασιλείου.

Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά οι γνωστές σήμερα ρίζες της οικογένειας των Βασιλείου αρχίζουν από τον προπαππού του Αχιλλέα, τον Νικόλαο Βασιλείου, ο οποίος είχε δύο παιδιά την Ελένη που ήταν παντρεμένη στην Αμπελιά και τον Ιωάννη, από τον οποίο προέκυψαν οι σημερινοί απόγονοι των Βασιλείου.

Ο Ιωάννης ήταν παραγωγικότερος, αφού με τη γυναίκα του Βασιλική το γένος Γεωργίου Ντάρα (αδελφή του Στεφάνου Ντάρα) απέκτησε εννέα αγόρια και ένα κορίτσι από τα οποία, συνηθισμένο δυστυχώς φαινόμενο για την εποχή εκείνη, απεβίωσαν το κορίτσι και δύο αγόρια σε μικρή ηλικία.

Από τα επτά αγόρια που απέμειναν, ο Δημήτριος (Τάκης) και ο Αριστοτέλης (Τέλης), πήγαν σαν σώγαμπροι ο μien πρώτος στην Αμπελιά ο δε άλλος στην Αγία Αναστασία, ενώ οι άλλοι πέντε Νικόλαος, Κων/νος, Σταύρος, Μιχαήλ και Ευάγγελος δημιούργησαν οικογένειες και έζησαν στο χωριό μας.

Ο Ιωάννης Βασιλείου, όπως και οι

περισσότεροι χωριανοί μας τα χρόνια εκείνα, ήταν γεωργοκτηνοτρόφος, είχε όμως και μουλάρια με τα οποία συχνά πήγαινε στην περιοχή «ΣΠΛΑΝΤΖΑ» της Πρέβεζας, από όπου μετέφερε εμπορεύματα για το μαγαζί του τότε παντοπώλη Κωνσταντίνου Μπούκα (Κώστα-Χήτου), πατέρα του Θεοχάρη Μπούκα (Μάστρα).

Σαν χαρακτηριστικά περιστατικά με πρωταγωνιστή τον Γιάννη Βασιλείου, που διαδραματίστηκαν και έμειναν γνωστά από την εποχή εκείνη, ο Αχιλλέας μας θύμισε τα παρακάτω:

Παλαιά την ημέρα της εορτής της Αγίας Παρασκευής, μετά τη θεία λειτουργία άρχιζε το ημερήσιο πανηγύρι από τον περίβολο της εκκλησίας και μετά από κάποιες ώρες μεταφερόταν και συνέχιζε μέχρι που νύχτωνε στο μεσοχώρι πίσω από την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου. Κάποια χρονιά κατά τη μετάβαση από τον ένα χώρο στον άλλο ο Γιάννη – Βασιλείου και η παρέα του καθώς βρισκόταν στο «τσακίρ-κέφι» έβαλαν φωτιά και έκαψαν μια δικιά του αχυροκαλύβα που βρισκόταν στο δρόμο τους στη θέση βρύσες.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του Γιάννη Βασιλείου που συζητιόταν και είχε γίνει «σλόγκαν» εκείνη την εποχή ήταν οι εκφράσεις «όπα πατέρα – όπα παιδιά μου» που ακούγονταν από τον ίδιο και τα παιδιά του στο γάμο κάποιου παιδιού του.

Η φωτογραφία του Γιάννη – Βασιλείου που παρουσιάζουμε μας παραχωρήθηκε από τη Γεωργίτσα, νύφη του μικρότερου γιου του Βαγγέλη.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΛΙΠΙΩΤΑΙΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΙΠΙΩΤΗΣ

Για το γενεαλογικό δένδρο των Λιπιωταίων που παρουσιάζουμε η Λαμπρινή Β. Ντάρα, η οποία όπως είναι γνωστό διαθέτει πάρα πολύ δυνατή μνήμη, μας έδωσε λεπτομερείς πληροφορίες, πολλές από τις οποίες θυμόταν από τη γιαγιά της(από την πλευρά της μητέρα της) η οποία είχε καταγωγή από τους Λιπιωταίους.

Έτσι σύμφωνα με τις διηγήσεις της Ευαγγελής Λιπιώτη - Μπέκα προς την εγγονή της Λαμπρινή, η οικογένεια των Λιπιωταίων έχει καταγωγή από το χωριό Λίπα.

Όπως φαίνεται μελετώντας το γενεαλογικό δέντρο, στη βάση έχουμε τον Χρήστο Γ. Λιπιώτη, ο οποίος είχε δύο παιδιά τον Σπύρο Λιπιώτη, παππού του γνωστού στους μεγαλύτερους ως Σπύρου Διαμάντη από τον οποίο προέκυψαν οι Λιπιωταίοι γνωστοί ως Διαμανταίοι και τον Γεώργιο Λιπιώτη παππού του Γεωργίου (Γούσια) και του (εικονιζόμενου) Κώστα Λιπιώτη, από τους οποίους προέκυψαν οι οικογένειες των άλλων Λιπιωταίων.

Ο Κώστα Λιπιώτης, πατέρας του Χρήστου και Βασιλείου Λιπιώτη, εμφανίζεται στη φωτογραφία σε νεαρή ηλικία με στολή χωροφύλακα. Σύμφωνα πάντοτε με την Ευαγγελή Λιπιώτη- Μπέκα, αρχικά είχε καταταγεί και υπηρετούσε ως χωροφύλακας, δεν του άρεσε όμως αυτό το επάγγελμα γι' αυτό παραιτήθηκε και έγινε αγροφύλακας.

Μάλιστα, σύμφωνα με την ίδια, όπως μας πληροφορεί και πάλι η Λαμπρινή, συνήθιζε να φορά πουκάμισα με φαρδύ μανίκι, τσαρούχια με φούντες και ήταν ιδιαίτερα μερακλής στο χορό.

Οικογένεια Χρήστου Λιπιώτη

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΜΠΟΥΚΑΙΩΝ

Είναι γνωστό ότι τα παλαιότερα χρόνια για την απλούστευση της επικοινωνίας και συνεννόησης, πολλές φορές το πατρικό όνομα των ανδρών αντικαθιστούσε το επώνυμό τους. Έτσι για τους χωριανούς μας με τα ονόματα Κώστα Χήτος (Χρήστος) και Νάκο Χήτος (Χρήστος), ήταν γνωστά τα αδέλφια Κώστας και Γιάννης (Νάκος), παιδιά του Χήτου (Χρήστου) Μπούκα.

Το επώνυμο αυτό ανήκει βέβαια και σε πολλούς Δωδωναίους (Τσαρκοβιστινούς), οι οποίοι, όπως φαίνεται από το γενεαλογικό δένδρο που παραθέτουμε έχουν κοινές

ρίζες με τους Μαντειώτες (Αλποχωρίτες) Μπουκαίους.

Μάλιστα, όπως προκύπτει από διάφορα ιστορικά στοιχεία, αλλά και μαρτυρίες των μεγαλύτερων, αφού το χωριό μας δημιουργήθηκε περί το 1800, από οικογένειες που μετοίκησαν σε αυτό από διάφορες άλλες περιοχές, οι Μπουκαίοι λογικά θεωρούνται ως γηγενείς Αλποχωρίτες, αφού κατοικούσαν εκεί πριν από τη δημιουργία του χωριού μας.

Ο μεγαλύτερος από τα δύο αδέλφια ο Κώστα Χήτος ήταν γνωστός στο χωριό αλλά και στην ευρύτερη περιοχή, αφού ο ίδιος μέχρι το θάνατό του το 1940, αλλά και ο γιος του Θεοχάρης με το μακάλικό που διατηρούσαν μονοπωλούσαν σχεδόν στην περιοχή μας το εμπόριο της εποχής εκείνης και θεωρούνταν τότε ισχυροί οικονομικοί παράγοντες για τις τράπεζες των Ιωαννίνων.

Όπως μάλιστα λέγεται, ο Κώστα Χήτος είχε και μια σημαντική κοινωνική προσφορά, αφού υποστήριζε και βοηθούσε συγχωριανούς του όταν χρειαζόνταν.

Ο μικρότερος αδερφός ο Νάκο Χήτος, όπως μας πληροφορεί σήμερα ο Διογένης Χαραλάμπους, το διάστημα της Τουρκοκρατίας και μέχρι περίπου το 1912 εξασκούσε το επάγγελμα του αγωγιάτη- μικροεμπόρου, αφού με άλλους συγχωριανούς και κυρίως τον Κώτσιο-Χήτο, αλλά και τον αδελφό του Κώστα -Χήτο αγόραζαν και μετέφεραν με μουλάρια από Πρέβεζα, Φιλιπιάδα και Παραμυθιά διάφορα προϊόντα πρώτης ανάγκης (λάδι, αλάτι, σιτάρι, καλαμπόκι), τα οποία και μεταπωλούσαν στο χωριό, αφού την εποχή εκείνη δεν υπήρχαν μακάλικα.

Το επάγγελμα αυτό επιθυμούσαν βέβαια να το κάνουν και άλλοι αλλά, όπως έλεγαν τότε, δεν είχαν τα καπτάλια (χρήματα) που χρειαζόταν.

Αργότερα όταν άρχισαν να ανοίγουν μακάλικα ο μπάρμπα Νάκος, όπως και οι άλλοι «συνάδελφοί του», εγκατέλειψε το επάγγελμα αυτό και ασχολήθηκε με γεωργικές εργασίες, εκτός από τον Κώστα - Χήτο που άνοιξε το δικό του μακάλικό και συνέχισε τις εμπορικές του δραστηριότητες.

Λαμπρινή Μπάρμπα
 Δημητρούλα θηγ. Κ. Χήτου
 Βασίλης Μπάρμπα - Κωστα Χήτος

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΜΙΧΕΛΑΙΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΜΙΧΕΛΗΣ

Ο Μιχαλάκης, όπως μας πληροφορεί ο Ηλία Μιχέλης, είχε γραμματικές γνώσεις τρίτης Δημοτικού, διητέλεσε για είκοσι περίπου χρόνια πρόεδρος της κοινότητας, είχε πολιτική δράση με την τότε Δημοκρατική παράταξη, υποστηρίζοντας τον βουλευτή Δημήτριο Μπότσαρη και εργαζόταν συνήθως σαν επιστάτης σε διάφορα δημόσια έργα.

Ο Παναγιώτης Μιχέλης σύμφωνα με την Ελένη Βώττη, θεωρούνταν γραμματιζούμενος εκείνη την εποχή αφού ήταν μάλλον του Σχολαρχείου και ήταν για κάποια χρόνια και Δάσκαλος. Από τον Παναγιώτη Μιχέλη προέκυψε, (όπως φαίνεται στο γενεαλογικό δένδρο) ο κλάδος των άλλων Μιχελαίων.

Όπως είναι γνωστό το χωριό μας, ως Αλποχώρι Ταχήρ Αγά, δημιουργήθηκε περί το 1800 και εκτός κάποιων αυτοχθόνων οικογενειών (Μπουκαίοι), που κατοικούσαν εκεί, οι άλλες οικογένειες μετοίκησαν και εγκαταστάθηκαν σε αυτό από διάφορες περιοχές.

Σύμφωνα με την ιστορία του χωριού μας (του συνδημότη μας Παναγιώτη Τζόβα), η οικογένεια των Μιχέληδων μετοίκησε από κάποιο συνοικισμό των Ιωαννίνων καθώς όπως γράφει ο ιστορικός Παν Αραβαντινός... «Παρά την συνοικίαν Μώλου έκειτο η συνοικία Λειβαδιώτικα που έφτανε ως το χαντάκι του Κάστρου. Στο άκρο αυτής της συνοικίας πρέπει να διέμενε κάποια οικογένεια Μιχέλη διότι το εγγύς του Αγίου Νικολάου χανδάκι ελέγετο του Μιχελή. Τα ίχνη αυτής της οικογένειας δεν απαντώνται έκτοτε εν Ιωαννίνις και συμπεραίνεται, ότι αυτή η οικογένεια του Αλποχωρίου ήρθε από τα Γιάννινα...»

Σύμφωνα με στοιχεία τα οποία μας παραχώρησε ο Ηλία Μιχέλης και η Ελένη Βώττη, ο πρώτος γνωστός γεννήτορας στο γενεαλογικό δέντρο που περιγράφουμε ήταν μάλλον ο Γεώργιος Μιχέλης. Οι οικογένειες των Μιχελαίων, όπως φαίνονται στο γενεαλογικό δένδρο, προέκυψαν από τους δύο άρρενες απογόνους του τον Ηλία Μιχέλη και τον Παναγιώτη Μιχέλη.

Ο Ηλία Μιχέλης (παππούς του επιζώντα Ηλία Μιχέλη) είχε δύο άρρενες απογόνους τον Μιχαήλ γνωστό και ως Μιχαλάκη (από τον οποίο προέκυψε ο ένας κλάδος των Μιχελαίων) και τον Μάνθο, ο οποίος, επειδή διαφώνησε με τη μάννα του, έφυγε για την Αθήνα σε μικρή ηλικία (μετά το στρατό) και εκεί εργαζόταν σε αριστοκρατικά ρεστωράν αφού, όπως λέγεται, μιλούσε και ξένες γλώσσες.

Οικογένεια Μ. Μιχέλη

Απόγονοι Γεωργ. Μιχέλη

Επιμέλεια

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΣΙΟΥΛΑΙΩΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ν. ΣΙΟΥΛΑΣ

Όπως προκύπτει από πληροφορίες, που πήραμε από τη Βασιλική Αν. Σιούλα, πριν από πολλά χρόνια επί Τουρκοκρατίας και κατά μια εκτίμηση περί το 1800 με 1820 μια οικογένεια με το επώνυμο Στεφάνου μετακόμισε για άγνωστους λόγους από το χωριό Λίπα στο χωριό μας.

Όπως συνηθίζοταν εκείνα τα χρόνια, που δεν υπήρχαν οργανωμένα Δημοτολόγια, οι Λιπιώτες μέτοικοι στο χωριό μας πολύ γρήγορα έχασαν το πραγματικό τους επώνυμο, αφού ως προερχόμενοι από τη Λίπα όλοι τους αποκαλούσαν Λιπιωταίους, οπότε όταν χρειάστηκε να γραφούν σε κάποια υποτυπώδη Δημοτολόγια της εποχής εκείνης πήραν το επώνυμο Λιπιώτης.

Από τους απογόνους αυτής της οικογένειας προέκυψαν μετέπειτα οι γενιές του Γιώργου (Γούσια) Λιπιώτη, του Κώστα Λιπιώτη και Σπύρου(Διαμάντη) Λιπιώτη οι οποίοι κρατούν μέχρι σήμερα το επώνυμό τους.

Από την ίδια γενιά των Λιπιωταίων προέρχονται και οι οικογένειες των Σιουλαίων, αφού όπως φαίνεται (συνηθισμένο γεγονός για την εποχή

εκείνη) κάποιος δάσκαλος ή γραμματέας θα έγραψε τον Νίκο Λιπιώτη ως Νίκο Σιούλα παίρνοντας για επώνυμο το όνομα του πατέρα του που ήταν Αναστάσιος (Σιούλας).

Ο πρώτος από τους Σιουλαίους (Λιπιωτέους) ήταν ο Παπά – Νικόλας (Στεφάνου-Λιπιώτης- Σιούλας) που ήταν για αρκετά χρόνια ιερέας του χωριού μας και ο οποίος αποτελεί και τη βάση του γενεαλογικού δένδρου των Σιουλαίων που παρουσιάζουμε.

Από τα πέντε παιδιά του (τέσσερα αγόρια και ένα κορίτσι) ο ένας μόνο γιος του ο Αναστάσιος (Σιούλας) έμεινε στο χωριό και άφησε τους σημερινούς απογόνους.

Ο Αναστάσιος Σιούλας είχε ένα μόνο γιο, τον εικονιζόμενο Νικόλαο Σιούλα, ο οποίος γεννήθηκε το 1878 και έζησε 98 χρόνια και μια κόρη την ευφροσύνη Γ. Παππά (Δωδώνη).

Από τον Νικόλαο Σιούλα, ο οποίος παντρεύτηκε δυο φορές έχουμε τους μετέπειτα απογόνους από τέσσερες γιους και δυο κόρες.

Σύμφωνα πάντα με την περιγραφή της Βασιλικής Σιούλα, η οποία διαθέτει άριστη μνήμη και ενθυμείτε λεπτομερώς πολλά πρόσωπα και γεγονότα (ημερομηνίες γέννησης, θανάτου κ.τ.λ.), η πρώτη γυναίκα του Νικολάου Σιούλα ήταν η Παναγιώτα Βασιλείου από Δραμεσούς με την οποία απέκτησε τον Κώστα Σιούλα, την Κων/να Ι. Λώλου και την Γεωργία Σ. Βασιλείου.

Μετά το θάνατό της το έτος 1918, παντρεύτηκε την Ελένη Χρόνη με την οποία απέκτησε τους τρεις γιους Αναστάσιο, Σταύρο και Χρήστο.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΜΑΝΤΑΙΩΝ

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΑΝΤ.
ΜΑΝΤΗΣ

ΚΩΝ/ΝΟΣ Ν. ΜΑΝΤΗΣ

Όπως προκύπτει από πληροφορίες που πήραμε από τον Δημήτριο Κ. Μάντη, οι πρώτοι Μανταίοι κατοικούσαν στο χωριό μας πριν από την ίδρυσή του ως ανεξάρτητης κοινότητας. Θεωρούνται επομένως ως γηγενείς Αλποχωρίτες, από τους οποίους προήλθαν όλοι οι σημερινοί Μαντειώτες Μανταίοι. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι οικογένειες με το ίδιο επίθετο και με κάποια μακρινή συγγένεια έχουμε και στο χωριό Δωδώνη, τότε Τσαρκοβίστα, το οποίο όπως είναι γνωστό προϋπήρχε του δικού μας χωριού και κάποιοι μαχαλάδες στο γεωγραφικό χώρο του χωριού μας αποτελούσαν συνοικισμούς της τότε Τσαρκοβίστας.

Τα πρώτα πατρικά σπίτια των Μανταίων, τα οποία δεν υπάρχουν σήμερα, ήταν νοτιότερα του σημερινού σπιτιού του Κων/νου Απ. Μάντη, κάπου στη θέση «Κατακάλι».

Φαίνεται όμως πως τα νερά της Ολύτσικας έσβησαν τα ίχνη τους.

Τα στοιχεία που ακολουθούν προέρχονται από μαρτυρίες του Δημητρίου Κ. Μάντη, όπως αυτές επιβεβαιώθηκαν από την γηραιότερη σήμερα «Μαντάτιστα» αδελφή του (αλλά και γηραιότερη Αλποχωρίτισα με καταπληκτική μνήμη και διαύγεια) Πολυξένη Π. Λώλου.

Οι οικογένειες των Μανταίων προέκυψαν ως απόγονοι δύο αδελφών του Αποστόλη Μάντη από τον οποίο είχαμε τους Νικόλα – Ποστόλη, Ντούλα, Ποστόλη με τους μετέπειτα απογόνους των και του Αντώνη Μάντη ο οποίος είχε ως μοναχοπαίδι τον Κώτσιο – Μάντη, ο οποίος έμεινε ορφανός σε ηλικία επτά ετών και από τον οποίο έχουμε τα αδέρφια Πάνο, Αντώνη, Μήτσιο κ.ο.κ, όπως αναλυτικά περιγράφονται στο γενεαλογικό δένδρο.

Οι Μανταίοι, όπως και η πλειοψηφία των χωριανών μας τα χρόνια εκείνα, ήταν γεωργοκτηνοτρόφοι μικρής κλίμακας, αφού καλλιεργούσαν κτήματα και έτρεφαν ζώα προκειμένου κυρίως να καλύψουν τις ανάγκες της οικογένειάς τους.

Εκείνο όμως που χαρακτήριζε ιδιαίτερα τους Μανταίους ήταν το κυνήγι, το οποίο δεν ήταν χόμπι όπως είναι σήμερα, αλλά βιοποριστικό επάγγελμα.

Όπως μας διηγείται ο Μήτσιος, ο πατέρας του ο Κώτσιο – Μάντης κυνηγούσε συστηματικά όχι μόνο λαγούς, μπεκάτσες και πέρδικες αλλά κυρίως κουνάβια και αλεπούδες, αφού η γούνα τους τότε είχε σημαντική αξία (του κουναβιού 1.500-2.000δρχ. και της αλεπούς 200 - 300 έως και 500 δρχ.) που ήταν πολλά λεφτά για την εποχή εκείνη.

Μάλιστα για το κυνήγι του κουναβιού και της αλεπούς πολλές φορές χρησιμοποιούσαν και σίδηρο-παγίδες.

Το επάγγελμα αυτό συνεχίστηκε και στα παιδιά τους, αφού και εμείς οι νεότεροι ενθυμούμαστε ως φανατικούς κυνηγούς τον Πάνο, τον Αντώνη, τον Αποστόλη και τον Μήτσιο.

Όπως και στα προηγούμενα γενεαλογικά δένδρα, διευκρινίζουμε πως τον κύριο κορμό αποτελούν οι πρωτότοκοι άρρενες τα δε κλαδιά και παρακλάδια «αναπτύσσονται» κατά αύξουσα χρονολογική σειρά. Δεν αναφερόμαστε αναλυτικά σε απογόνους των θηλέων αφού αυτοί ανήκουν και συμπεριλαμβάνονται στα γενεαλογικά δένδρα των συζύγων τους.

Φυσικά η κάθε οικογένεια που ανήκει σε αυτό μπορεί να δημιουργήσει λεπτομερέστερο δικό της γενεαλογικό δένδρο.

Οικογένεια Κων/νου Αντ. Μάντη

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΙΣΚΑΙΩΝ

ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΙΣΚΟΣ

Όπως προκύπτει από ιστορικά ντοκουμέντα, που αφορούν στο σχηματισμό του χωριού μας και περιλαμβάνονται στην ιστορία του συνδημότη μας ιστοριοδίφη Παναγιώτη Τζιόβα, κατά την περίοδο των αγώνων των Σουλιωτών εναντίον του Αλή Πασά, στην περιοχή του Σουλίου δρούσε κάποιος Δερβέναγας γνωστός ως καπετάν Ανδρέας Ίσκος.

Σύμφωνα δε με μαρτυρία του Ιωάννη Ε. Ίσκου, ο οποίος μας έδωσε τα πληροφοριακά στοιχεία του γενεαλογικού αυτού δένδρου, το έτος 1779 ο καπετάν Ίσκος έστειλε κάποιον συγγενή του, ως προεστό στο νεο-ιδρυθέν με ονομασία τότε Αλποχώρι Ταχήρ Αγά χωριό μας.

Αν θεωρήσουμε δεδομένο ότι οι πρωτότοκοι άρρενες έπαιρναν συνήθως το όνομα του παππού τους, ο απεσταλμένος ως προεστός πατέρας του Ιωάννη (Νάκου ή Γιαννάκη) Ίσκου πιθανόν να είχε το όνομα του εγγονού του, πρωτότοκου γιου του Νάκου Ίσκου, του γνωστού στους μεγαλύτερους αυτοκινητιστή Πάνου-Ίσκου.

Επειδή όμως ο Νάκο-Ίσκος και ο Αθανάσιος Ίσκος πατέρας του Γιώργου Ίσκου (Μπότσιαρη) ήταν πρώτα εξαδέλφια, λογικά προκύπτει πως με τον Παναγιώτη Ίσκο ήλθε στο χωριό μας και ο αδελφός του, πατέρας του Αθανασίου Ίσκου και παππούς του μοναδικού άρρενα απογόνου του Γιώργου Ίσκου (Μπότσιαρη), που λογικά πρέπει να είχε και αυτός το όνομα Γεώργιος.

Έτσι σαν βασικές ρίζες του γενεαλογικού δένδρου των

Ισκαίων που παρουσιάζουμε, έχουμε τους Παναγιώτη και Γεώργιο Ίσκο.

Μοναδικός άρρεν απόγονος του Παναγιώτη, που έμεινε στο χωριό και άφησε απογόνους, ήταν ο Ιωάννης Ίσκος γνωστός ως Νάκος ή Γιαννάκης, ο οποίος όπως προκύπτει από διάφορα έγγραφα - ντοκουμέντα που περιλαμβάνονται στην ιστορία του χωριού μας, είχε διατελέσει για πολλά χρόνια εφοροεπίτροπος με καθήκοντα εφοροταμία στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, που αποτελούσε την εποχή εκείνη ενοριακή εκκλησία για το χωριό μας. Απόγονοι του Νάκου ήταν ο αυτοκινητιστής Πάνο-Ίσκος, ο γεωργοκτηνοτρόφος Γιώργο-Ίσκος, ο μπακάλης Βαγγέλη - Ίσκος, ο οποίος μάλιστα διετέλεσε για πολλά χρόνια πρόεδρος της κοινότητας καθώς και η Αικατερίνη Βακάλη.

Από την πλευρά του Γεωργίου Ίσκου έχουμε επίσης μοναδικό άρρενα απόγονο τον Αθανάσιο Ίσκο ο οποίος όπως φαίνεται χάθηκε νωρίς και άφησε ως απόγονο τον άλλο Γιώργο Ίσκο, γνωστό στο χωριό μας περισσότερο σαν Γιώργο Μπότσιαρη.

Σύζυγος του Αθανασίου ήταν η Χρυσούλα, γνωστή περισσότερο ως Μποτσιαρού η οποία για πολλά χρόνια ήταν πρακτική μαμή του χωριού μας και με την ιδιότητά της αυτή πρόσφερε ανιδιοτελώς πολύ χρήσιμες υπηρεσίες στις γυναίκες του χωριού μας που είχαν την ανάγκη της εκείνα τα δύσκολα χρόνια.

Γεώργιος Αθ. Ίσκος (κέντρο με συναδέλφους κτιστάδες)

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΣΠΥΡΑΙΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ι. ΣΠΥΡΟΥ

Το γενεαλογικό δένδρο των Σπυραίων, που παρουσιάζουμε, δομήθηκε από τις πολύτιμες πληροφορίες που μας παραχώρησε για το σκοπό αυτό ο Αρεοπαγίτης κύριος Σπύρος Σπύρου, ο οποίος αναλυτικά μας πληροφορεί τα παρακάτω:

« Από όσα μου έλεγαν οι γονείς μου, όταν ήμουν μικρός, θυμάμαι ότι ο απώτερος γνωστός πρόγονός μου είχε το βαπτιστικό όνομα Βασίλης. Για το επώνυμο αυτού δεν έμαθα ποτέ τίποτε. Αυτός ο Βασίλης, με τη σύζυγό του, της οποίας το όνομα δεν άκουσα ποτέ, απέκτησε ένα γιο ονόματι Σπύρος και χαϊδευτικά Σπυράκης. Αυτός ο Σπύρος ή Σπυράκης χρησιμοποιούσε ως επώνυμο το βαπτιστικό όνομα του πατέρα του και λεγόταν Σπύρο- Βασίλης. Με τη σύζυγό του, της οποίας αγνοώ το όνομα, απέκτησε μία θυγατέρα ονόματι Ευθυμία και ένα γιο ονόματι Γιάννης. Η Ευθυμία παντρεύτηκε το Σπύρο Βακάλη, παππού του Γρηγόρη και Σπύρου

Βακάλη. Ο Γιάννης επειδή ήταν γιος του Σπύρου λεγόταν Γιάννης -Σπύρου, όπως συνέβαινε και αργότερα, σε πολλές περιπτώσεις, σαν αυτές του Χρήστου- Βασίλη, του Βασίλη -Στέφου κ.α. Αυτός ο Γιάννης Σπύρου παντρεύτηκε μια Λαμπρινή από το Μελίχοβο, με την οποία απέκτησε τον πατέρα μου Βασίλη, ο οποίος κατά την τότε συνήθεια λεγόταν Βασίλης Σπύρου. Όταν πέθανε ο Γιάννης Σπύρου ο πατέρας μου ήταν ηλικίας οκτώ ετών και η μητέρα του Λαμπρινή παντρεύτηκε πάλι με τον Βασίλη Τατσιώνη ή Μπάρμπα. Με αυτόν απέκτησε την Αμαλία, που παντρεύτηκε τον Κώστα Παππά, τον φούρναρη, την Κωνσταντούλα που παντρεύτηκε τον Νικόλαο Γκόλα και τον Χρήστο Τατσιώνη, τον αξιωματικό της Αεροπορίας.

Ενόψει τούτων ο πατέρας μου Βασίλειος Σπύρου δεν είχε αμφιθαλή αδέρφια αλλά μόνο τα πιο πάνω τρία ετεροθαλή.

Ο πατέρας μου Βασίλειος Σπύρου παντρεύτηκε τη Δήμητρα, θυγατέρα του Κώστα Μπούκα. Με τη σύζυγό του αυτή απέκτησε τα εξής τέκνα:

Α) Τον Ιωάννη Σπύρου, ο οποίος παντρεύτηκε τη Χρύσω, κόρη του Κωνσταντίνου Ντάρα ή «Κώτσιο- Χήτου» και με αυτή απέκτησε τη Λαμπρινή Σπύρου.

Β) Τον Σπυρίδωνα Σπύρου, ο οποίος παντρεύτηκε την Ερρικέτη Θυγατέρα του Δημητρίου Τόλη, με την οποία έχουν γιο τον Βασίλειο Σπύρου (άγαμο).

Γ) Τον Κωνσταντίνο Σπύρου, ο οποίος παντρεύτηκε τη Μαρία, θυγατέρα του Χρήστου Τάτση ή Τάκη και με αυτήν απέκτησε τον Βασίλειο Σπύρου, ο οποίος παντρεύτηκε την Ανδρομάχη Παπαδοπούλου, με την οποία απέκτησαν το γιο του Κωνσταντίνο Σπύρου και τη θυγατέρα του Αγγελική.

Δ) Τον Γεώργιο Σπύρου, ο οποίος παντρεύτηκε τη Σταυρούλα Σπύρου, αλλά δεν απέκτησε τέκνα.

Στρατιώτες: Βασιλάκης Ι. Σπύρου και Δημητράκης Β. Μπάρμπας.
Βασίλης Μπάρμπας - Δημητρούλα Σπύρου

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΚΑΣΣΑΡΑΙΩΝ

Οι πληροφορίες για το γενεαλογικό δένδρο των Κασσαραιών φθάνουν σε αρκετά μεγάλο βάθος χρόνου. Αυτό οφείλεται στο ενδιαφέρον που έδειχνε για τα θέματα αυτά ο Δημήτριος Κάσσαρης (Μητσ-Κάσσαρης), τον οποίο ενθυμούμαστε οι μεγαλύτεροι ως έναν άνθρωπο με ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον και ο οποίος (σπάνιο φαινόμενο για την εποχή του) μελετούσε διάφορα βιβλία και ήταν γνώστης αρκετών θεμάτων ιδιαίτερα θρησκευτικού περιεχομένου. Εξάλλου όπως γνωρίζουμε ήταν για αρκετά χρόνια και ο ψάλτης στην εκκλησία του χωριού μας.

Αξιοσημείωτο βέβαια είναι και το γεγονός ότι σήμερα ο γιος του Πάνο- Κάσσαρης μας περιέγραψε με λεπτομέρεια όσα του είχε εξιστορήσει ο πατέρας του.

Έτσι πληροφορηθήκαμε ότι η καταγωγή της οικογένειάς τους ήταν από το Σούλι. Συγκεκριμένα όταν δημιουργήθηκε το χωριό μας ήρθαν από εκεί δύο αδέρφια ο Δημήτριος και Αθανάσιος Κάσσαρης.

Ο Δημήτριος παντρεύτηκε την αδελφή του Μιχαήλ Ντάρα η οποία λεγόταν Μαρία.

Απέκτησαν τέσσερα παιδιά, δύο αγόρια και δύο κορίτσια. Τα ονόματα των αγοριών ήταν Κων/νος και Χρήστος, της μιας κόρης το όνομα ήταν Παναγιώτα και της άλλης δεν γνωρίζουμε το όνομα.

Ο άλλος αδελφός, ο Αθανάσιος, δεν παντρεύτηκε και πήγε ως μοναχός σε κάποιο μοναστήρι.

Από τα παιδιά του Δημητρίου ο Κων/νος παντρεύτηκε την Ελένη Τσέκα η οποία είχε δύο αδερφές, η μία λεγόταν Λαμπρινή και την παντρεύτηκε ο Γιαν- Μπάρμπας, η δε άλλη λεγόταν Αλεξάνδρα και την παντρεύτηκε ο Σπύρο Λώλος.

Ο Κωνσταντίνος με την Ελένη απέκτησαν έναν γιο τον Παναγιώτη ο οποίος παντρεύτηκε την Γιαννούλα Γκαραμέτση με την οποία απέκτησαν τέσσερα παιδιά δύο αγόρια και δύο κορίτσια. Τα κορίτσια ήταν Μαρία και Πανάγιω, οι οποίες δεν άφησαν απογόνους διότι απεβίωσαν σε μικρή ηλικία.

Τα αγόρια ήταν ο Δημήτριος και Κων/νος Κάσσαρης.

Ο Δημήτριος παντρεύτηκε την Αικατερίνη Α. Θεμελή και ο Κων/νος την Ανθούλα Θ. Θεμελή.

Η ζωή του Κων/νου ήταν περιπετειώδης, αφού σε ηλικία δέκα επτά ετών πήγε εθελοντής στο πολεμικό ναυτικό και στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο το έτος 1941, ενώ ταξίδευε για Αίγυπτο, το καράβι του χτυπήθηκε κατά λάθος από την Αγγλική αεροπορία και βυθίστηκε. Διασώθηκε κολυμπώντας για πολλές ώρες σε μια σανίδα και μεταφέρθηκε με σοβαρή βλάβη της υγείας του για νοσηλεία σε νοσοκομείο του Καΐρου.

Ο Παναγιώτης, όπως πάντα μας πληροφορεί σήμερα ο εγγονός του Πάνο -Κάσσαρης, τραυματίστηκε θανάσιμα σε κάποια μάχη στην περιοχή της Φλώρινας μετά την αποχώρηση των Τούρκων από τα Γιάννινα στις επιχειρήσεις του 1912-13.

Ο άλλος γιος του Δημητρίου, ο Χρήστος, παντρεύτηκε τη Βασιλική Πανταζή με την οποία απέκτησαν δύο παιδιά τον Αθανάσιο και τη Μαρία. Ο Αθανάσιος παντρεύτηκε στο Επισκοπικό (Μπάρτζ) και σχετικά νέος σκοτώθηκε από τους Γερμανούς.

Η αδελφή του Μαρία παντρεύτηκε στο χωριό μας με τον Ευάγγελο Τσίτο.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΓΚΟΛΑΙΩΝ (Ν.ΓΚΟΛΑ)

Όπως είναι γνωστό στο χωριό μας το επώνυμο Γκόλας ανήκει σε τέσσερις βασικές οικογένειες (Παν. Γκόλα, Αν. Γκόλα, Πετ. Γκόλα και Νικ. Γκόλα).

Τα γενεαλογικά δένδρα των τριών πρώτων συμπεριλήφθησαν στο γενεαλογικό δένδρο των Τατσαίων - Τατσο-Γκολαίων με τους οποίους είχαν κοινές ρίζες.

Το γενεαλογικό δένδρο της οικογένειας Νικ. Γκόλα, από όσα στοιχεία γνωρίζουμε, φαίνεται πως δεν έχει σχέση με τους άλλους Γκολαίους με τους οποίους μάλιστα βρίσκεται στην ίδια γειτονιά.

Σύμφωνα με στοιχεία που μας παραχώρησε ο Νικόλαος Ι. Γκόλας, ο πρώτος γνωστός γεννήτορας ήταν ο Κων/νος Γκόλας γεννημένος περί το έτος 1860.

Περιγράφεται ως ένας καλός οικογενειάρχης αλλά και καλός έμπορος, ο οποίος ήταν σε καλή οικονομική κατάσταση αφού ασχολούνταν με το εμπόριο καθώς επίσης και με την κτηνοτροφία και γεωργία όπου απασχολούσε και αρκετούς εργάτες.

Όταν μάλιστα κτιζόταν η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου πούλησε δύο δαμάλια για να φτιάξουν το εξωτερικό της κουβούκλιο.

Ο Κων/νος Γκόλας με τη γυναίκα απέκτησαν ένα γιο τον Νικόλαο και μια κόρη την Γεωργία. Ο Νικόλαος πέθανε σε ένα ταξίδι στη Σμύρνη.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι. ΓΚΟΛΑΣ

Η κόρη του Γεωργία παντρεύτηκε τον Ιωάννη Σούλη από Αγία Αναστασία (Πλέσα) και για να μη χαθεί το επώνυμο (όπως συνηθιζόταν με πολλούς γαμπρούς) διατήρησε το επώνυμο της γυναίκας του και ονομάστηκε Ιωάννης Γκόλας.

Το έτος 1914 γεννήθηκε ο Νικόλας Γκόλας. Το έτος 1912 φεύγοντας οι Τούρκοι έκαψαν το πατρικό σπίτι, το οποίο ξαναχτίστηκε το 1914.

Το έτος 1917 από επιδημία γρίπης πέθανε η Γεωργία και ο γαμπρός Ιωάννης ξαναπαντρεύτηκε την Ευαγγελή Καραλή επίσης χήρα του Γεωργίου Καραλή, η οποία από τον πρώτο γάμο είχε τρία παιδιά τον Ιωάννη Καραλή την Ευταλία και την Λαμπρινή

Από το δεύτερο γάμο γεννήθηκαν δύο κόρες η Γεωργίτσα που παντρεύτηκε τον Χαράλαμπο Καλογερόπουλο και η Κωνσταντίνα που παντρεύτηκε τον Σωτήριο Χααραλάμπους.

Ο πρωτότοκος γιος (από τον πρώτο γάμο) Νικόλαος παντρεύτηκε το 1927 την Κων/να Τατσιώνη κόρη του Βασιλείου και της Λαμπρινής Τατσιώνη.

Οι επόμενοι απόγονοι περιγράφονται αναλυτικά στο γενεαλογικό δένδρο.

Γκολαίοι - Καλογεροπουλαίοι

Οικογένεια Νικ. Ι. Γκόλα

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΠΑΚΑΙΩΝ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Π. ΠΑΚΟΣ

Τα στοιχεία για τη «δόμηση» του γενεαλογικού δένδρου των Πακαίων μας δόθηκαν κυρίως από την Αρετή Μάντη, η οποία είναι μια από τις γηραιότερες γυναίκες του χωριού μας.

Η κυρά - Αρετή με καταπληκτική διαύγεια και σαφήνεια μας έδωσε πληροφορίες που φθάνουν αρκετά βαθιά στις ρίζες των Πακαίων.

Πρώτοι γνωστοί γεννήτορες των Πακαίων ήταν ο Παναγιώτης Πάκος γνωστός ως Γιωτ-Πάκος καθώς και ο αδελφός του Θωμάς Πάκος, ο οποίος ήταν ιερέας και ήταν γνωστός ως Παπά -Θωμάς.

Από τον Γιωτ - Πάκο έχουμε δύο άρρενες απογόνους τους γνωστούς (στους μεγαλύτερους) ως Μητς-Πάκο και Ναστάς- Πάκο, από τους οποίους προέκυψαν οι σημερινές οικογένειες των Πακαίων του χωριού μας που περιγράφονται στο γενεαλογικό δένδρο. Από αυτούς ο Μητς-Πάκος έζησε σαν αγρότης στο χωριό και ήταν ένας από τους πιο τακτικούς θαμώνες στα καφενεία του χωριού, ο δε Ναστάς-Πάκος ο οποίος πέθανε σε σχετικά μικρή ηλικία ήταν χωροφύλακας, ο οποίος μάλιστα (όπως μας διηγήθηκε η κυρά-Αρετή) όταν φορούσε τη στολή του με τα χαρακτηριστικά διακριτικά κουμπιά της εποχής εκείνης έλεγε μεταξύ σοβαρού και αστείου : «Καλά εμένα μπορεί να μη με

σέβεστε ετούτο όμως το κουμπί της υπηρεσίας δεν πρέπει να το σέβεστε;».

Από τον Θωμά Πάκο γνωστό ως Παπά - Θωμά έχουμε έναν άρρενα απόγονο τον Κωνσταντίνο Πάκο γνωστό ως Κωτς- Παπά (επειδή προφανώς είχε πατέρα παπά), από τον οποίο προέκυψαν οι οικογένειες των Μπακαίων (Σωκράτη και Κωνσταντίνου), οι οποίοι άγνωστο γιατί πήραν το επώνυμο Μπάκος. Στο γενεαλογικό δένδρο που ακολουθεί με κύριο κορμό τους πρωτότοκους άρρενες απογόνους και με κλάδους που «αναπτύσσονται» κατά αύξουσα χρονολογική σειρά παρουσιάζονται οι νεότεροι Πακαίοι απόγονοι.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΤΣΙΤΑΙΩΝ

Η έρευνα για την παρουσίαση και καταγραφή των γενεαλογικών δένδρων οικογενειών του χωριού μας, που ξεκίνησε πριν από πέντε χρόνια, δείχνει μεταξύ άλλων και σχέσεις συγγένειας ανάμεσα σε οικογένειες που έχουν μεν σήμερα διαφορετικά επώνυμα, αλλά προέρχονται από κοινούς γενάρχες.

Έτσι από το συνδυασμό των ιστορικών στοιχείων προκύπτει σχέση συγγένειας ανάμεσα στις οικογένειες με επώνυμα Χαραλάμπους, Γκουντή και Τσίτου των οποίων εξάλλου τα σπίτια βρίσκονται στην ίδια γειτονιά.

Πράγματι στο γενεαλογικό δένδρο των Χαραλάμπους που είχαμε παρουσιάσει σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας είχε παραχωρήσει ο Διογένης Χαραλάμπους ως πρώτος γενάρχης φέρεται ο Χαράλαμπος Γκουντής.

Στο σημερινό γενεαλογικό δένδρο το οποίο παρουσιάζουμε, σύμφωνα με τα ιστορικά στοιχεία που μας παραχώρησε η Ευαγγελία Τσίτου-Σπυροπούλου ως πρώτος γενάρχης αναφέρεται ο Ευάγγελος Γκουντής, ο οποίος νυμφεύτηκε με την Λαμπρινή Τσίτου, η οποία ήρθε νύφη στο χωριό μας από την Παραμυθιά.

Φαίνεται όμως πως η Λαμπρινή ήταν δυναμική γυναίκα αφού στο χωριό την φώναζαν Τσιτο-Γκουντίνα και τελικά πέρασε το επώνυμό της (Τσίτου)

στις επόμενες γενιές.

Ως μοναδικός απόγονος του Ευαγγέλου Γκουντή και της Λαμπρινής Τσίτου, από τον οποίο δημιουργήθηκε το γενεαλογικό δένδρο που περιγράφουμε, φέρεται πλέον ο Γεώργιος Τσίτος ο οποίος νυμφεύτηκε την Ελένη Χρόνη.

Απέκτησαν τρία παιδιά από τα οποία επέζησε μόνον ο Ευάγγελος Τσίτος, αφού τα άλλα δύο ο Χρήστος και η Ευγενία πέθαναν σε μικρή ηλικία.

Ο Ευάγγελος Τσίτος, σύμφωνα πάντοτε με τα στοιχεία που μας παραχώρησε η Ευαγγελία, είχε τρία ετεροθαλή αδέρφια αφού ο πατέρας του Γεώργιος πέθανε στο στρατό και η μητέρα του Ελένη Χρόνη παντρεύτηκε τον Νικόλαο Σιούλα με τον οποίο απέκτησαν τον Αναστάσιο, τον Σταύρο και τον Χρήστο.

Ο Ευάγγελος Τσίτος νυμφεύτηκε την Μαρία Κάσσαρη, η οποία όπως περιγράφεται και στο γενεαλογικό δένδρο των Κασσαράων ήταν κόρη του Χρήστου Κάσσαρη και της Βασιλικής Πανταζή και είχε δύο αδελφια τον Αθανάσιο ο οποίος σκοτώθηκε στο Λούρο Πρεβέζης από τους Γερμανούς και την Ελένη που πέθανε σε μικρή ηλικία.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΘΕΟΔΩΡΟΥ – ΑΔΑΜΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ο Αντώνης Π. Θεοδώρου ο μεγαλύτερος από τους άρρενες απογόνους του Παναγιώτη Θεοδώρου (Πάνο – Τόλη), ο οποίος όπως όλοι γνωρίζουμε διαθέτει άριστη μνήμη και γλαφυρή αφήγηση, μας έδωσε όσα στοιχεία διασώζονται σήμερα για τις ρίζες και τους απογόνους των οικογενειών Θεοδώρου και Αδάμου που παρουσιάζουμε.

Πότε πρωτο-εγκαταστάθηκαν οι οικογένειες αυτές στο χωριό μας αλλά και από πού έφθασαν εδώ είναι άγνωστο.

Ο πρώτος γνωστός γεννήτορας ήταν ο Απόστολος(Τόλης) Θεοδώρου, ο οποίος είχε μοναδικό απόγονο τον Δημήτριο Θεοδώρου, γνωστό ως Μήτρο-Τόλη και ο οποίος ήταν παντρεμένος με την Γεωργία Γκόγκου από Δραμεσιούς, γνωστή ως Μήτρο – Τόλαινα.

Μεγαλύτερη κόρη του Μήτρο –Τόλη ήταν η Φωτεινή(Φώτου), η οποία παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Αδάμο (Κώτσιο-Δάμο), ο οποίος είχε καταγωγή από Κούρεντα, ήταν ορφανός και ήρθε εδώ ως σώγαμπρος. Έτσι έχουμε στην ίδια γειτονιά τις

οικογένειες των Θεοδώρου και Αδάμων, οι οποίοι συνεργάστηκαν και δημιούργησαν τη γνωστή Δημοτική κομπανία του χωριού μας.

Η κομπανία αυτή ήταν εκείνη που έπαιζε και διασκεδάζε σε όλες τις κοινωνικές εκδηλώσεις του χωριού (γάμους, αρραβώνες, γιορτάσια, οικογενειακά γλέντια, παρέες στα μαγαζιά κ.τ.λ), αλλά και στις παραδοσιακές γιορτές και εκδηλώσεις του χωριού (πανηγύρια, αποκριές, Πάσχα, εθνικές γιορτές κ.τ.λ).

Μάλιστα, επειδή την εποχή εκείνη ήταν λιγοστοί οι οργανοπαίκτες, η κομπανία του χωριού μας(όπως μας διηγείται ο Αντώνης που ήταν και αυτός μέλος της), πήγαινε με τα πόδια φυσικά και έπαιζε και σε πολλά άλλα μακρινά χωριά κυρίως της Λάκας Σουλίου καλεσμένη σε γάμους και πανηγύρια.

Οι πρώτες οικογένειες Θεοδώρου δεν ασχολούνταν με τη μουσική, ήταν και αυτοί γεωργοί οι οποίοι μάλιστα πριν από την περίοδο της κατοχής είχαν αρκετά κτήματα τα οποία αργότερα αναγκάστηκαν να πουλήσουν.

Ο Μήτρο – Τόλης, όπως λέγεται, πολλές φορές πήγαινε και στην περιοχή του Αγρινίου για δουλειά, όπου μάλιστα έμενε για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Ο πρώτος που ασχολήθηκε με όργανο, αφού πρώτα δοκίμασε ανεπιτυχώς να σταδιοδρομήσει σαν χωροφύλακας στην Κρήτη, ήταν ο Πάνο –Τόλης.

Μετά από παρότρυνση της μάνας του, η οποία καταγόταν από οικογένεια καλών οργανο-παικτών, των Γκογκαίων από Δραμεσιούς, ξεκίνησε μαθήματα κλαρίνου στον Τάκη – Γκόγκο και συμπλήρωσε τις γνώσεις στο όργανο σε κάποιον Ριζά (περιοχή Λεμονιάς).

Το άλλο βασικό όργανο της κομπανίας ήταν το βιολί το οποίο έπαιζε με ιδιαίτερη δεξιοτεχνία ο γαμπρός της οικογένειας Κώτσιο- Δάμος.

Όπως είναι γνωστό στους μεγαλύτερους ο Κώτσιο- Δάμος ήταν ένας ήσυχος συμπαθητικός άνθρωπος, ο οποίος με βοηθό του στο καμίνι την Φώτου, στο σιδηρουργείο που διατηρούσε σε μια καλύβα δίπλα από το σπίτι του, κατασκεύαζε αλλά και επισκεύαζε διάφορα γεωργικά εργαλεία που ήταν τόσο χρήσιμα και απαραίτητα στην καθημερινότητα του χωριού. Μάλιστα τα πρώτα χρόνια τα κάρβουνα για το καμίνι τα έβγαζε ο ίδιος στην Ολύτσικα από έλατα και διάφορα άλλα ξύλα που έβρισκε εκεί.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΝΤΑΛΑΙΩΝ

Όπως είναι γνωστό, το χωριό μας ως αυτόνομη κοινότητα είναι σχετικά νέο, αφού δημιουργήθηκε ως Αλποχώρι Ταχήρ-Αγά στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα, έχει δηλαδή ιστορία περίπου δύο αιώνων.

Επειδή όμως το γειτονικό μας χωριό Δωδώνη (πρώην Τσαρκοβίστα) προϋπήρχε, κάποιες από τις οικογένειές του είχαν εγκατασταθεί σε τοποθεσίες του δικού μας χωριού που αποτελούσαν αρχικά μαχαλάδες της Τσαρκοβίστας.

Αυτό διαπιστώνεται από επώνυμα (αλλά και συγγένειες) που συναντάμε σήμερα και στα δύο χωριά. (Μπουκαίοι, Νταλαίοι).

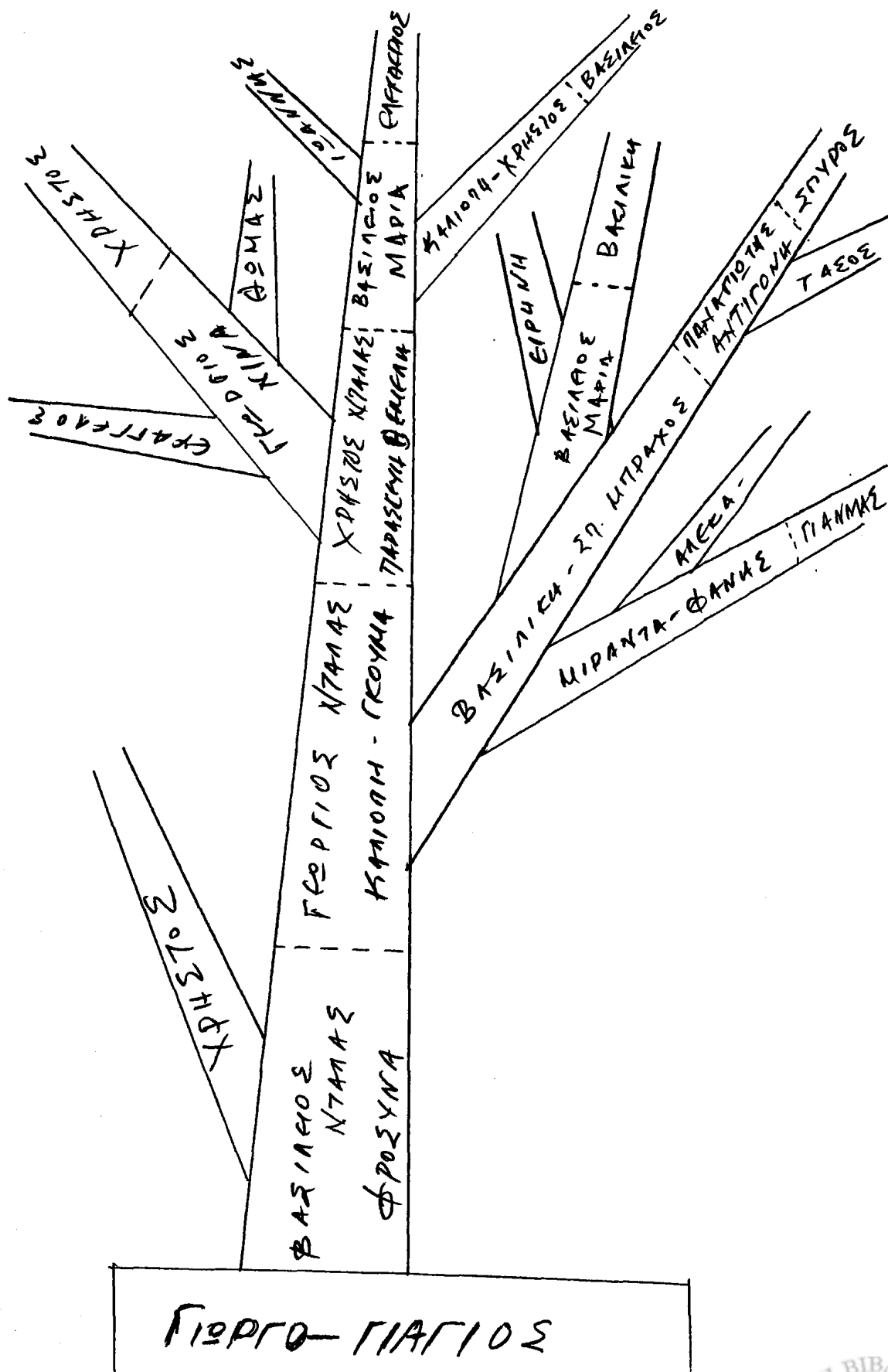
Σύμφωνα με τις μαρτυρίες της Βασιλικής Μπράχου που είναι το γένος Ντάλα, οι Νταλαίοι προέρχονται από την Τσαρκοβίστα και μάλιστα από τις μάντρες, αφού όπως μας διηγήθηκε η κυρά- Κούλα στη γειτονιά που κατοικούν σήμερα οι Νταλαίοι κατοικούσε κάποιος με το όνομα Γιώργο- Γιάγιος, ο οποίος δεν είχε δικά του παιδιά και υιοθέτησε μια κοπέλα με το όνομα Φροσύνα από το χωριό Δραγοψά.

Την θετή του αυτή κόρη πάντρεψε με τον Τσαρκοβιστινό Βασίλειο Ντάλα ο οποίος είχε έναν αδελφό τον Γιάννη Ντάλα από τον οποίο έχουμε τους σημερινούς Δωδωναίους Νταλαίους (Περικλή Ντάλα και απογόνους).

Ο Βασίλης Ντάλας με την Φροσύνα απέκτησαν δυο μόνο παιδιά τον Χρήστο ο οποίος πέθανε σε ηλικία δέκα επτά ετών και επομένως δεν άφησε απογόνους και τον Γιώργο ο οποίος νυμφεύτηκε την Καλλιόπη (το γένος Γκούμα) και απέκτησαν δύο παιδιά, την Βασιλική Μπράχου και τον Χρήστο Ντάλα, από τους οποίους έχουμε τους σημερινούς απογόνους που περιγράφουμε στο γενεαλογικό δένδρο.

Το γεγονός ότι το γενεαλογικό δένδρο των Νταλαίων είναι σχετικά περιορισμένο, οφείλεται στο ότι ο μεν Βασίλειος Ντάλας αφού απέκτησε τα δυο παιδιά του ξενιτεύτηκε στη Βλαχιά (σημερινή Ρουμανία), όπου σύμφωνα πάντοτε με την Κυρά- Κούλα δημιούργησε εκεί και άλλη οικογένεια και επέστρεψε στο χωριό μετά από πολλά χρόνια, ο δε μοναδικός επιζών απόγονός του Γεώργιος πέθανε σε ηλικία είκοσι-δύο χρόνων και δεν πρόφθασε να αποκτήσει πολλά παιδιά, όπως συνηθιζόταν τα χρόνια εκείνα.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΠΑΠΑΔΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΠΑΣ

Από τη μελέτη του ιστοριο-λαογραφικού βιβλίου «τα Δωδωνοχώρια» του Κων. Αντωνίου, καθώς και του ιστορικού βιβλίου «Μαντείο- Αλποχώρι Ιωαννίνων» του Παν. Τζιόβα, προκύπτει πως οι οικογένειες των Παπάδων έχουν τις ρίζες τους στον Αναστάσιο Παπαγγέλη, ο οποίος είχε δύο παιδιά τον Κων/ νο και τον Ευάγγελο.

Σύμφωνα με τις ίδιες πηγές, όπως περιγράφει ο ιστορικός Ι. Λαμπρίδης ο Αναστάσιος Παπαγγέλης συμμετείχε οικονομικά στο κτίσιμο της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου και ο γιος του αρχιμανδρίτης Ευάγγελος Παπαγγέλης με τον γιο του Κων/νο Παππά χρηματοδότησαν την ανέγερση του Δημοτικού σχολείου.

Ο Ευάγγελος Παπαγγέλης(σύμφωνα με τα στοιχεία που μας παραχώρησε ο Γεώργιος Β. Παππάς) είχε δύο παιδιά την Ελένη και τον Κων/νο Παππά από τον οποίο προέκυψαν οι επόμενες γνωστές οικογένειες των Παπάδων.

Ο Κων/νος Παππάς είχε τέσσερα παιδιά την Μαρία, τον Βασίλειο ο οποίος ταξίδευσε, έζησε σε κάποια πόλη της Τουρκίας και δεν άφησε απογόνους, καθώς και τον Γεώργιο και Ιωάννη από τους οποίους προέκυψαν οι οικογένειες που περιγράφονται στο γενεαλογικό δένδρο.

Ο Βασίλειος Παππάς για κάποιο χρονικό διάστημα πήρε μαζί του στην ξενιτιά και τον αδερφό του Γεώργιο (τον γνωστό μας ως Γιωργο-Κωσταντή), ο οποίος μάλιστα όταν επέστρεψε ομιλούσε(σπάνιο για την εποχή) και Γαλλικά.

Επίσης, όπως μας πληροφορεί ο Γιάννης Κ. Παππάς(γιος του φούρναρη Κώστα Παππά) και ο αδερφός του πατέρα του ο Σπύρος Παπάς μετά το ορφανοτροφείο Γ. Σταύρου, όπου μεγάλωσε ως ορφανός, ξενιτεύτηκε στην Κων/νούπολη όπου υπηρέτησε ως υπάλληλος σε προξενικές αρχές και μετά επέστρεψε στη Αθήνα όπου ασχολήθηκε με εργολαβικές εργασίες.

Οικογένεια Γεωργίου Κ. Παππά

Οικογένεια Γεωργίου Κ. Παππά

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ

ΠΑΠΑΓΓΕΛΗΣ

ΚΟΝ/ΝΟΣ ΠΑΠΑΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΤΗΣ
(ΑΓΙΟΝΟΡΟΣ)

ΙΣΩΝ/ΝΤ ΠΑΠΑΣ
Τ.Κ. ΑΓΓΕΛΗ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΤΗΣ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΜΑΝΑ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΑ ΑΝΙΣΙΩΝ
ΑΝΙΚΑ ΦΩΡΩΝ, ΑΡΙΣ
ΚΑΡΟΛΙΝΑ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΑ ΑΝΙΣΙΩΝ
ΟΝΤΑ ΣΤΑΝΙΣΚΑ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΣ
ΟΝΤΑ ΠΡΕΤΑ
ΕΥΓΕΝΗ ΚΑΛΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ - ΑΝΙΣΙΩΝ
ΜΑΡΙΑΝΝΗ-ΣΕΡΕΑ
ΕΥΓΕΝΗ ΠΑΠΑΣ
ΜΑΡΙΝΑ ΧΡΩΝΗ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΜΑΝΑ
ΕΥΓΕΝΙΑ
ΚΟΝ/ΝΟΣ

ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΠΑΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΤΣΟΥΛΗ / ΑΘΩΟΡΟΣ

ΒΑΛΕΝΤΙΝΑ

ΟΡΕΣΤΗΣ

Επιμέλεια ΔΗΜ. ΛΟΛΟΣ

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΑΙΩΝ

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

δεν γνωρίζουμε. Γνωρίζουμε όμως το όνομα που έλαβε σε μοναστήρι του Αγίου όρους όπου πήγε να μονάσει με το όνομα Μαννίκιος, όπου κάποια στιγμή τον δάγκωσε οχιά στο πόδι και του άφησε αναπηρία. Ίσως ήταν αυτός ο λόγος που επέστρεψε στο χωριό όπου έζησε τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του.

Ο αδελφός του Γιώργος Καλόγερος παντρεύτηκε τη Βασιλική το γένος Ιωάννη Γκόλα η οποία είχε δύο αδέρφια τον Γρηγόρη και τον Χαράλαμπο (Χαραλαμπογιάννη).

Ο Χαράλαμπος είχε δύο αγόρια, τον Πέτρο Γκόλα (πατέρα του Άγγελου) και τον Τάσο Γκόλα και μία κόρη την Ελένη η οποία παντρεύτηκε τον Δημήτριο Νικ. Ντάρα (Τάκη Ντάρα, πατέρα του Ευρυσθένη), η οποία πέθανε νιόπαντρη από μηνιγγίτιδα.

Ο Γεώργιος Καλόγερος απέκτησε με τη σύζυγό του Βασιλική δύο δίδυμα αγόρια εκ των οποίων το ένα απεβίωσε και το Χαράλαμπο.

Ο Χαράλαμπος αργότερα άλλαξε στη Νομαρχία το επώνυμό του από Καλόγερο σε Καλογερόπουλο.

Παντρεύτηκε τη Γεωργίτσα, το γένος Ιωάννη Γκόλα, και απέκτησαν επτά παιδιά των οποίων οι οικογένειες περιγράφονται στο γενεαλογικό δένδρο που ακολουθεί».

Πέρα από τα παραπάνω στοιχεία που μας περιέγραψε αναλυτικά η Αθηνά, πρέπει να προσθέσουμε πως ο Χαράλαμπος Καλογερόπουλος ήταν την εποχή εκείνη μια ιδιαίτερη προσωπικότητα στο χωριό μας. Για πολλά χρόνια το χάνι – εστιατόριο – πανδοχείο που λειτουργούσε στην Αβέρωφ αποτελούσε σημείο αναφοράς για όλους τους χωριανούς, αφού ο ίδιος ήταν πρόσωπο αγαπητό σε όλους και ιδιαίτερα στα νέα παιδιά του χωριού μας, τα οποία εκεί έβρισκαν καταφύγιο στα πρώτα βήματα της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας.

Όπως είναι γνωστό το χωριό μας, ως ανεξάρτητη κοινότητα, έχει ιστορία δύο μόνο αιώνων. Οι περισσότερες οικογένειες μετοίκησαν σε αυτό από διάφορες περιοχές και για διαφόρους λόγους η κάθε μία. Η οικογένεια Καλογερόπουλου έχει τις ρίζες της σε κάποιο χωριό του Πύργου Ηλείας. Η Αθηνά Χ. Καλογεροπούλου μας εξιστορεί αναλυτικά την προέλευση της οικογένειάς της ως εξής : « Ο προπάππος μας λεγόταν Καλόγερος, το οποίο όμως δεν ήταν το πραγματικό του όνομα αλλά παρατσούκλι.

Καταγόταν από τον Πύργο Ηλείας αλλά βρέθηκε στο χωριό μας το Αλποχώρι Δωδώνης, όπως λεγόταν τότε, όπου ζήτησε προστασία στο μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής και αναγκάστηκε να το κάνει γιατί στην πατρίδα του είχε κάποιο πρόβλημα προφανώς με τους Τούρκους.

Το Μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής τότε είχε πολλούς μοναχούς. Σε αντάλλαγμα για το άσυλο που του πρόσφεραν στο μοναστήρι παρείχε τις δικές του υπηρεσίες όχι βέβαια ως μοναχός. Έτσι του δόθηκε το παρατσούκλι Καλόγερος το οποίο του έμεινε και ξεχάστηκε το πραγματικό του όνομα το οποίο δεν γνωρίζουμε.

Αργότερα παντρεύτηκε μια ντόπια και απέκτησαν δύο αγόρια. Τον Γιώργο Καλόγερο και ακόμη έναν του οποίου το όνομα

Χ. Καλογερόπουλος με φίλους

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΔΡΟ ΜΗΤΣΗ

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΜΗΤΣΗΣ

Όπως είναι γνωστό στο χωριό μας έχουμε οικογένειες οι οποίες έχουν το ίδιο επώνυμο με οικογένειες από το διπλανό μας χωριό Δωδώνη (πρώην Τσαρκοβίστα).

Επειδή η Τσαρκοβίστα προϋπήρχε του χωριού μας ως αυτόνομη κοινότητα, είναι πιθανό οι οικογένειες αυτές του χωριού μας να έχουν τις ρίζες τους από το γειτονικό μας χωριό.

Πράγματι, σύμφωνα με τον Παύλο Γ. Μήτση (σημερινό απόγονο της οικογένειας) η άποψη αυτή αποτελεί μια από δύο πιθανές εκδοχές που σχετίζονται με την προέλευση της οικογένειάς του.

Αναλυτικά ο Παύλος μας περιγράφει ως εξής τις δύο σχετικές εκδοχές:

«Εκδοχή πρώτη: Περί το έτος 1700 στην περιοχή της Τσαρκοβίστας υπήρχαν πέντε οικογένειες με το επώνυμο Μήτσης.

Μία οικογένεια για άγνωστους λόγους αναχώρησε και εγκαταστάθηκε στην περιοχή Ντουσκάρας. Άλλη οικογένεια δια την αποφυγή δικαστικής περιπέτειας ανεχώρησε και εγκαταστάθηκε στην περιοχή Σκλούπου-Ραφταναίοι.

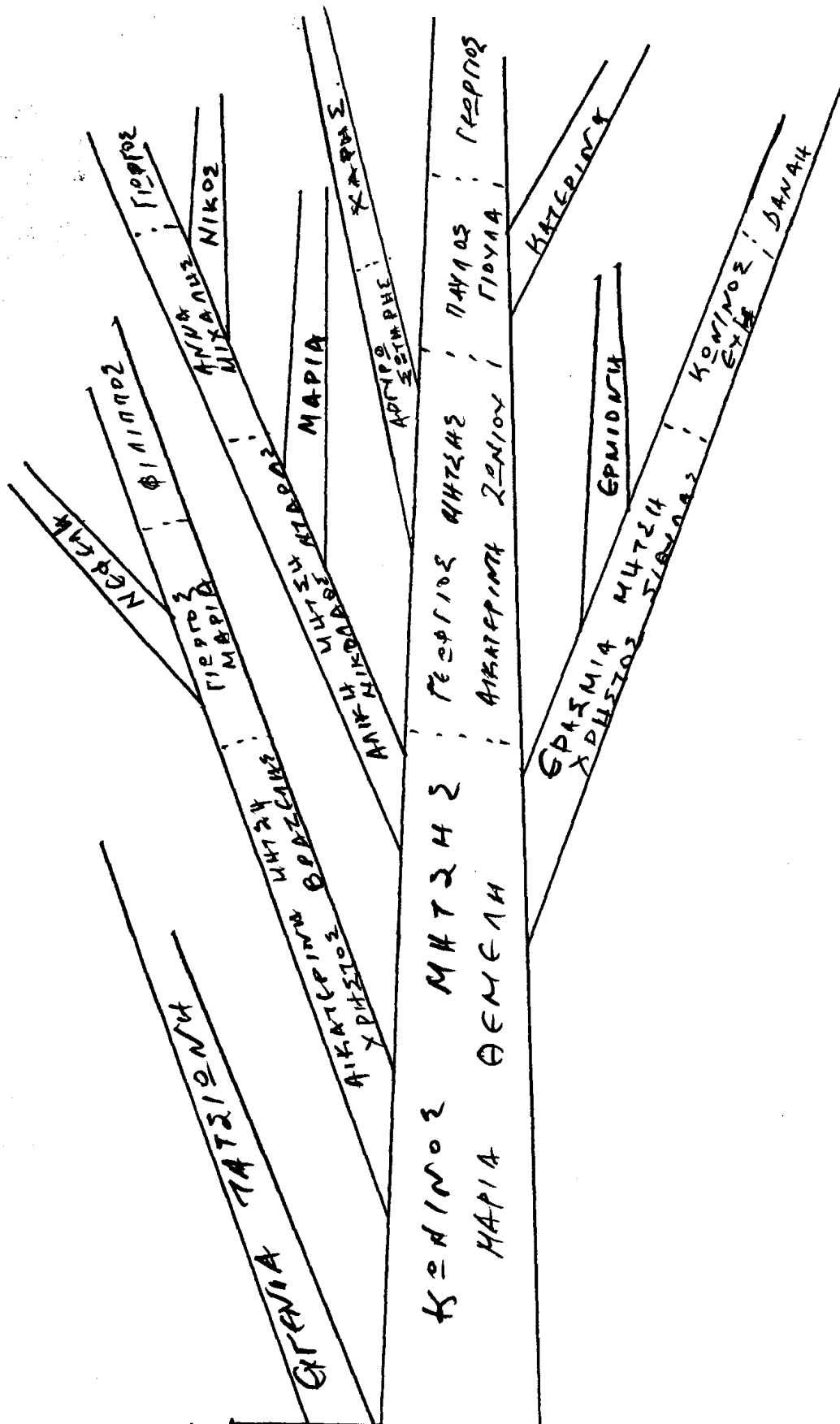
Δύο οικογένειες έμειναν στην Τσαρκοβίστα και η Πέμπτη οικογένεια μαζί με άλλες οικογένειες από την Τσαρκοβίστα δημιούργησαν μικρό οικισμό στην τοποθεσία Παλιοκλήσι και αργότερα δημιουργήθηκε το χωριό Αλποχώρι.

Εκδοχή δεύτερη: Μετά τη δεύτερη σύγκρουση του Αλή με τους Σουλιώτες (1800), ο νέος ιδιοκτήτης της περιοχής Ταχίρ Αγάς (Ταχίρ Αμπάζης) μετέφερε και εγκατέστησε στη σημερινή θέση του Μαντείου οικογένειες από διάφορες περιοχές της Ηπείρου.

Η οικογένεια Μήτση μεταφέρθηκε δια της βίας από περιοχή του όρους Μιτσικέλι, διότι ήταν άνθρωποι με δυναμισμό και επιβολή. (απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία νέου χωριού)

Το επώνυμο το πήραν από το πρώτο συνθετικό Μίτσι (Μήτσης) του ονόματος του όρους Μίτσι-κέλι.»

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΗΤΗΣ
 ΑΔΕΥΡΟ ΜΑΤΗ

[illegible]

Σχολική Ζωή

Το Σχολείο του χωριού μας τα παλιά χρόνια

Δημητρίου Σπ. Λώλου

Α. Από το 1920 μέχρι το 1940

Στο χωριό μας τη δεκαετία του 1910 αλλά και παλιότερα, όπως λένε, λειτουργούσε σχολείο που στεγαζόταν προσωρινά σε βοηθητικούς χώρους σπιτιών του χωριού μας και με δασκάλους, που πλήρωναν οι ίδιοι οι χωριανοί κυρίως σε είδος, που συνήθως ήταν καλαμπόκι ή άλλα προϊόντα του χωριού.

Κάποιοι από τους δασκάλους την περίοδο αυτή στο χωριό μας ήταν ο Ναγνώστης (Χαραλάμπους) και οι Μελιγγιώτες Αριστείδης-Κασαγιάννης και Δημήτριος Κοτσώνης.

Επειδή οι δάσκαλοι τα χρόνια εκείνα ήταν λιγοστοί και περιζήτητοι, όπως διηγόταν ο Βασίλης-Στέφος, ένας τελάλης γύριζε τα χωριά και καλούσε με το χωνί όποιον πήγε στο Σχολαρχείο να έρθει να μάθει τα παιδιά γράμματα.

Από μαρτυρίες των μεγαλύτερων του χωριού μας αλλά και από τα διασωθέντα μαθητολόγια, προκύπτει πως το 1919 ήταν η πρώτη χρονιά που λειτούργησε οργανωμένο Δημοτικό σχολείο το οποίο στεγάστηκε στο σημερινό κτίριο (χωρίς την προέκταση της Νότιας αίθουσας) με επίσημα αρχεία αλλά και με δάσκαλο που πλήρωνε το Ελληνικό Δημόσιο.

Στο εξώφυλλο του πρώτου διασωθέντος μαθητολογίου διαβάζουμε : « **Μαθητολόγιον εγγραφέντων μαθητών του Κοινού Δημοτικού Σχολείου της Κοινότητας Αλποχωρίου Δωδώνης του σχολικού έτους 1919-1920, με υποδιδάσκαλον της Κοινής Δημοτ. Σχολής τον Μιχ. Α. Τζιώβα εκ Μελιγγών τη 18η Σεπτεμβρίου 1919** ».

Ξεφυλλίζοντας τις κιτρινισμένες από το χρόνο σελίδες του με τα ξεθωριασμένα καλλιγραφικά γράμματα της πέννας «εις άπταιστον καθαρεύουσαν» φέρουμε στη μνήμη μας πρόσωπα συγχωριανών μας, πρόσωπα συγγενικά, πρόσωπα αγαπημένα, τα περισσότερα από τα οποία δε βρίσκονται σήμερα κοντά μας.

Διαβάζουμε στις επικεφαλίδες των διαγραμμισμένων στηλών του Μαθητολογίου με τυπωμένα καλλιγραφικά γράμματα : Αύξων αριθμός- Όνομα και επώνυμο- Ηλικία-Τόπος γεννήσεως και διαμονής- Δήμος ή Κοινότης εν ή ο μαθητής είναι εγγεγραμμένος -Θρησκεία - Επάγγελμα πατρός -Χρόνος εγγραφής-Τίτλος εγγραφής- Τάξις εν ή ενεγράφη- Αύξων αριθμός βιβλίου εμβολιασμού -

Παρατηρήσεις.

Στην πρώτη σχολική χρονιά (1919-1920) βρίσκουμε εγγεγραμμένα 32 παιδιά, από τα οποία 28 αγόρια και μόνο 4 είναι κορίτσια, αφού η νοοτροπία που επικρατούσε τότε ήταν ότι οι γυναίκες δε χρειάζονταν τα γράμματα.

Το σχολείο τη χρονιά αυτή λειτούργησε με δύο τάξεις Πρώτη και Τρίτη. Η Πρώτη τάξη είχε 25 μαθητές και η Τρίτη 7 μαθητές ηλικίας από 5 ετών (ακροατές στην πρώτη τάξη) μέχρι 15 ετών.

Επειδή τις προηγούμενες χρονιές δεν είχαμε οργανωμένο σχολείο, φαίνεται πως η κατανομή των μαθητών στις δύο αυτές τάξεις έγινε με κριτήριο την ηλικία των παιδιών αλλά και τις γνώσεις που είχαν από το ανεπίσημο σχολείο.

Τα επαγγέλματα πατρός στην πλειοψηφία τους ήταν «γεωργός» ή «ποιμήν» (ξεχώριζαν τότε το επάγγελμα του τσοπάνου και του γεωργού).

Στη στήλη «επάγγελμα πατρός» ανάμεσα στα 32 παιδιά αυτής της σχολικής χρονιάς «μετράμε» 5 ορφανά παιδιά, σημαντικό ποσοστό, δείγμα της πρόωρης θνησιμότητας εκείνη την εποχή.

Παρατηρούμε ακόμη ότι από τα 32 παιδιά μόνο τα 7 γράφτηκαν με το ξεκίνημα της σχολικής χρονιάς στις 19 Σεπτεμβρίου, άλλα 15 γράφτηκαν στις 10 Οκτωβρίου και τα υπόλοιπα Νοέμβριο, Φεβρουάριο, Απρίλιο, μέχρι και τον Ιούνιο. Αυτό σημαίνει πως δύσκολα αποφάσιζαν οι γονείς να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο, το οποίο φαίνεται πως δεν το θεωρούσαν τόσο απαραίτητο. Ο δάσκαλος στις περιπτώσεις αυτές προσπαθούσε με κάθε τρόπο να τους πείσει για την αναγκαιότητα του σχολείου, επικαλούμενος μάλιστα πολλές φορές το επιχείρημα της υποχρεωτικής από το νόμο βασικής εκπαίδευσης.

Στις περιπτώσεις αυτές το αντεπιχείρημα από τον πατέρα για τα κορίτσια, όπως λένε, ήταν απλό : « Δε θα την κάνω εγώ δασκάλα ».

Μέσα στα 32 παιδιά της πρώτης αυτής σχολικής χρονιάς βρίσκουμε και τη μοναδική εν ζωή σήμερα μαθήτριά Αθηνά Μ. Μιχέλη (τη Λία- Τάτσαίνα) σε ηλικία 5 ετών, που είναι γραμμένη στο τέλος αυτής της χρονιάς σαν «ακροάτρια.» στην πρώτη τάξη.

Α/Α	Όνομα και Επώνυμον μαθητού	Ηλικία	Τόπος		Διευθ. ή Κοινωνία εν ό μαθηταί είναι εγγεγραμμένοι	Αριθμός Παιδίων	Απονομή	Επίρρισμα πατρός
			Γεννήσεως	Διαμονής όδου και αριθμός συνολικά				
1	Δοξαράς Α. Μασούρας	11	Αρσάκης	Πατρί	Α. Δοξαράς	138	Γράμμα	Γράμμα
2	Βασιλείου Γ. Μασούρας	14	Βασιλείου			138	"	"
3	Χρυσόπουλος Β. Τσιλινίτης	9	"			148	"	συνολικά
4	Μαρία Α. Μιχελί	10	"		"	"	"	Γράμμα
5	Βαγγέλης Γ. Τσιλινίτης	11	"		"	139	"	Γράμμα
6	Παναγιώτης Γ. Τσιλινίτης	8	"		"	154	"	Γράμμα
7	Ευαγγελία Π. Μασούρας	"	"		"	141	"	Γράμμα
8	Κωνσταντίνος Δ. Τσιλινίτης	13	"		"	129	"	Γράμμα
9	Παναγιώτης Δ. Τσιλινίτης	11	"		"	140	"	"
10	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	9	"		"	149	"	συνολικά
11	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	8	"		"	156	"	συνολικά
12	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	9	"		"	142	"	Γράμμα
13	Μαρία Α. Α. Μασούρας	12	"		"	134	"	"
14	Ευαγγελία Α. Α. Μασούρας	14	"		"	124	"	"
15	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	12	"		"	133	"	"
16	Χρυσόπουλος Α. Α. Μασούρας	13	"		"	131	"	"
17	Χρυσόπουλος Α. Α. Μασούρας	10	"		"	146	"	"
18	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	10	"		"	145	"	"
19	Μαρία Α. Α. Μασούρας	8	"		"	153	"	"
20	Χρυσόπουλος Α. Α. Μασούρας	7	"		"	152	"	"
21	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	7	"		"	"	"	Γράμμα
22	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	8	"		"	155	"	Γράμμα
23	Χρυσόπουλος Α. Α. Μασούρας	7	"		"	"	"	Γράμμα
24	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	7	"		"	150	"	Γράμμα
25	Ευαγγελία Α. Α. Μασούρας	10	"		"	143	"	Γράμμα
26	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	15	"		"	141	"	Γράμμα
27	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	10	"		"	151	"	"
28	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	8	"		"	158	"	"
29	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	5	"		"	161	"	συνολικά
30	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	5	"		"	160	"	Γράμμα
31	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	5	"		"	"	"	Γράμμα
32	Βασιλείου Α. Α. Μασούρας	5	"		"	159	"	Γράμμα

Η κυρά Αθηνά θυμάται πολύ καλά το δάσκαλό της το Μελιγγιώτη Μίχο-Τζιόβα, κοντούλη με αυστηρό δασκαλίστικο ύφος, με ντύσιμο που ξεχώριζε από τους άλλους άντρες εκείνης της εποχής, αφού ήταν ο μοναδικός που φορούσε «ευρωπαϊκό υφασμάτινο παντελόνι», όταν όλοι οι άλλοι τότε φορούσαν δίμιτες κυλόττες... «εγχώριας παραγωγής και ραφής». Μάλιστα το ιδιαίτερο αυτό ντύσιμο του δασκάλου, όπως μας είπε η ίδια, ήταν τότε παρεξηγήσιμο και οι χωριανοί το αντιμετώπιζαν μάλλον ειρωνικά, αφού ήταν διαφορετικό από το ντύσιμο των άλλων.

Χαρακτηριστικό της αδιαφορίας που έδειχναν τότε για το σχολείο και τα γράμματα είναι και το περιστατικό που μας ανέφερε η κυρά Αθηνά, σύμφωνα με το οποίο ο δάσκαλος μάλωσε κάποια φορά τη Χρύσω του Τάκη-Λώλου (μετέπειτα Σπύρο-Διαμάνταινα) και εκείνη έφυγε αμέσως θυμωμένη από την αίθουσα και δεν πήγε ποτέ ξανά στο σχολείο.

Στα επόμενα χρόνια φαίνεται πως τα πράγματα αρχίζουν κάπως να «ομαλοποιούνται». Όλοι οι μαθητές, που την επόμενη χρονιά έφτασαν τους 38, γράφονται από τις αρχές του Σεπτεμβρίου του 1920. Το σχολείο λειτουργεί τώρα με τέσσερες τάξεις, Α, Β, Γ και Δ.. Παρατηρούμε δε ότι μαθητές στην Γ τάξη ήταν κάποιοι από εκείνους, που την προηγούμενη χρονιά ήταν στην πρώτη και «πήδηξαν» τάξη, κάτι που συνηθιζόταν τα χρόνια εκείνα για τους καλούς μαθητές.

Ενώ θα περίμενε κανείς την επόμενη χρονιά (1921 -22) αύξηση του μαθητικού δυναμικού, βλέπουμε ότι ο αριθμός των μαθητών λιγοστεύει, αφού οι μαθητές της Δ τάξης της προηγούμενης χρονιάς «αποφοίτησαν». Τα τέσσερα χρόνια στο σχολείο φαίνεται πως ήταν αρκετά για την εποχή εκείνη. Την ίδια χρονιά στη στήλη των παρατηρήσεων βρίσκουμε διαγραμμένους πέντε μαθητές. Το αιτιολογικό θλιβερό : οι τρεις ως αποβίωσαντες και οι άλλοι δύο ως ασθενείς. Έπεσε άραγε επιδημία εκείνη τη χρονιά; Ποιος ξέρει;

Ξεφυλλίζοντας το Μαθητολόγιο στη σχολική χρονιά 1922-23 παρατηρούμε πως, παρά το γεγονός ότι στην πρώτη τάξη έχουμε πολλούς καινούριους μαθητές ο συνολικός αριθμός παραμένει μικρός, αφού αρκετοί μαθητές σταματούν το σχολείο στην Τετάρτη τάξη, στην Τρίτη ή ακόμη και στη Δευτέρα τάξη. Τα επιχειρήματα του Τζιόβα φαίνεται πως είναι αδύναμα να πείσουν τους πατεράδες των παιδιών πως πρέπει να τα στέλνουν στο σχολείο, αφού εκείνοι θεωρούσαν χρησιμότερο να τα στέλνουν να βοσκήσουν τα πρόβατα ή να τους βοηθούν στις δουλειές στα χωράφια αντί να πηγαίνουν στο σχολείο. Ένας άλλος σοβαρός λόγος, για τον οποίο διέκοπταν τα παιδιά το σχολείο, ήταν βέβαια και το γεγονός ότι πολλά από τα παιδιά ήταν τα χρόνια εκείνα ορφανά από πατέρα, οπότε έπρεπε να αναλάβουν τις δουλειές του σπιτιού. Μάλιστα τη χρονιά αυτή παρατηρείται το θλιβερό φαινόμενο οι 13 από τους 35 μαθητές του σχολείου να είναι ορφανοί πατρός.

Τη σχολική χρονιά 1923-24 ανάμεσα στους 35 μαθητές του σχολείου έχουμε για πρώτη φορά μαθητές και στην Πέμπτη τάξη . Κάποιοι μάλιστα από αυτούς έκαναν και «Μεταπτυχιακές» σπουδές, αφού μετά την Πέμπτη τάξη πήγαν και κάποιες τάξεις στο Σχολαρχείο στα Γιάννενα. Όπως θυμούνται οι παλιότεροι, από τους πρώτους μαθητές που πήγαν τότε στο Σχολαρχείο ήταν ο **Σωτήρης Αν. Χαραλάμπους** και ο **Κωνσταντίνος Δ. Λώλος**.

Τα τρία επόμενα σχολικά έτη το μαθητικό δυναμικό του σχολείου «πέφτει» και πάλι στους 25-30 μαθητές με τους περισσότερους Πρώτη και Δευτέρα τάξη, λίγους στην Τρίτη και ελάχιστους στην Τετάρτη, ενώ και πάλι δε λειτουργεί Πέμπτη τάξη. Είναι τα χρόνια που οι περισσότεροι «απολύονται» στην Τετάρτη, στην Τρίτη, ακόμη και στη Δευτέρα τάξη.

Όμως τα σχολικά έτη 1927-28 και 1928-29 ο αριθμός των μαθητών ανεβαίνει στους 35, αφού τώρα έχουμε μαθητές στην Πέμπτη και Έκτη τάξη, οπότε τον Ιούνιο του 1929, που είναι και η τελευταία χρονιά του Τζιόβα στο σχολείο μας, δίνονται τα πρώτα έξι απολυτήρια σε μαθητές που αυτή τη χρονιά φοίτησαν στην Έκτη τάξη. Όλοι οι απόφοιτοι ήταν αγόρια, αφού και πάλι από το σύνολο των 35 μαθητών αυτής της χρονιάς μόνο 7 ήταν κορίτσια. Όπως προκύπτει από το προσφάτως εκδοθέν από το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Δωδώνης βιβλίο «ΟΙ ΜΕΛΙΓΓΟΙ» του συνδημότη μας συγγραφέα Πάνου Δ. Τζιόβα , ο δάσκαλος Τζιόβας την τελευταία αυτή χρονιά ήταν 63 ετών με περισσότερα από 40 χρόνια υπηρεσίας και μετά από πρόταση του επιθεωρητού μετατέθηκε σε σχολείο με λιγότερα παιδιά μέχρι να συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας του. Από τη σχολική χρονιά 1929-30 μέχρι και τη χρονιά 1934-35 δασκάλα του χωριού μας ήταν η Μετσοβίτισα Ελένη Ρέκατα.

Την πρώτη χρονιά με δασκάλα τη Ρέκατα το σχολείο λειτουργεί πλέον με τις 6 τάξεις και έχουμε μια πρόοδο στη φοίτηση των κοριτσιών, αφού στο σύνολο των 33 παιδιών έχουμε 10 κορίτσια. Φαίνεται πως η παρουσία της δασκάλας στο χωριό έπαιξε κάποιο ρόλο στη νοοτροπία που ήθελε τα κορίτσια μακριά από το σχολείο, ενώ από την επόμενη σχολική χρονιά έγινε η μεγάλη «επανάσταση», αφού οι μαθητές που φοιτούν έφτασαν τους 43 κι αυτό γιατί για πρώτη φορά πήγαν πολλά κορίτσια στο σχολείο με αποτέλεσμα να έχουμε 23 αγόρια και 20 κορίτσια !

Αφού οι περισσότεροι μαθητές φοιτούν πλέον και στις 6 τάξεις και πηγαίνουν όλο και περισσότερα κορίτσια στο σχολείο, ο αριθμός των μαθητών χρόνο με το χρόνο μεγαλώνει. Έτσι τη σχολική χρονιά 1931-32 έχουμε 46 μαθητές, τη σχολική χρονιά 1932-33 έχουμε 55 μαθητές, τη σχολική χρονιά 1933-34 έχουμε 59 μαθητές και την τελευταία σχολική χρονιά με Δασκάλα τη Ρέκατα 64 Μαθητές.

Ο Πάνο –Γρατσάνης, μαθητής της Ρέκατα , θυμάται τη μεγάλη πειθαρχία που επέβαλε η δασκάλα αυτή για να μπορέσει να κρατήσει μια αίθουσα με τόσα παιδιά. Σε αυτό ασφαλώς βοηθούσαν και οι

κρανίσιες βέργες που πολλές φορές έσπαζαν από τα δυνατά χτυπήματα. Η ειρωνεία ήταν ότι οι ίδιοι οι ατακτούντες μαθητές προμήθευαν και τις βέργες.

Η Βεργινή- Ντάρα – Λιπιώτη θυμάται πως η Ρέκατα εκτός από τα «βασικά» μαθήματα στα κορίτσια μάθαινε και κεντήματα. Ακόμη θυμάται ότι ένας από τους ζωνηρούς μαθητές στα χρόνια εκείνα, ήταν και ο Χρήστο-Γούσιας (μετέπειτα σύζυγός της). Μάλιστα κάποια φορά, για τιμωρία, η Ρέκατα τον κατέβασε από την γκλαβανή στο υπόγειο κάτω από την αίθουσα και μια άλλη φορά τον έδεσε πιάνοντας το σακάκι του στην πόρτα του σχολείου. Εκείνος όμως τραβήχτηκε με δύναμη ξέφυγε πήγε και ξάπλωσε απέναντι από τα παράθυρα της αίθουσας κάτω από την καρδιά για να κοροϊδέψει, όπως πίστευε, τη δασκάλα .

Ο Διογένης-Χαραλάμπους θυμάται σε μια εκδρομή την Πρωτομαγιά τη Ρέκατα να κρατάει στην παλάμη της-κρυφά- ένα γομαράγκαθο και να χαιρετά με το χέρι της αυτό τα παιδιά. Κάποια στιγμή έκανε το ίδιο και ο Διογένης στη δασκάλα με αποτέλεσμα εκείνη να τον ξυλοφορτώσει.(Φαίνεται πως τα γομαράγκαθα πονούσαν μόνο τους δασκάλους και όχι τα παιδιά).

Την επόμενη διετία (1935-36 και 1936-37) το σχολείο μας είχε δασκάλα. την Ουρανία Γιούνη-Δεσπότη.

Τα χρόνια αυτά έχουμε μια σημαντική αύξηση του μαθητικού δυναμικού σε 75 μαθητές, αφού αφενός μεν αυξήθηκε ο αριθμός των κοριτσιών (36 σε σύνολο 75),αφετέρου δε όλο και περισσότερα παιδιά έφταναν μέχρι την Έκτη τάξη.

Την περίοδο αυτή με δασκάλα τη Γιούνη, όπως θυμάται ο Διογένης, κάθε πρωτομαγιά πήγαιναν ημερήσια εκδρομή στην Αγία Παρασκευή. Τα παιχνίδια που έπαιζαν εκεί συνήθως ήταν η αρδελίτσα, τα σκλαβάκια και η σκλέντζα.

Καμιά φορά όμως φώναζαν και τον Πάνο-Τόλη με το κλαρίνο, ενώ η σχολική επιτροπή μοίραζε στα παιδιά γαλατόπιτες που έφτιαχνε για τη μέρα αυτή.

Ένα άλλο περιστατικό που θυμάται ο Διογένης με δασκάλα τη Γιούνη, ήταν όταν ο μαθητής Γιώργο-Δάμος επιχείρησε να «κλώσει» λαθραίο τσιγάρο μέσα στη τάξη. Του έκανε η Δασκάλα μια πρώτη παρατήρηση, εκείνος όμως μετά από λίγο συνέχιζε, οπότε πήρε φωτιά η κρανίσια βέργα.

Η δεκαετία του 1930 έκλεισε με δύο ακόμη δασκάλους το Σπύρο Τσατσόπουλο τη χρονιά 1937-38 και το Νικόλαο Γκάνιο τη χρονιά 1938-39. Τα χρόνια αυτά ο αριθμός των μαθητών αυξάνει ακόμη περισσότερο και φτάνει στους 82 μαθητές. Μάλιστα καθιερώνονται και τα πρώτα βραβεία για τους απόφοιτους, αφού ο Τσατσόπουλος τον Ιούνιο του 1938 προσφέρει σε κάθε μαθητή που αποφοιτά από ένα... μολύβι.

Το Μάιο του 1939 με δάσκαλο το Γκάνιο, εμφανίζεται και ο πρώτος Επιθεωρητής στο σχολείο, όπως φαίνεται από την θεώρηση που έκανε στο μαθητολόγιο εκείνης της χρονιάς.

Διαβάζοντας στο μαθητολόγιο τα ονόματα των μαθητών στα πρώτα αυτά χρόνια βρίσκουμε μεταξύ άλλων και τα επώνυμα : Κρίτσης (Βώτης), Γκόντρας (Βασιλείου), Νκολαποστόλης (Μάντης), Μπάρμπας (Τατσιώνης). Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι τα παιδιά ή οι γονείς δήλωναν τα ονόματα εκείνα με τα οποία τους φώναζαν στο χωριό.

Χωρίς καμιά αμφιβολία οι δάσκαλοι τα χρόνια αυτά ήταν πραγματικοί ήρωες. Καθημερινά από το πρωί μέχρι το βράδυ στο σχολείο, αφού ο σήμαντρος (κρεμασμένος τότε στη σκαμιά που ήταν δίπλα στο σχολείο) χτυπούσε δύο φορές την ημέρα, πρωί - απόγευμα και την Κυριακή ο δάσκαλος πήγαινε με τους μαθητές του στην εκκλησία.

Μέσα στην τάξη με μαθητές που κάποιες φορές πλησίαζαν τους 90, έδινε πραγματικά μια διμέτωπη μάχη. Το ένα μέτωπο ήταν να κρατήσει σε ησυχία την τάξη, όταν μάλιστα κάποια από τα παιδιά (κυρίως αγόρια μεγάλης ηλικίας) έβλεπαν το σχολείο σαν αγγαρεία. Για το λόγο αυτό τα πλέον απαραίτητα «εργαλεία» του δασκάλου ήταν τότε οι κρανίσιες βέργες.

Το δεύτερο μέτωπο ήταν ο αγώνας που έδινε να διδάξει σε έξι διαφορετικές τάξεις τα μαθήματα, που όπως διαβάζουμε στον «Γενικό Έλεγχο» της δεκαετίας του 1930 ήταν: Θρησκευτικά, Ελληνικά, Μαθηματικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Φυσική Ιστορία, Φυσική, Χημεία, Ιχνογραφία, Καλλιγραφία, Χειροτεχνία, Γυμναστική και Ωδική. Σε αυτά να προσθέσουμε και την γεωπονική, αφού συνήθως ο δάσκαλος με τους μαθητές του καλλιεργούσαν και σχολικό κήπο. Ο δάσκαλος έπρεπε ακόμη να φροντίσει για τη θέρμανση του σχολείου (κάθε παιδί έπρεπε να κουβαλήσει το δικό του ξύλο), για την καθαριότητα της αίθουσας (τα μεγαλύτερα παιδιά συνήθως αναλάμβαναν εκ περιτροπής αυτή την υποχρέωση), αλλά και για το... λαγοπόδαρο που ήταν απαραίτητο για να σβήνουν τον πίνακα. Στις σχολικές γιορτές ήταν αυτός που έπρεπε να στήσει τη σκηνή, να φτιάξει τα σκηνικά, να διδάξει τους ρόλους στα διάφορα σκετς, να μάθει τα τραγούδια

Αν είχε κάποιο χρόνο ελεύθερο και πήγαινε στο μαγαζί του χωριού, έπρεπε να δώσει λύσεις σε όλα τα προβλήματα των χωριανών, αφού ήταν ο μοναδικός άνθρωπος στο χωριό που ήξερε πολλά γράμματα.

Είναι αλήθεια πως τα δύσκολα εκείνα χρόνια ο δάσκαλος ήταν «η ψυχή» του χωριού. Η προσφορά του αναμφίβολα ήταν τεράστια. Ωστόσο καμιά φορά ήταν από κάποιους πρόσωπο παρεξηγημένο, συνήθως όμως την αξία των προσώπων τη βλέπουμε όταν περάσουν κάποια χρόνια. Γι' αυτό και όλοι οι μαθητές τους σήμερα μιλούν με τα καλύτερα λόγια για τους δασκάλους της εποχής εκείνης παρά

το γεγονός ότι όλοι είχαν δοκιμάσει κάποιες από τις σκληρές τους τιμωρίες, που τότε ήταν «αναγκαίο κακό».

Μαθητές - Δάσκαλοι - Γονείς των Δημοτικών σχολείων
Αλποχωρίου και Κοσμηράς σε εκδρομή στο Μουσείο
Ιωαννίνων το έτος 1935.

B. Από το 1940 μέχρι το 1950

Όπως είναι γνωστό, τα χρόνια της δεκαετίας του 1940 ήταν για την πατρίδα μας από τα δυσκολότερα της σύγχρονης ιστορίας, αφού σηματοδεύτηκαν από πολέμους, κατοχή, αντίσταση, αλλά και το χειρότερο από έναν εμφύλιο πόλεμο.

Οι συνέπειες, όπως σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής έτσι και στα γράμματα, ήταν δυσάρεστες. Οι μεγαλύτεροι (άνω των 60 ετών σήμερα) γεύτηκαν για τα καλά τα δύσκολα εκείνα χρόνια και παρά την ανέχεια, την πείνα και τις κακουχίες που αντιμετώπισαν δεν παραμέλησαν, όσο αυτό ήταν δυνατόν, το σχολείο και τα γράμματα. Μάλιστα κάποιοι από αυτούς διακρίθηκαν και κατάφεραν να συνεχίσουν ανώτερες σπουδές.

Με βάση τα διασωθέντα αρχεία αλλά και τις μαρτυρίες των μαθητών της εποχής εκείνης θα προσπαθήσουμε να δώσουμε μια εικόνα από τη ζωή στο σχολείο του χωριού μας τη δεκαετία από το 1940 μέχρι το 1950. Σε κάθε σχολική χρονιά θα αναφερθούμε στα ονόματα των μαθητών της τελευταίας τάξης (Εκτης), ώστε αφενός μεν να θυμίσουμε στους σημερινούς επιζώντες τους παλιούς τους συμμαθητές, αφετέρου δε να επαναφέρουμε στη μνήμη τους αναμνήσεις από τη σχολική ζωή εκείνων των χρόνων. Λόγω των μεγάλων δυσκολιών που αντιμετώπιζαν, πολλοί από τους μαθητές της εποχής εκείνης δεν κατάφεραν να πάρουν απολυτήριο από το σχολείο του χωριού μας. Αυτό οφείλεται σε δύο κυρίως λόγους, είτε γιατί διέκοπταν το σχολείο πριν φθάσουν στην Έκτη τάξη, είτε γιατί στην τελευταία τάξη, αναγκασμένοι να φύγουν από το χωριό (Γερμανική κατοχή, εμφύλιος), φοιτούσαν σε κάποιο άλλο σχολείο (Βοντίφστα, Ραψίστα, Πρόσφυγες, Γιάννενα). Γι' αυτό και πολλοί από τους μαθητές της δεκαετίας του 1940 δε θα βρούνε τα ονόματά τους στους αποφοίτους που αναφέρουμε στο τέλος κάθε χρονιάς.

Τα περιστατικά που περιγράφουμε παρακάτω αποτελούν αναμνήσεις, που μας διηγήθηκαν οι «μαθητές» της εποχής εκείνης. Μέσα από τις διηγήσεις τους φαίνονται οι τραγικά δύσκολες συνθήκες της ζωής τα χρόνια εκείνα.

Αρχίζουμε από τον Ιούνιο του 1940, το μήνα που σε κανονικές συνθήκες τελειώνουν τα μαθήματα και γίνονται οι εξετάσεις. Οι εξετάσεις τα χρόνια εκείνα ήταν μια μεγάλη σχολική γιορτή, που γινόταν στην αυλή του σχολείου στο μεσοχώρι, όπου ο δάσκαλος με τους μαθητές του έστηναν τη σκηνή, πάνω στην οποία έλεγαν ποιήματα διάλογους και τραγούδια. Ήταν μια διαδικασία, που προετοιμαζόταν από πολύ καιρό πριν και όλοι την περίμεναν αλλά και τη γιόρταζαν με ιδιαίτερη χαρά. Δάσκαλος τη χρονιά αυτή ήταν ο Ιωάννης Δήμος και ήταν γραμμένα στο σχολείο 84

παιδιά (47 αγόρια και 37 κορίτσια) που είχαν φοιτήσει και στις 6 τάξεις του σχολείου. Μαθητές στην Έκτη τάξη που πήραν απολυτήριο αυτή τη χρονιά ήταν οι :

Γεώργιος Τατσιώνης του Δημητρίου, Σταύρος Λιπιώτης του Νικολάου (Σταύρο-Σιούλας), Χρήστος Λιπιώτης, Ανθούλα Λώλου, Ευάγγελος Βασιλείου, Γεωργία Βώτη του Θεοδώρου και Πολυξένη Τατσιώνη.

Η φτώχεια, οι ανάγκες της εποχής αλλά πολλές φορές και η ορφάνια, που ήταν δυστυχώς συνηθισμένο φαινόμενο τα χρόνια εκείνα, ανάγκαζαν πολλά παιδιά (αγόρια και κορίτσια) είτε να διακόπτουν το σχολείο είτε να πηγαίνουν σε αυτό, όταν ευκαιρούσαν από τις δουλειές του σπιτιού. Έτσι και η Πολυξένη Τατσιώνη, όπως η ίδια θυμάται, σαν ορφανή από μάνα που ήταν, έπρεπε να κάνει όλες τις δουλειές του σπιτιού με αποτέλεσμα να πηγαίνει λίγες φορές στο σχολείο. Όταν όμως ήταν να γράψουν τους «διαγωνισμούς», ο δάσκαλος την άφηνε να αντιγράψει από τις κόλλες άλλων συμμαθητών της, αφού την έβλεπε και τη λυπόταν μικρό παιδί να κουβαλάει με τη βιτσέλα το νερό για το υπηρετίο του σπιτιού από τη μεγάλη βρύση. Ήταν αλήθεια πως οι δάσκαλοι τα χρόνια εκείνα είχαν να αντιμετωπίσουν πολλά και δύσκολα προβλήματα. Ζούσαν στο χωριό κοντά στα παιδιά, γνώριζαν τα προβλήματά τους, τις περισσότερες φορές τα συμπονούσαν και οι ίδιοι βοηθούσαν όσο μπορούσαν στις δύσκολες καταστάσεις που περνούσαν .

Ο Σταύρο-Σιούλας θυμάται τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν τότε όλα τα παιδιά, αφού ακόμη και το κοντύλι για να γράφουν την αντιγραφή στην πλάκα ήταν είδος πολυτελείας. Τα μαγαζιά ήθελαν ένα αυγό για κάθε κοντύλι . Αλλά και τα αυγά την εποχή αυτή ήταν περιζήτητα, αφού έπρεπε πολλές φορές με αυτά να καλύψουν πιο επείγουσες οικογενειακές ανάγκες. Στον τομέα αυτό (των κοντυλιών) το χωριό μας είχε τότε «αυτάρκεια», αφού στο λάκκο της καστανιάς είχε στηθεί βιοτεχνία εγχώριας παραγωγής κοντυλιών. Εκεί (όπως μας διηγείται ο μπάρμπα-Σταύρος) σε μια λεκάνη από μαυρόπλακες ανακάλυψαν μια φλέβα και έβγαζαν μυτερά κομμάτια μαυρόπλακας που χρησιμοποιούσαν για κοντύλια .

Από το Σεπτέμβριο αυτής της χρονιάς (1940), εγγράφονται στις έξι τάξεις του σχολείου 87 μαθητές και με δάσκαλο τώρα το Γιώργο Πολίτη, αλλά και με δασκάλα τη γυναίκα του Περσεφόνη (το Σχολείο λειτουργεί αυτή τη χρονιά σαν διθέσιο) ξεκινά μια σχολική χρονιά ,που όμως δεν ήταν όπως οι άλλες, αφού στις 28 Οκτωβρίου είχαμε την κήρυξη του πολέμου από τους Ιταλούς.

Τα προβλήματα, που δημιουργήθηκαν σε αυτή την εμπόλεμη περίοδο, είχαν σαν αποτέλεσμα η σχολική αυτή χρονιά να μην τελειώσει ομαλά τον Ιούνιο του 1941, αλλά να συνεχίσει με όλους τους μαθητές στην ίδια τάξη και το Σεπτέμβριο, οπότε εγγράφονται τώρα άλλοι 15 νέοι μαθητές

στην πρώτη τάξη. Οι μαθητές του σχολείου γίνονται τώρα 102 και η σχολική χρονιά θα τελειώσει χειμωνιάτικα στις 20 Δεκεμβρίου 1941, χωρίς τη γιορτή των εξετάσεων φυσικά.

Αποφοιτήσαντες συμμαθητές τη χρονιά αυτή ήταν οι : **Σπυρίδων Βακάλης του Ιωάννη, Αντώνιος Βακάλης του Γεωργίου, Ιωάννης Γκόλας του Νικολάου, Νικόλαος Λώλος του Γεωργίου, Βασιλική Λιπιώτη του Γεωργίου, Γεώργιος Μιχέλης του Μιχαήλ, Σπυρίδων Μπράχος του Παναγιώτη, Σωκράτης Μπάκος ή Παππάς, Δημήτριος Μάντης του Κων/νου, Ελένη Καλογήρου (Καλογεροπούλου), Βικτωρία Ντάρα, Παναγιώτης Πάκος, Ηρακλής Χαραλάμπους και Ευαγγελία Χρόνη του Χρήστου.**

Ο Αντώνη -Βακάλης έχει έντονες αναμνήσεις από τη σχολική ζωή εκείνης της περιόδου, με πιο χαρακτηριστικό το παρακάτω περιστατικό : Όταν ήταν στην Έκτη τάξη, με δάσκαλο το Γιάννη Πολίτη θυμάται πως φορούσε μια «σιολβάρα» (δίμιτο παντελόνι φαρδύ επάνω, που το έδενε στη μέση με ένα σκοινί και στενό κάτω, που κατέληγε εφαρμοστό πάνω από το κότσι για να φαίνονται και τα ξομπλιαστά τσουρέπια). Κάποια μέρα που φύλαγε τα πρόβατα επάνω από την Αγία Παρασκευή μαζί με την Αφροδίτη (του Κώτσιου-Μάντη), τη Σιάνα (του Ντούλα -Μάντη) και το Βαγγέλη Κίτσιο (του Χρήστου-Βασίλη), η Αφροδίτη και η Σιάνα θέλησαν να τον κοροϊδέψουν και άρχισαν να τον φωνάζουν «σιολβάρα-σιολβάρα». Τότε αυτός, αν και μικρότερος, τους «άστραψε» από μια δυνατή κατακεφαλιά. Το περιστατικό έγινε γρήγορα γνωστό στο δάσκαλο, οπότε την άλλη μέρα πήρε φωτιά η κρανίσια βέργα του Πολίτη στο χέρι του Αντώνη. Το αποτέλεσμα ήταν για τρεις μέρες να μη πατήσει στο σχολείο ο Αντώνης, μέχρι που μεσολάβησε ο πατέρας του ο Γιώργο-Αντώνης και τον ξαναπήγε στο σχολείο.

Όπως θυμάται ο Αντώνη-Βακάλης, τα πιο συνηθισμένα παιχνίδια, που έπαιζαν τα παιδιά (κυρίως τα αγόρια) στα διαλείμματα τα χρόνια εκείνα, ήταν η αρδελίτσα, η σκλέντζα, η μπίκο, αλλά και «τα επιτραπέζια» τριώτα, τεσσερώτα και εννιάρα.

Η προηγούμενη σχολική χρονιά τελείωσε στις 20 Δεκεμβρίου, οπότε λογικά μετά τις γιορτές των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς έπρεπε να αρχίσει μια νέα σχολική χρονιά.

Επειδή όμως δεν ήταν εύκολο σε εκείνες τις δύσκολες καταστάσεις να έχουν όλα τα σχολεία το δάσκαλό τους, για δύο περίπου μήνες το σχολείο έμεινε κλειστό. Έτσι, όπως προκύπτει από τα μαθητολόγια της εποχής εκείνης, οι εγγραφές γίνονται στις 23 Φεβρουαρίου 1942 και με δάσκαλο τώρα το Χρήστο Κανδύλη ξεκινά μια άλλη σχολική χρονιά.

Αλλά το χρονικό διάστημα μέχρι τον Ιούνιο δεν ήταν αρκετό για να γίνουν τα μαθήματα μιας σχολικής χρονιάς, γι' αυτό και αυτόν τον Ιούνιο δεν έγιναν εξετάσεις στο σχολείο μας. Οι μαθητές

παρέμειναν και το Σεπτέμβριο στην ίδια τάξη και τα μαθήματα σταμάτησαν και πάλι στις 20 Δεκεμβρίου.

Παρατηρούμε όμως τώρα πως οι μαθητές έχουν λιγοστέψει αρκετά αυτή τη χρονιά και αυτό οφείλεται μάλλον στο γεγονός ότι κάποιοι, λόγω των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν, αναγκάζονται να διακόψουν το σχολείο, ενώ κάποιοι άλλοι δυσκολεύονται να παρακολουθούν τακτικά τα μαθήματα με αποτέλεσμα να έχουμε αρκετούς απορριπτόμενους, που φοιτούν για δεύτερη χρονιά στην ίδια τάξη.

Μαθητές της Έκτης τάξης που απολύθηκαν τώρα ήταν οι : **Χρήστος Ντάλλας του Γεωργίου , Αριστοτέλης Λώλος του Γεωργίου, Θεοχάρης Μπούκας του Δημητρίου, Κωνσταντίνος Σπύρου του Βασιλείου και Μαρία Τατσιώνη του Ιωάννη .**

Από τον Ιανουάριο του 1943 με δάσκαλο και πάλι το Χρήστο Κανδύλη το σχολείο ξεκινά με 94 μαθητές, από τους οποίους οι 44 είναι διετεείς! Η σχολική αυτή χρονιά είναι σύντομη, αφού τελειώνει τον Ιούνιο, οπότε αποφοιτούν από την Έκτη τάξη οι : **Παναγιώτης Κάσσαρης του Δημητρίου, Χρήστος Σιούλας του Νικολάου και Γεώργιος Τατσιώνης του Ιωάννη.**

Παρατηρούμε εδώ ότι, αν και το σχολείο έχει αυτή τη χρονιά 94 μαθητές, αποφοιτούν μόνο 3 μαθητές, που σημαίνει ότι οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι οικογένειες τα χρόνια εκείνα ήταν τεράστιες, με αποτέλεσμα να θεωρείται πολυτέλεια να τελειώσουν τα παιδιά όλες τις τάξεις στο σχολείο, οπότε χρόνο με το χρόνο είχαμε «απώλειες» και λίγοι ήταν εκείνοι, που είχαν το προνόμιο να πάρουν απολυτήριο από την Έκτη τάξη .

Ο Πάνο-Κάσσαρης θυμάται από τα χρόνια εκείνα το παρακάτω περιστατικό :

Κάποιος με τον πετροπόλεμο, που ήταν από τα πιο αγαπημένα «παιχνίδια» της εποχής εκείνης, έσπασε μια λάστρα (τζάμι) του σχολείου. Ένας από τους μαθητές είπε στο δάσκαλο ότι τη ζημιά την έκανε ο Πάνος. Όπως ήταν φυσικό, «άστραψε» για τα καλά η κρανίσια βέργα του Κανδύλη. Θύμωσε ο Πάνος, γιατί τον κατηγορήσαν χωρίς να φταίει και για να εκδικηθεί το δάσκαλο, πέταξε λιθάρια από το παράθυρο μέσα στην αίθουσα και στη συνέχεια για να γλιτώσει από την οργή του δασκάλου, έφυγε και πήγε στις μάνδρες, όπου βρήκε καταφύγιο στη μανίτσα του (γιαγιά) που έμενε εκεί. Η παρεξήγηση αποκαταστάθηκε, αφού μεσολάβησε η μάνα του και τον πήγε πίσω στο δάσκαλο. Ήταν συνηθισμένο φαινόμενο τα χρόνια εκείνα να μεσολαβούν οι γονείς για να αποκαθιστούν τις σχέσεις ανάμεσα στους μαθητές και το δάσκαλο. Δεν είναι φαίνεται τυχαία η έκφραση που λεγόταν παλαιότερα και έχει μείνει μέχρι σήμερα : «από το αυτί και στο δάσκαλο».

Για τα επόμενα δύο χρόνια ο πόλεμος και η Κατοχή δημιουργούν τεράστια προβλήματα στην

κοινωνική και οικονομική ζωή του τόπου και το σχολείο του χωριού μας δε λειτουργεί .

Είναι τα χρόνια της πείνας και της δυστυχίας. Η προτεραιότητα για τον κάθε οικογενειάρχη ήταν να εξασφαλίσει με κάθε τρόπο το ψωμί της οικογένειας . Το σχολείο και τα γράμματα, όπως είναι φυσικό, έρχονται τώρα σε δεύτερη μοίρα. Αποτέλεσμα αυτής της ανώμαλης κατάστασης, είναι αρκετοί μαθητές να σταματήσουν το σχολείο. Έτσι από τους μαθητές της προηγούμενης χρονιάς οι 11 μαθητές της Πέμπτης τάξης δε φοίτησαν ξανά στο σχολείο, ενώ από τους 9 μαθητές της Τετάρτης συνέχισαν στην επόμενη τάξη μόνο 4 μαθητές.

Όπως και πάλι προκύπτει από τα Μαθητολόγια εκείνης της περιόδου, το σχολείο ανοίγει ξανά τον Οκτώβριο του 1945, οπότε φέρονται γραμμένοι στις πέντε πρώτες τάξεις 99 μαθητές, από τους οποίους οι 41 είναι στην Πρώτη τάξη. Δάσκαλος τώρα είναι ο Κοσμηριώτης Ευρυσθένης Τζάλλας.

Αυτή η σχολική χρονιά διαρκεί λιγότερο από τρεις μήνες (μέχρι στις 22 Δεκεμβρίου), οπότε προάγονται μόνο οι μαθητές της Πέμπτης (τελευταίας) τάξης, ενώ όλοι οι άλλοι απορρίπτονται.

Από τον Ιανουάριο του νέου έτους (1946) ξεκινά νέα σχολική χρονιά με δάσκαλο και πάλι τον Ευρυσθένη Τζιάλλα. Έχουμε τώρα εγγεγραμμένους 100 μαθητές (τους απορριπτόμενους των τεσσάρων πρώτων τάξεων της προηγούμενης χρονιάς, τους μαθητές της Έκτης και 13 νέους μαθητές στην Πρώτη τάξη), ενώ η διάρκεια των μαθημάτων είναι εξάμηνη, αφού τελειώνει τον Ιούνιο.

Αποφοιτήσαντες μαθητές τη χρονιά αυτή είναι οι : **Χρήστος Λώλος του Ανδρέα, Χριστόφορος Παπάς του Κων/νου, Σταματία Τατσιώνη του Κων/νου, Χρήστος Μπούκας του Θεοχάρη, Δημήτριος Γκόλας του Παναγιώτη και Σωτήριος Λώλος του Γεωργίου.**

Η επόμενη σχολική χρονιά είναι πλέον κανονικής διάρκειας, αφού αρχίζει το Σεπτέμβριο του 1946 και τελειώνει τον Ιούνιο του επόμενου χρόνου. Δάσκαλος τώρα είναι ο Επαμεινώντας Ζήκος, ο Νώντας όπως ήταν γνωστός τότε, ο οποίος ήταν αδερφός της Όλγας Παππά (γυναικάς του Γιώργου-Κωσταντή). Αυτή τη χρονιά δεν έχουμε απόφοιτους μαθητές, αφού δεν είχαμε μαθητές στην Έκτη τάξη.

Τον Σεπτέμβριο του 1947 αρχίζει κανονικά πλέον μια νέα χρονιά με τον ίδιο δάσκαλο, το Νώντα.

Η χρονιά αυτή ολοκληρώνεται τον Ιούνιο του 1948, έχει 104 μαθητές σε όλες τις τάξεις και απολυτήριο παίρνουν τώρα οι : **Ευάγγελος Μπράχος του Παναγιώτη, Χρήστος Βασιλείου του Νικολάου, Βασίλειος Τατσιώνης του Γεωργίου, Βασίλειος Λιπιώτης του Κων/νου, Ιωάννης Ντάρας του Αναστασίου, Αλέξανδρος Μπράχος του Νικολάου, Γεωργία Πάκου του Αναστασίου, Ελευθερία Λώλου του Κων/νου, Ελένη Κάσσαρη του Δημητρίου, Γεώργιος Γρατσάνης του**

Ιωάννη και Σπυρίδων Μάντης του Παναγιώτη.

Ο Βαγγέλη- Μπράχος από τα μαθητικά του χρόνια θυμάται πως η μοναδική εξωσχολική διασκέδαση της εποχής εκείνης ήταν ο караγκιόζης, που ερχόταν 1-2 φορές το χρόνο, έστηνε τη σκηνή στην αίθουσα του σχολείου και με εισιτήριο ένα αυγό απολάμβαναν όλοι μικροί και μεγάλοι το μοναδικό αυτό θέαμα της εποχής εκείνης. Θυμάται επίσης τη συστηματική απασχόληση των παιδιών με το σχολικό κήπο, αφού η καλλιέργειά του ήταν μέσα στο εβδομαδιαίο πρόγραμμα των μαθημάτων του σχολείου. Η σημαντικότερη όμως από τις αναμνήσεις του Βαγγέλη ήταν, όταν ο δάσκαλος πήγε όλο το σχολείο εκδρομή στα «Δύο Βουνά» για να ιδούνε ένα μονοκινητήριο αεροπλάνο που είχε πέσει εκεί.

Ο εμφύλιος πόλεμος που ακολούθησε είχε σαν αποτέλεσμα να κλείσει και πάλι το σχολείο για ένα χρόνο, αφού τα χωριά μας άδειασαν και οι μαθητές σκόρπισαν και πάλι στην Βοντίφστα (Αμπελιά), Ραψίστα (Πεδινή) στα Γιάννενα και αλλού.

Τελευταία σχολική χρονιά αυτής της ταραχώδους δεκαετίας ήταν από το Σεπτέμβριο του 1949 μέχρι τον Ιούνιο του 1950.

Τη χρονιά αυτή, με δάσκαλο τον Λεωνίδα Τσιούρη, γράφτηκαν 73 μαθητές, από τους οποίους οι περισσότεροι είχαν χάσει μια χρονιά και συνέχιζαν τώρα που άνοιξε ξανά το σχολείο, ενώ κάποιοι έβγαλαν την προηγούμενη χρονιά στην Αμπελιά, Πεδινή ή και στα Γιάννενα, οπότε κέρδισαν τη χρονιά τους.

Απόφοιτοι αυτής της χρονιάς ήταν οι : **Ελευθέριος Θεμελής του Θωμά, Αγλαΐα Μάντη του Παναγιώτη, Γρηγόριος Τσώτσης , Χρήστος Ντάρας του Αναστασίου, Χρήστος Γρατσάνης του Ιωάννη , Ευρυσθένης Σπύρου του Βασιλείου, Ευρυσθένης Ντάρας του Δημητρίου, Ιωάννης Ίσκος του Ευαγγέλου, Κων/νος Βώτης του Θεοδώρου, Αλέξανδρος Τάτσης του Χρήστου και Ελευθέριος Λώλος του Βασιλείου.**

Ο Ευρυσθένης -Ντάρας έχει έντονες αναμνήσεις από το Λεωνίδα Τσιούρη, αφού τον θυμάται σαν ένα δραστήριο δάσκαλο με αυστηρές αρχές, ο οποίος έδειχνε ενδιαφέρον και για διάφορα θέματα έξω από τα διδακτικά του καθήκοντα. Κάποιες φορές έβαζε τα παιδιά του σχολείου και καθάριζαν τους δρόμους από τις πέτρες. Επίσης έδειχνε ενδιαφέρον και για τη денδροφύτευση κοινόχρηστων χώρων, με αποτέλεσμα την εποχή εκείνη να φυτευτούν αρκετά δένδρα στο βουνό.

Ήταν όμως αυστηρός με τα παιδιά, αφού τους απαγόρευε να πηγαίνουν ακόμη και να περιμένουν το λεωφορείο, αν δεν είχαν κάποιον δικό τους στα Γιάννενα. Αυτό ήταν μια δοκιμασία για τα παιδιά, αφού η «υποδοχή» του λεωφορείου ήταν η σπουδαιότερη ίσως διασκέδαση τα χρόνια εκείνα.

Συνηθισμένη τιμωρία, εκτός από την κρανίσια βέργα, ήταν και το στήσιμο στο ένα πόδι (κουτσό). Εκεί που δυσκολευόταν να βάλει σειρά ο Τσιούρης ήταν στο μάθημα της γυμναστικής, αφού όλοι οι μαθητές προτιμούσαν τις δικές τους «γυμναστικές ασκήσεις» που ήταν η «μπίκο», η «σκλέντζα», η «αρδελίτσα» ή ακόμη το κρέμασμα όλων των παιδιών από ένα πλαγιαστό κλωνάρι της καριάς που ήταν πίσω από την εκκλησία. Ακόμη ο Ευρυσθένης θυμάται την ευχέρεια με την οποία απαντούσε σε δύσκολες ερωτήσεις –κυρίως ιστορίας– ο Λευτέρη-Λώλος, που ήταν συμμαθητής του. Θυμάται ακόμη ότι εκείνος με τον οποίο συνήθως πάλευε ήταν ο Λευτέρη-Θεμελής. Η πάλη ήταν τότε ένα πολύ συνηθισμένο αγώνισμα-παιχνίδι, αφού έτσι ξεχώριζαν οι πιο δυνατοί και συνήθως γινότανε μια ακροατήριο, που ήταν μοιρασμένο με τον ένα ή τον άλλο αντίπαλο.

Έτσι με πολλές δυσκολίες και για τα γράμματα τέλειωσε η χειρότερη ίσως δεκαετία του περασμένου αιώνα. Ελπίζουμε και ευχόμαστε να μην ξαναζήσουν οι επόμενες γενιές τόσο δύσκολα χρόνια.

Από αριστερά προς τα δεξιά:

Στην πρώτη σειρά:

Γιάννης Κ. Παππάς, Βασίλης Γ. Παππάς, Γιώργος Ι. Γκουντής, Σπύρος Β. Σπύρου.

Στη δεύτερη σειρά:

Βαγγέλης Χ. Κίτσος, Γρηγόρης Ι. Βακάλης, Γιάννης Χρ. Ντάρας,
Διογένης Χαραλάμπους, Βαγγέλης Ι. Γρατσάνης.

Γ. Από το 1950 μέχρι το 1960

Με το τέλος της πολυτάραχης δεκαετίας της περιόδου 1940 -1950, που σημαδεύτηκε από πολέμους, κατοχή, πείνα και δυστυχία, από αγώνες αντίστασης κατά του κατακτητή αλλά και από έναν οδυνηρό εμφύλιο πόλεμο, γύρισε για την ιστορία της πατρίδα μας μια νέα σελίδα.

Με την αρχή της νέας δεκαετίας αρχίζει μια titάνια εθνική προσπάθεια, προκειμένου μετά τα οδυνηρά χτυπήματα των προηγούμενων χρόνων να ορθοποδήσουμε ως λαός και ως έθνος.

Όπως ήταν φυσικό, τα δύσκολα αυτά χρόνια επηρέασαν αρνητικά και τη σχολική ζωή της εποχής εκείνης, αφού πολλές είναι οι περιπτώσεις παιδιών που δεν κατάφεραν να αποκτήσουν τη βασική μόρφωση του Δημοτικού σχολείου.

Γι' αυτό και τη σχολική χρονιά 1950-51 θα μπορούσαμε να τη χαρακτηρίσουμε ως αφετηρία της μεταπολεμικής σχολικής περιόδου.

Οι γονείς αλλά και τα παιδιά άρχισαν να συνειδητοποιούν όλο και περισσότερο την αξία των γραμμάτων. Τα σχολεία λειτουργούν σε κανονικές σχολικές χρονιές και είναι αρκετοί οι μαθητές, που τα επόμενα χρόνια «τολμούν» να συνεχίσουν Γυμνασιακές σπουδές.

Έτσι το Σεπτέμβριο του 1950 αρχίζει μια νέα σχολική χρονιά με Δάσκαλο τον Λεωνίδα Κούλα, ο οποίος είχε να επιτελέσει ένα γιγάντιο έργο, αφού για τη χρονιά αυτή στις έξι τάξεις του σχολείου είχαν γραφεί 73 παιδιά.

Είναι μια ομαλή σχολική χρονιά, στην οποία όλοι οι μαθητές φθάνουν στις εξετάσεις του Ιουνίου εκτός από έναν που διέκοψε φοίτηση. Το επίσημο αιτιολογικό της διακοπής, όπως γράφεται στη στήλη των παρατηρήσεων από το δάσκαλο, ήταν «αγροτικά ασχολία».

Φαίνεται πως κάποιος γονέας θεωρούσε χρησιμότερο για την εποχή εκείνη να στείλει το παιδί του στα χωράφια παρά στο σχολείο.

Στην τελευταία τάξη φοιτούσαν αυτή τη χρονιά και πήραν απολυτήριο οι : **Ιωάννης Ε. Ίσκος, Χρήστος Ι. Γρατσάνης, Γεώργιος Η. Τάτσης, Χαρίλαος Γ. Λώλος, Γεώργιος Π. Γκόλας, Χριστόφορος Κ Λώλος, Ελευθέριος Σ. Λιπιώτης, Χριστόφορος Π. Μπράχος και Κάρολος Ν. Μπράχος.**

Ο Κάρολος θυμάται σήμερα το Λεωνίδα Κούλα σαν ένα εξαιρετικό δάσκαλο, παρά το γεγονός ότι 55 χρόνια μετά δεν ξέχασε ένα χαστούκι του, που δικαιολογημένα «έφαγε», αφού πείραζε τον Γιάννη-Ίσκο με τον οποίο καθόταν στο ίδιο θρανίο.

Επειδή τα χρόνια εκείνα ήταν πραγματικά δύσκολα, η συνέχιση των σπουδών στο Γυμνάσιο

για τη μεγάλη πλειοψηφία ήταν πολυτέλεια, αφού βιοποριστικές ανάγκες οδηγούσαν πολλά παιδιά μετά το Δημοτικό σε αναζήτηση κάποιου μεροκάματου. Γι' αυτό και ο Κάρολος, με δικαιολογημένο παράπονο, θυμάται ακόμη και σήμερα πως αμέσως τη Δευτέρα (μετά την Κυριακή των εξετάσεων), μαζί με τον Αλέκο-Τάτση και τον Χρήστο-Γρατσάνη έφυγαν για τα Γιάννινα, (με τα πόδια φυσικά) προκειμένου να «πιάσουν» δουλειά.

Την επόμενη σχολική χρονιά (1951-1952) με δάσκαλο τώρα το Δερέκα έχουμε και πάλι 73 παιδιά, από τα οποία μάλιστα τα 41 ήταν κορίτσια και τα υπόλοιπα 32 αγόρια, αφού πλέον έχει ξεπερασθεί η παλαιά αντίληψη, που για τα κορίτσια δε χρειαζόνταν και πολλά γράμματα.

Τη χρονιά αυτή είχαμε μάλιστα και κάποιες «απώλειες», αφού κάποια από τα παιδιά δεν έφθασαν στις εξετάσεις του Ιουνίου και σύμφωνα πάντοτε με την επίσημη αιτιολόγηση του Δασκάλου, ένας διέκοψε «λόγω αμέλειας γονέων» και άλλοι τρεις..... «λόγω ηλικίας».

Συμμαθητές στην Έκτη τάξη που αποφοίτησαν τη χρονιά αυτή ήταν οι : **Ιωάννης Ε. Θεμελής, Αχιλλέας Α. Γκόλας, Ουρανία Ν. Γκόλα, Θεόδωρος Β. Ντάρας, Κων/νος Γ. Λώλος, Αχιλλέας Θ. Βώττης, Βασίλειος Ι. Καλογερόπουλος, Παναγιώτης Χ. Τάτσης, Κων/νος Π. Λώλος, Θεοχάρης Β. Λώλος και Γεώργιος Ε. Τσίτος.**

Ο Ναπολέων Τσιάρας ήταν ο Δάσκαλος που υποδέχτηκε τους μαθητές τον επόμενο Σεπτέμβριο.

Ο σήμαντρος αυτή τη σχολική χρονιά (1952-53) συγκέντρωσε 61 παιδιά, από τα οποία φοίτησαν στην Έκτη τάξη και πήραν απολυτήριο οι : **Αιμίλιος Γ. Μιχέλης, Φίλιππος Α. Λώλος, Κων/νος Α. Λώλος, Κων/νος Η. Τάτσης, Αλεξάνδρα Σ. Λώλου και Βαρβάρα Π. Μάντη.**

Τον κύριο Τσιάρα, συνταξιούχο επιθεωρητή Δημοτικής Εκπαιδεύσεως σήμερα, τον συναντήσαμε και του ζητήσαμε να μας δώσει τις δικές του αναμνήσεις από τη σχολική ζωή του χωριού μας.

Περισσότερα από πενήντα χρόνια πέρασαν από τότε κι όμως ο παλιός μας Δάσκαλος με το νεανικό γελαστό του πρόσωπο και το σπινθηροβόλο του βλέμμα (που θα θυμούνται ασφαλώς όλοι οι μαθητές του) μας γύρισε για λίγο στα δύσκολα εκείνα χρόνια της δεκαετίας του 1950.

Στις «Λίγες από τις αναμνήσεις ενός δασκάλου του Μαντείου» διαβάζουμε :

«Σχολικό έτος 1952-1953. Υπηρέτησα στο Δημοτικό Σχολείο Μαντείου.

Νέος δάσκαλος, πολύ χάρηκα, που θα υπηρετούσα σε χωριό συγκεντρωμένο, με τακτική καθημερινή συγκοινωνία με λεωφορείο για τα Γιάννινα, χωρίς τις πορείες, τις λάσπες, τις κακουχίες, την απομόνωση. Το τέρμα του λεωφορείου στην είσοδο του χωριού στο καφενείο του «Ντάρα». Εκεί ερχόταν όσοι ήθελαν να ταξιδέψουν από και προς τα Γιάννινα, απ' όλα τα Δωδωνοχώρια, από Μελιγγούς μέχρι την Αγία Αναστασία. Εκεί συναντούσα αρκετούς γονείς, που ενδιαφερόταν για

την πρόοδο των παιδιών τους, πέρα από τις επισκέψεις τους στο σχολείο. Επίσης πολλές φορές τους συναντούσα και στα τρία μπακάλικά (παντοπωλεία). Του Ίσκου, του Λώλου, του Μάντη. Ήταν πραγματικά φιλοπρόοδοι κάτοικοι και με ενδιαφέρον για τα κοινά»

27 Οκτωβρίου 1952. Οι μνήμες νωπές από το ηρωικό «ΟΧΙ»

«Μετά τη σχολική γιορτή ο ενθουσιασμός, στους μαθητές, τους εξωσχολικούς νεολαίους και σ' όλους τους κατοίκους, που την παρακολούθησαν (και ήταν αρκετοί), έφτασε στο κατακόρυφο.

Έπεσε η ιδέα να γράψουμε το βράδυ το φωτεινό «ΟΧΙ» σε μια υψηλή πλαγιά της Ολύτσικας, ώστε να φαίνεται ακόμη και από όλα τα χωριά του λεκανοπεδίου των Ιωαννίνων.

Αμέσως οι νέοι πήραν το πετρέλαιο που ευχαρίστως προσέφεραν τα παντοπωλεία, 2-3 τσουβαλάκια στάχτη και δρόμο στην ανηφόρα. Μπροστά τα «Νταρόπουλα», που ήξεραν το δρόμο, γιατί εκεί είχαν τις στάνες τους. Μας πόνεσαν τα πόδια, αλλά φτάσαμε στο κατάλληλο σημείο.

Σχεδιάσαμε το «ΟΧΙ», το σκάψαμε, ρίξαμε τη στάχτη, το εμποτίσαμε με πετρέλαιο και αφού σκοτείνιασε το ανάψαμε. Το θέαμα ήταν φαντασμαγορικό, όπως μας είπαν από άλλα χωριά.

Στην επιστροφή, στην κατηφόρα, τουλάχιστον εμένα, τα πόδια πονούσαν πιο πολύ για αρκετές μέρες.

Μετά δύο σχολικά έτη. Σχολική χρονιά 1955-56 Μάρτιος. Εντατική προετοιμασία για τη σχολική γιορτή της Παλιγεννησίας. Στήσαμε τη σκηνή με τη βοήθεια των γονιών, στην παλιά αίθουσα (η νέα αίθουσα ήταν υπό κατασκευήν). Όλοι οι μαθητές έλαβαν μέρος με ηρωικά ποιήματα, διαλόγους, σκέτς. Η μεγάλη αίθουσα κατάμεστη.

Σουλιώτισα η Σταυρούλα και Σουλιώτης ο Αχιλλέας.

Τα πατριωτικά τραγούδια αντηχούσαν σε όλο το χωριό. Ο παπά-Δημήτρης Μπούκας, ο πρόεδρος της Κοινότητας Βαγγέλης Ίσκος, ο πρόεδρος της σχολικής εφορίας Παναγιώτης Μπράχος, όλοι οι χωριανοί (μηδέ των γυναικών εξαιρουμένων) ετοίμασαν για συνεστίαση. Να και οι γονείς δυο μαθητών με τα όργανα «υπό μάλης».

Το γλέντι και ο χορός κράτησε ως αργά το βράδυ.

Πέρασαν πολλά –πολλά χρόνια.

Περπατούσα σε δρόμους των Ιωαννίνων. Ξαφνικά σταματά δίπλα μου Ι.Χ. Volvo. Μου μιλάει ο οδηγός:

-Καλημέρα σου Δάσκαλε . Δε με γνωρίζεις ; Είμαι ο Αντώνης, ο μαθητής σου από το Μαντείο. Εργάζομαι στη Σουηδία. Είμαι πολύ καλά.

Μπράβο Αντώνη! Ας μη σου έχω πει ποτέ «Μπράβο» όταν ήσουν μαθητής μου . Τώρα σου

αξίζει!

Πήγα για υπηρεσία σε ένα σχολείο στο Ανατολικό Ζαγόρι (μάλλον στη Χρυσοβίτσα). Μπήκα στην τάξη της Δασκάλας. Της Ουρανίας Λώλου.

Είσαι τόσο καλή Δασκάλα, όσο καλή μαθήτρια ήσουν στο σχολείο του Μαντείου, που δεν έκανες καθόλου ορθογραφικά λάθη ;

Την παρακολούθησα να διδάσκει. Έμεινα ευχαριστημένος. Έφυγα συγκινημένος.

Πόση χαρά και ικανοποίηση αισθάνεται ο δάσκαλος, όταν συναντά μαθητές του και πληροφορείται, ότι είναι επιτυχημένοι στην οικογένειά τους, στο χωριό τους στην κοινωνία!».

Η επόμενη σχολική χρονιά ξεκινά με καινούριο πάλι Δάσκαλο το Βασίλειο Μπάρμπα. Οι μαθητές λιγοστεύουν, ωστόσο και πάλι υπερτερούν τα κορίτσια (32 κορίτσια σε σύνολο 55 μαθητών). Ο Βασίλειος Μπάρμπας ήταν ο δάσκαλος που θυμούνται μέχρι σήμερα περισσότερο αρκετοί χωριανοί μας, αφού ήταν ο μοναδικός που τα χρόνια εκείνα ήταν παντρεμένος έμεινε στο χωριό οικογενειακώς και μάλιστα η γυναίκα του, η Κατίνα, είχε κοινωνικές συναναστροφές με πολλούς συγχωριανούς μας.

Ο μοναδικός μαθητής της Έκτης τάξεως ο οποίος και αποφοίτησε αυτή τη χρονιά, ήταν ο **Βαγγέλης Καλογερόπουλος**.

Το 1954 μάλιστα ήταν η χρονιά που έγινε η αλλαγή του ονόματος του χωριού μας, γι αυτό και τα επίσημα βιβλία του σχολείου «κλείνονται» με ημερομηνία « Εν Μαντείω τη», αφού μέχρι τώρα είχαμε « Εν Αλποχωρίω τη».

Η σχολική χρονιά 1954-55 βρίσκει και πάλι Δάσκαλο στο σχολείο μας το Βασίλειο Μπάρμπα.

Ανάμεσα στους 60 μαθητές που είχε το σχολείο, αυτή τη χρονιά απολυτήριο πήραν οι : **Κασσιανή Α. Ντάρα, Παύλος Ε. Ίσκος, Κων/νος Β. Ντάρας, Κων/νος Σ. Χαραλάμπους, Δημήτριος Π. Θεοδώρου, Χαράλαμπος Α. Γκόλας, Ελένη Θ. Βώττη, Λαμπρινή Δ. Γκούμα, Αικατερίνη Δ. Γκούμα, Πανάγιω Χ. Τάτση, Ουρανία Σ. Λώλου, Αγαθή Β. Μπούκα και Αγνή Δ. Ντάρα.**

Τη χρονιά αυτή μάλιστα είχαμε τους περισσότερους μαθητές (αγόρια και κορίτσια) που συνέχισαν με Γυμνασιακές σπουδές.

Την ίδια σχολική χρονιά, παράλληλα με το κανονικό σχολείο και με τον ίδιο δάσκαλο, λειτούργησε στο χωριό μας τις απογευματινές-βραδινές ώρες «Νυκτερινή Σχολή Μαντείου».

Ο σκοπός της ήταν να δώσει την ευκαιρία να συνεχίσουν το σχολείο κάποια παιδιά, που λόγω των ανώμαλων καταστάσεων της προηγούμενης δεκαετίας δεν μπόρεσαν να τελειώσουν όλες τις τάξεις.

Στα μαθητολόγια της Νυκτερινής Σχολής που λειτούργησε με τις τέσσερις τελευταίες τάξεις

(Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη και Έκτη) βρίσκουμε γραμμένους 26 μαθητές με ηλικίες από 12 μέχρι και 20 ετών. Από το σύνολο των εγγεγραμμένων μόνο 2 είναι αγόρια και 24 ! κορίτσια, που σημαίνει πως τα προηγούμενα δύσκολα χρόνια περισσότερα κορίτσια ήταν αυτά που «κόβονταν» από το σχολείο. Στις παρατηρήσεις του Μαθητολογίου αυτής της χρονιάς διαβάζουμε πως από την Πέμπτη τάξη διέκοψαν δύο μαθητές, ένας άρρεν διότι : «ηκολούθησε ξυλουργόν ως μαθητής» και μία θήλυ διότι: «ενυμφεύθη εις άλλο χωρίον».

Δύο λόγοι, που με τα μέτρα της εποχής εκείνης δικαιολογούσαν τη διακοπή του σχολείου.

Τελικά από την Έκτη τάξη της Νυχτερινής Σχολής αποφοίτησαν οι: **Αντώνιος Π. Θεοδώρου, Ελένη Ι. Γκουντή, Σταυρούλα Α. Μάντη, Ελένη Β. Μπούκα, Ευθυμία Θ. Μπούκα, Μάνθα Δ. Ντάρα, και Ελένη Σ. Χαραλάμπους.**

Ο Αντώνης, μοναδικός πλέον άρρεν μαθητής της «Νυκτερινής», θυμάται τις αδυναμίες αλλά και την αδιαφορία των «συμμαθητριών» του αλλά και του ίδιου για τα μαθήματα, αφού όπως λέει χαριτολογώντας το ενδιαφέρον και η σκέψη των «μαθητών» της Νυχτερινής τα χρόνια εκείνα και σε αυτή την ηλικία ήταν περισσότερο στην παντρεία παρά στα γράμματα. Ο λόγος που ο Αντώνης πήγε στη Νυκτερινή, όπως ο ίδιος μας είπε, ήταν γιατί ο πατέρας του τον έκοψε από το σχολείο στην Πέμπτη τάξη, γιατί τον ήθελε κοντά του στην «κομπανία» να παίζει ντέφι.

Ο Ναπολέων Τσιάρας επανέρχεται και είναι ο δάσκαλος και την επόμενη σχολική χρονιά που ξεκινά με 55 μαθητές.

Απόφοιτοι αυτής της χρονιάς είναι οι : **Ευάγγελος Η. Τάτσης, Σοφία Β. Λώλου, Νικόλαος Χ. Ντάρας, Σταυρούλα Σ. Χαραλάμπους και Ελευθερία Π. Μπράχου.**

Την επόμενη σχολική χρονιά έρχεται νέος δάσκαλος στο χωριό, ο Κων/νος Κοντοπάνος, που ξεκίνησε τη χρονιά με 54 μαθητές.

Αυτή τη χρονιά πήραν απολυτήριο οι: **Ουρανία Γ. Ίσκου, Νικήτας Ε. Ίσκος, Ελευθερία Α. Ντάρα, Άγγελος Π. Γκόλας και Ελένη Κ. Λώλου.**

Ο συμπατριώτης μας (Δωδωναίος) Δημήτριος Βώτης ήταν ο δάσκαλος που είχαμε τη σχολική χρονιά(1957-58) που ακολούθησε. Αυτή τη χρονιά από το σύνολο των 57 μαθητών του σχολείου, ένας από αυτούς ήμουν και εγώ, φοιτήσαμε στην τελευταία τάξη και πήραμε απολυτήριο οι : **Ευάγγελος Σ. Χαραλάμπους, Δημήτριος Π. Λώλος, Δημήτριος Σ. Λώλος, Κων/νος Θ. Μπούκας, Μιλτιάδης Π. Μπράχος, Ναπολέων Ε. Τσίτος, Κωνσταντίνα Δ. Γκούμα και Μαρία Ε. Λώλου.**

Ο Λεωνίδας Κούλας επανέρχεται στο σχολείο μας δάσκαλος την επόμενη σχολική χρονιά.

Τώρα οι μαθητές έχουν λιγοστέψει, αφού μειώθηκαν σε 42 και αυτή τη χρονιά αποφοιτούν οι :

**Αντώνιος Χ. Βακάλης, Ελευθέριος Π. Θεοδώρου, Μάνθα Α. Λώλου, Χρυσούλα Γ. Ίσκει
Λεωνίδας Ι. Ντάρας, Φώτιος Δ. Ντάρας και Αγγελική Χ. Λιπιώτη.**

Την τελευταία σχολική χρονιά της δεκαετίας αυτής δάσκαλος στο χωριό μας έρχεται ο συμπατριώτης μας (Μελιγγιώτης) Χρίστος Βραζέλης. Αυτή τη χρονιά «μαζεύει» 50 παιδιά από τα οποία 19 είναι αγόρια και 31 κορίτσια.

Στην τελευταία τάξη αυτή τη χρονιά φοιτούν και απολύονται οι : **Ανθή Α. Μάντη, Μάνθα Θ Μπούκα, Μαριάνθη Β. Ντάρα, Αλκιβιάδης Β. Λώλος, Μαρία Χ. Λιπιώτη, Ελένη Η. Τάτση Ιωάννης Ι. Λώλος, Κωσταντινιά Α. Ντάρα και Αναστασία Δ. Ντάρα.**

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, τη δεκαετία 1950 – 1960 το σχολείο μας λειτουργούσε πάντοτε σαν μονοθέσιο με ένα δάσκαλο, που έπρεπε κάθε φορά να «κουμαντάρει» περισσότερα από 50 παιδιά και στις έξι τάξεις. Μάθημα πρωί- απόγευμα από Δευτέρα μέχρι Σάββατο και την Κυριακή Εκκλησιασμός. Έργο πραγματικά δύσκολο. Πολλές φορές μάλιστα τα χρόνια εκείνα ο δάσκαλος ως ο πιο γραμματισμένος του χωριού, πρόσφερε και ευρύτερα κοινωνικό έργο, αφού με τον Παπά αλλά και τον Πρόεδρο έπρεπε να δίνει λύσεις και σε πολλά άλλα θέματα κοινού ή και ατομικοί ενδιαφέροντος.

**Δάσκαλος - Χρήστος Αν. Ντάρας,
Ελευθέριος Θεμελής, Γρηγόριος Τσιόκης,
(25η Μαρτίου 1950)**

Από αριστερά:
Λαμπρινή Ε. Γκούμα,
Μαρία Α. Ντάρα,
Γιώργος Χ. Βραζέλης,
Βασιλική Χ. Αώλου,
Βαγγελίτσα Ε. Γκούμα
(δεκαετία 1960).

Νίκος Ι. Γκόλας
- Διονύσης Κ.
Σιούλας
(δεκαετία 1960).

Ελεονώρα Χ. Χαραλάμπους,
Χρήστος Δ. Βακάλης,
Νίκος Ι. Γκόλας,
Σπύρος Ε. Λιπιώτης,
Σωτήρης Κ. Θεμελής
(δεκαετία 1960).

Καθημερινή Ζωή

Το γένμα (καλαμπόκι):από το όργωμα ... μέχρι την κλούρα

Δημητρίου Σπ. Λώι

Ο μικρός ξερκός κάμπος μας ήταν ο κύριος τόπος παραγωγής του καλαμποκιού εκείνα τα χρόι. Το χειμώνα, που κατέβαζαν οι λάκκοι από την Ολύτσικα, πριν ακόμη γίνει η αναδάσωση και φράγματα, λίμναζε σχεδόν όλος ο κάμπος και είχαμε τότε τη δική μας χειμωνιάτικη λίμνη τον μπέλ. Την άνοιξη, αφού οι καταβόθρες στράγγιζαν και τα τελευταία νερά στα λιβάδια και οι πρώτες ζέες στέγνωναν τη λάσπη, με τροχισμένα τα γυνιά από το καμίνι του Κώτσιου-Δάμου, άρχιζε ο αγώ του κάμπου.

Το πρώτο όργωμα ήταν μεγάλος μπελάς για το ζευγά αλλά και για το ζευγάρι ,αφού χρειαζό να τραβάει γερά για να σηκώσει τις πρώτες μπλάνες. Γι αυτό έπρεπε να ταιριάζεις με καλό σέμι για να τα βγάλεις πέρα. Δύσκολη δουλειά να κουμαντάρεις τα ζώα στο ζυγό κι αλίμονο αν τύχαινε τα πιάσει ο Στρέκλας.

Κι ύστερα άρχιζε ο... πόλεμος με τα σβόλια.

Οικογένεια Βασιλείου Ι. Μπούκα (δεκαετία 1950).

Αν ήταν μεγάλο το χωράφι, βάζανε και κανένα μεροκάματο, γιατί εδώ η δουλειά ήταν σκληρή, το τσαπί ήθελε μπράτσα για να λιώσει τα σβόλια, δουλειά που θύμιζε....καταναγκαστικά έργα.

Στη συνέχεια είχαμε το διάβασμα μαζί και το πόδιασμα του χωραφιού και τέλος το σπαρμό. Στο σπαρμό το αλέτρι ακολουθούσε η γυναίκα ή κάποιο παιδί, που με το τσιαντί στο χέρι άφηνε μέσα στην αυλακιά προσεχτικά το σπόρο του καλαμποκιού. Συνήθως μαζί με το καλαμπόκι ρίχναμε και φασόλια. (το κύριο φαγητό της εποχής). Τη μέρα του σπαρμού βοηθούσαν και τα παιδιά, αφού στο τέλος είχαν και την αμοιβή τους ...βόλτα στο χωράφι με τη σβάρα.

Όπως ξέρουμε ο κάμπος μας δεν είναι ποτιστικός, γι' αυτό από δω και πέρα έπρεπε να βοηθήσει ο καιρός, να ρίξει ο Θεός καμιά βροχούλα, όπως λέγαμε, γιατί αλλιώς θα μαζεύαμε ...στειράδια.

Η επόμενη.... μάχη στον κάμπο μας ήταν ο σκάλος, άλλη μια δύσκολη δουλειά που για τα μεγάλα χωράφια ήθελε και πολλά χέρια. Ο σκάλος έπεφτε τις πιο ζεστές μέρες του καλοκαιριού μέσα στον Αλωνάρη.

Τα πράγματα ήταν δύσκολα μέσα στο λιοπύρι του κάμπου. Μοναδική προστασία από τον ήλιο οι ψάθες για τις κοπέλες, ψαθάκια ή αυτοσχέδια καπέλα για τους άνδρες και τα μαντήλια για τις πιο ηλικιωμένες γυναίκες. Παρηγοριά και κουράγιο μέσα στον ιδρώτα του κάμπου έδινε η καλή διάθεση της παρέας, τα αθώα πειράγματα αλλά και το σχετικό κουτσομπολιό. Εδώ είχαμε πλήρη «ανασκόπηση» της επικαιρότητας του χωριού.

Η μεσημεριάτικη ξεκούραση γινόταν στον όχτο του χωραφιού κάτω από τις ιτιές. Εκεί απλωνόταν και το γιόμα με πιο συνηθισμένα φαγητά τη σκορδαλιά (για την όρεξη;) το μπριάμ, καμιά τηγανίτα αλλά και το απαραίτητο φρούτο της εποχήςτα γκόρτσα.

Η πρώτη ανταμοιβή των κόπων μας – αν βέβαια βοηθούσε ο καιρός – ερχόταν μετά το δεκαπενταύγουστο, που κόβαμε και ψήναμε τα πρώτα καλαμπόκια, καμιά φορά και κλεμμένα αν δεν είχαν ψωμώσει καλά τα δικά μας.

Αρχές Τρυγητή μαζεύαμε τα πρώτα φασόλια. Το μάζεμα πάντοτε πρωινές ώρες που είχε ακόμα δροσιά για να μην τρίβεται ο καρπός. Η πρώτη συνήθως φασολάδα από τη νέα σοδειά έβραζε του Σταυρού, ημέρα νηστείας. Μετά το μάζεμα των φασολιών ακολουθούσε το μάζεμα της καλαμιάς και του πατόφυλου και μέχρι τέλος του Τρυγητή μαζεύαμε και τα καλαμπόκια.

Το μάζεμα του καλαμποκιού ήταν μια ξεχωριστή μέρα. Εκεί μέσα στο χωράφι γινόταν και διάφορες «εμπορικές» ανταλλαγές, αφού ακτήμονες κάτοικοι της περιοχής μας γύριζαν στα χωράφια και αντάλλαζαν τηνπραμάτεια τους με σοδειά του χωραφιού. Ηπραμάτεια ήταν κυρίως βελόνια, παραμάνες, τσιμπιδάκια, κοκαλάκια αλλά και στολίδια για τις κοπέλες του χωριού βραχιόλια,

δακτυλίδια, σκουλαρίκια με τετραμίδεςόλα 24ρων καρατίων. Η ανταλλαγή παζαρεύονταν με μία-δύο ή περισσότερες ποδιές καλαμπόκι ανάλογα με το είδος. Εδώ βέβαια είχαμε καμιά φορά και την πονηριά των νοικοκυραίων, που προσπαθούσαν οι ποδιές να έχουν τα πιο άψωμα καλαμπόκια.

Ακολουθούσε το φόρτωμα – κουβάλημα μέσα σε τσουβάλια ή καλάθες με τα γομαράκια ή μουλάρια και πολύ σπάνια με άλογα .

Όταν μαζεύαμε όλα τα χωράφια είχαμε το «απόλυμα» του κάμπου. Βόδια, γελάδες αλλά και πρόβατα ξεχύνονταν να καθαρίσουν ό,τι απέμεινε από τα φύλλα και τις καλαμιές. Όλος ο κάμπος ήταν για λίγες μέρες στις δόξες του.

Η αποθήκευση του καλαμποκιού γινόταν στο καλύβι, το κατώγι ή ακόμα και στο σπίτι, στο «χαμπλό» δωμάτιο με την αγωνίστρα και τις γρεντές που κρεμάγαμε το καλαμπόκι για να λιαστεί και να κρατήσουμε για σπόρο τα καλύτερα στάχυα.

Το σωρό του καλαμποκιού περίμενε τώρα ο ξέφλος, όπου και πάλι χρειαζόνταν πολλά χέρια κι αυτό συνήθως γινόταν με «κάλεσμα για ξέφλο» των συγγενών και φίλων, οι οποίοι πάντοτε ανταποκρίνονταν με μεγάλη ευχαρίστηση.

Ο ξέφλος ήταν κάθε φορά μια μικρή γιορτή, ένα αντάμωμα για εκτόνωση και διασκέδαση από τη σκληρή καθημερινή πραγματικότητα. Ξεκίναγε με το σούρουπο και έφτανε ως αργά τη νύχτα. Περισσότεροι καλεσμένοι σε ξέφλο ήταν γυναικόπαιδα κάθε ηλικίας και λιγότεροι άνδρες. Όλοι έφταναν στο σπίτι με ευχάριστη διάθεση. Με το καλησπέρισμα έπεφταν και τα πρώτα καλοπροαίρετα πειράγματα – έτσι για να φτιάξει η ατμόσφαιρα- κι ύστερα έπιαναν θέση καθιστοί ή σταυροπόδι γύρω από το σωρό και άρχιζε το «εργόχειρο». Με το τσαγκαροσουβλι στο χέρι και επιδέξιες γρήγορες μηχανικές κινήσεις άρχιζε το ξέφλυσμα του καλαμποκιού. Τα στάχυα τα χώριζαν σε δυο ξεχωριστούς σωρούς, στα καλύτερα, για να κρατήσουν και σπόρο, με λίγα φύλλα για αρμάθιασμα και κρέμασμα στις γρεντές και στα μικρότερα για άμεση κατανάλωση.

Οι ζήνες, που κολλούσαν εδώ κι εκεί, αλλά και η σκόνη από τα αραποστόφυλλα κανέναν δεν ενοχλούσαν, τίποτε δεν μπορούσε να χαλάσει τη γιορτινή ατμόσφαιρα.

Τα τραγούδια της εποχής αλλά και η κολοκυθιά, που ήταν το αγαπημένο παιχνίδι στον ξέφλο, ξεσήκωνε την παρέα με ξεκαρδιστικά γέλια.

Και όλα αυτά βέβαια κάτω από το φως της τενεκεδένιας ή μπρούτζινης χειρόλαμπας και πιο σπάνια λάμπας με λαμπόγυαλο, αφού αυτή ήταν προνόμιο για τα μαγαζιά ή για το «καλό» δωμάτιο του σπιτιού. Εξάλλου ήταν και το λαμπόγυαλο που καπνιζόταν ή μπορούσε να σπάσει αν δεν είχε τσιμπιδάκι, οπότε κι άλλες 3,5 δραχμές βερεσέ στο μπακάλικο. Στο χαμηλό φωτισμό της χειρόλαμπας καμιά

φορά είχαμε και τις κλεφτές «ιδιαιτέρες» ματιές ανάμεσα στους νέους και τις νέες της παρέας.

Όλα ήταν στο πρόγραμμα και προπάντων οι τηγανίτες, η φασουλάδα ή και το ρυζόγαλο, που όλοι περίμεναν με ανυπομονησία από τη νοικοκυρά του σπιτιού.

Έτσι η ώρα περνούσε ευχάριστα, ο σωρός με τα καλαμπόκια λιγόστευε, ο σωρός με τα αραποστόφυλλα μεγάλωνε. Κάποια από αυτά θα γέμιζαν στρώματα και μαξιλάρια του σπιτιού και άλλα θα πήγαιναν στο καλύβι για να ξεχειμωνιάσουν τα φορτιάρκα ζώα. Επειδή και τα ρολόγια παλιότερα ήταν είδος σπάνιο, κάποιος έβγαινε έξω να «διαβάσει» την ώρα στον ουρανό και αν έβλεπε τα ζυγά και την Πούλια «ανεβασμένα» έδινε το σύνθημα του σκολάσματος. Έτσι σιγά σιγά κάθε ένας καληνυχτούσε αφήνοντας πάντοτε πίσω μαζί με το καλοξημέρωμα και την ευχή 'και του χρόνου διπλά'.

Η υπόλοιπη διαδικασία ήταν συνήθως δουλειά του κάθε σπιτιού. Στην αυλή γινόταν το στούμπισμα με δάρτια ή σκόπια, το ξεχώρισμα, το λιάσιμο και το σάκιασμα.

Η τελευταία πράξη ήταν το άλεσμα. Αυτό γινόταν στους Μελιγγιώτικους γνωστούς τότε νερόμυλους, (Γληγόρ-Τζιόβα, Κατσακάρδα), όπου έπαιρναν σειρά τα φορτώματα. Εκεί για να περάσει η ώρα ο καθένας έλεγε και τα δικά του, συνήθως αοριστολογίες αλλά και υπερβολές, γι' αυτό φαίνεται έμεινε η φράση «αυτά τα λεν στο μύλο». Καμιά φορά ο μυλωνάς έριχνε και καμιά κλούρα για τους πελάτες.

Κι αφού ο καθένας άλεθε άφηνε στο μυλωνά για αμοιβή και το ανάλογο ξάι.

Από την άλλη μέρα το αλεύρι ήταν στη διάθεση της νοικοκυράς για νιβατό ή κλούρα στη γάστρα. Έπρεπε βέβαια πρώτα να κρυώσει καλά το ψωμί – να πάει η ψυχή στο χωράφι- όπως έλεγαν οι μεγαλύτεροι και μετά να αρχίσει η κατανάλωση.

Και ήταν αλήθεια σκόπιμα φιλοσοφημένη η απαγόρευση να κοπεί ζεστό το ψωμί, αφού είναι γνωστό πως το φρέσκο ψωμί δε «φτουράει» και οι καιροί ήταν τότε δύσκολοι...αλλά και ωραίοι.

Διακοπές στα χωράφια πανηγύρι στο χωριό

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Μέσα Ιουλίου και από τη μια άκρη του κάμπου ως την άλλη τα περισσότερα χωράφια σπαρμένα με καλαμπόκι και πολύ λίγα με τριφύλλι ή σιτάρι. Τα καλαμπόκια μια πιθαμή πάνω από το χώμα, έτοιμα για σκάλισμα.

Πριν από το τελευταίο λάλημα του πετεινού όλη η οικογένεια ήταν στο πόδι. Φορτώνουμε στο γρίβα τα τσαπιά τον τρουβά με το προσφάι και τη μπούκλα γεμάτη νερό. Έπρεπε να είμαστε στο χωράφι προτού να βγει στο βουνό ο ήλιος. Αρχίζαμε στα γρήγορα να προχωρήσουμε τον «έργο» πριν πιάσει για τα καλά η ζέστη. Εύκολα στην αρχή που ήμασταν ξεκούραστοι, δυσκόλευαν ύστερα τα πράγματα, όταν έκαιγε ο ήλιος και πονούσε η μέση από το σκύψιμο. Έπαιρνα τότε ανάσα και καθώς στηριζόμουν στο τσαπί έπεφταν τα μάτια μου ίσια μπροστά στον κάτασπρο της Αγίας Παρασκευής τον τρούλο. Φάνταζε την ώρα εκείνη η εκκλησιά μεγάλη σαν μια Αγιά Σοφία μικρή. Παρηγοριά μετά τη μεγάλη ετούτη κούραση το πανηγύρι που έρχονταν σε λίγες μέρες. Έχοντας στο νου το καλύτερο αυτό διάλειμμα στη μέση στο καλοκαίρι έπαιρνα δύναμη και ξανάρχιζα το έργο με μεγαλύτερη όρεξη. Τα ίδια πιστεύω σκέφτονταν και η μικρότερη της παρέας στο παραπέρα το χωράφι. Όταν οι άλλοι κάθονταν να ξεκουραστούν κάτω από της ιτιάς τον ίσκιο, εκείνη έδιωχνε την κούραση με το δικό της τρόπο. Πιασμένη από ένα κλαρί πρόβαρε τα βήματα σιγοτραγουδώντας και χορεύοντας το «Μενούση» για να τον παραγγείλει το πανηγύρι στα όργανα. Συνέχιζε ως το δειλινό το σκάλισμα κι όταν κόντευε να βασιλέψει ο ήλιος, κατάκοποι παίρναμε το δρόμο τον ανήφορο για το χωριό. Στάση αναγκαστική στη βρύση να σταματήσουν τα ζώα να πιουν νερό, αλλά να βρουν και οι φιλενάδες ευκαιρία να ειπούν τι φόρεμα ράβει η καθεμιά για το πανηγύρι, μυστικά όμως, να τόχουν έκπληξη για εκείνη τη μέρα. Το ίδιο πρόγραμμα την άλλη και την παράλλη μέρα μέχρι να τελειώσει το σκάλισμα στα τρία τα χωράφια.

Έμπαινε ο Αύγουστος και με σύνεργα το δρεπάνι, λίγα σκεπάσματα και λιτό φαγητό(φακές νερόβραστες με ξιδότριπα χωρίς λάδι) γιατί άρχιζε νηστεία, μετακομίζαμε για μερικές μέρες κοντά στα χωράφια που θα θερίζαμε. Ήταν χειρότερη τώρα η ζέστη εδώ ανάμεσα στο σιτάρι το αθέριστο και τις κομμένες καλαμιές. Θέριζε μπροστά η μάνα, εγώ έδενα πίσω τα «χερόβολα» και παραπίσω ο πατέρας τα δεμάτια. Ξάπλωνα το βράδυ κατάκοπος να κοιμηθώ με φόντο τ'αστέρια στον ουρανό

και το ολόγιομο Αυγουστιάτικο φεγγάρι. Η κούραση από τη μια μεριά και το γλυκό νανούρισμα της φλογέρας του βοσκού που έπαιζε παραπέρα χαμήλωναν τα βλέφαρα και μ' έπαιρνε ο ύπνος. Την άλλη μέρα το πρωί φορτώνουμε τέσσερα πέντε ζώα και κατευθείαν στο χωριό στο αλώνι. Με το σκάλο, το θέρο και το αλώνι, με το πανηγύρι στο χωριό και στο βουνό έκλεινε ο κύκλος των καλοκαιρινών διακοπών μας. Μακριά από τη θάλασσα κοντά στη σοδειά που ήταν η απαραίτητη πηγή διαβίωσης. Μέσα στην ανυπόφορη καλοκαιριάτικη ζέστη, καθώς έτρεχε ποτάμι ο ιδρώτας και βάραινε ο κάματος το κορμί, μεγάλωνε η θέληση, δυνάμωνε το πείσμα να παλέψουμε, να ζήσουμε.

Στο μύλο για τ' άλεσμα

Κώστα Β. Ντάρρα

Τα γεννήματα που απλόχερα μας πρόσφερε ο κάμπος, καθώς και τα λιγοστά που μας πρόσφεραν οι άγονες ξερικές χωραφίες πέρα από τις μάντρες, έπρεπε να γίνουν αλεύρι σ' έναν από τους τρεις νερόμυλους που διέθετε η περιοχή μας παλαιότερα. Κάθε φορά που πλησίαζε να τελειώσει το αλεύρι, ετοιμάζονταν τα γεννήματα για την επόμενη αλεσιά. Έτσι την προηγούμενη ή προπροηγούμενη μέρα απλώνονταν τα γεννήματα (σιτάρι, καλαμπόκι, βρίζα) πάνω σε χεράμια στον ήλιο για πολλές ώρες για να λιαστούν. Πάντοτε κάποιος βέβαια έπρεπε να φυλάει την απλωσιά από τις κότες, τις καρακάζες, τις κίσσες αλλά και τα μυρμήγκια που «παραμόνευαν» πεινασμένα. Την άλλη μέρα σακιάζονταν το γένμα σε δυο σακιά, δυο μεργιές, όπως τις λέγαμε και φορτώνονταν στο φορτιάρικο. Στα μεσοσάμαρα έριχναν και κανένα κατσούλι (χεράμι, ή καπί) για το ενδεχόμενο βροχής. Δεν ξεκινούσαν όμως πολύ πρωί για το μύλο γιατί δεν έπρεπε να αλεστεί στη χαραή. Το αλεύρι που αλέθονταν στη χαραή, δηλαδή το πρώτο της ημέρας που θα άλεθε ο μύλος, θα είχε και λίγα κομμάτια από τις μυλόπετρες. Σε μιάμιση με δυο ώρες ποδαρόδρομο φτάναμε στο συγκρότημα των μύλων που βρίσκονταν στη Νότια φυσική είσοδο της κοιλάδας της Δωδώνης και σε απόσταση περίπου ένα τέταρτο ποδαρόδρομο από το κεφαλόβρυσο απ' όπου σήμερα υδρεύονται τα δημοτικά διαμερίσματα των Μελιγγών, του Μαντείου, της Δωδώνης και της Δωδωνούπολης. Εκεί υπήρχαν στη σειρά τρεις μύλοι. Ο πρώτος του Καραγιάννη από τη Μανωλιάσα, ο δεύτερος ήταν βακούφκος που νοικιάζονταν κατά περιόδους από διάφορους Μελιγγιώτες και ο τρίτος του Γρηγόρη Τζιόβα και μετέπειτα του γιου του Βαγγέλη Τζιόβα. Ο τελευταίος νοικιαστής του μεσαίου μύλου ήταν γνωστός με το παρατσούκλι Κατσακάρδας. Η επιλογή του μύλου γι' άλεσμα ήταν ανάλογη με τις επιθυμίες του κάθε νοικοκύρη. Άλλος γιατί θεωρούσε ότι ο ένας μύλος έχει καλό μυλωνά, άλλος γιατί ο άλλος μυλωνάς ήταν συγγενής του ή χωριανός του, άλλος ξεπέζεγε στο μύλο που είχε λιγότερα αλέσματα για να τελειώνει γρήγορα και κάποιοι (που το κουτσομπολιό ήταν στο αίμα τους) ξεπέζευαν στο μύλο με τα περισσότερα αλέσματα για να χορτάσουν κουβεντούλα. Η επιλογή ήταν εύκολη διαδικασία. Μετρούσαν τα φορτιάρικα που ήταν δεμένα έξω από τον κάθε μύλο και ανάλογα αποφάσιζαν. Εξ' άλλου δεν απείχαν και πολύ ο ένας μύλος από τον άλλο. Η σειρά αλέσματος ήταν απαραβίαστη από τους μυλωνάδες. Δεν υπήρχαν ραντεβού. Δεν υπήρχαν χατίρια. Βλέπετε... δεν έπιαναν εκεί τα κινητά τηλέφωνα ούτε ο ΟΤΕ εγκατέστησε δίκτυο για να κλίνουνται ραντεβού. Παρέκκλιση της σειράς γίνονταν μόνο αν κάποιος, που ήθελε να μάθει όλα τα νέα της περιοχής, έδινε τη σειρά του σε άλλον. Ο «Εργοστασιάρχης» μυλωνάς έπρεπε

να ξέρει τα πάντα για το μύλο του. Πώς να διορθώνει τις μυλόπετρες όταν χαλάνε, πώς να ρυθμίζει την είσοδο και την έξοδο του νερού που κινούσε το μύλο, πώς να επισκευάζει τις μεγάλες μπούντες μέσα στις οποίες έπεφτε το νερό και από ένα μικρό στόμιο έβγαινε χτυπώντας πάνω στη φτερωτή δίνοντας έτσι περιστροφική κίνηση στη μυλόπετρα. Για τους πελάτες του όμως ο μυλωνάς έπρεπε κυρίως να είναι τεχνίτης στο άλεσμα. Να ξέρει να αλέθει αλεύρι από καλαμπόκι, από βρίζα από σιτάρι για ψωμί, που έπρεπε να είναι ψιλό και για τραχανά που έπρεπε να είναι κάπως χοντροκομμένο. Η αναμονή στο μύλο ήταν πολλές φορές ατέλειωτη. Ώρες ολόκληρες. Έτσι το κουτσομπολιό έδινε και έπαιρνε. Ο μύλος ήταν τότε τόπος συνάντησης όχι μόνο των χωριανών μας αλλά και όλων των χωριών της κοιλάδας από Δραμεσιούς μέχρι Μελιγγούς και Μανωλιάσσα. Ο μυλωνάς βέβαια ήταν συνήθως ο κυρίαρχος των συζητήσεων αφού γνώριζε νέα από όλα τα χωριά. Προξενιά, σκάνδαλα, ροζ ιστορίες, τσακωμοί με τους ντραγάτες, πολιτικές συζητήσεις, ιστορίες από τον πόλεμο του '40, ιστορίες από τον εμφύλιο και πολλά άλλα έχουν ειπωθεί στους μύλους και καταγράφηκαν στο μνημονικό του μυλωνά. Άλλα αλήθειες και άλλα ψέματα. Άλλα φανταστικές ιστορίες και άλλα πραγματικά γεγονότα. Είναι χαρακτηριστική η στερεότυπη φράση: «αυτά τα λεν στο μύλο τ' Κατσακάρδα» που την έλεγαν συνήθως στα χωριά μας όταν ήθελαν να διαψεύσουν κάποιο νέο. Η πληρωμή του μυλωνά για τα αλεστικά δεν ήταν με χρήματα αλλά με είδος. Κοντά δυο κιλά γέννημα στην κάθε αλεσιά, ό,τι γέννημα και αν ήταν. Αυτό το είδος πληρωμής λέγονταν ξάι. Το ξάιμετρο δεν ήταν κανένα ηλεκτρονικό μηχανήμα ακριβείας αλλά ένα καυκί ή μια παλιά στρατιωτική караβана. Ο μυλωνάς ποτέ δεν ξεχνούσε το ξάι του για το κάθε άλεσμα όσο ενδιαφέρουσα και εντυπωσιακή κι αν ήταν η συζήτηση ή η αφήγηση κάποιου από τους πελάτες του ή και κάποιας μορφονιάς που σκόπιμα θα ήθελε να τον παρασύρει ώστε να ξεχάσει το ξάι του.

Δεν τσιμπούσαν σε τέτοια ούτε ο Κατσακάρδας ούτε ο Γληγορτζιόβας. Επειδή ο τρίτος μύλος ήταν του παππού μου Γρηγόρη Τζιόβα και μετέπειτα του μπάρμπα μου Βαγγέλη Τζιόβα, για άλεσμα πήγαινα πάντοτε σ' αυτόν. Εκεί δεν μου κρατούσαν ξάι γιατί όταν ο πατέρας μου παντρεύτηκε την κόρη του συμφώνησαν για προίκα ένα χωράφι και την υπόσχεση να μην του παίρνει ξάι στα αλέσματα που θα έκανε στο μύλο. Μετά το άλεσμα σακιάζονταν το αλεύρι στα ίδια σακιά, φορτώνονταν στο φορτιάρικο, ξαλαφρωμένο τώρα από το ξάι και τη φύρα που έχει σε σκόνη το γέννημα όταν αλέθεται και έπαιρνε το δρόμο της επιστροφής. Το σπίτι είχε πια πλούσια την πρώτη ύλη για πολλά φαγητά. Πρώτα απ' όλα τη βασική μας τροφή το ψωμί σε διάφορες ποικιλίες: «κλούρα» καμωμένη με καλαμποκίσιο αλεύρι χωρίς προζύμι και ψημένη στη γάστρα χωρίς ταψί, «νιβατό» καμωμένο από καλαμποκίσιο αλεύρι με προζύμι και ψημένο στο ταψί, «καθάριο» καμωμένο από σταρένιο αλεύρι με προζύμι,

«πεταστή» καμωμένη με μίγμα από βριζένιο και σταρένιο αλεύρι, «σμιγό» με μίγμα από καλαμποκίσιο και βριζένιο αλεύρι με προζύμι..... Βλέπετε από παλιά στο χωριό μας είχαμε πολύσπορα ψωμιά (τα σημερινά πολυτελείας). Πολλά ήταν και τα φαγητά που είχαν σαν βάση το αλεύρι όπως : «Η κουρκούτη ή μπαζίνα» φτιαγμένη από βραστό καλαμποκίσιο αλεύρι εμπλουτισμένο με κρεμμύδι τσιγαριστό σε λίπος ή λάδι, «το κουρκουτόγαλο» από βραστό καλαμποκίσιο αλεύρι με γάλα, «ο τραχανάς» καμωμένος από χοντροκομμένο σταρένιο αλεύρι ζυμωμένο με παχύ Αυγουστιάτικο γάλα ή ξυνόγαλο, «ο καβρουμάς» από τηγανισμένο αλεύρι με λάδι ή βούτυρο, «το ζμάρι» από καλαμποκίσιο ή σταρένιο αλεύρι εμπλουτισμένο με λάδι και τυρί που ψηνόταν στο ταψί, «το μπατσάρι» είδος λαχανόπιτας που αντί για φύλλο είχε επικάλυψη με καλαμποκίσιο αλεύρι, «οι τηγανίτες» με σταρένιο αλεύρι και αυγά τηγανισμένες στο τηγάνι με μπόλικο λάδι και πασπαλισμένες με ζάχαρη, απαραίτητος μεζές σε κάθε κανίσκι στους γάμους, «οι τηγανίτες των Χριστουγέννων» από σταρένιο αλεύρι και ψημένες σε πυρωμένη μαυρόπλακα, κάτι σαν τις σημερινές κρέπες, «τα πέτρα» {φύλλα} για τις πίτες από σταρένιο αλεύρι που πλάθονταν με το βεργί πάνω στην τάβλα.. Ένα άλλο ιδιαίτερο παρασκεύασμα, ίσως σήμερα ξεχασμένο, ήταν «ο κοφτός». Ο κοφτός ήταν στάρι χοντροκομμένο που συνήθως δεν αλέθονταν στο μύλο αλλά στον χερόμπλο (χειρόμυλος). Ο χερόμπλος ήταν ένας χειροκίνητος μύλος, αποτελούνταν από δυο μεγάλες στρογγυλές πέτρες κατάλληλα λαξευμένες η μια πάνω στην άλλη. Η πάνω πέτρα είχε μια τρύπα στο κέντρο και άλλη μια σε κάποια άκρη. Έριχναν το στάρι στην κεντρική τρύπα και με ένα ξύλο βαλμένο στην άλλη τρύπα γύριζαν χειροκίνητα την πάνω πέτρα. Τον κοφτό τον χρησιμοποιούσαν για κάποιο πρόχειρο φαγητό ιδίως όταν έλειπε αλεύρι από το σπίτι αλλά και για γέμισμα σε πίτες (όταν έλλειπαν το ρύζι ή τα ζυμαρικά). Σήμερα τα μεγάλα αυλάκια που έφερνα το νερό στους μύλους γέμισαν βάρια και λιθάρια. Το νερό του κεφαλόβρυσου κυλάει πια ασταμάτητα στο φυσικό του δρόμο προς την Κοπάνη και το Θεριακήσι. Οι μούντες έχουν εξαφανιστεί. Τα κτίρια των μύλων έχουν πέσει και τα βάρια σκέπασαν τα χαλάσματα. Με πολύ δυσκολία μπορεί κανείς να εντοπίσει τη θέση τους. Μόνο οι υψηλοί τοίχοι που στήριζαν τις μούντες είναι κάπως ευδιάκριτοι και μαρτυρούν την ύπαρξη των μύλων σ' αυτή τη θέση. Οι φτερωτές και οι μυλόπετρες παρατημένες εκεί βρίσκονται σκόρπιες μέσα σε θάμνους.

Ο χώρος που κάποτε έσφυζε από κόσμο και ζώα έγινε λημέρι στα φίδια και τις σαύρες.

Το μαλλί για τα σκουτιά και τα προικιά

Κώστα Β. Ντάρα

Στη δεκαετία του '50 και πριν, οι περισσότεροι κάτοικοι του χωριού μας ήταν γεωργο-κτηνοτρόφοι.

Η δυσχέιμερη Δωδώνη απαιτούσε χοντρά ζεστά ρούχα, βελόντζες για σκεπάσματα και καπιά για την αντιμετώπιση της βροχής του χαλαζιού και του χιονιού. Όλα αυτά έπρεπε να γίνουν από δική τους πρώτη ύλη, το μαλλί των γιδοπροβάτων. Στο κάθε νοικοκυριό ήταν στημένη ολόκληρη βιοτεχνία για την κατεργασία του μαλλιού. Σκαμάγκια για να το γρένουν, ρόκες με αδράχτια και σφοντύλια για το γνέσιμο, κονταρίτσες για το πλέξιμο των τσουρεπιών, βελόνες σε διάφορα μεγέθη για να πλέκουν φανέλες και ζακέτες, και προ παντός ο αργαλειός για κάθε είδος υφαντού. Κάθε χρόνο τα γιδοπρόβατα κουρεύονταν και μάλιστα σε δύο δόσεις. Τη μια το Μάρτιο που κόβονταν το μαλλί της κοιλιάς, της ουράς και του λαιμού, το κλόκουρο, και την άλλη τον Ιούνιο, όπου έκοβαν και το υπόλοιπο μαλλί, το λεγόμενο πουκάρι. Το μαλλί πλένεται στη μεγάλη βρύση για να φύγει από πάνω του η λάσπη, η κοπριά και η σαριά (μια καφέ λιπώδης ουσία που εκκρίνει το δέρμα του ζώου – το σμίγμα). Με τα σκαμάγκια γρένεται δηλαδή ισιώνεται και αραιώνεται έτσι ώστε να έχει παντού την ίδια πυκνότητα και μετασχηματίζεται σε τλούπες (κάτι σαν το μαλλί της γριάς που πουλέται από τους μικροπωλητές στις πλατείες και στα πάρκα). Οι τλούπες προσαρμόζονται στη ρόκα και είναι έτσι έτοιμες για γνέσιμο. Κάθε τλούπα κατά το γνέσιμο θα δώσει ένα κουβάρι νήμα τυλιγμένο στο αδράχτι. Τα νήματα που παράγονται με αυτό τον τρόπο είναι διαφόρων ειδών. Χοντρά ή ψιλά, πολύ στριφτά (στιμόνι) ή λιγότερο στριφτά (υφάδι) ανάλογα για ποιο σκοπό θα χρησιμοποιηθούν. Το γνέσιμο γινόταν πάντα από τις γυναίκες. Στο δρόμο για τα χωράφια ή τα ξύλα πάντα είχαν τη ρόκα στη ζώνη της ποδιάς. Ο χρόνος της διαδρομής δεν έπρεπε να πάει χαμένος. Τα τσουρέπια (κάλτσες), που θα ζέσταιναν τα πόδια αλλά και θα τα προστάτευαν από πληγές που δημιουργούσαν τα σκληρά παπούτσια, πλέκονταν με τις κονταρίτσες, βελόνες μήκους περίπου δέκα πέντε εκατοστών όπου οι νοικοκυρές με καταπληκτική επιδεξιότητα και ταχύτητα έπλεκαν. Τα τσουρέπια ήταν μονοκόμματα και χωρίς ραφή μακριά ως κάτω από το γόνατο. Στο άκρο αυτό προσάρμοζαν και ένα μακρύ σκοινί, το καλτσί, για να δένεται το τσουρέπι με δυό – τρεις γύρες στο πόδι και να μην πέφτει στο κότσι. Η φθορά των τσουρεπιών από τη χρήση γινόταν κυρίως στις φτέρνες από τα συνήθως χαλαρά παπούτσια.

Έτσι η φτέρνα φαίνονταν γυμνή (οι λεγόμενες πατάτες). Τ' άλλο τσουρέπι όμως δεν πάθαινε τίποτα και θα ήταν κρίμα να πεταχτεί. Οι νοικοκυρές κατάφερναν να προσαρμόσουν τις κονταρίτσες στο φθαρμένο τμήμα και να το ξαναπλέξουν. Έτσι λοιπόν γίνονταν η μεγιστοποίηση της χρήσης του μαλλιού που προορίζονταν για τσουρέπια. Οι φανέλες πλέκονταν με όχι πολύ στριφτό νήμα για να είναι μαλακότερες μια και θα έρχονταν σε επαφή με το τρυφερό μέρος του σώματος. Άλλες με μακριά μανίκια και άλλες με κοντά (καλοκαιρινές και χειμωνιάτικες). Με τον ίδιο τρόπο πλέκονταν και οι ζακέτες. Μέχρι τη δεκαετία του '50 φανέλες και ζακέτες πλέκονταν στο χέρι. Τότε εμφανίζεται η πρώτη πλεκτομηχανή στο χωριό. Η Αλεξάνδρα Μπούκα – Νάστου ήταν η πλέκτρια του χωριού μας με μηχανήμα, με πλεκτομηχανή που έπλεκε φανέλες και ζακέτες και έτσι απάλλαξε τα χέρια των γυναικών από τις κονταρίτσες και βελόνες. Ο αργαλειός ήταν το σημαντικό εργαλείο στο κάθε νοικοκυριό. Εκεί κάθε τσούπρα θα ύφαινε τα προικιά της. Χεράμια, βελέντζες φλοκωτές, βελέντζες χωρίς φλόκο, στρωσίδια, κουρελούδες, μαλλινοσέντονα, μαξιλάρια, όλα με ξόμπλιο ή χωρίς ξόμπλιο υφαίνονταν στο αργαλειό και κατασκευάζονταν ο γίκος της προίκας. Πέρα από την προίκα υφαίνονταν και τα βλάρια. Τόπια υφάσματος που προορίζονταν για την κατασκευή ρούχων, όπως παντελόνια, σακάκια, φουστάνια, κάπες και καπιά. Τα δυο τελευταία γινόταν αποκλειστικά από γίδινο μαλλί που έχει την ιδιότητα να στραγγίζει τα νερά και να μην τα απορροφά είναι δηλαδή αδιάβροχα.

Για τα περισσότερα υφαντά χρειάζονταν πριν από τη χρήση τους ή την κατασκευή ρούχων και μια ακόμη επεξεργασία για να γίνουν μαλακά, όμορφα και ομαλά. Αυτή η επεξεργασία θα γίνονταν στο βρο (νεροτριβή). Λίγες μέρες πριν από το γάμο κάποιας τσούπρας ή όποτε ήταν αναγκαίο ο γίκος ή τα βλάρια φορτώνονταν στα φορτιάρικα για να πάνε στο βρο. Το βρο βρισκόταν περίπου τέσσερες ώρες κατσικόδρομος στη Νότια έξοδο της κοιλάδας της Δωδώνης. Τα υφαντά έπρεπε να μείνουν κοντά δυο μέρες στη γούρα της νεροτριβής. Έτσι ο νοικοκύρης που πήγαινε στο βρό έπρεπε να έχει μαζί του και φαγητό αλλά και το καπί του γιατί θα κοιμόταν εκεί ένα ή δυο βράδια τόσο να φυλάει τα υφαντά του μην του τα κλέψουν όσο και να γλιτώσει τον κόπο του διπλού δρομολόγιου. Από τις αρχές της δεκαετίας του '60 το βρο σιγά - σιγά άρχισε να εγκαταλείπεται. Έρχονταν κάποιος «βλαράς» με αυτοκίνητο, έπαιρνε τα υφαντά, τα πήγαινε στη Βελτσίστα, τα νεροτριβούσε και τα επέστρεφε στον κάθε νοικοκύρη.

Για το ράψιμο των ρούχων από τα βλάρια και για πολλά χρόνια είχαμε στο χωριό το ράφτη μας, τον Τζουμερκιώτη από τα Άγναντα γνωστό με το όνομα Μήτσιο – Ράφτη (Δημήτριος Νικολός πατέρας της αείμνηστης Άννας Χαραλάμπους του Διογένη). Εκείνος έραβε σχεδόν όλα τα σκουτιά με τα χοντρά ψαλίδια του τις μεγάλες βελόνες του και το σίδερο με κάρβουνο από προύσια. (θράκα).

Νυφικά φουστάνια ως το κότσι με διάφορα ξόμπλια, κουστούμια γαμπρών από κιλότες και σακάκια με κατφέ στο πέτο, κοντά παντελόνια (ως το γόνατο) για τα μικρά αγόρια και κοντά φουστάνια (μόλις κάτω από το γόνατο) για τις μικρές τσούπρες.

Για τις μεγάλες δεν έπρεπε να φαίνεται η γάμπα και το φουστάνι έφτανε ως το κότσι. Σήμερα πια η σαίτα με το υφάδι σταμάτησε να περνάει μέσα από το στημόνι του αργαλειού και το αντί δεν χτυπά πλέον για να σφίξει το υφάδι. Οι κονταρίτσες είναι ξεχασμένες σε κάποιο σεντούκι.

Η ρόκα και ο αργαλειός

(Πως φκιάναμε τα ρούχα και σκεπάσματα με το μαλλί από τα πρόβατά μας)

Λαμπρινής Β. Ντάρρα

Μια φορά το χρόνο, το μήνα Μάιο, κουρεύαμε τα πρόβατα.

Πλένουμε τα μαλλιά, τα γρένουμε για να τα φκιάξουμε τλούπες και στη συνέχεια τα γνέθουμε. Για να φκιάξουμε φουστάνια και παντελόνια τα γνέθουμε λεπτά, για να φκιάξουμε κουβέρτες ή βελέντζες κάνουμε χοντρό γνέσιμο.

Εδώ στο χωριό μας είχαμε πολλές καλές υφάντριες. Φκιάναμε κιλίμια, φλοκάτες, κουβέρτες, μαξιλάρια και άλλα.

Οι μανάδες που ήταν καλές υφάντριες μάθαιναν και τις κοπέλες τους.

Πρώτη υφάντρια ήταν τότε η Γιαννούλα Ι. Ντάρρα, άλλες καλές υφάντριες ήταν η Αθηνά Β. Ντάρρα που έφκiane και σιγκούνια, η Βιργινία Λιπιώτη, η Αθηνά Κ. Βασιλείου, η Βαρβάρα Γ. Λώλου, η Σπυριδούλα Αν. Λώλου, η Αλεξάνδρα Σπ. Λώλου, η Ελένη Αθ. Λώλου, η Λαμπρινή Β. Ντάρρα και η Γεωργία Κ. Τατσιώνη.

Η Ελένη Δ. Λώλου με τη ρόκα της (δεκαετία 1960).

Τότε όλες αυτές έγενεθαν, έβαφαν, ύφαιναν, κεντούσαν, έκαναν τα πάντα.

Τώρα δεν κάνουμε τίποτε, δεν βλέπεις ρόκα, ούτε αργαλειό, χάσαμε και τα πρόβατα.

Εγώ αγαπώ πολύ τα ρούχα από τα πρόβατα. Έφτιασα στρώσεις μόνη μου στον αργαλειό και κιλίμια, τροβάδια και σακιά.

Η μάνα μου ήταν από τα καμποχώρια, από την Αμπελιά και έφκιανε σιγκούνια και πολλοί χωριανοί μας έφκιαναν σιγκούνια, όπως ήταν οι τσελιγκοπούλες κοπέλες του Στέφου Ντάρα.

Οι κτηνοτρόφοι μας

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Λιγοστοί ήταν οι χωριανοί μας που συγκέντρωναν τα εχούμενα να ζήσουν. Τα περισσότερα τα σπίτια στήριζαν το εισόδημά τους στο μικρότερο η μεγαλύτερο κοπάδι με τα πρόβατα και τα γίδια. Έφταναν τα γιδοπρόβατα τότε στο χωριό μας κοντά στις τέσσερις χιλιάδες. Μαζί με τα γελάδια, τ' άλογα και τα μουλάρια ξεπέρναγαν τις πέντε χιλιάδες κεφάλια. Με αβάντα τους αυτά τα ζωντανά και τη λιγοστή κτηματική περιουσία τους οι κτηνοτρόφοι μας ξεκίναγαν τον αγώνα τους. Μάθαιναν από μικροί να παλεύουν μ' εκείνα τα πρωτόγονα μέσα της εποχής, με την αβεβαιότητα για το βιός τους και προπαντός με τις δύσκολες κι απρόβλεπτες καιρικές συνθήκες. Δε χρειάστηκε να εξοικειωθούν αυτοί με τη φύση, γιατί ήταν σαν να τους γέννησε από μόνη της η ίδια η φύση. Εκεί στο χωράφι στο σκάλο ή στο θέρο πόνεσε η μάνα τους και δεν άργησε πολύ για να τους φέρει στον κόσμο. Ένα χρόνο στη σαρμανίτσα και ύστερα στο σάισμα, στρωματσάδα με τ' αδέρφια τ' άλλα, γιατί έρχονταν παραπίσω το επόμενο παιδί.. Έκαναν πολλά παιδιά οι γονιοί τους κι όσα ζήσουν, γιατί τα ζώα ήθελαν κόσμο πολύ. Έρχονταν η ηλικία για το σχολειό και το' χαν με τη σειρά: Μια βδομάδα στο δάσκαλο και δυο βδομάδες στα πρόβατα. Δε χρειάζονταν γράμματα πολλά. Λίγη ανάγνωση, αριθμητική και γραφή έφταναν με το παραπάνω. Ίσια που να ξέρουν να γράφουν γράμμα τα παιδιά όταν πήγαιναν στρατιώτες. «Είμαι καλά το ίδιο επιθυμώ και για σας...». Να μπορούν να λογαριάζουν και το γάλα που πήγαιναν στο μπάτζιο. Κάθε άλλη μόρφωση από το δάσκαλο ήταν παραπανίσια. Τις ορμήνιες του πατέρα έπρεπε ν' ακούν από εδώ και πέρα, για να μάθουν ν' αρμέγουν, να κουρεύουν και να κουλοκορίζουν τα πρόβατα. Να ξέρουν πως γίνεται η πυτιά, να πήζουν και να μαζεύουν το τυρί.

Να ξέρουν πως βαρούν το γάλα με το φουρλέτσιο στη μπούντα, για να βγει το βούτυρο. Να ταιριάζουν τα κυπριά με τα κουδούνια στα κριάρια και τα γκεσέμια. Η κλίτσα να σαλαγάν τα πρόβατα, το ταγάρ με τον κλειδό για το προσφάι και το καπί με την κάπα για το κρύο, ήταν η μοναδική τους αρμάτα. Μόνιμα φιλοξενούμενοι μιας φύσης που δεν ξέχναγε να δείχνει συχνά πυκνά τις άγριες διαθέσεις της. Ήταν από εκείνες τις φορές που συνέρχονταν τα σύννεφα σε σύσκεψη, για ν' αποφασίσουν που θα αδειάσουν το υγρό το βαρύ φορτίο τους να ξαποστάσουν. Έβλεπαν το τζιομπάνο από ψηλά μοναχό κι απροστάτευτο στο ύπαιθρο να βοσκάει το κοπάδι και τον έβαζαν σημάδι, θέλοντας να δοκιμάσουν την αντοχή του. Χαμήλωναν τόσο πολύ, ώσπου να γίνουν ένα ουρανός και γη. Σκοτεινίαζε τότε ο τόπος για τα καλά και οι κατακόκκινες αστραπές έζωναν τη φύση απ' άκρη σ' άκρη. Τραντάζονταν συθέμελα η περιοχή από τα μπουμπουνητά και τα αστροπελέκια κι έμοιαζε όλη η γη σα να' ήθελε να καταπιεί την ίδια. Σαλάγαγε και χούιαζε τα ζωντανά του εκείνος, μήπως και προλάβει να φτάσει ως τα καλύβια προτού να' ρθει η μεγάλη η κατεβασιά στο λάκκο και τον πάρει μαζί με το κοπάδι. Δαρμένος απ' αυτή τη μεγάλη θεομηνία έφτανε μούσκεμα το βράδυ στο σπίτι. Ποια φωτιά να ζεστάνει ετούτο το κορμί που τ' άργασε και το πότισε η βροχή ως το κόκαλο; Ποιο τζάκι να λιάσει ετούτα τα σκουτιά που βγάζουν τέτοιον άμπρα σα να' ναι σε καζάνι αλισίβα; Μετά από τη βροχή έπαιρναν σειρά τα χιόνια. Εκεί στο καταχείμωνο έπεφτε το βράδυ να κοιμηθεί κι ο ύπνος δεν τον κόλλαγε. Εκείνες οι ήσυχες βραδιές με το τσουχτερό το κρύο, ήξερε καλά τι θα του φέρουν το πρωί. Ξημέρωνε τότε κι έλαμπε ο τόπος κάτασπρος από το χωριό ως τις μάντρες κι απ' το βουνό ως τα κούγκια. Κρέμονταν τα κρούσταλλα σα γυάλινα σπαθιά απ' τη στέγη, δρόμος δε χάραζε πθενά. Κοκκίνιζε τ' αυτιά ο χιονιάς κι ένα ρίγος παγερό έκοβε φέτες το κορμί. Δεν είχε άλλη επιλογή. Τυλίγονταν καλά με το καπί, έπαιρνε την κλίτσα στα χέρια κι μ' άλλους πέντε- έξι παρέα ξεκίναγε για το κοπάδι. Σαν να μην ήταν το κρύο με το χιόνι που έφτανε ως το γόνα, τον έτρωγε και η αγωνία. Θα τα βρω καλά; Μη γένσαν οι ετμόηννες οι προβατίνες απόψε και πλάκωσαν τ' αρνάκια τα πρόβατα τα μεγάλα; Μη δεν ήταν καλά κλεισμένα κι έπεσαν τίποτα σέρπιτα με τούτο το χιόνι για να με κάνουν νοικοκύρη; Διάβαιναν τα δύσκολα του χειμώνα κι έρχονταν η άνοιξη μετά. Γέμιζε η γη χορτάρια και τώρα δε σκάνιαζε καθόλου με τι να θρέψει τα ζωντανά. Ξάπλωνε στα χορτάρια, ρούφαγε τις μοσκοβολιές απ' τ' αγριολούλουδα, άκουγε τον κούκο κι ονειρεύονταν για το παρέκει. Δε βάσταγε όμως η τεμπελιά για πολύ, γιατί τον περίμενε η χερολάβα. Τα χωράφια ήθελαν όργωμα και σπάρσιμο. Τα χορτάρια στον κάμπο ήθελαν κόψιμο και μπάλιασμα. Ήταν δικές του και τούτες οι δουλειές. Με τις πρώτες ζέστες του καλοκαιριού και προτού να πιάσει το δυνατό το κάμα δεν τον κράταγε ο τόπος τα' φευγε για την Ολύτσικα. Ανεμοδαρμένο από τα σιουγκράβια, τις βροχές και τα

χιόνια του χειμώνα, τον καρτερούσε εκεί όρθιο ακόμα το πέτρινο καλύβι. Τα δυο τα έλατα πιο πέρα για να σταλίζουν με τις ζέστες τα πρόβατα κι ο έλατος ο μοναχός για να ξαπλώνει εκείνος όταν δεν κουβάλαγε τα δεμάτια με το στάρι από τα κούγκια στο χωριό. Με δυο ώρες νύχτα ξεκίναγε το σκάρο. Βόσκαγαν τη νύχτα στο πλάι τα πρόβατα κι εκείνος συντόνιζε τις σκέψεις του με των κουδουνιών τον ήχο, μη τύχει και τον πάρει ο ύπνος και τον ξεγελάσει ο λύκος. Αγάλια- αγάλια να περάσει η νύχτα να βγει στην κορυφή. Έβλεπε απ' εκεί να βασιλεύει η πούλια και το λαμπερό Αυγερινό τρεις οργιές στον ουρανό να προμηνύει τη μέρα. Κοντά στα πρόβατα, από τη ράχη στη στρούγκα, απ' την κορφή στα έλατα κι απ' το τζιομάρι στη σούδα, διάβαινε το καλοκαίρι κι έρχονταν το φθινόπωρο. Με τα πρώτα κρύα θυμούνταν ξανά τα χειμαδιά. Με τα πρόβατα και τα γίδια, με τ' άλογα και τα γελάδια. Πότε στα στείρα και πότε στα γαλάρια. Τώρα τ' απαντάμε ύστερα τ' απολάμε. Όλο το χρόνο κοντά στα ζωντανά χωρίς να ξέρουν πότε είναι γιορτή και πότε Κυριακή. Στο βουνό τα καλοκαίρια, στις μάντρες το χειμώνα. Μέρα με τη μέρα χρόνο με το χρόνο έτσι ξόδεψαν τη δύσκολη ζωή τους οι παππούδες και οι πατεράδες μας. Μαζί μ' αυτούς που φύγαν τέλειωσε κι εκείνη η περίοδος για τον τόπο μας, που είχε συνδέσει στενά ανθρώπους, φύση και ζωντανά.. Άλλαες κι έρμες οι μάντρες, μισογκρεμισμένα τα καλύβια και τα χαγιάτια αναρωτιούνται τώρα που να' ναι τα πρόβατα που να' ναι τ' αφεντικά τους ; Δεκάρα τη δεκάρα αγορασμένη από εκείνους ετούτη η περιουσία έμεινε τώρα σε μας μοναδική κληρονομιά μισιακή κι αυτή με την αρχαιολογία μαζί.

Μια χειμωνιάτικη μέρα στο χωριό

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Είναι χειμώνας, πήρε να νυχτώνει κι όπως πάει να σουρουπώσει τόσο δυναμώνει το κρύο όπως το «φέρνει» ο «Τσιάμκος». «Τόχει για χιόν» έρχεται στο νου η κουβέντα που συνηθίζουν οι μεγάλοι με τούτον τον καιρό να λεν. Γκρίζα τα σύννεφα από τη μια άκρη ως την άλλη καρτερούν τη νύχτα, να χαμηλώσουν πιο πολύ, νάναι σε απόσταση μικρή απ τη γη, να πέφτουν μαλακά οι παπλαμούδες κάνοντας αθόρυβα την αλλαγή πού θάναι έκπληξη για όλους το πρωί.

Χωμένος μέσα στο καπί ο μπάρμπα Τάκης τραβώντας το μουλάρ χωρίς να μπει καβάλα, την ώρα που ο ήλιος έσκασε τραβάει για τις μάντρες. Πρώτη του δουλειά μόλις φτάσει στο κοπάδι που είναι κλεισμένο στο χαγιάτ να ξεχιονίσει καμπόσο τόπο και να τους βάλει ταή να φάν. Ύστερα θα χρειαστεί να «προστηλάσει»(βοηθάει να πιούνε γάλα) τ' αρνάκια που είναι από χτες γεννημένα. Δεν το καταλαβαίνει το κρύο γιατί το ξέρει καλά το μυστικό. Γέμισε το παγούρι από το δικό του το

κρασί πήρε και δυο πυρομάδες με μια σφήνα τυρί και μόλις φαν τα ζωντανά έχει κι αυτός σειρά. «Το αγαλιάζω αυτό περπατάει από το κεφάλι ως τα νύχια, είναι το καλύτερο το φάρμακο» τον ακούς να λέει. Ακούραστος αλύγιστος δεν τον βάραιναν καθόλου τα χρόνια που έχει στην πλάτη.

Τέσσερα σπίτια απόσωσε να φτιάξει ένα το δικό του και τρία για τα' αδέρφια του, βοηθώντας να βγούν τα μαύρα λιθάρια από το λάκκο να γίνουν πράκια και γωνιές να σπιτωθούν και οι τέσσερις φαμίλιες. Στα πρόβατα στα χωράφια στο αμπέλι δε νιώθει κούραση ποτέ είναι φαίνεται αιτία το σκαρί και το δικό του γνήσιο κρασί. Πάτησε τα ενενήντα και ύστερα έψαχνε ...ο ήλιος να τον βρεί. Ο μπάμπας Μήτσιος (ο Κάσσαρης) έχει καμιά δεκαριά πρόβατα δεν τα βγάζει σήμερα για βοσκή το σκιάζεται το χιόνι «ας φαν και μια μέρα χαζίρκο(από το έτοιμο)» σκέφτεται. Έχει αυτός παρέα τα βιβλία του για να περάσει τη μέρα. Χωρίς να τελειώσει ούτε καν το Δημοτικό έμαθε να διαβάσει και στα αρχαία ακόμα όσα γράφει ο Απόστολος Παύλος. Χαρά μεγάλη όταν κατάλαβε πως το «γάρ» θα πει διότι. Ήξερε απόξω κι ανακατωτά τους βίους όλων των αγίων και προσπαθούσε να τους μοιάσει, πιστεύω τα κατάφερε. Τον έχασε ...ο ήλιος, τον «πήρε» ο Θεός πάνω από τα ενενήντα ακόμα να «κανοναρχάει» στο αναλόγιο κάθε γιορτή και Κυριακή. Το καθήκον το ιερό που δε χωράει αναβολή έστω και αν είναι μεγάλη η παγωνιά από το χιόνι, έφερε και σήμερα τον Παπα -Τάκη πρωί- πρωί στην Αγία Παρασκευή. Κάποιος του ζήτησε να κάνει «Σαρανταλείτουργο» το φετινό το Σαραντάημερο γι αυτό ακούστηκε νωρίς βραχνά η καμπάνα η πέρα.

Συνήθισα από μικρός τη δική του φωνή ακούγοντάς τον κάθε γιορτή και Κυριακή και μου φαίνονταν ότι κανένας άλλος παπάς δεν ψέλνει σαν αυτόν μ' εκείνη τη λεπτή μελωδική ψαλμωδία. Μπορεί να μη τέλειωσε εκκλησιαστικές σχολές και να μην είχε κάποια μόρφωση ειδική πιστεύω όμως ότι ήταν γεννημένος για παπάς γιατί κατάφερε να μη μαλώσει ποτέ με κανέναν να τον αγαπούν και να τον σέβονται μικροί και μεγάλοι σαν το δικό τους τον καλύτερο παπά. Έφτασε στα βαθιά γεράματα και ύστερα σταμάτησε ο ήλιος μας ν' ακούει από το στόμα του «Τα Άγια των Αγίων ...».

Εκεί που άρχισε ο ήλιος να ζεσταίνει και πήραν τα άγρια ζωντανά λιγάκι να αναδεύουν ξαναμαζεύονται καθώς ακούν το «γκριγκανέλι» που είναι για εκείνα ο φόβος. Μπροστά η Λίζα που έπιασε τορό και πίσω ο κυρ- Βαγγέλης ο πρόεδρος μαζί με τον κυρ-Λία τον αγιογράφο με τα καπέλα ως τ' αυτιά κατεβασμένα και τα δίκαννα στο χέρι πήραν το δρόμο για τις μάντρες πέρα, σήμερα που είναι ευκολότερα να βρουν ίσως λαγό. Χρόνια και χρόνια πρόεδρος στο χωριό ο κυρ Βαγγέλης με τη σφραγίδα και στο μαγαζί ακόμα να εξυπηρετεί απόγευμα και βράδυ αν χρειαστεί τους χωριανούς που ήταν χαμένοι στις δουλειές τους όλη μέρα. Προσπάθησε και κατάφερε να λύσει όσο γίνεται τα πιο πολλά προβλήματα που είχε το χωριό και οι χωριανοί. Να τον έχει ο Θεός καλά και να τον βλέπει

ο ήλιος ως τα βαθιά γεράματα. Φαινόμενο ο κυρ- Λίας ο αγιογράφος, γιατί άφησε εποχή στην τέχνη του χωρίς να χρηματίσει τρόφιμος καμιάς σχολής καλών τεχνών. Έμαθε την τέχνη όπως μολογάν καθώς παρακολουθούσε από την κλειδαρότρυπα κάποιον περαστικό αγιογράφο που φιλοξένησε στο σπίτι του. Φαίνεται πιο λίγο πιθανή αυτή η εκδοχή μια και ξέρουμε καλά πως είναι αδύνατο χωρίς το χάρισμα το ειδικό να ζωντανέψει εύκολα κανείς στον τοίχο και στο ξύλο εκείνες τις άγιες μορφές. Μέχρι τα γεράματα δεν άφησε το πινέλο από το χέρι ώσπου απομείναν μοναχές του ήλιου οι ακτίνες να διαπερνάν τα τζάμια σε τόσες και τόσες εκκλησιές και να διαβάζουν την υπογραφή του κάτω από τις αναρίθμητες δικές του εικόνες.

Έβγαλε ο μπάρμπα – Κώτσιος (ο Κωτσιοχήτος) το δικό του το κοπάδι πέρα στις Πινακάδες για βοσκή και προσπαθεί να το χορτάσει με λίγο ξερό χορτάρι και κανένα βελάνι που θα βρούν τα πρόβατα κάτω από τα πουρνάρια που είναι λιγότερο το χιόνι. Βρήκε τη μέρα να γεννήσει μια νέα προβατίνα. Είδε τ'αρνάκια ο ήλιος να τρέμουνε στο χιόνι και ήρθε να τα καλοσορίσει στη γη με ζεστή αναπνοή. Το ξέρει καλά το δρομολόγιο ο μπάρμπα Κώτσιος. Έρχεται κάθε μέρα τα βοσκάει κι όταν παίρνει να βραδιάσει γυρίζει από το μονοπάτι το γνωστό κάτω από την Αγία Παρασκευή κατευθείαν για το μαγαζί. Πιάνει από νωρίς ο Γιώργο Αντώνης τη δική τους θέση παίρνει την κολτσίνα και τον καρτερεί. Στήνεται σε λίγο ο αγώνας ποιος έχει το δέκα και το δύο το καλό ποιος έχει όλα τα σπαθιά, μεγάλη η αγωνία το έπαθλο ακριβό ένα λουκούμι με κρύο νερό. Τον είχε παρέα ο ήλιος μέχρι τα εκατό, δε σκιάζονταν ποτέ το θάνατο. «Με ξέχασε εμένα» έλεγε «ξέρω και τον κοροϊδεύω. Άμα θάρθει να με πάρει και νομίσετε πως πέθανα ξέρω τι θα κάνω. Μόλις με φτάσετε στ Καλόηρ θα σηκωθώ και θα σας πω: Για τις Πινακάδες πάω εγώ ρε παιδιά, λάθος κάνετε και με πάτε από πάνω, θα μ' ακούσετε και θα μ' αφήσετε να φύγω να πάω να κλείσω τα μανάριαμ όπως κάθε μέρα». Τέλειωνε μ' ένα πλατύ καλοσυνάτο και πονηρό χαμόγελο σα να πίστευε ότι σίγουρα θα γλίτωνε.

Ήθελε ο ήλιος για να ιδεί που αραδίζουν σήμερα και οι άλλοι οι χωριανοί : ο Νάσιος, ο Σπύρος, ο Βασίλης, ο Γιάννης, ο Χρήστος, ο Πάνος, ο Σωτήρης... αλλά δεν είχε χρόνο. Πέρασε μονάχα από το σχολειό και είδε τα παιδιά που παίζαν χιονοπόλεμο. Έλαμψαν από χαρά κι αισιοδοξία οι ακτίνες του αντικρίζοντας τα κατακόκκινα προσωπάκια τους, που θα τα είχαν για πολλά χρόνια παρέα ακόμα και πήγαν να κρυφτούν πίσω από την Ολύτσικα απλώνοντας στο χωριό τα ίσκια

Τέτοιοι καιρό πριν από τα Χριστούγεννα μαζεύαμε θυμάμαι βελάνια που τα βρίσκαμε στρώμα κάτω από τα πουρνάρια στις μάντρες για να ταΐσουμε τα πρόβατα. Μελάνιαζαν τα χέρια μας από το δυνατό κρύο και την παγωνιά και ζεσταίναμε την καρδιά μας με την ελπίδα, ότι σε λίγες μέρες την παραμονή των Χριστουγέννων απ' εδώ θα βλέπαμε να καπνίζει το τζάκι, όπως θάφτιαχνε η

μάννα στην πλάκα τις τηγανίτες. Χειμωνιάτικες μέρες κι έκρυβαν πολλές φορές τον ήλιο τα γκρίζα σύννεφα συνήθως το απόγεμα προς το βραδάκι ενώ το κρύο έσφιγγε πιο δυνατό. Έβλεπες τότε πέρα στις χωραφίες στο ξέφωτο και στις σιαδιές τα κουρούνια, τις τσίχλες, τα τσιώνια και τα κοτσύφια να στρώνονται στη γη και να ψάχνουν για τροφή σα να μη λογάριαζαν το νύχτωμα. Τα πρόβατα και τα γίδια την ώρα που κόντευε να θαμπώσει ρίχνονταν στα χαμηλά πουρνάρια στις σκάρπες και τις ζελινιές ροκανίζοντας τα φύλλα λαίμαργα σα να ήταν νηστικά. Τάβλεπε τότε ο πατέρας μου και σαν τώρα τον άκουγα να λέει :

-Ποιός ξέρ πόσο χιόν θα ρίξει απόψε. Τα ζουντανά τον καταλαβαίν τον καιρό καλύτερα απ' τ' εμάς τρων να προλάβουν τώρα γιατί το πρωί θάνε όλα σκεπασμένα από το χιόν. Μάζεψέ τα νυχτώνει είναι ώρα να τα κλείσουμε να φύγουμε θα μας πάρει η νύχτα, με φώναζε κι εγώ έτρεχα να τον βοηθήσω. Πίσω από τη δική μας μάντρα στα καλύβια του μπάρπα-Ναστάση ετοιμάζονταν κι αυτοί για το χωριό. Ακούγονταν η θειά η Ναστάσαινα που φώναζε: Ρήτα, Κασούλα, Κουστάντω τραβάτε τ' γουμάρα να φουρτώσουμε, στην άκρη στο δρόμο έχω τέσσερις αγκαλιές ξύλα. Βάλτε τα σκιάσματα στο μαντρί δεν έχουν μπέσα οι λύκοι. Κρεμάστε τον τενεκέ με το γάλα πάρτε και τον τρουβά με τα λάχανα. Ακουρμαστείτε μην έρχονται οι άλλοι από του μπάρπα -Λάκη, πάρτε τα ποδάρια σας να τς προφτάκουμε ως το κόντσμα. Παρέες – παρέες χωρίς να βλέπουμε καλά – καλά ο ένας τον άλλον περπατάγαμε για το χωριό. Φτάναμε στο σπίτι κι ο πατέρας ξεφόρτωνε πρώτα τα ξύλα που συνήθως φέραμε από πέρα κι έβαζε τη φοράδα με τη γελάδα στο κατώι χωρίς να λησμονήσει να γεμίσει το παχνί χορτάρι. Η μάννα άναβε φωτιά σε τούτο εδώ το τζάκι και μαζεύονταν η φαμίλια να δειπνήσει συνήθως με γάλα που το βράζαμε στην τέντζιερη την καλαλισμένη πάνω στην πυροστιά. Η οικονομία για το πετρέλαιο της λάμπας αλλά και το πολύ κρύο που έμπαινε από τις αστρέχες, τις μαντζαλούδες, τις ραφές από το πάτωμα κι από την πόρτα που κάθονταν φυρή, μας ανάγκαζαν και τυλιγόμαστε από νωρίς στα σκεπάσματα. Πιστρωθείτε, σκεπαστείτε καλά να ζεσταθείτε, μας τεμπίχιαζε η μάννα μου.

Τα παλιά επαγγέλματα στο χωριό μας

Δημητρίου Σπ. Λώλου

Είναι γνωστό ότι οι απαιτήσεις των ανθρώπων, ιδιαίτερα στα χωριά, τα παλιότερα χρόνια ήταν περιορισμένες. Για την ικανοποίηση όμως βασικών αναγκών της καθημερινής ζωής επινοήθηκαν, αναπτύχθηκαν και λειτούργησαν στο χωριό μας, όπως και σε άλλα χωριά, διάφορα επαγγέλματα.

Επαγγέλματα χειρωνακτικά, καλλιτεχνικά αλλά και «επιστημονικά» από συγχωριανούς μας, που συνήθως τα είχαν σαν δεύτερη απασχόληση, μετά την κύρια που κατά κανόνα ήταν τα αγροτοκτηνοτροφικά.

Πρώτης ανάγκης ήταν ασφαλώς τα επαγγέλματα εκείνα που είχαν σχέση με τις γεωργο-κτηνοτροφικές ασχολίες.

Τα χωράφια αλλά και τα κηπάρια για να καλλιεργηθούν χρειάζονταν τα κατάλληλα εργαλεία (γυνιά, τσαπιά, δικέλλια, σκαλιστήρια, μπέλια κ.τ.λ.). Για το σκοπό αυτό ο συμπαθέστατος Κώτσιο-Δάμος, βοηθούμενος στο φυσηρό και από την κυρά Φώτου, ήταν πάντοτε πρόθυμος να «πυρώσει» το καμίνι του, εκτός βέβαια και αν έπαιζε βιολί σε κάποιον γάμο ή πανηγύρι της περιοχής μας.

Όταν τα ζώα έσωναν τα πέταλά τους, έπρεπε κάποιος ειδικός να τα αντικαταστήσει, γι' αυτό και απαραίτητο ήταν το επάγγελμα του πεταλωτή, ένα επάγγελμα που όσο και αν φαίνεται απλό ήθελε ιδιαίτερη επιδεξιότητα, όταν μάλιστα είχαν να κάνουν με «ζαντζιάρικα» ζώα, όπως συνήθως ήταν τα μουλάρια. Στο επάγγελμα αυτό είχαμε παλιότερα τον Πάνο-Μάντη και αργότερα μέχρι σήμερα το Χρήστο-Ντάλα, ο οποίος όμως τα τελευταία χρόνια είναι στοταμείο ανεργίας, αφού δεν έχει πια ζώα να πεταλώσει.

Για τον ευνουχισμό (τσιοκάνισμα) των αρσενικών ζώων έπρεπε να έχουμε τον ειδικό «χειρουργο-κτηνίατρο» που στο χωριό μας την «επιστημονική» αυτή ειδικότητα είχε τα χρόνια εκείνα ο Στέφο-Μίχος, χωρίς να γνωρίζουμε την.....κτηνιατρική σχολή που πήρε αυτή την ειδικότητα..

Τα σαμάρια ήταν απαραίτητο εξάρτημα για κάθε φορτιάτικο ζώο. Έπρεπε γι' αυτό να έχουμε τον ειδικό τεχνίτη. Σαμαράς ήταν τότε ο Τάκη-Λώλος και αργότερα την τέχνη του κληρονόμησε ο γιος του ο Νάσιο-Λώλος.

Βαρέλια (τυροβάρελα ή κρασοβάρελα) αλλά και βιτσέλες ήταν τότε απαραίτητα σε κάθε νοικοκυριό. Βαρελάς του χωριού μας για κάποιο διάστημα ήταν ο Γρηγόρη- Τσιόκης (Γληγόρ-Μώκος).

Σε ένα χωριό, που σχεδόν όλοι είχαν τα πρόβατά τους, απαραίτητο ήταν και το «μπατζιariό». Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1950 οι παλιότεροι θα θυμούνται το «μπατζιariό στο Μαντείο» όπως τότε το λέγαμε, με μπατζiάρo τότε τον Μελιγγιώτη Παρθενίου (Τζιάφο). Σε αυτό «πήγαιναν το γάλα», όχι μόνο Αλποχωρίτες αλλά και κτηνοτρόφοι από τα γύρω χωριά. Αργότερα μπατζariό είχε ο Βαγγέλη-Ίσκοσ και στη συνέχεια είχαμε το μπατζariό των Λωλαίων.

Το μπατζariό τα χρόνια εκείνα ήταν δεμένο με τη ζωή των χωριανών, αφού στην τυροκομική περίοδο ήταν τόπος συνάντησης για κουβέντα καθημερινά πρωί και βράδυ. Τυροκομικά προϊόντα ήταν κυρίως η φέτα (βαρελίσια) αλλά και η γκίτζα, σπανιότερα το κεφαλοτύρι (είδος πολυτελείας

τότε) καθώς και το βούτυρο, που για να βγει έπρεπε να κόψει η κρέμα με φυσικό πάγο, που το Μάιο-Ιούνιο ήταν το χιόνι που κουβαλούσαν από τις ανήλιαγες ρεματιές της Ολύτσικας.

Τότε που τα τρακτέρ ήταν άγνωστα στην περιοχή μας, ένα χρήσιμο επάγγελμα ήταν του «κοσατζή». Εδώ χρειαζόταν μεγάλη επιδεξιότητα τόσο στο χειρισμό της κόσας, όσο και στο «βάρεμά της» (ακόνισμα). Δεξιότεχνες στο είδος αυτό, ήταν ο Σιούλας, ο Αντώνη-Μάντης, ο Λάκη-Ντάρας και ο Νάσιο-Λώλος. Κάποιοι μάλιστα έφθαναν τότε μέχρι και τον κάμπο του Αγρινίου για μεροκάματο στα χορτάρια.

Τα διάφορα γεννήματα (καλαμπόκια, σιτάρια) από τα οποία συνήθως κάθε οικογένεια έβγαζε και το ψωμί της χρονιάς, έπρεπε να αλεσθούν σε κάποιο μύλο. Ένας τέτοιος νερόμυλος, όπως θυμούνται οι παλιότεροι, που «γύριζε» με το νερό της «Μεγάλης-βρύσης» ήταν κάπου στου Καραλή στις «Γούβες», ενώ αργότερα είχαμε τους γνωστούς μας Μελιγγιώτικους μύλους στο κεφαλόβρυσο.

Όταν τα Μπακάλικα-Κρεοπωλεία ή και τα σπίτια «έσφαζαν» κάποιο από τα ζώα, έπρεπε κάποιος να μαζέψει τα τομάρια για να πουληθούν για επεξεργασία. Το ρόλο αυτό τα χρόνια εκείνα είχε ο Τσαρκοβισνός, γνωστός σε όλους μας ο αγαπητός Αγάθος.

Τα ξύλα που ήταν απαραίτητα για γρεντές, πατώματα, ταβάνια και όποια άλλη χρήση, ήταν τότε ντόπιας παραγωγής. Φτελιάδες, Δέντρα, Καρυές αλλά και λαθραία έλατα από την Ολύτσικα ήταν απαραίτητα για κάθε σπίτι που θα χτιζόταν. Αυτά έπρεπε βέβαια να σκιστούν και αυτό το αναλ-άμβαναν τότε οι σαρτζήδες. Σαν σπουδαιότεροι σαρτζήδες αναφέρονται ο Λάκη-Βώτης, ο Νικόλα-Μπράχος, ο Χρήστο-Λιπιώτης (Διαμάντης) και ο Νάσιο-Λώλος.

Ακόμη και παραγωγή ασβέστης είχαμε στο χωριό μας, αφού το καμίνι του Νικόλα-Γκόλα στις «Καρτσιούγκες» μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες της περιοχής.

Ένα άλλο καμίνι του Γιώργου-Κωσταντή παλιότερα τροφοδοτούσε την περιοχή με κάρβουνα, απαραίτητα κυρίως στα σιδεράδικα και τα καλαντζήτικα.

Επειδή όλα τα οικιακά σκεύη της εποχής ήταν

Αναστάσιος Ν. Σιούλας (καλαντζής).

τότε χαλκωματένια, απαραίτητο ήταν και το επάγγελμα του Καλαντζή. Ο Σιούλας αλλά και ο Σταύρος μονοπωλούσαν αυτό το επάγγελμα για το χωριό μας αλλά και την ευρύτερη περιοχή. Για το σκοπ αυτό συνήθως γύριζαν και μάζευαν από τα νοικοκυριά διάφορα χαλκώματα (κατσαρόλες, ταψιά, καζάνια) που τα μετέφεραν στο καλατζήτικο, όπου τα κολλητήρια έπαιρναν φωτιά.

Για τα κουταλοπίρουνα όμως στη δεκαετία του 1950 κυκλοφορούσε ειδικό μηχάνημα, η «φουφού από περιοδεύοντα καλαντζή, ο οποίος γύριζε από σπίτι σε σπίτι φωνάζοντας: «κουτάλια, πιρούνια, μαχαίρια για γάνωμαεδώ στο νέο μηχάνημα»

Κάποια άλλα γεωργικά αλλά και οικιακά σκεύη (σήτες, πυκνάδες, ντριμόνια, αιριάριδες) ήταν ειδικότητα των Τσιγγάνων, που περνούσαν τακτικά από τα χωριά μας και προμήθευαν τα νοικοκυριά (πολλές φορές με ανταλλαγή προϊόντων). Οι τσιγγάνες μάλιστα έλεγαν τότε και τη.... μοίρα στα ανύπαντρα συνήθως κορίτσια του χωριού, ενώ οι τσιγγάνοι έκαναν και τις τράμπες με τα φορτιάτικα ζώα (συνήθως γομάρια). Οι πιο τακτικοί τσιγγάνοι στη δική μας περιοχή ήταν τότε οι οικογένειες των Ριζάδων.

Μια άλλη κατηγορία επαγγελματιών ήταν αυτά που είχαν να κάνουν με την κατασκευή αλλά και επισκευή των σπιτιών.

Μαστόροι στα δασικά (δεκαετία του 1960).

Χτιστάδες (Μαστόρους) με μεράκι στο χτίσιμο της πέτρας, που και αυτή ήταν τότε ντόπιας προέλευσης (από τον αρμυρόλακο) είχαμε τους Γάκη-Λώλο, Ναγνώστη, Πάνο-Γκόλα, Χρήστο-Βασίλη, Γιώργο-Ίσκο (Μπότσιαρη), Διογένη, Γιάννη-Ντάρα (Γιάννη-Χρήστο), Σπύρο-Λώλο και

Λώλο (Γιάννη-Γάκη), που έχει το κουράγιο και συνεχίζει με ιδιαίτερο μεράκι μέχρι

πρώτους μαστόρους μαραγκούς που δούλευαν με τον παραδοσιακό τρόπο και με τα εργαλεία της εποχής (πλάνη, ροκάνι, χειροπρίονο) ήταν ο Χρήστο-Χρόνης, ο Πάνο-ρήστο-Γούσιας και ο Βασίλη-Τατσιώνης.

του χωριού μας ήταν ο Χρήστο-Βασίλης. Το κουρείο συνήθως το Καλοκαίρι ήταν στην αυλή του σπιτιού), αλλά και κινητό σε βαλιτσάκι με πλήρη εξοπλισμό (ειδικά ψαλίδια, μίλη μηχανή, αλλά και το κουτάκι με την ...πούδρα). Αργότερα «έσπασε» το μονοπώλιο είχαμε και δεύτερο κουρέα τον Τάσιο-Ντάρα.

γελμα του τσαγκάρη είχαμε αποκλειστικά και για πολλά χρόνια τον Αντώνη-Μάντη, τον αδελφό του Μήτσιο-Μάντη, για κάποιο διάστημα το Γιάννη-Ντάρα (του Ναστάση) και για κάποια χρόνια και το Δημήτρη-Βακάλη.

αρίκο εκείνης της εποχής έκανε επισκευές αλλά και παραγγελίες καινούργιων παπουτσιών

τσαγκαράδικο (δεκαετία 1960).

ς Χ. Ντάρας, Δημήτριος Α. Βακάλης, Κων/νος Θ. Μπούκας, Τατσιώνης (Μπάρμπας), Αχιλλέας Π. Θεοδώρου.

(προκιαστά, με πεταλάκια, σκαρπίνια αλλά και ξόφτερνα γυναικεία).Μεγάλος ανταγωνιστής τους αργότερα στη δεκαετία του 50 και του 60 ήταν η γαλότσα και το πάνινο (Αλυσίδα-Ελβιέλα).

Εκτός από τους επαγγελματίες φωτογράφους με τις τρίποδες μηχανές, που κάθε τρίτη ημέρα του Πάσχα τους βρίσκαμε στον Άγιο-Νικόλαο στο στέκι τους δίπλα στο πηγάδι, είχαμε και τους δικούς μας περιστασιακούς πλανόδιους φωτογράφους (για πανηγύρια, γιορτές, γάμους), το Χρήστο Λιπιώτη (Βούζα) αλλά και το Γιάννη-Γάκη.

Όλοι θα θυμούνται εκείνα τα χρόνια τον παραδοσιακό ράφτη της εποχής, που γύριζε στα σπίτια και έραβε κάπες αλλά και «κουστούμια» από «κασμήρι-βλάρι» ντόπιας παραγωγής, τον γνωστό σε όλους Μήτσιο-Ράφτη, ενώ αργότερα σύγχρονος ράφτης (για καινούργια αλλά και μεταποιήσεις) με ραφείο στο σπίτι του αλλά και στο «φυλάκιο» ήταν ο Τάκη-Γκούμας.

Με την τέχνη της μοδιστρικής αλλά και της κεντήστρας είχαν ασχοληθεί πολλά από τα κορίτσια εκείνης της εποχής και αρκετά ήταν τα σπίτια που διέθεταν ραπτομηχανές και εξυπηρετούσαν συνήθως ανάγκες του σπιτιού και του συγγενικού περιβάλλοντος. Μηχανή πλέκτριας όμως με επαγγελματική απασχόληση είχε τότε η Αλεξάνδρα με την Ελένη του Βασίλη-Χήτου. Ήταν βέβαια η εποχή που τα μάλλινα πλεκτά, φανέλες, κάλτσες αλλά και ζακέτες ήταν σε καθημερινή χρήση κυρίως το χειμώνα.

Παραδοσιακούς αργαλειούς για στρωσίδια, δίμιτα, κάπες και βελέντζες είχαν σχεδόν όλα τα σπίτια. Όπως λένε όμως ο Παππά-Ναστάσης πολύ παλιά έφτιαχνε μερακλίτικα στρωσίδια στον αργαλειό, ο δε Γιώργο- Αντώνης αργότερα είχε ειδικευτεί στην ύφανση σακιών, που ήταν απαραίτητα για τα γεννήματα αλλά και για άλλες χρήσεις. Οι προίκες (βελέντζες, μπαχτά, χεράμια, στρωσίδια κ.τ.λ.) που έβγαιναν από τον αργαλειό, έπρεπε να πάνε για νεροτριβή. Αυτό γινόταν παλιά με τα ζώα, που μέσα από του «δαιμονιάρ» στο κεφαλόβρυσο έφταναν στις πηγές στο Τέροβο, στο «βρο» όπως το έλεγαν. Αργότερα τα πράγματα έγιναν ευκολότερα, αφού το έργο αυτό ανέλαβε ο Γιώργο-Βελέντζας από τη Βελτσίστα, που γύριζε με το αυτοκίνητο και με βοηθό «τελάλη» τον Λυγκίρα μάζευε τις βελέντζες για νεροτριβή.

Παρά το γεγονός ότι τα χρόνια εκείνα ήταν δύσκολα, δεν έλειπαν από το χωριό μας και τα καλλιτεχνικά επαγγέλματα.

Έτσι είχαμε το προνόμιο να έχουμε χωριανό μας Αγιογράφο-Ζωγράφο το σπουδαίο καλλιτέχνη Ηλία-Τάτση. Στο επάγγελμα αυτό καταξιώθηκαν τα παιδιά του αλλά και τα εγγόνια του, τα οποία συνεχίζουν να διαπρέπουν με τα έργα τους μέχρι σήμερα.

Οι οικογένειες του Πάνο-Τόλη και Κώτσιο-Δάμου με την κομπανία τους ήταν παρόντες σε όλα τα μικρά και μεγάλα γλέντια του χωριού (γάμοι, πανηγύρια, αποκριές, ονομαστικές γιορτές).

Εκτός από τα καλλιτεχνικά επαγγέλματα, ιδιαίτερα χρήσιμα ήταν τότε και κάποια «επιστημονικά-ιατρικά» επαγγέλματα.

Έτσι δεν έλειπε από το χωριό μας ο πρακτικός μας «Φαρμακοποιός-Γιατρός», που δεν ήταν άλλος από τον Γιάννη-Γρατσάνη, που με τις βοτανικές του γνώσεις αλλά και την πρακτική του εμπειρία έδινε λύσεις σε μικρά αλλά και μεγάλα προβλήματα.

Καθήκοντα αποκλειστικής νοσοκόμας για ενέσεις με κατ'οίκον εξυπηρέτηση είχε αναλάβει η Σταμάτω, η οποία έτρεχε με μεγάλη προθυμία κάθε φορά που ζητούσαν τη βοήθειά της.

Δεν πρέπει βέβαια να παραλείψουμε τη μεγάλη προσφορά της Μαμής του χωριού μας που παλιότερα ήταν η Μάνθα (μάνα του Πάνο-Γκόλα) και αργότερα η Μποτσιαρού όπως τη λέγαμε, που πρόθυμα έτρεχαν όταν τις φώναζαν την ώρα που χρειαζόταν. Αλήθεια, σκεφθήκαμε ποτέ τη μεγάλη τους προσφορά σε εκείνες τις δύσκολες αλλά και κρίσιμες στιγμές με τα πενιχρά μέσα εκείνης της εποχής;

Όλοι ασφαλώς θα θυμούνται και τον Αγοφύλακα του χωριού, τον Ντραγάτη όπως τον λέγαμε, φόβος και τρόμος για μικρούς και μεγάλους, αφού ήταν αυτός που επιτηρούσε και φύλαγε τις σοδιές από τα χωράφια και τα αμπέλια, ξέκοβε τις ζημιές αλλά έκανε και τις μηνύσεις όπου χρειαζόταν. Τα περισσότερα χρόνια Αγοφύλακας στο χωριό μας ήταν ο δικός μας Τάσιο-Γκόλας.

Ακόμη και κινητό «Γραφείο Συνοικεσίων» διέθετε το χωριό μας εκείνα τα χρόνια, αφού όλο και κάποιος προξενητής με ταλέντο και πειστικότητα, στα χρειαζόμενα κάθε φορά ψέματα, τα κατάφερνε και φυσικά με το αζημίωτο.

Σήμερα δε χρειαζόμαστε βέβαια προξενητάδες, καλαντζήδες, σαρτζήδες, κοσατζήδες και όλα τα άλλα επαγγέλματα που η τεχνολογική εξέλιξη και οι ανθρώπινες ανάγκες και συνήθειες τα έστειλαν στο Μουσείο, χρειαζόμαστε όμως αυτή τη στενή ανθρώπινη σχέση που μας λείπει και η οποία ήταν τότε αποτέλεσμα της αλληλεξάρτησης που δημιουργούσαν τα επαγγέλματα, αφού ο καθένας είχε την ανάγκη του άλλου.

Τα μπακάλικά του χωριού μας

Δημητρίου Σπ. Λώλου

Όσο και αν οι άνθρωποι, τα παλιά εκείνα χρόνια, με την ολιγάρκειά τους περιόριζαν τις απαιτήσεις τους σε προϊόντα της δικής τους παραγωγής, έπρεπε για κάποιες καθημερινές ανάγκες να καταφύγουν στο μπακάλικο του χωριού.

Το μπακάλικο για το χωριό εκείνα τα χρόνια ήταν το κατάστημα τροφίμων, το μανάβικο, το χασάπικο, το περίπτερο (με λαθραίο καπνό και τσιγαρόχαρτο), το ψιλικατζίδικο, το παπουτσαδικο (για τις γαλότσες), το παράρτημα Ελληνικού Μονοπωλίου (πετρέλαιο, αλάτι, σπέρτα), το κρεοπωλείο και φυσικά το καφενείο.

Οι εποχές δύσκολες, οι συνθήκες της στέγασης και λειτουργίας σχεδόν πρωτόγονες, αφού τα πρώτα μαγαζιά ήταν στεγασμένα σε μικρά χαμηλά ισόγεια κτίσματα (καλύβες) χωρίς φωτισμό και θέρμανση. Αργότερα οι συνθήκες βελτιώθηκαν με την μεταστέγασή τους σε μεγαλύτερα μαγαζιά με θέρμανση από μαγκάλια ή ξυλόσομπες και με φωτισμό από λάμπες πετρελαίου με λαμπόγυαλο και αργότερα από τα τέλη της δεκαετίας του 50 είχαμε τα «Λούξ» μέχρι που έφτασε και στο χωριό μας το ηλεκτρικό ρεύμα.

Οι προμήθειες των εμπορευμάτων γινόταν κυρίως από τα Γιάννενα, ενώ παλιότερα κάποια προϊόντα (Λάδι, ρύζι) έρχονταν από την Παραμυθιά. Πολλές φορές, μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1950, η μεταφορά των εμπορευμάτων γινόταν κυρίως με ζώα, άλογα ή μουλάρια και αργότερα με φορτηγά αυτοκίνητα, αλλά και με το Λεωφορείο του ΚΤΕΛ, αφού το χωριό μας, σαν κεντρικό στην περιοχή μας, είχε το προνόμιο να έχει καθημερινή συγκοινωνία που εξυπηρετούσε και τα γειτονικά χωριά.

Σύμφωνα με μαρτυρίες των μεγαλύτερων, τα πρώτα μαγαζιά που θυμούνται στο χωριό μας από τις πρώτες δεκαετίες του 1900, ήταν του Θόδωρου-Κίτσιου, που στεγάστηκε και λειτούργησε για λίγα χρόνια στο υπόγειο του σπιτιού του Βαγγέλη-Τσίτου και στη συνέχεια το μαγαζί του Κώστα-Χήτου. Αυτό αρχικά στεγάστηκε στην καλύβα που διατηρείται μέχρι σήμερα (δίπλα από το σπίτι του Πάνου- Πάκου) και αργότερα, το 1934, μεταστεγάστηκε στο μεγάλο για τα δεδομένα εκείνης της εποχής γνωστό κτίριο που υπάρχει και σήμερα, όπου και λειτούργησε μέχρι το 1950 περίπου. Το μαγαζί αυτό-όπως λένε-αποτελούσε τα χρόνια εκείνα ένα σημαντικό εμπορικό κέντρο όχι μόνο

του χωριού μας αλλά και της ευρύτερης περιοχής, ο δε Κώστα-Χήτος αλλά και ο κληρονόμος του Θεοχάρη-Μπούκας (ο Μάστρας όπως τον ξέραμε) ήταν τα χρόνια εκείνα από τους σημαντικότερους καταθέτες σε τράπεζα των Ιωαννίνων. Όμως για κακή του τύχη τα χρόνια της κατοχής όλοι του οι κόποι χάθηκαν, αφού τα χρήματα έχασαν την αξία τους.

Από τη δεκαετία του 1930 και μετά άρχισε να λειτουργεί και το κοινοτικό μαγαζί στο ισόγειο του Σχολείου, με πρώτο μαγαζάτορα τον Γιάννη Γρατσάνη μέχρι περίπου το 1935. Στη συνέχεια μέχρι περίπου το 1940 το μαγαζί αυτό πήρε ο Πάνο-Μάντης, που είχε για συνεταίρο του το νεαρό τότε Γρηγόρη-Βακάλη, μάλιστα όπως λένε η ταμπέλα έγραφε τότε Πάνο-Μάντης και μικρός μπακάλης. Αργότερα ο Πάνο-Μάντης για ένα μικρό χρονικό διάστημα άνοιξε μαγαζί στο ισόγειο του σπιτιού του.

Ο επόμενος μπακάλης στο κοινοτικό ήταν ο Κώτσιο-Ντάρας, που κράτησε το μαγαζί αυτό μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1950, οπότε μεταφέρθηκε στο ιδιόκτητο καφενείο η «Ελβετία».

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1940 λειτούργησε για κάποια χρόνια σε ιδιόκτητο οίκημα και το μαγαζί του Γιάννη-Γκουντή, το οποίο διασώζεται σήμερα ερειπωμένο.

Από το 1947 άνοιξε το μαγαζί του Βαγγέλη-Ίσκου, «το Κεντρικό», που λειτούργησε σαν μπακάλικο αλλά και Καφενείο για πενήντα ολόκληρα χρόνια. Ήταν το πρώτο μαγαζί που διέθετε από τη δεκαετία του 1950 Ραδιόφωνο με «υγρά μπαταρία», (σπάνιο είδος για τα χρόνια εκείνα) αλλά και το μοναδικό στο χωριό κοινοτικό τηλέφωνο, που εξυπηρετούσε όλους τους χωριανούς.

Όρθιοι:

Χαρίκλεια Δ. Ντάρα,
Γεώργιος Η. Τάτσης,
Δημήτριος Ν. Ντάρας,
Σταυρούλα Απ. Μάντη,
Γεώργιος Χαρ. Ντάρας.

Καθιστοί:

Ευρυσθένης Δ. Ντάρας,
Βασιλική Ν. Ντάρα,
Αγνή Δ. Ντάρα.
(Δεκαετία 1950).

Απόστολος Μάντης, Ευάγγελος Ίσκος.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1940 άνοιξαν μαγαζί, πρώτα συνεταιρικά, ο Τάκη-Ν αδερφούς Σπύρο και Χρήστο Λώλο, από το οποίο αποχώρησε αργότερα ο Τάκη-Ντάρ

Τα πρώτα χρόνια λειτούργησε στο παλιό χαμηλό οίκημα (που αργότερα έγινε τυρς 1952 μεταφέρθηκε στο ισόγειο του σπιτιού του Χρήστου Λώλου, όπου για 40 περίπου κι αυτό τη δική του ιστορία. Για αρκετά χρόνια το μαγαζί αυτό είχε και τη διαχείρις Γεωργικών Συνεταιρισμών (τις αποθήκες) για την προμήθεια λιπασμάτων αλλά κ

στους γωργοκτηνοτρόφους της περιοχής. Το γεγονός ότι στην περιοχή αυτή (των Λωλαίων) στάθμευε αλλά και διανυκτέρευε για πολλά χρόνια το λεωφορείο που εξυπηρετούσε και τα γειτονικά χωριά, δημιουργούσε τότε μια εμπορική κίνηση με πελάτες και άλλων χωριών (Μελιγγών, Μανωλιάσας, αλλά και των Τσεριτσιάνων). Μάλιστα στην ίδια περιοχή λειτουργούσε και δεύτερο μαγαζί, το οποίο σε διάφορα χρονικά διαστήματα και μέχρι τη δεκαετία του 1960 είχε για μαγαζάτορες τους Τάκη-Ντάρα, Κώστα-Μήτση, Ηλία-Μιχέλη, Αριστείδη-Κασαγιάννη (Μελιγγιώτη) αλλά και την ιδιοκτήτρια Βασιλική-Λώλου. Στην ίδια γειτονιά για ένα μικρό χρονικό διάστημα είχαμε και το καφενείο του Γιάννη-Λώλου.

Εκτός από τα κλασσικά μπακάλικά-καφενεία του χωριού μας, είχαμε τα χρόνια εκείνα και το «Τουριστικό» του Τάκη-Ντάρα, δίπλα στον αρχαιολογικό χώρο, ένα μαγαζί που εξυπηρετούσε κυρίως τη μικρή τουριστική κίνηση της περιοχής του Αρχαιολογικού χώρου τα χρόνια εκείνα.

**Στο τουριστικό από αριστερά:
Αλέκος Τάτσης, Κων/νος Τάτσης, Γεώργιος Δ. Ντάρας,
Ιωάννης Α. Γκόλας, Γεώργιος Χ. Ντάρας, Σωκράτης Μπάκος.
(Δεκαετία 1960).**

Βέβαια κάποιοι από τους λιγοστούς τουρίστες που είχαμε τότε, έφθαναν και μέχρι το χωριό, οπότε τα μπακάλικά- καφενεία του χωριού τούς εξυπηρετούσαν για φαγητό, με βασικό «πιάτο ημέρας» τα τηγανητά αυγά φυσικά (ομελέτα ή μάτια).

Τα μαγαζιά, που άντεξαν στο χρόνο και συνεχίζουν να προσφέρουν και σήμερα τις υπηρεσίες τους στους χωριανούς μας, είναι το μπακάλικο-καφενείο του Ηλία- Μιχέλη, «το Κολωνάκι», σε ιδιόκτητο πλέον κτίριο, αφού για κάποια χρόνια λειτουργούσε και στο σπίτι του Θόδωρου Βώττι αλλά και σαν κινητό (με το γαιδουράκι) κατάστημα της περιοχής, όπως επίσης και το ανακαινισμένο καφενείο του Δημήτρη-Βακάλη, «η Συνάντησις». Το καφενείο αυτό τις τελευταίες δεκαετίες αποτελεί τον κυριότερο χώρο συνάντησης των χωριανών μας. Σε αυτό παίχτηκαν οι μεγαλύτερες παρτίδες στο τάβλι, την ξερή, την κολτσίνα αλλά και τη δηλωτή.

Ευχόμαστε και ελπίζουμε τα μαγαζιά αυτά να παραμείνουν ανοιχτά για πολλά ακόμη χρόνια.

Στο καφενείο “Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ”

Ο Νάσιο-Αώλος στρίβει λαθραίο.

(Δεκαετία του 1970).

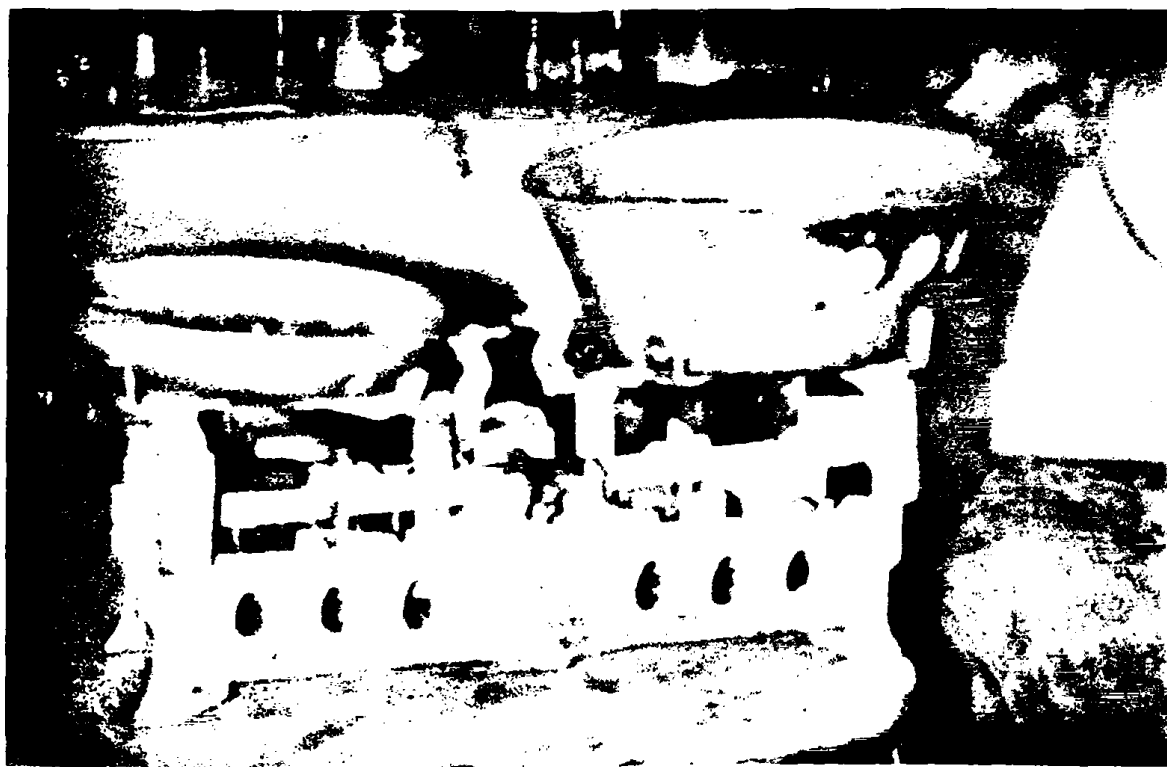
Στη νεότερη ιστορία των μαγαζιών του χωριού μας πρέπει να προσθέσουμε και «Το κοινοτικό», την ταβέρνα που λειτουργεί τα τελευταία χρόνια στη θέση του πρώην κοινοτικού μπακάλικου της δεκαετίας του 1930 σαν μια σύγχρονη παραδοσιακή ταβέρνα. Σήμερα από τον Σωτήρη Θεμελή, ενώ προηγούμενοι επιχειρηματίες ήταν ο Γεώργιος Κ. Μπράχος ο Παναγιώτης Β. Ντάρας και ο Βασίλειος Δημητρίου.

Το κάθε Μπακάλικο-Καφενείο στα χρόνια της λειτουργίας του έγραψε και τη δική του μικρή ή μεγάλη ιστορία με πρωταγωνιστές τους καταστηματάρχες αλλά και την πελατεία του. Πολλές από τις ιστορίες αυτές διασώζονται και κουβεντιάζονται μέχρι σήμερα. Ήταν φυσικό τα χρόνια εκείνα να διαδραματίζονται διάφορα γεγονότα στα Μπακάλικά- καφενεία του χωριού, αφού αυτά αποτελούσαν το μοναδικό χώρο όπου οι άνδρες του χωριού θα συζητούσαν όλα τους τα προβλήματα. Στα μαγαζιά έλυναν τις διαφορές τους με τις «διάβες». Εκεί πολλές φορές με την μεσολάβηση του ντραγάτη «ξέκοβαν» και τις ζημιές. Στα μπακάλικά επίσης γίνονταν όλες οι πολιτικές αναλύσεις της εποχής εκείνης. Εδώ είχαμε τις συζητήσεις για τα Κοινοτικά, τις κρίσεις και επικρίσεις ανάμεσα σε συμπολιτευόμενους και αντιπολιτευόμενους. Από τα μπακάλικά περνούσαν τις παραμονές των εκλογών και οι υποψήφιοι Βουλευτές μας και αφού κερνούσαν όλους στο μαγαζί και έδιναν τις υποσχέσεις τους, έφευγαν πάντοτε όλοι ικανοποιημένοι, αφού όλοι τους από όλους έπαιρναν τις ίδιες υποσχέσεις. Δεν ήταν λίγες οι φορές που τα «μισά» (μέχρι τα γεφύρια) με μεζέ ελιά, τυρί ή ντομάτα (το καλοκαίρι) και πολύ σπάνια καμιά σαρδέλα «έξτρα», έφερναν γρήγορα στο κέφι, που καμιά φορά αν το γραμμόφωνο (όπου αυτό υπήρχε) δεν επαρκούσε για τη διασκέδαση, φώναζαν και τον Πάνο-Τόλη με την κομπανία του. Μάλιστα, όπως λένε, στο μαγαζί του Γιάννη-Γκουντή ο Πάνο-Τόλης, συμμετέχοντας και ο ίδιος στην παρέα, υποχρεώθηκε κάποτε από τους μερακλήδες θαμώνες του να παίζει συνεχώς ρυθμικά με το κλαρίνο του το αυτοσχέδιο της στιγμής εκείνης στιχάκι-τραγούδι: «Γιάν- Γκουντή, Γιαν-Γκουντή.....βάλε μας κι άλλο κρασί». Τα χρόνια ήταν δύσκολα, τα χρήματα λιγοστά, τα δεφτέρια με τα βερεσέδια καθημερινή πρακτική και η πιο συνηθισμένη λέξη που άκουγε τότε ο μπακάλης ήταν : «γράψτα». Η υπενθύμιση στη ταμπέλα του μαγαζιού «Βερεσέ σήμερα όχι...αύριο ναι» κανέναν δεν συγκινούσε.

Απαντοχή του μπακάλη να εισπράξει κάποια από τα βερεσέδια ήταν με το πούλημα των αρνιών, με τον καπάρο από το γάλα ή από κανένα μεροκάματο στα «καστριά» ή στα «δασικά» για όσους βέβαια μπορούσαν να το εξασφαλίσουν, αφού και γι αυτό δυστυχώς ήταν απαραίτητη η μεσολάβηση κάποιου πολιτικού γραφείου. Δεν ήταν λίγες οι φορές που τα αυγά, αν κι αυτά ήταν δυστυχώς λιγοστά, έδιναν λύση σε μικρές καθημερινές ανάγκες. Αυγό για τετράδιο (δωδεκάφυλλο ριγωτό για

την έκθεση ή με κουτάκια για την αριθμητική), ένα αυγό για «μαυρίτσα» ή για ράμματα ή γ ή ακόμα ένα αυγό... χαλβά ή καραμέλες (αστακό ή ζαχαρένιες) και καμιά φορά κανένα αυγό από το κοτέτσι, που μπορεί να ήταν και το φώλι, για «λουρίδες» στο λάστιχο. Η αυγά συνήθως γινόταν από τις γυναίκες ή από τα παιδιά, που δεν είχαν το θάρρος του βει για πολλούς άνδρες ήταν συνηθισμένη η παραγγελιά : «Βάλε μια σειρά μισά, δώσε και έν τσιγάρες και γράψτα». Τα βασικότερα και πλέον αναγκαία είδη κατανάλωσης τότε ήταν το πετρέλαιο στη γαράφα για την χερόλαμπα, το λάδι με την κατοστάρα ή το πολύ μισιοκάρα, και το ρύζι, αφού ακόμη και τα μακαρόνια παλιότερα θεωρούνταν μάλλον είδος πολυτελεί αυτά περνούσαν από τη ζυγαριά (αφού πρώτα στα κενά έπαιρναν την τάρα) και εκεί παιζό αξιοπιστία του κάθε μπακάλη, τόσο στη σωστή καταμέτρηση των δραμιών, όσο και στον τρόπο ισορροπούσαν τα «τάσια». Αν βέβαια το ζύγι γινόταν με παλάντζα ή σατέρα (στα παλιότερα, ο έλεγχος για την ακρίβεια ήταν αμφισβητούμενος προς τη μια ή την άλλη πλευρά και αν υπολογίσει κανένας και τη δυσκολία στο λογαριασμό με τις οκάδες και τα δράμια (μια οκά τε δράμια) μπορούμε να καταλάβουμε ότι συνήθως ένας από τους δύο θα έβγαине κερδισμέν χαρακτηριστικό το σχετικό περιστατικό, που μας διηγήθηκε ο Βαγγέλης-Ίσκος, για κάποιον

Ζυγαριά με τάσια από το μαγαζί των Λωλαίων.

μας που αφού αγόρασε χαλβά από τον Κώτσιο-Ντάρα πήγε στο μαγαζί του με το χαλβά να του δείξει ότι τον αγόρασε φτηνά, ενώ εκείνος τον πουλάει ακριβά. Αφού ξαναζυγίστηκε ο χαλβάς στη «σύγχρονη» ζυγαριά με τα τάσια του Βαγγέλη – Ίσκου, αποδείχτηκε πράγματι ότι αγοράστηκε σε πολύ χαμηλή τιμή κάτω του κόστους, αφού το ζύγισμα στο άλλο μαγαζί είχε γίνει με την ...παλάντζα, από την οποία χαμένος βγήκε ο μπάρμπα-Κώτσιος. Ήταν εξάλλου σε όλους γνωστή η καλοσύνη και η ανοιχτή καρδιά με την οποία «το γεροντάκι» αντιμετώπιζε την πελατεία του. Μάλιστα στην ανάγκη να ικανοποιήσει όλους με το λιγοστό του εμπόρευμα έκοβε τα λουκούμια με το ράμμα στη μέση, ενώ πολλές φορές, που και ο ίδιος έπαιζε κολτσίνα, το μαγαζί ήταν της αυτοεξυπηρέτησης, γι αυτό και στο καινούργιο καφενείο, όπου η πελατεία του ήταν κυρίως νεολαία, τα «παιδιατσιούλια» όπως συνήθιζε να λέει, είχε στην ταμπέλα το όνομα «Ελβετία». Από τους πιο τακτικούς πελάτες στα καφενεία του χωριού για λόγους «κυπηρεσιακούς» φυσικά ήταν οι χωροφύλακες, που υπηρετούσαν στο σταθμό χωροφυλακής αλλά και οι αγροφύλακες (ντραγάτες) της περιοχής μας, με καλοδεχούμενα πάντοτε τα κεράσματα από τους μαγαζάτορες, οι οποίοι ήθελαν προφανώς να έχουν καλές σχέσεις με την εξουσία.

Κάνοντας σήμερα έναν απολογισμό των παλαιών μπακάλικων του χωριού μας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι σε ένα βαθμό στην εποχή τους είχαν επιτελέσει και κοινωνικό έργο, αφού με τα γεμάτα από βερεσέδια δεφτέρια τους (μερικές φορές και αγύριστα), βοήθησαν πολλά νοικυριά σε εκείνες τις δύσκολες εποχές.

Παιχνίδια που παίζονταν τα παλιά χρόνια στο χωριό μας

Δημητρίου Σπ. Λώλου

Λόντζια ... Καρακίτσιου... Μεσοχώρι.... Τοπωνύμια που μας γυρίζουν δεκαετίες πίσω, καθένα με τη δική του ιστορία γραμμένη από μικρούς αλλά και μεγάλους, από «σχολιαρόπαιδα» αλλά και «προεστούς» .

Ένας από τους πρώτους –ιστορικά– χώρους συνάντησης κατά τις πρώτες δεκαετίες του περασμένου αιώνα, όταν ακόμη τα μαγαζιά στο χωριό ήταν σε υποτυπώδη μορφή, ήταν η Λόντζια.

(Η παράδοση κατά κάποιον τρόπο συνεχίζεται, αφού στον ίδιο χώρο έχουμε και σήμερα το καφενείο «Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ»)

Εδώ σε αυτό το σταυροδρόμι «στήνονταν» για τους μεγαλύτερους το υπαίθριο «ΚΑΦΕΝΕΙΟ» του χωριού. Χώρος για κουβέντα, για «επιτραπέζια» παιχνίδια αλλά και χώρος όπου οι «Μεγάλοι» του χωριού αποφάσιζαν για τα κοινά τους προβλήματα. Εδώ για παράδειγμα θα αποφάσιζαν για το «Ντραγατιάτικο», δηλαδή το μερίδιο που αναλογούσε να καταβάλει (σε είδος φυσικά) ο κάθε χωριανός στον Ντραγάτη για εκείνη τη χρονιά .

Στο υπαίθριο αυτό «καφενείο» παίχτηκαν και οι μεγαλύτερες παρτίδες **τριώτας, τεσσερώτας , εννιάρας** αλλά και **κιοσιάρας**.

Τα «Τραπέζια» μόνιμα «στρωμένα», οι μαυρόπλακες από τον αρμυρόλακο πάντα στις θέσεις τους, τα καρκαρίτσια (μαύρα και άσπρα) μπόλικά στο δρόμο, οι «αντίπαλοι» δεν είχαν παρά να διαλέξουν τι παιχνίδι θα παίξουν για να χαράξουν την πλάκα και να μαζέψουν τα καρκαρίτσια .

Αν προτιμούσαν κάτι απλό εύκολο και γρήγορο, έπαιζαν την «Τριώτα».

Χάραζαν στην μαυρόπλακα ένα τρίγωνο χωρισμένο με σταυρό και έτσι σχηματίζονταν εφτά θέσεις (κόμβοι). Τα τρία μαύρα και τρία άσπρα καρκαρίτσια έπιαναν τις έξι θέσεις και ο κάθε παίκτης προσπαθούσε με την κατάλληλη κίνηση να «κλείσει» τον αντίπαλο. Παρόμοιο αλλά λίγο πιο σύνθετο παιχνίδι ήταν η «τεσσερώτα». Σε αυτό είχαμε τετράγωνο με σταυρό, οπότε σχηματίζονταν εννιά θέσεις και τα κατσάρια ήταν οκτώ. Οι παίκτες και πάλι με κατάλληλες κινήσεις προσπαθούσαν να «κλείσει» ο ένας τον άλλον για να βγει νικητής . Παιχνίδι για «δυνατότερους» παίκτες ήταν η «εννιάρα», με τρία τετράγωνα (το ένα μέσα στο άλλο) και τέσσαρες γραμμές να ενώνουν τις πλευρές τους ώστε να σχηματίζονται δεκάξι «τριάδες». Ο κάθε παίκτης με τα δικά του εννιά κατσάρια προσπαθούσε με τοποθέτηση ή μετακίνηση των κατσαριών να σχηματίσει μια «τριάδα», οπότε έτσι

κάθε φορά «έτρωγε» και ένα κατσκάρι από τον αντίπαλο. Νικητής θα έβγαινε αυτός που θα «έτρωγε» πρώτος όλα τα κατσκάρια του άλλου.

Αξίζει να προσεχθεί ότι τα τρία αυτά παιχνίδια απαιτούσαν μόνο εμπειρία και ικανότητα από τους παίκτες, αφού ο παράγοντας της τύχης ήταν ανύπαρκτος, γι αυτό και κάθε φορά ήταν δικαιολογημένη η ικανοποίηση του νικητή, που πολλές φορές κατέληγε και σε «γκαζούρα» προς τον νικημένο.

Το τάβλι της εποχής εκείνης ήταν η «κιοσιάρα». Αυτό ήταν παιχνίδι τύχης, αφού οι ενδείξεις από τα «κίοσια» ήταν αποτέλεσμα τύχης (όπως και στα ζάρια). «Κιόσι», «δυάρα», «τριάρα», «τεσσάρα», αλλά και «εξάρα» ήταν τα «αποτελέσματα» που έδειχναν τα κίοσια, καθώς τα χτυπούσαν ανά δύο επιδέξια στον αέρα και αυτά προσδιόριζαν την εξέλιξη του παιχνιδιού.

Από τους καλύτερους παίκτες στα παιχνίδια αυτά την εποχή εκείνη ήταν (όπως λένε) ο Κώτσιο-Χήτος, ο Ντούλας, ο Νικόλα-Ντάρας και ο Γιώργο-Κωσταντής.

Τα παραπάνω παιχνίδια, αν και αργότερα είχαν «ανταγωνιστές» τους την «κολτσίνα», την «ξερή», το «τάβλι» κ.τ.λ., συνέχιζαν να παίζονται για πολλά χρόνια μέχρι και τη δεκαετία του 1950, αφού παρέμεναν σαν τα παιχνίδια μικρών και μεγάλων, που μπορούσαν να παιχτούν οπουδήποτε : στις μάντρες, στα χωράφια, στις γειτονιές ή τις αυλές των σπιτιών.

Εκτός από τα «επιτραπέζια», τα χρόνια εκείνα, συνηθίζονταν και τα ομαδικά παιχνίδια, που παίζονταν κυρίως από αγόρια .

Το παλαιότερο ομαδικό γνωστό παιχνίδι, που «χάθηκε» στη δεκαετία του 1950, ήταν ο «Βαλμάς».

Αποκλειστικά ανδρικό παιχνίδι που απαιτούσε δύναμη, αντοχή αλλά και υπομονή. Μπροστά ο Αφέντης με το λουρί στο χέρι και ακολουθούσαν οι υπόλοιποι παίκτες «αρμαθιασμένοι», κρατώντας καθένας τον μπροστινό του από το ζωνάρι και τελευταίος ο Βαλμάς. (Βαλμά τα παλιά χρόνια έλεγαν αυτόν που βοσκούσε τα άλογα).

-Φώναζε ο Αφέντης με άγρια δυνατή φωνή : «Βαλμά-Βαλμά».

-Γεια σου αφέντη ...πουρδαλά, απαντούσε κοροϊδευτικά ο Βαλμάς για να τον εξαγριώσει .

-Που έχεις τα γρίβα τα άλογα ;

- Κάτω στα ξερολίβαδα.

-Τι τρώνε και τι πίνουνε ;

-Τρώνε σκ.... που τρως και συ και πίνουνε λασπόνερα .

Έτσι εξαγριώνεται ο Αφέντης και ορμά με το λουρί να χτυπήσει τον Βαλμά παρασύροντας κάθε φορά μαζί του όλη την «αρμαθιά» που τον συγκρατούσε.

Πειράγματα με ουρλιαχτά, τραβήγματα με ξεσχίσματα, γέλια και φασαρία ήταν το αποτέλεσμα της μανίας του Αφέντη να χτυπήσει τον Βαλμά .

Ήταν τόσο το ενδιαφέρον αλλά και η ικανοποίηση από το παιχνίδι, που (όπως μολόγαγε ο Ναγνώστης) κάποια φορά σε ένα παιχνίδι «Βαλμά» στη Λόντζια, ο Αντών- Σιούλας (πατέρας του Γιώργ-Αντών) στην μανία του να χτυπήσει τον Βαλμά έκανε «λαγγιόλια» την καινούρια του φουστανέλα χωρίς να τον νοιάζει και πολύ.

Άλλο συνηθισμένο ομαδικό παιχνίδι εκείνης της εποχής ήταν η «Σκλεντζα».

Παιχνίδι που παιζόταν από δύο ή περισσότερα άτομα (συνήθως αγόρια) σε όλους τους ανοιχτούς χώρους (χωράφια, αυλές, δρόμους) .

Ένας χτυπούσε το σκλεντζί με το σκόπι και οι άλλοι προσπαθούσαν με διάφορα κλαδιά (τα καρτέρια) να σταματήσουν το σκλεντζί . Όποιος «έπιανε» το σκλεντζί ήταν ο νικητής και «έριχνε» αυτός. Το παιχνίδι αυτό, τα παλιά χρόνια, παιζόταν και στο μεσοχώρι (μπροστά από τον Άη- Δημήτρη), συνήθως Κυριακές μετά την Εκκλησία. Μάλιστα (όπως μολογάνε) ο καλύτερος παίχτης σε αυτό ήταν ο Ποστόλης που είχε μια ξεχωριστή ικανότητα να «πιάνει» το σκλεντζί πετώντας με επιδεξιότητα ψηλά το «καρτέρι».

Παιχνίδι που ξεσήκωνε τις γειτονιές από τη φασαρία, ήταν η «Μπίκου». Αν και ήταν σκληρό παιχνίδι, πολλές φορές συμμετείχαν σε αυτό και κορίτσια.(τα αγοροκόριτσα της εποχής). Εδώ όλοι κρατούσαν από ένα γερό «σκόπι» στερεωμένο μέσα σε μια «γούρα» και ο «γρουνιάρης», που δεν είχε δική του «γούρα», χτυπούσε με το δικό του «σκόπι» τον τενεκέ με μανία επάνω στα πόδια των άλλων με σκοπό αν πετύχει κάποιον να τον «κάψει» να γίνει εκείνος ο γρουνιάρης και να του πάρει τη γούρα. Ο κάθε παίκτης προσπαθούσε κάθε φορά να «φυλάξει» την γούρα του, αλλά και να γλιτώσει από τον τενεκέ του γρουνιάρη . Φυσικά κανένας δεν νοιάζονταν για τα σπρωξίματα αλλά και τις «καλαμιές» που «έτρωγε» από τον τενεκέ. Το παιχνίδι συνήθως τελείωνε, όταν δεν άντεχαν άλλο την κούραση, όταν νύχτωνε ή όταν κάποιοι από τους μεγάλους (πατεράδες ή μανάδες) έβαζαν τις φωνές.

Άλλο σκληρό παιχνίδι για μεγάλες αντοχές και γερά νεύρα, που παιζόταν και στο διάλειμμα του σχολείου, ήταν το «Μπιζ». Στο παιχνίδι αυτό ο κάθε παίκτης εξαντλούσε όλη του τη δύναμη για να χτυπήσει το χέρι αυτού που τα «φύλαγε», ο οποίος μάλιστα δεν έβλεπε ποιος τον χτυπάει κάθε φορά και μετά το χτύπημα έπρεπε να «μαντέψει» ποιος τον χτύπησε για να πάρει εκείνος την «επώδυνη» θέση του.

Το «Κότσι» ή «Λουρί», ήταν παιχνίδι που παιζόταν από παρέες ή και στην οικογένεια, κυρίως

μετά από κάποιες μεγάλες γιορτές, που συνήθως έσφαζαν κάποιο ζώο, αφού το «εργαλείο» του παιχνιδιού ήταν το κότσι του ζώου. Όποιος ρίχνοντας το κότσι το έστηνε στη θέση «Βασιλιάς» (ήταν η πιο δύσκολη θέση) γινόταν και ο αρχηγός του παιχνιδιού, που καθόριζε με τις διαταγές του πόσες «λουριές» θα φάνε αυτοί που «έστηναν» κάθε φορά το κότσι στις άλλες εύκολες πλευρές .

Η «**μακριά γομάρα**» ήταν παιχνίδι ανδρικό κι αυτό που μέτραγε τις αντοχές της μέσης, αφού ο πρώτος παίχτης της μιας ομάδας στηρίζονταν σκυφτά σε ένα τοίχο ή δένδρο και ακολουθούσαν οι παίχτες της άλλης ομάδας, που πηδούσαν με φόρα επάνω στους προηγούμενους, μέχρις ότου σωριασθούν όλοι κάτω, οπότε άλλαζαν τους ρόλους.

Παρόμοιο και το παιχνίδι της «**καμάρας**». Σε αυτό οι παίκτες της μιας ομάδας στηρίζονταν μεταξύ τους κυκλικά με τα χέρια στις πλάτες, ενώ κάποιος από την ίδια ομάδα με ένα λουρί απειλούσε και χτυπούσε τους αντιπάλους, που προσπαθούσαν να πηδήξουν στις πλάτες των πρώτων. Όπως λένε, σε αυτό το παιχνίδι πολύ επιδέξιος ήταν ο Μίχο –Ντάρας .

Νεώτερο αγαπημένο παιχνίδι για μικρά αλλά και μεγάλα παιδιά ήταν το **κορόιδο**.

Οι παίκτες σε αυτό χωρίζονταν σε δυο ομάδες τοποθετημένες η μια απέναντι στην άλλη. Ανάμεσά τους το «κορόιδο» (ένα παιδί που έβγαине με κλήρο). Η μια ομάδα πετά ένα τόπι στην άλλη και το κορόιδο προσπαθεί να το πιάσει. Αν τα καταφέρει, απαλλάσσεται από κορόιδο και στη θέση του μπαίνει εκείνος που έχασε. Αν όμως το κορόιδο δεν πιάσει το τόπι , πρέπει να το πιάσει εκείνος από τον οποίο περνά πλησιέστερα ,για να μην γίνει ο ίδιος κορόιδο.

Το Μεσοχώρι και κυρίως του Καρακίτσιου (περιοχή που για πολλά χρόνια έφτανε το λεωφορείο) αλλά και άλλες γειτονιές του χωριού παρέμειναν για πολλά χρόνια αργότερα σαν στέκια των παιδιών αλλά και σαν χώροι, όπου παίζονταν όλα τα ομαδικά παιχνίδια της εποχής εκείνης. Ήταν οι χώροι που για πολλά χρόνια ακουγόταν το ρυθμικό ... « Κουρμπανιά - παρά –παπά-παμπ –παμπ», αφού ήταν μια από τις διαδικασίες, με τις οποίες οι παίχτες στα ομαδικά παιχνίδια χωρίζονταν σε ομάδες.

Η άλλη διαδικασία ήταν με τα πόδια ..τα μισά και τις ...μύτες, η οποία όμως πολλές φορές αμφισβητούνταν στον υπολογισμό, όταν έφταναν ...στις μύτες, γι αυτό και καμιά φορά οδηγούσε σε τσακωμούς, οι οποίοι βέβαια αποτελούσαν συνηθισμένο «συστατικό» των παιχνιδιών τα χρόνια εκείνα .

Παιχνίδι-έθιμο, που συνηθίζονταν να παίζεται από μεγάλους στην Αγία Παρασκευή μετά την δεύτερη Ανάσταση, ήταν η «**Αρδελίτσα**». Εδώ σαν πρωταγωνιστές αυτού του παιχνιδιού οι παλιότεροι θυμούνται τον Καραλή και αργότερα τον Μίχο-Μιχέλη .

Παρόμοιο, αλλά πιο σύνθετο παιχνίδι από την Αρδελίτσα ήταν η «**Πρωτηλιά**».

Εδώ είχαμε συγκεκριμένες ορολογίες και τεχνικές : Πρώτη ελιά –Δεύτερη με τα κλαδιά – Τρίτη και άγγιχτη (η πιο δύσκολη) .

Παιχνίδι αντοχής αλλά και ισορροπίας ήταν το «τρεις-τρεις»,αφού παιζόταν με «κουτσό», συνήθως από αγόρια στα διαλείμματα .

Όταν περίσσευαν κουρέλια στο σπίτι, τα κορίτσια έφτιαχναν πάνινο τόπι με το οποίο έπαιζαν το παιχνίδι «Πλάκα – Τόπι» .

Κοριτσίστικο επίσης παιχνίδι ήταν ο «Τζίκας», που παιζόταν σε διάφορες παραλλαγές με «σιουμάδα», σε κλειστό αλλά και ανοιχτό χώρο, όπως και το σχοινάκι

Τα «Πεντόβολα», παιχνίδι με διάφορες παραλλαγές, που απαιτούσε ιδιαίτερη επιδεξιότητα, παιζόταν επίσης κυρίως από κορίτσια.

Παιχνίδια (κουμαρτζίδικα), που διατηρήθηκαν μέχρι πρόσφατα, ήταν ο «μούκας» και το «τστό». Παλιότερα στο μούκα έβαζαν για «καπτάλι» κερί ή κουμπιά και αργότερα κέρματα . Πολλοί... «γνωστοί και μη εξαιρετέοι» οι παίχτες, με σπесиαλίστα όλων στο είδος αυτό τον Κώστα –Σπύρο.

Άλλα ομαδικά παιχνίδια ήταν τα «σκληράκια» αλλά και το «κρυφτό» που παίζεται μέχρι σήμερα.

Την ίδια περίοδο μεγάλο ήταν και το ενδιαφέρον για τις μπίλιες. Στην τσάντα (τρουβά) μαζί με την πλάκα και το κοντύλι απαραίτητο «σχολικό» εξάρτημα ήταν και οι μπίλιες, αφού στα διαλείμματα δίνονταν αγώνες και ήταν θέμα γοήτρου φυσικά για εκείνον που είχε τις περισσότερες αλλά και μεγαλύτερες μπίλες στο χωριό. («κλοκ», «μη κλοκ», «τσιαφρί»η γλώσσα στις μπίλιες)

Ατομικά αγορίστικα παιχνίδια ήταν η «σπέκα», το «πατίνι», το «στεφάνι ή βερβερίτσα», το «λάστιχο» και οι «παγίδες».

Παιχνίδια που παίζονταν και μέσα στο σπίτι (οικογενειακά) ήταν ο «ταμπάκος», η «γαζγάρα», αλλά και ο «αργαλιός» κυρίως από κορίτσια .

Προσφιλέστατο παιχνίδι από την δεκαετία του 1950 και μετά ήταν βέβαια και το ποδόσφαιρο «η μπάλα», όπως λεγόταν τότε. Μόνο που οι ποδοσφαιρικές μπάλες «άργησαν» να φθάσουν στο χωριό, γι'αυτό πολλές φορές το παιχνίδι παιζόταν με πάνινες, λαστιχένιες και αργότερα δερμάτινες με σαμπρέλα ή και βαλβίδα .

Τα γήπεδα ήταν διάφορες χωραφιές στην περιοχή μας, ενώ τα μεγάλα « Ντέρμπι » Αλποχώρι –Τσαρκοβίστα ή Αλπχώρι –Μελιγγοί δίνονταν στο «Μαντείο» (όπως λέγαμε τότε) στη θέση της σκηνης του θεάτρου, που (πριν την ανασκαφή) ήταν «γήπεδο» με κερκίδες18.000 θεατών .

Εδώ πολλοί ξεχώρισαν για το ταλέντο τους. Ανάμεσά τους δυο σπουδαίοι τερματοφύλακες.

Κάποιος με το καλλιτεχνικό όνομα ... «Τζόχας», που έκανε μεταγραφή στο...Εμπορικό Ναυτικό και ένας άλλος γείτονάς του, που πήρε μεταγραφή για τον ...Χατζή .

Δεν πρέπει να παραλείψουμε ότι μέσα στο παιχνίδι ήταν και οι «ευρεσιτεχνίες» της εποχής εκείνης.

Κάποιος για παράδειγμα κατάφερε, όταν δεν υπήρχε ακόμη ψυγείο στο χωριό, να φτιάξει «παγωτό», αφού κουβάλησε από το βουνό πάγο με ευρεσιτεχνικό τρόπο για να μην λειώσει . Βέβαια χάσαμε τότε τη μεγάλη ευκαιρία για τηβιομηχανία παγωτών «ΔΩΔΩΝΗ» στο χωριό μας, κερδίσαμε όμως ένα σπουδαίο δικηγόρο στην Αθήνα.

Όλα τα παραπάνω είναι αποτέλεσμα προσωπικών αναμνήσεων αλλά και διηγήσεων από μεγαλύτερους με βασική πηγή το συγχωριανό μας Διογένη Χαραλάμπους, τον οποίο και ιδιαίτερα ευχαριστούμε.

Παιδότοπος : «Αλώνι των Λωλαίων»

Βασιλικής Χ. Λώλου - Τσαγκάρη

Έχουν περάσει σαράντα περίπου χρόνια από τότε, που μια παρέα Γάλλων τουριστών βρέθηκε στο δικό μας χώρο, στον «παιδότοπό μας» και ζήτησε να μας φωτογραφήσει.

Μεμιάς πετάξαμε τα ξύλα που κρατούσαμε για το παιχνίδι και τα προσωπάκια μας στήθηκαν στο φακό. Όλα πρόσωπα αξέχαστα και αγαπημένα, τότε αλλά και τώρα, που μεγαλώσαμε και οι δρόμοι μας χώρισαν.

Παιδότοπος : «Αλώνι» Λωλαίων . Ένας αλλιώτικος παιδότοπος του καιρού εκείνου που τα σπίτια, οι αυλές, οι κήποι, οι αυλόγυροι και τα πεζούλια όλης της γειτονιάς, ήταν δικά μας και καθένα από αυτά είχε το δικό του ρόλο στο παιχνίδι μας.

Τα «σκλαβάκια» απαιτούσαν τρέξιμο και σκαρφάλωμα στους τοίχους με πέρασμα από αυλή σε αυλή.

Το **κρυφτό** αναστάτωνε όλη τη γειτονιά, τα μήλα τα παίζαμε στο αλώνι, το **τζί** (καλόγερος) στην αυλή που υπήρχε χώμα, για να σχεδιάζουμε αλλά και να κλωτσάμε με επιδεξιότητα τη «σουμάδα».

Σχοινάκι παίζαμε συνήθως στο αλώνι με σχοινιά «φορκλόρ», που έπλεκαν οι μάνες μας. Καμιά

φορά όμως, που δεν είχαμε σχοινιά, λύναμε και κανένα από τα ζώα, που ήταν δεμένα στις αυλές οπότε αυτά έβρισκαν την ευκαιρία και έμπαιναν μέσα στα κηπάρια, οπότε τρέχαμε και δε φτάναμ να κρυφτούμε.

Πεντόβολα, με πέτρες που μαζεύαμε στον αρμυρόλακο ώστε να είναι μικρές και στρογγυλές παίζαμε πάνω στα πεζούλια και τις σκάλες.

Οι μπίλιες, που είχαμε τότε, ήταν σπάνιο είδος και τις φυλάγαμε σαν κάτι πολύτιμο και σπουδαίο. Όμως με την απλότητα και ολιγάρκεια της εποχής εκείνης όλα έφθαναν για όλους.

Στην πέρα αυλή, που ήταν επίπεδη, σχεδιάζαμε ένα ποταμάκι και παίζαμε όλοι μαζί.

Αυτάρκεις στα παιχνίδια μας..... όπως και στη ζωή μας.

Τότε ζούσαμε ανέμελα με την απλοχεριά της φύσης του χωριού μας. Τώρα όπου και να βρισκόμασταν νιώθουμε τη σκέψη μας και την καρδιά μας να ακουμπάνε εκεί..... στο δικό μας παιδότοπο, στο δικό μας χωριό, εκεί που είναι φυλαγμένες οι αναμνήσεις και οι χαρές της παιδικής μας ζωής.

Από αριστερά: Τζένη Κ. Λώλου, Θεόδωρος Αχ. Βώτης, Αναστασία Π. Πάκου, Γεώργιος Ι. Λώλος, Ευθυμία Πάκου, Λαμπρινή Π. Πάκου, Κων/νος Σ. Σιόλος, Παναγιώτα Σ. Σιόλου (1970).

Πίσω:

Χρήστος Ι. Ντάρας, Αγγελική Ι. Ντάρα, Μαρία Μ. Ντάρα,
Μάνθα Ι. Ντάρα,

Μπροστά:

Ελένη Ι. Ντάρα, Χρήστος Ελ. Λιπιώτης, Γεώργιος Μ. Ντάρας,
(δεκαετία 1960).

Γιορτές

Χριστουγεννιάτικες Αναμνήσεις

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Είμαστε στα τέλη της δεκαετίας του 50. Δεκέμβρης μήνας. Παραμονή των Χριστουγέννων. Σηκώνομαι πρωί-πρωί. Η φωτιά είναι αναμμένη στο τζάκι και προσπαθεί να ζεστάνει το σπίτι κόντρα στον παγωμένο αέρα που έρχεται από την Ολύτσια. Το χιόνι άσπρισε πάνω το βουνό, έφτασε στα κουντοέλατα.

Εγώ με τον ξάδερφό μου λέμε τα κάλαντα. Γεμίζουμε τις τσέπες μας με κάστανά, καρύδια σύκα και κανένα φράγκο ή πενηνταράκι κάπου-κάπου, ώσπου να τελειώσουν όλα τα σπίτια.

Περιμένω με αγωνία το απόγευμα. Η μάνα καθάρισε από το πρωί τη μαυρόπλακα. Καμένη και δοκιμασμένη από τα πέρυσι, είναι εγγύηση για τις καλύτερες τηγανίτες. Ανάβει δυνατή φωτιά στο τζάκι, βάζει την πυροστιά και από πάνω την πλάκα. Έτοιμο και το κουρκούτι απλώνεται με το βεργί. Κοκκινίζει από τη μια μεριά την γυρίζει και από την άλλη. Σε λίγο έτοιμη η πρώτη τηγανίτα, θα φτιάξουμε πολλές, ύστερα θα τις βάλουμε στο ταψί, θα ρίξουμε μπόλικά καρύδια σε κάθε στρώση και θα τις ζεματίσουμε με ζεστό νερό και ζάχαρη, μπορεί νάχουμε και μέλι ακόμα καλύτερα. Αργήσαμε όμως, πρέπει να κοιμηθούμε. Η καμπάνα θα χτυπήσει τα χαράματα.

Η νύχτα προχωράει, είναι περασμένα μεσάνυχτα. Μέσα στον ύπνο μου, ακούγεται βαθιά, πέρα από τις μάντρες, σαν από άλλο κόσμο το αλύχτισμα από ένα τσοπανόσκυλο. (Έτσι ακούγεται όταν έξω έχει χιόνι). Σίγουρα θα τόστρωσε λέω με το νου μου. Κι ύστερα από κάμποση ώρα πάλι άλλος ήχος. Είναι ο γλυκότερος ήχος, ο ήχος της καμπάνας του χωριού μας. Καθώς σηκώνομαι να ετοιμαστώ, μούρχεται να ψιθυρίσω τούτη τη στιγμή το τραγούδι που τραγουδάμε τώρα στο σχολειό « Χιόνια στο καμπαναριό ξύπνησ' όλο το χωριό ...». Όλοι οι χωριανοί ντυμένοι με τα καλά τους, περπατώντας στο χιονισμένο δρόμο, και κρατώντας κάποιο αναμμένο κεράκι για να βλέπουν στο σκοτάδι, φτάνουν στην εκκλησία.

Εκεί είναι όλοι στη θέση τους. Ο μπάρμπα Γιάννης ο Καραλής (Επίτροπος) στο παγκάρι, ο κυρ Σωτήρης (Ψάλτης) στο αναλόγιο, ο Παπα-Δημήτρης μας μπροστά στην Αγία Τράπεζα, κι ο Άλκης στο ιερό.

Με πρόσωπα που λάμπουν από χαρά μπροστά στ' αναμμένα κεριά ακούμε ευλαβικά το « Χριστός

γεννάται δοξάσατε...»

Όταν τελειώσει η λειτουργία οι περισσότεροι στέκονται στην Ωραία Πύλη για να μεταλάβουν. Έξω κάνει κρύο, όλα είναι χιονισμένα. Μέσα οι καρδιές όλων πλημμυρισμένες από αγάπη, ζεστές από χαρά μοιράζονται ειλικρινά «Χρόνια πολλά» .

Το μεσημέρι θα στρωθεί πλούσιο το χριστουγεννιάτικο τραπέζι. Κρέας με πράσα, από δικό μας σφαχτό, πίτα και κλιάστρα. Το βράδυ να θυμηθείτε να μαζεύεστε γρήγορα, λέει η μάνα. Άρχισε το δωδεκάημερο, βγαίνουν έξω οι καλικαντζαρέοι. Και πώς μου τους θυμίζει εκείνο το αναγνωστικό της Τετάρτης ! Όπως πριονίζουν το δέντρο της γης !

Δεν πρέπει να βγάλουμε και τη στάχτη από το τζάκι μέχρι να περάσουν τα Φώτα.

Κι άμα περάσουν τα Χριστούγεννα θα έρθει η Πρωτοχρονιά.

Θα φτιάξει η μάνα την κρεασόπιτα, μπορεί να βάλει μέσα και φλουρί, όποιος το βρει θα είναι ο τυχερός της χρονιάς. Θα φτιάξει και κουλούρια. Το έθιμο είναι να βάλουμε ένα στο κέρατο του κριαριού κι όταν πέσει καθώς εκείνο τρέξει, αν πέσει από την καλή θα πάει καλά η χρονιά, αν πέσει από την ανάποδη δε θα πάει καλά. Έτσι λέγαν οι παλιοί.

Οι γιορτές δεν τελείωσαν, δε βιάζομαι. Έχουμε του Σταυρού και τα Φώτα. Τη μέρα του Σταυρού περνάει ο παπάς απ' όλα τα σπίτια του χωριού με το σταυρό για να μας αγιάσει, με τον αγιασμό διώχνει και τους καλικαντζαρέους. Τότε καθαρίζουμε το τζάκι και βγάζουμε τη στάχτη έξω. Ύστερα έρχονται τα Φώτα. Θυμάμαι από τα πέρσι. Με το μαστραπά γεμάτο νερό και δυο μεγάλα στάχυα από καλαμπόκι δεμένα αρμάθα, θα πάμε στην εκκλησιά ν' αγιαστούν να πάει καλά η σοδειά. Θα πάρουμε και αγιασμό να ραντίσουμε το σπίτι τα χωράφια και τα ζώα, να μας πάνε όλα καλά.

Την άλλη μέρα είναι του Αη-Γιαννιού. Γιορτάζουν πολλοί Γιάννηδες στο χωριό. Το πρωί θα πάω το ύψωμα στην εκκλησιά. Από το απόγευμα θα περιμένουμε τους συγγενείς να έρθουν να πουν χρόνια πολλά στον πατέρα μου. Στο σπίτι εκείνη την ημέρα έχουμε απ' όλα. Καρύδια, κάστανα, μήλα, πίτες, τηγανίτες, ρακί και γλυκό κρασί για τους άντρες (Από τ' αμπέλι του μπάρμπα Βασίλη του Κερασάρ). Στις γυναίκες θα κερνάει η μάνα λουκούμι και μέντα.

Μπορεί να περάσουν και τα όργανα. (Που είσαι καημένη μπάρμπα Πάνο με το κλαρίνο ! .. Κώτσιο Δάμο με το βιολί σου !). Έτσι περνούν σ' όσους γιορτάζουν.

Έτσι ήταν τα Χριστούγεννα τότε, χωρίς τα φώτα και τα στολίδια, χωρίς δώρα και παιχνίδια. Γεμάτα όμως με χαρά κι ευτυχία.

Γιατί τότε, αυτά τα λίγα, τα « φτωχά », φαίνονταν πολλά στα παιδικά μας μάτια, κι έκαναν όμορφα κι αξέχαστα τα παιδικά μας Χριστούγεννα .

Αποκριάτικες αναμνήσεις

Λεωνίδα Ι. Ντάρο

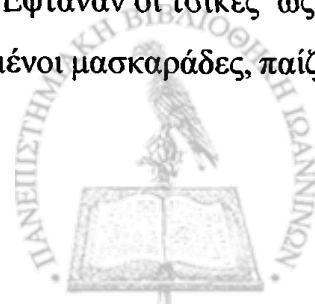
Οι πρώτες αποκριές, οι μικρές, ήταν η μεγάλη χαρά για μας τα παιδιά που ντυνόμαστε μασκαράδες με αυτοσχέδιες μάσκες από χαρτόνι, εκείνες τις δικές μας προσωπίδες. Μια προβιέ μ' ένα κουδούνι στη μέση κρεμασμένο, ή κανένα παλιό φόρεμα που βρίσκαμε στο σπίτι, ήταν οι πρόχειρες αποκριάτικες στολές μας. Γυρνούσαμε στα σπίτια και μαζεύαμε ξύλα ν' ανάψουμε το βράδυ τη δική μας αλαγούζια.

Νεολαίοι του χωριού μας
σε αποκριάτικο γλέντι.

Από αριστερά: Γιάννης Αν. Γκόλας, Κάρολος Μπράχος, Δημήτρης Αδάμος.

Το μεγάλο ξεφάντωμα όμως γίνονταν τη δεύτερη αποκριά. Τότε ντύνονταν οι μεγάλοι οι άντρες μασκαράδες. Ξεκίναγαν όλοι μαζί ένα μπουλούκι μεγάλο και με τα όργανα μπροστά πέρναγαν από κάθε σπίτι σ' όλο το χωριό. Έπαιρναν έξω στην αυλή από ένα χορό κι έπιναν το ρακί ή το κρασί που τους πρόσφερε η νοικοκυρά, με χωρατά, αστεία και πειράγματα. Από κοντά κι εμείς τα παιδιά κουβαλούσαμε τα ξύλα που μας έδιναν στα σπίτια για την αλαγούζια φωνάζοντας δυνατά : «Ξύλα για τσ' αποκριές να χορεύουν οι γριές». Θυμάμαι πάντοτε το νουνό μου το Χρήστο- Γούσια που ντύνονταν συνήθως νύφη κι έψαχνε επίμονα να βρει γαμπρό. Τον Πάνο -Πάκο κάποια αποκριά με μια μάσκα με προβοσκίδα μακριά από εκείνες που φορούν οι στρατιώτες για να φυλαχτούν από τα χημικά αέρια. Πλησιάζαμε από κοντά να τον αναγνωρίσουμε και μας έλουζε για τα καλά με μια σακούλα στάχτη. Το βράδυ στην εκκλησιά μπροστά άναβε η αλαγούζια. Έφταναν οι τσίκες ως τον ουρανό ψηλά. Έπαιζαν τα όργανα και χόρευε ο κόσμος. Ξανάρχονταν ντυμένοι μασκαράδες, παίζαμε το χάσκαρ και κράταγε το γλέντι ως τα μεσάνυχτα.

Πάσχα στο χωριό μας

Λεωνίδα Ι. Ντάρρα

Έσβησε η Αλαγούζια εφέτος στο χωριό και μαζί της τέλειωσε το μεγάλο γλέντι με το πολύ το φαγοπότι. Με μια διάθεση να διώξω τη μικρή μελαγχολία της στιγμής, μια και όλα τα καλά κάποτε τελειώνουν, άφησα τη μνήμη μου να πλανηθεί και να θυμηθεί, πώς έρχονταν τότε η Σαρακοστή και το Πάσχα.

Και ήταν κάπως έτσι όταν τα θυμήθηκα...

Άμα τελειώσουν οι Αποκριές ξημερώνει η Καθαρή Δευτέρα.

-«Μάτωσε το γόνατο να πιάκεις μια πέρδικα» με πειράζει πρωί-πρωί μια θειά γειτόνισσα.

-«Ξέχασε το γάλα το τυρί και τ' αυγά μέχρι νάρθ' η Πασχαλιά». Και τι με νοιάζει εμένα λέω με το νου μου. Ας είναι καλά οι φακές, τα ρεβίθια και τα φασόλια. Όλα απ' τα δικά μας τα χωράφια, νόστιμα και βραστερά. Καλά είναι ακόμα τα ραδίκια και οι σιουρλίγγες με τσίμες τηγανιτές. Καμιά ρυζόπιτα, ανάμεσα το ζυμάρι το ανεβατό και ο μπακαλιάρος του Ευαγγελισμού.

Μεγάλη η Σαρακοστή. Δεν αργεί όμως να περάσει. Μια με τους Χαιρετισμούς, μια με τις ετοιμασίες για την Εθνική γιορτή, περνάει ο Μάρτης κι έρχεται ο Απρίλης.

Μέρα με τη μέρα ζεσταίνει ο ήλιος πιο πολύ. Σκάνε τα πρώτα μπουμπούκια στα κλαριά. Ανάμερα στο δρόμο, κάτω από τους θάμνους, στις άκρες στα κηπάρια προβάλουν τα γαλάζια κεφαλάκια τους τα μανουσάκια και προδίνουν τη θέση τους με τη μοσκοβολιά τους. Με κατάσπρο χαλί στρώνουν οι «γάτες» (μαργαρίτες) τούς όχτους και τις χωραφίες και είναι έτοιμες να στολίσουν τον Επιτάφιο σε λίγες μέρες. Τρία χελιδόνια γύρισαν και ψάχνουν να βρουν την περσινή φωλιά τους.

Πόση χαρά μου δίνουν! Αφού ξέρω καλά ότι, όσα χελιδόνια ιδώ την πρώτη φορά, τόσα καινούργια ρούχα θα μου φέρουν οι δικοί μου την Πασχαλιά

Σε λίγες μέρες έρχεται του Λαζάρου. Καπάρωσα από νωρίς τα μεγάλα κυπριά από τον παππού μου, ετοίμασα και τη λαζαρίνα με το καλάθι για τ' αυγά. Καταλαβαίνεις τώρα ότι έρχεται το Πάσχα.

Συγυρίζονται κι ασπρίζονται τα σπίτια, μυρίζει παντού η ασβέστη. Πέρα στη Μεγάλη βρύση μαζί με το βουητό απ' το νερό που τρέχει, ακούγεται κι ο κόπανος ρυθμικά, από τις νοικοκυρές που πλένουν κι απλώνουν τα χειμωνιάτικα στρωσίδια, νάναι όλα καθαρά την Πασχαλιά.

Από το πρωί το Σάββατο του Λαζάρου, ζευγάρι με τον ξάδερφο, με τη λαζαρίνα ο ένας και το καλάθι ο άλλος παίρνουμε αράδα τα σπίτια του χωριού.

Στα περισσότερα σπίτια λέμε το τραγούδι του Λάζαρου « Ήρθε - ήρθε ο Λάζαρος ήρθαν τα Βαία...». Λέμε και «Τα Πάθη τα Μεγάλα». «Σήμερα μαύρος ουρανός σήμερα μαύρη μέρα, σήμερα όλοι θλίνονται και τα βουνά λυπούνται...». Σε κάθε στροφή και τρεις χτύπους με τα κυπριά της λαζαρίνας.

Κάθεται στο πεζούλι η θειά η Γιώργαινα, ακούει τα Πάθη του Χριστού και δεν αντέχει. Γεμίζουν τα μάτια δάκρυα. Θέλει να τ' ακούσει ως το τέλος, να μας πει και του χρόνου, να μας δώσει και το δίφραγκο (αξίζει ο κόπος). Καμαρώνουν οι αρραβωνιασμένες όταν λέμε το τραγούδι τους «Θίγουν- θίγουν έμορφες θίγουν καμαρωμένες, σου τάζουν γέμ του Βασιλιά σου τάζουν γέμ του Ρήγα...». Βρίσκουμε και μια γιαγιά την ώρα που έβγαζε το ψωμί απ' τη γάστρα.- « Χρόνια πολλά βλαστάρια μ, εγώ δεν έχω ούτε αυγά ούτε λεφτά. Ελάτε να σας δώκου μοναχά λίγο ψωμί ζεστό». (Μας έδινε την καρδιά της). Κουρασμένοι το απόγευμα, πάμε τ' αυγά στον κύρ Βαγγέλη τα κάνουμε λεφτά και τα μοιραζόμαστε. (Είναι το πρώτο κομπόδεμα για την Τρίτη της Πασχαλιάς στο πανηγύρι του Αι Νικόλα). Εκείνη την ώρα φτάνουν και οι νυφάδες της χρονιάς ζαλικωμένες με τη δάφνη από το Κεφαλόβρυσο, νάναι έτοιμη να μοιραστεί την άλλη μέρα των Βαΐων από το χέρι του παπά. Χτυπούν από λίγο την καμπάνα για το καλό και ξεζαλικώνονται.

Μόλις περάσει κι αυτή η γιορτή μπαίνουμε στη Μεγάλη Εβδομάδα. Όλοι παρόντες κάθε βράδυ στις αγρυπνίες συνοδεύουμε τον ψάλτη στο «Ιδού ο Νυμφίος έρχεται ...» όπως μας τό μαθε ο δάσκαλος. Και τσιμουδιά... όποιος δεν κάθεται καλά, νιώθει στο κεφάλι του βαρύ το καλάμι που σβήνει τα καντήλια ο μπάρμπα - Γιάννης ο επίτροπος.

Την Μεγάλη Πέμπτη βάφουν οι νοικοκυρές τα αυγά, έρχονται και τα ψώνια από την πόλη. Λαμπάδες παρδαλές και φορέματα καινούργια. Το βράδυ ακούμε ξάγρυπνοι τα Δώδεκα Ευαγγέλια. Ξημερώνει η Μεγάλη Παρασκευή. Ο πένθιμος ήχος της καμπάνας σκορπίζει γύρω κάνοντας την ατμόσφαιρα βαριά και τον ουρανό με κάποια σύννεφα να συμμετέχει μαζί με μας στα Πάθη του Χριστού. Σχεδόν νηστικοί σκορπίζουμε αργότερα όλα τα παιδιά στους κήπους, στις αυλές, στις ρεματιές να μαζέψουμε τα καλύτερα λουλούδια να στολίσουμε όσο γίνεται πιο όμορφο τον Επιτάφιο.

Από Αριστερά:

Αχιλλέας Α. Γκόλας, Ιωάννης Ε. Ίσκος, Παναγιώτης Χρ. Τάτσης.

Το βράδυ ψέλλουμε το «Η ζωή εν τάφω...» ανά δυο ή τρεις με τη σειρά.

Το Μεγάλο Σάββατο σ' όλα τα σπίτια σφάζουν το αρνί. Σε κάθε αυλή είναι κρεμασμένο το τομάρι. Περνάει η εκκλησιαστική επιτροπή τη Δεύτερη μέρα και τα μαζεύει όλα για λογαριασμό της εκκλησίας. Κατά τις έντεκα και μισή το βράδυ χτυπάει κάτι παραπάνω από χαρμόσυνα η καμπάνα. Τρία παιδιά κρεμασμένα στην αλυσίδα μέχρι να γυρίσει η καμπάνα ανάποδα. Μαζεύονται όλοι οι χωριανοί για την Ανάσταση, δεν πρέπει να λείπει κανένας. Το ξέρει καλά ο Παπα -Τάκης γι αυτό πριν αρχίσει ρωτάει :

-«Είμαστε όλοι εδώ ;».

-«Ο πρόεδρος είναι εδώ;». Και αφού βεβαιωθεί πως δε λείπει κανένας, ψέλνει το «Δεύτε λάβετε φως..», για να βγούμε σε λίγο έξω ν 'ακούσουμε το « Χριστός Ανέστη..»

Μετά από δυο περίπου ώρες τελειώνει η λειτουργία. Χαρούμενοι κι ευτυχισμένοι αλλάζουν ευχές οι χωριανοί, με το «Χριστός Ανέστη» και το «Αληθώς Ανέστη» στο στόμα.

Γυρίζουν ύστερα στο σπίτι, που τους περιμένει ζεστή η μαγειρίτσα. Προτού να φτάσει το μεσημέρι μοσχομυρίζει το αρνί καθώς ανασηκώνει τη γάστρα η μάνα να ιδεί αν κοκκίνισε από τις δυο μεριές. Με τόσες μέρες νηστεία, είναι δικαιολογημένη η μεγάλη όρεξη στο Πασχαλινό τραπέζι. Το απόγευμα στον Εσπερινό της Αγάπης στη Αγία Παρασκευή καμαρώνουν μικροί και μεγάλοι τις καινούργιες φορεσιές. Την Δεύτερη μέρα του Πάσχα στέλλει ο κουμπάρος στο νουνό, που του φώτισε εκείνη τη χρονιά το παιδί μ' έναν δικό του άνθρωπο καβάλα σε αρματωμένο και στολισμένο άλογο, ένα αρνί, μπουγάτσια και κρασί. Πρέπει νάχει το νου του ο καβαλάρης πού θα δέσει τ' άλογο, γιατί κάποιος σίγουρα παραμονεύει να του το κλέψει και να τον κάνει να γυρίσει ποδαράτος.

Την Τρίτη σηκώνομαι από το πρωί. Είναι η καλύτερη μέρα απ' όλες, αρκεί νάναι καλός καιρός. Το πανηγύρι στον Αι Νικόλα είναι το μεγαλύτερο εκείνη τη μέρα γιατί μαζεύεται πολύς κόσμος απ' όλα τα γύρω χωριά. Ευκαιρία να ανταμώσουν οι συγγενείς από το διπλανό και παραδιπλανό χωριό και ειδικότερα να ιδούν οι νιοι τις νιές να γίνει το νυφοδιάλεμα.

Τρεις ζυγές τα όργανα (Θ. Ντράμπαλος και Τάκη- Δάμος τα καλύτερα κλαρίνα) κάτω από τα μεγάλα φτελιάδια και με διπλό χορό για να προλάβουν να χορέψουν όλοι. Τρικούβεργο το γλέντι κρατάει ως το βράδυ. Εγώ χάνομαι στουςπραματευτάδες που έχουν τηνπραμάτεια τους στο ύπαιθρο. Λογαριάζω πόσα μούμειναν και τι να πρωταγοράσω. Φλογέρες, σιουλίστρες, τσαμπούνες, γλυφιντζούρια, καραμέλες λογιών –λογιών, κουλούρια, ζαχαρκά και παιχνίδια διάφορα. Πώς να γίνονταν να πάρω απ' όλα. Κάμποσες παρέες στρώνουν στο καταπράσινο χορτάρι πρόχειρο τραπέζι με κόκκινα αυγά, κουλούρια και κρέας ψητό. Σβήνουν ύστερα τη δίψα τους με δροσερό νερό που βγάζουν απ' το πηγάδι του Αι Νικόλα.

Έρχεται εδώ και φωτογράφος με φωτογραφική μηχανή στον τρίποδα, που βγάζει φωτογραφίες στη στιγμή. Ακόμα και παγωτατζής με παγωτό, να τρως και να μουδιάζουν τα δόντια.

Μ' αυτό το πανηγύρι τελειώνουν όλες οι «καλές» οι μέρες που με λαχτάρα καρτερούσαμε.

Είμαστε στ' Ασπροβδόμαδο (Πρώτη εβδομάδα μετά το Πάσχα) και θάναι Σάββατο, όταν βρίσκω το Μπάρμπα - Γιάννη τον Καραλή στο δρόμο και σαν καλό παιδί λέω πρώτος :

-«Καλημέρα Μπάρμπα Γιάννη»

-«Χριστός Ανέστη» μ' απαντάει.

-« Αυτό είναι το σωστό... έτσι λέει ο κόσμος. Κρατάει σαράντα μέρες.».

Τρίτη Πάσχα στον Άγιο Νικόλαο. (Δεκαετία 1940).

Από αριστερά πίσω: Σεβαστή Χ. Τάτση (αγκαλιά Αλέκος), Χαρίκλεια Χ. Τάτση, Χρήστος Τάτσης, σύζυγος Χρ. Βακάλη, Δωδωναία, Τάσιο Γκόλας, σύζυγος Τ. Γκόλα, Γιαννούλα Μάντη, Αδελφή Θ. Βώττη, σύζυγος Α. Βώττη, Δωδωναία.

Μπροστά: Δημήτρης Χ. Τάτσης, Χρήστος Αν. Βακάλης, Δημήτρης Γκούμας, Βασίλειος Ν. Ντάρας.

Τρίτη Πάσχα στον Άγιο Νικόλαο. (Δεκαετία 1940).

Από αριστερά πίσω: Δωδωναίος, σύζυγος Χρ. Ντάρας, Σεβαστή Χρ. Τάτση, σύζυγος Χρήστου Αν. Βακάλη (αγκαλιά Αντώνης), Γιαννούλα Μάντη, Μελιγγιώτισα, Νάσιο Λώλος, Σπύρος Λιπιώτης, σύζυγος Σπ. Λιπιώτη, Μελιγγιώτης.

Μπροστά: Άγνωστή, Δήμητρα Αθ. Λώλου, σύζυγος Αθ. Λώλου, Αθηνά Σπ. Λιπιώτη.

Τρίτη Πάσχα στον Άγιο Νικόλαο. (Δεκαετία 1940).

Από αριστερά διακρίνονται ορθιοι: Χρήστος Αθ. Ντάρας, Γεώργιος Αν. Βακάλης, Ιωάννης Στ. Ντάρας
Βασίλειος Ι. Μπούκας,

Καθιστοί: Δημήτρης Γκούμας, Ευάγγελος Βασιλείου

Τρίτη Πάσχα στον Άγιο Νικόλαο. (Δεκαετία 1950). Αναστάσιος Χ. Ντάρας με την εξαδέλφη
του Γιαννούλα και συγγενείς από άλλα χωριά.

Τρίτη Πάσχα στον Άγιο Νικόλαο.
(Δεκαετία 1950).
Ουρανία Σπ. Λώλου,
Δημήτριος Σπ. Λώλος,
Αλεξάνδρα Σπ. Λώλου

Τρίτη Πάσχα στον Άγιο Νικόλαο. (Δεκαετία 1960).
Από αριστερά: Γεώργιος Π. Γκόλας, Κάρολος Ν. Μπράχος, Ιωάννης Γ. Βακάλης,
Γεώργιος Χ. Ντάρας, Χρήστος Ι. Γρατσάνης, Ιωάννης Ε. Ίσκοις.

Από αριστερά: Δραμεσιώτης, Νικόλαος Δ. Ντάρας,
Χρήστος Αν. Ντάρας, Γεώργιος Η. Τάτσης.

Πάσχα. (Δεκαετία 1960).

Από αριστερά: Αθανάσιος Χρ. Βακάλης, Νικόλαος Δ. Ντάρας, Κάρολος Ν. Μπράχος.

Το πανηγύρι της Αι-Παρασκευής

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Τρεις μέρες πριν το πανηγύρι είχαμε χρόνο να καθαρίσουμε την αυλή, να κατέβει ο πατέρας στην πόλη για ψώνια και να μαγειρέψει από την παραμονή η μάνα το κρέας, τις πίτες, τις τηγανίτες και άλλους μεζέδες, γιατί καρτερούσαμε και μουσαφίρηδες συγγενείς από τη μάνα μου, που έμειναν στο άλλο το χωριό. Την ημέρα της γιορτής μικροί και μεγάλοι ντυμένοι στα καλά μας αλλά και ξένοι από τα άλλα τα χωριά, κρατώντας μερικοί και από μια μεγάλη λαμπάδα, στη «Χάρη» της, φτάναμε στην εκκλησιά. Ήταν μερικές φορές ζωσμένος όλος ο ναός με τέσσερις και παραπάνω σειρές κεριά από κάποιον που το είχε τάμα. Πίστευε πολύ ο κόσμος στην Αγία Παρασκευή και δεν είναι λίγα τα περιστατικά που διηγούνταν πολλοί για το καλό που έβλεπαν στις δύσκολες στιγμές, που ζητούσαν ευλαβικά τη βοήθειά Της. Με τα «χρόνια πολλά» μετά τη λειτουργία άκουγες και το «κοπιάστε κι από το σπίτι μας έχουμε πανηγύρι». Απευθύνονταν προς τους ξένους που σίγουρα το τιμούσαν. Μετά το φαγητό και μόλις έπεφταν τα ίσκια «κούρτιζαν» οι οργανοπαίχτες τα όργανα και δοκίμαζαν τις συσκευές της εποχής για να ξεκινήσουν τα βιολιά με ένα τραπεζιάτικο ή ένα κλέφτικο βαρύ.

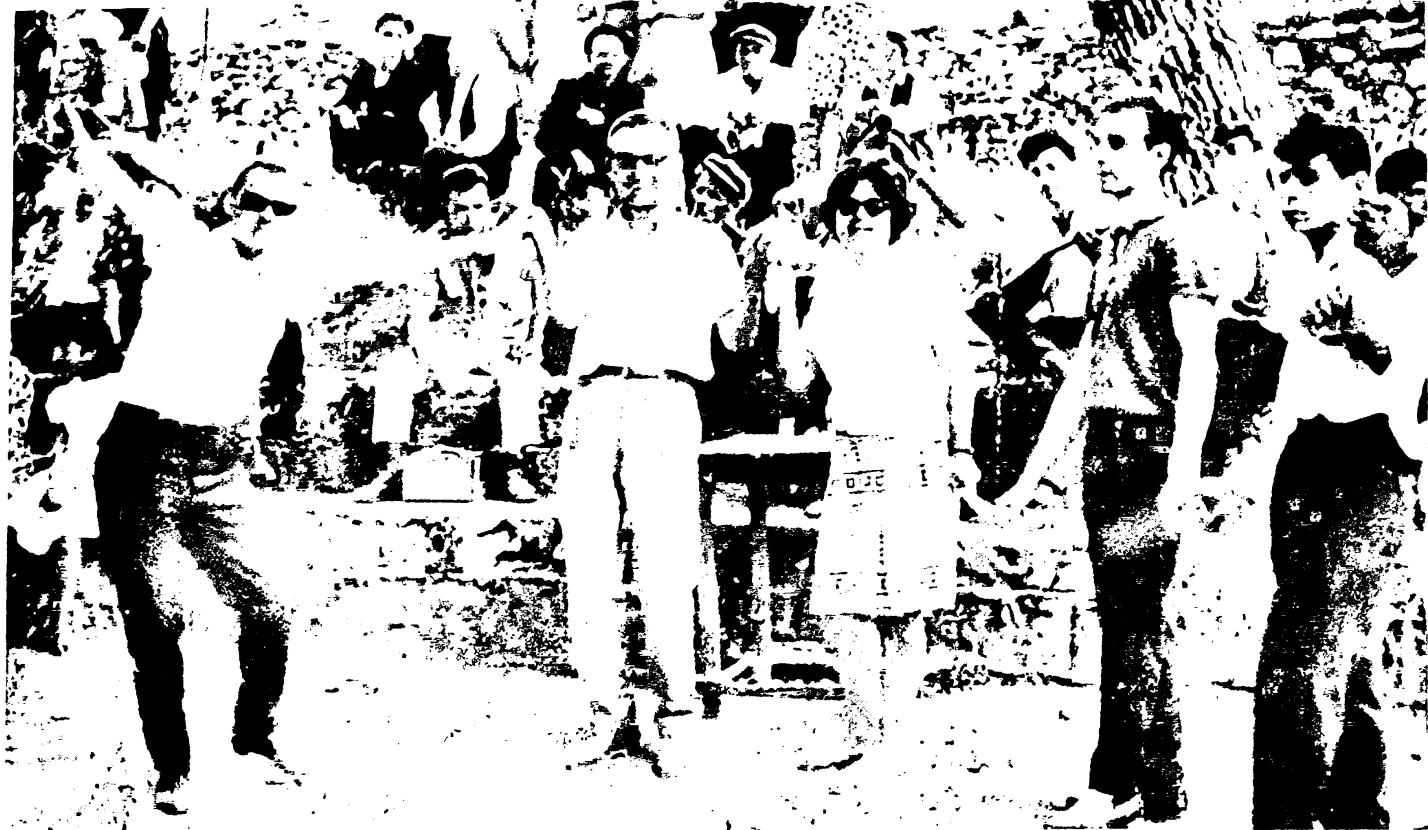
Γέμιζαν σε λίγο τα σκαλίδια στην πλατεία του χωριού πίσω από τον Αι – Δημήτρη, κάθονταν μερικοί και στα τραπέζια που έβγαζε το διπλανό το μαγαζί σερβίροντας μεζέδες και ποτά.

Έπαιρναν σειρά οι παρέες για χορό και δεν αργούσε να ανάψει το κέφι. Υπήρχε δίψα για διασκέδαση, αφού ήταν ο μοναδικός τρόπος να ξεχάσουν τα προβλήματα οι χωριανοί και να το ρίξουν έξω για δυο μέρες. Ευκαιρία για τα παιδιά να δείξουν τις ικανότητές τους στο χορό αλλά και τα κορίτσια τις ομορφιές τους. Να καμαρώσουν οι συμπαέθροι τα αρραβωνιασμένα στο χορό και να δώσει η γιαγιά το δεκάρικο σ'αυτόν που παίζει το ντέφι την ώρα που χορεύει η αγγονιά. Κρατάει το γλέντι ως το πρωί για να ξεκινήσουν ξανά τα όργανα το δειλινό μέχρι το άλλο το πρωί. Τέλειωνε το πανηγύρι κι έμενε ο απόηχος από τα σχόλια, ποιος χόρεψε καλύτερα, ποιος «έριξε» περισσότερα λεφτά στα όργανα, ποιο προξενιό είναι στα σκαριά, ποια φόραγε το καλύτερο το φόρεμα.

Πανηγύρι Αγ. Παρασκευής.
(Μεσοχώρι, δεκαετία 1950).
Από αριστερά: Δημήτριος Α. Βακάλης,
....., Παναγιώτης Δ. Κάσσαρης,
....., Γεώργιος Δ. Αδάμος.

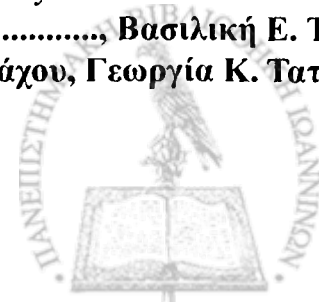
Πανηγύρι Αγίας Παρασκευής στο μεσοχώρι. Από αριστερά: Χριστόφορος Κ. Λώλος, Λάζαρος Κ. Λώλος, Ουρανία Ν. Βώττη,

Πανηγύρι Αγίας Παρασκευής. (Μεσοχώρι, δεκαετία 1950).

Στο χορό από αριστερά: Ευάγγελος Τσίτος, Στράτος (γαμπρός), Γιάννης Κολογιώτης, Κων/νος Ντό
Γιώργος Ι. Τατσιώνης, Βασίλειος Ν. Ντάρας.

Πίσω διακρίνονται από αριστερά: Ευανθία Κ. Τατσιώνη,, Βασιλική Ε. Τσίτου,
....., Μαρία Χρ. Τάτση, Ελένη Σιούλα, Παρασκευή Μπράχου, Γεωργία Κ. Τατσιώνη
Σταματία Κ. Τατσιώνη.

Στο βουνό στην Παναγία

Λεωνίδα Ι. Ντάρρα

Παραμονή δεκαπενταύγουστου και ο τρουβάς έτοιμος από το βράδυ με όλα τα τρόφιμα, που θα κουβαλούσαμε να φάμε μετά τη λειτουργία δίπλα στην εκκλησία. Κοντά στα ξημερώματα περνούσαν από τον κάτω μαχαλά οι πρώτες παρέες με φωνές και γέλια ξυπνώντας όσους αργοπορούσαν. Σα να είχα φτερά στα πόδια ανέβαινα τον ανήφορο μέχρι να πιάσουμε το μονοπάτι στη μεγάλη ανηφόρα πάνω από τη «βουρτόπα». Πήγαينا τότε πιο σιγά βοηθώντας στο κουβάλημα και τη μάνα μέχρι στο πρώτο το «αλωνάκι» που ήταν και η πρώτη στάση. Από ένα σταμάτημα ακόμα στο δεύτερο και το τρίτο και σε λίγο φτάναμε στη «φτέρη». Γυρίζαμε τότε στο πλάι και παίρναμε το δρόμο ίσια για τις κουρήτες τις μεγάλες. Σταματούσαν όλοι εδώ για να πλυθούν με το νερό που έτρεχε κρούσταλλο από την ξύλινη την κάνουλα. Φυσικό «παραβάν» λίγο πιο πέρα ο βράχος, για να φορέσουν τα καλά οι γυναίκες και να ιδούν στο μικρό το καθρεφτάκι αν είναι η χωρίστρα ίσια. Πρόβαλε τώρα λαμπρός σιγά-σιγά στην ανατολή ο ήλιος, ακούγονταν κι ο παράξενος της ψαλμωδίας αντίλαλος που έρχονταν από την πέρα ράχη.

Δεκαπενταύγουστο στην Παναγία. Όρθιοι: Χαρίκλεια Δ. Ντάρρα, Γεώργιος Χ. Ντάρρας, Κων/νος Η. Τάτσης. Καθιστοί: Αλέκος Χ. Τάτσης, Γεώργιος Η. Τάτσης, Αγνή Δ. Ντάρρα.

Ένα φιδίσιο χρωματιστό κορμί ξεκινούσε πάνω από το διπλανό χωριό, σέρνονταν ανάμεσα στα κέδρα και χάνονταν μέσα στα έλατα. Ήταν ο κόσμος, μικροί και μεγάλοι που ανεβαίνουν τώρα στην εκκλησία από το άλλο μονοπάτι. Γρήγορα να πάμε πρώτοι να πιάσουμε το μεγάλο έλατο, να κρεμάσουμε τα πράγματα και ύστερα στην εκκλησία. Μικρό το εκκλησάκι, λίγος κόσμος μέσα, οι πιο πολλοί απέξω. Όταν τέλειωνε η λειτουργία, μεταλαβαίναμε και ασπαζόμασταν την εικόνα της Παναγίας έξω στον αγιασμό. Η καλύτερη ώρα ήταν τούτη η στιγμή που μαζεύονταν όλο το σόι κάτω από το μεγάλο έλατο για φαγητό. Μοναδική φορά που μαζευόμασταν συγγενείς από επτά αδέρφια του πατέρα και είκοσι τέσσερα εγγόνια του παππού. Άπλωνε η κάθε νοικοκυρά ό,τι καλό μαγείρεψε στο κοινό τραπέζι που είχε απ' όλα. Πίτες, αυγά, τυριά και τηγανίτες μέχρι και καρπούζια και πεπόνια έφταναν εδώ πάνω. Το καλύτερο όμως όλων ήταν το γαλοτύρι που γίνονταν εδώ πάνω των Νταραίων τη στάνη στην Ολύτσικα από γάλα Αυγουστιάτικο χοντρό που μύριζε θυμάρι. Αρχιζε ύστερα το γλέντι με χορό στο λίγο μέρος που ήταν ίσιο δίπλα από τα έλατα. Ευχαριστημένοι γυρίζαμε το απόγεμα στο χωριό με την ευχή να είμαστε καλά του χρόνου να ξαναεβούμε.

Παραμονή Δεκαπενταύγουστου 1958 (Ηλικία αφήγησης 8-10 ετών)

Βασιλικής Γ. Ίσκου – Αρσένη

Έρχετι η μάνα απ'τα πρόβατα και μεις δεν είχαμε φερ νερό να λουστούμι . Να σας πιάκει η γιώρα σας τι χαλέβειτι και γκεζεράτι με το Λέα τσ'Πάνουβας εσείς είστι τσιούπρις πάτι και παίζητι μη τα παιδιά!

Γλήορα σύρτι για νερό, αύριγιου θα κολήσουμε σμ'Πανία, να σμαζευτούμε τι θα φκιάκουμε να πάρουμε κοντά για φαΐ. Σύρε να μάις λίγα σιούμαλα να φκιάκουμε πίτα, ήφερα λάχανα απ'τσμάντρις, σύρε σ'Κώτσαινα να χαλέψεις ένα δαυλί να ανάψουμε φουτιά και να τσπείς να σδόκει λίγο διόσμου και λίγο μοσκοσίτ. Θα πάρουμε και γαλουτύρ. Αυγά δεν έχουμε τα θέλουμε να πάρουμε πιτρέλιο κι λάδ. Κάνα καστραβέτς απ'το γκήπο, ντομάτες ...θα ιδούμε και τι άλλο.

Μάνα να πάμι μη τσ'Νταραίους που εχν χυμουνκά και πεπόνια ;

(Οι γείτονές μας οι Νταραίοι ήταν πιο πλούσιοι από εμάς, γιατί πηγαίναν και πουλάγανε ξύλα στα

Γιάννινα και στο γύρισμα φέρναν τα ψώνια τους, εμείς δεν είχαμε από αυτά)

Το βράδυ άιντε να κοιμηθήτι γλίουρα να φύουμε πρωί τσπέντι η ώρα, να κολύσουμε σιαπάν-σιαπάν για να μη βγεί ο ήλιος. Το πρωί η μάνα θα ζαλκός τον τρουβά και εμείς το παγούρ άδειο για να πάρουμε νερό απ'τσκουρίτες. Ξεκινάμι σιαπάν νύχτα να κρίνουμε το'γειτόνους να πάμε όλοι μαζί. Η πρώτη μας στάση να ξαποστάσουμε θα είνε στη Βουρτόπα. Η δεύτερη στάση στη Ντέτσι, η άλλη στο τσουγκρί μόλις θα έβγενε ο ήλιος. Εκεί θα βλέπαμε ποιες παρέες μας είχανε περάσει και ποιες είναι πίσω μας και ο καθένας να λέει : οι Τσιταίοι είναι στ'βουρτόπα, οι Λωλαιοι είναι στ'ντέτσι, οι Λιπιωταίοι στα κοντοέλατα και όλες οι παρέες του χωριού σε κάθε ραχούλα.

Μόλις θα φτάναμε στα πρώτα τζουμάρια κοντά στις κουρίτες, οι μεγάλες κοπέλες θα έπρεπε να φορέσουν τα καλά φστάνια που κουβαλούσαν μαζί, μπας και τους δει κανένας γαμπρός. Στο πρώτο και δεύτερο τζουμάρι ήταν οι αλλαγές, μετά στις κουρίτες έπρεπε να πάρουμε σειρά για νερό να πλυθούμε και να γεμίσουμε τα παγούρια. Η μάνα μάς θύμιζε να μην πιούμε νερό γιατί θα κοινωνήσουμε και άμα σκολάσει η εκκλησία τότε θα φάμε. Έπρεπε όμως να βρούμε κανένα έλατο να έχει λόνζα ίσια να βάλουμε τα σέα μας τα τρουβάδια, να τα κρεμάσουμε να μη μαζευτούν τα μυρμήγκια.

**Δεκαπενταύγουστο στην Παναγία.
(Δεκαετία 1950).**

Από αριστερά:

**Λαμπρινή Β. Ντάρα,
Χαρίκλεια Δ. Ντάρα,
Ευρυσθένης Δ. Ντάρας,
Σταυρούλα Α. Μάντη.**

Αφού πάμε στην εκκλησιά άλλος με το λάδ άλλος με τς λαμπάδες ίσια με το μπόι, η αγωνία εμάς των παιδιών είναι να τελειώσει γρήγορα να φάμε και να αγοράσουμε και κανένα γλυφηντζούρ, κανένα παστέλι.

Αφού έρθει η ώρα να φάμε, άλλος σπάει μπάτσες, άλλος παίρνει λθάρια για να κάτς, άλλος κάθεται κούκουρος. Βγαίνουν τα φαγιά, τα γαλουτήρια χύθηκαν στα τρουβάδια και ανακατεύτηκαν με τσ'τηγανίτες, τ'αυγά σπασαν απ'το τράνταγμα στο δρόμο, κ'εμείς κοιτάμε με αγωνία να βγούν απ'τα τρουβάδια ποιος έχει το καλύτερο. Αρχινάνε το μοίρασμα, πάρε εσύ απ 'το δκό μου εγώ απ 'το δκό σου. Φάγαμε χωρίς παράπονα όλοι ευχαριστημένοι. Αρχίσανε τα μουχαμπέτια φωνάζοντας από κάθε έλατο και από κάθε παρέα τα πειράγματα και τα αστεία.

Σε λίγο άρχιζε το γλέντι. Οι κομπανίες με τα όργανα. Ο Πάνο-Τόλης με το κλαρίνο, ο Κώτσιο-Δάμος με το βιολί, ο Χάιδος με το ντέφι. Άρχιζε ο χορός μέχρι το απόγευμα. Ο Λία -Μιχέλς με τις πραμάτειες και με τις ρουλέτες με τα λαχεία να κερδίσουμε κανένα μπισκότο με ένα πενηνταράκι, που τα πενηνταράκια ήταν τότε δυσεύρετα, μας τα φύλαγε η μάννα στον κόμπο να μην τα χάσουμε.

(Όσο για τα πενηνταράκια άλλη ιστορία: Τις Κυριακές που ερχόταν από τα Γιάννενα ο νουνός μου που ήταν ο Γιάννη - Σπύρου αλλά και ο Καλογερόπουλος, ο Πάνο -Ίσκος ή ο Κώστα -Παππάς, όλοι αυτοί που μένανε στα Γιάννενα, τους φυλάγαμε το χέρι και μας δίνανε δίφραγκο, αν ήταν σε πενηνταράκια για μας ήταν πάρα πολλά, μερικές φορές παίρναμε μέχρι και τάλιρο και τα μαζεύαμε για τα πανηγύρια, για τον Άγιο Νικόλαο και την Αγία Παρασκευή.)

Για να μη φύγουμε από τη συνέχεια έπρεπε να αρχίσει το κατέβασμα. Από πού θα πάμε σιακάτ, να χαλέψουμε να βρούμε κανένα σκόπ. Άλλος έλεγε θα πάμε απ' τσκουρίτες ή θα πάμε απ' Τσαρκοβίστα. Ο κατήφορος πιο δύσκολος απ' τον ανήφορο, άλλος πέφτει , άλλος σκώνεται, άλλος σβαρνιέται σιακάτ-σιακάτ.

Να πάρουμε και καμιά μπάτσα για το κεφάλι να μη μας κουρλάν ο ήλιος. Αυτά απτ'Μπανία, όποιος το βράδυ θα πάει στα πανηγύρια στη Μελιγγούς και στην Τσαρκοβίστα, καλή διασκέδαση.

Στην Ολύτσικα . (Δεκαπενταύγουστο). Χωριανοί με Δωδωναίους.

Ο Γάμος

Ο γάμος στο χωριό μας τα παλιά χρόνια

Δημητρίου Σπ. Λώλου

Πέμπτη πρωί, πριν καλά καλά φέξει, όλο το χωριό ξυπνούσε από τις τουφεκιές που έπεφταν στην αυλή κάποιου σπιτιού. Ήταν ο κλουριάρος, (συνήθως κάποιος κοντινός συγγενής του γαμπρού), που είχε φτάσει στο σπίτι της νύφης με το άλογο στολισμένο με το καλό χεράμι, την κεντημένη αμπαή αλλά και την κλούρα στο τσάκι.

Σκοπός του πρώτα απ' όλα ήταν να σιγουρέψει όσα είχαν κουβεντιαστεί για την προίκα, δηλαδή να επιβεβαιώσει «τα διαταμένα», αλλά και να του μετρήσουν τις λίρες σύμφωνα με το τάξιμο που είχε γίνει.

Αν βέβαια δεν τηρούνταν «τα διαταμένα», δεν κόβανε την κλούρα και ο γάμος τελείωνε πριν ακόμα αρχίσει. Αν όμως όλα πήγαιναν καλά, έκοβαν την κλούρα, έτρωγαν, έπιναν και ο κλουριάρος με το δώρο του από τη νύφη (κάλτσες, πετσέτα ή πουκάμισο) αλλά και ένα κομμάτι κλούρα γύριζε πίσω και από εκείνη τη στιγμή άρχιζαν οι ετοιμασίες του γάμου.

Ράβονταν οι μπλε και κόκκινες ποδιές (φτάδες), αφού οι βλάμηδες του γαμπρού αλλά και της νύφης έπρεπε αμέσως να πιάσουν δουλειά.

Την ίδια μέρα δίνονταν τα καλέσματα. Ένας βλάμης από το σπίτι του γαμπρού, κι ένας άλλος από το σπίτι της νύφης γύριζαν στο χωριό με το τσάκι στην πλάτη και μοίραζαν τα καλέσματα, που συνήθως ήταν μια καραμέλα ή ένα σύκο (τσαπέλα) ή ακόμα μια καρύδα.

Την άλλη μέρα, Παρασκευή, οι καλεσμένοι κυρίως της νύφης φρόντιζαν να αγοράσουν το δώρο, που συνήθως ήταν ένα χάλκωμα, πιάτα, ποτήρια ή άλλα είδη απαραίτητα για το νοικοκυριό εκείνης της εποχής.

Στο σπίτι του γαμπρού οι γυναίκες πήγαιναν να κουβαλήσουν ζαλίκια ξύλα, τα οποία μάλιστα έπρεπε να είναι χλωρά για να είναι, όπως έλεγαν, έτσι χλωρά και τα νιόγαμπρα. Εκεί στη θημωνιά με τα ξύλα θα έστηναν την άλλη μέρα το μπαϊράκι.

Το Σάββατο το μεσημέρι ένας βλάμης του γαμπρού θα έφερνε από την εκκλησιά τη σημαία κι αφού τοποθετούσαν στο σταυρό της μήλα ή πορτοκάλια ανάλογα με την εποχή, έστηναν στη θημωνιά το μπαϊράκι, ενώ οι τουφεκιές που έπεφταν έδιναν το σύνθημα για το επίσημο ξεκίνημα του γάμου.

Στο σπίτι του γαμπρού αλλά και της νύφης την ίδια μέρα ετοίμαζαν τα σφάγια και με τις προσταγές

του μάγειρα (είχε πάντοτε τον πρώτο λόγο αυτή τη μέρα) άρχιζαν οι ετοιμασίες για τον πατσά, τη μαγειρίτσα αλλά και για το φαγητό της άλλης μέρας. Μια άλλη φροντίδα των βλάμηδων ήταν να κάνουν το κουμάντο για τις τάβλες, τα σερβίτσια αλλά και να εξασφαλίσουν το απαραίτητο νερό στο σπίτι. Γι αυτό οι άνδρες γύριζαν τα σπίτια του χωριού για να μαζέψουν πιάτα, κουτάλια, πιρούνια αλλά και τάβλες διάφορες για να καθίσουν οι καλεσμένοι, ενώ οι γυναίκες πηγαينوέρχονταν στη βρύση με τις βυτσέλες και τις μπούκλες.

Το βράδυ του Σαββάτου, με τη μαγειρίτσα που είχε ετοιμάσει ο μάγειρας, βλάμηδες, γείτονες και κοντινοί συγγενείς έστηναν το πρώτο οικογενειακό γλέντι χωριστά σε κάθε σπίτι, αφού δεν επιτρεπόταν να ανταμώνουν οι συμπέθεροι κι αν κάποιος το αποτολμούσε, γύριζε πίσω γανωμένος.

Την Κυριακή πρωί ένας βλάμης με μια γαράφα τσίπουρο και ένα ρακοπότηρο γυρνούσε και κερνούσε σε όλα τα σπίτια του χωριού, ενώ οι ετοιμασίες στα σπίτια του γαμπρού και της νύφης συνεχίζονταν, καθώς άρχιζαν να φτάνουν οι πρώτοι καλεσμένοι με τα δώρα και το κανίσκι τους.

Στο σπίτι του γαμπρού μετά τον πρωινό πατσά (κοντά στις 11 η ώρα), βλάμηδες αλλά και κάποιοι από τους καλεσμένους πήγαιναν με τα όργανα να φέρουν το νουνό. Εκεί στο σπίτι του μαζί με τα κεράσματα έστηναν για λίγο χορό και ύστερα γύριζε κι ο νουνός μαζί τους κρατώντας τα στέφανα και το κανίσκι του.

Με την επιστροφή του νουνού κι αφού είχαν μαζευτεί όλοι οι καλεσμένοι το γλέντι φούντωνε. Κεράσματα, μεζέδες και ετοιμασίες πριν ξεκινήσουν να πάρουν τη νύφη.

Όταν όλα ήταν έτοιμα, αφού είχε προηγηθεί και το ξύρισμα του γαμπρού, το ψίκι ξεκινούσε για το σπίτι της νύφης με το μπαϊράκι πάντα μπροστά, τα όργανα, τους βλάμηδες αλλά και τους καλεσμένους να ακολουθούν χορεύοντας και φυσικά με τον γαμπρό καβάλα στο άλογο. Την ίδια στιγμή ξέφευγαν μπροστά από το ψίκι οι σχαρικιαρέοι (προπομποί του γαμπρού) και τρέχοντας με τα άλογά τους έφταναν στο σπίτι της νύφης για τα σχαρίκια. Ο πρώτος μάλιστα έπαιρνε και το έπαθλό του, το χειρομάντηλο, που το έδεναν στο καπίστρι του αλόγου. Οι σχαρικιαρέοι επέστρεφαν πίσω για να συναντήσουν και πάλι στο δρόμο το ψίκι. Σε κάποιο σημείο του δρόμου σταματούσε το ψίκι για να κόψουν την κλούρα του γαμπρού κι αφού την μοίραζαν σε όλους τους καλεσμένους συνέχιζαν για το σπίτι της νύφης. Καθώς πλησίαζαν, συνήθως ακούγονταν το τραγούδι:

*«Ξύπνα περδικομάτα μου κι ήρθα στο μαχαλά σου
Χρυσά πλεξούδια σου 'φερα να δέσεις στα μαλλιά σου.
Κι αν ήρθες καλωσόρισες κι ας έκανες και κόπο
Ήρθες και μας ομόρφυνες τον άσχημο τον τόπο».*

Το δίκαννο και πάλι έπαιρνε φωτιά. Παντού ακούγονταν καλωσορίσματα κι ευχές, με το γαμπρό καβάλα στο άλογο να περιμένει τον πατέρα ή τον αδελφό της νύφης για να τον ξεπεζέψουν, αφού τον ταΐσουν πρώτα αυγά με ζάχαρη για να τον καλοπιάσουν. Μόλις κατέβαινε ο γαμπρός από το άλογο, σύμφωνα με το έθιμο, κάποιος νέος έπρεπε να ανέβει για λίγο στο άλογό του.

Κι ενώ στην αυλή του σπιτιού στις τάβλες όλοι μαζί οι καλεσμένοι του γαμπρού και της νύφης έτρωγαν, έπιναν και διασκεδάζαν, μέσα στο σπίτι άρχιζε το στόλισμα της νύφης. Ο αδερφός του γαμπρού ή κάποιος άλλος ανύπαντρος συγγενής πήγαινε τα παπούτσια στη νύφη, οι δε γυναίκες συγγενείς του γαμπρού με χρυσαφικά «αρμάτωναν» τη νύφη τραγουδώντας επαινετικά τραγούδια. γι αυτή.

Μετά το φαγητό οι βλάμηδες της νύφης γύριζαν με τα κανίσκια των καλεσμένων της και κερνούσαν τον κόσμο. Κανίστρες ή ταψιά με τηγανίτες, καρύδια, κάστανα, καραμέλες, πίτες αλλά και τσίπουρο περιφέρονταν ανάμεσα στους καλεσμένους και ανάλογα με την περίπτωση ακούγονταν και οι ευχές: «και σε παιδιών μας», «και στα δικά σου», «και στη χαρά σου», «και στα υπόλοιπα» κ.τ.λ.

Κάποια στιγμή έφτανε η ώρα για να φορτωθούν τα προικιά. Τουφεκιές και πάλι έδιναν το σύνθημα.

Βέβαια πριν βγούνε τα προικιά, έπρεπε «να πληρωθούν», να πάρουν το χαρτζιλίκι τους τα παιδιά που τα φύλαγαν.

Σε ένα ζώο (το πιο δυνατό) φόρτωναν τις κασέλες γεμάτες με τα μάλλινα ρούχα και τα κεντήματα. Σε άλλα δυο ζώα φόρτωναν βελόντζες σκεπάσματα και μαξιλάρια.

Αφού ξεκινούσε το προικιό για το σπίτι του γαμπρού, πάντοτε με τη συνοδεία των βλάμηδων, τα όργανα έπαιρναν θέση στην πόρτα του σπιτιού για να βγάλουν τη νύφη. Τώρα ήταν η πιο συγκινητική στιγμή του γάμου, καθώς αυτή την ώρα ακουγόταν το τραγούδι:

«Αφήνω γεια μανούλα μου...

αφήνω γεια πατέρα

αφήνω γεια αδέρφια μου

και σεις καλοί γειτόνοι...»

Η νύφη συνοδευόμενη από τους γονείς της στολισμένη και χαμηλοβλεπούσα έφτανε στο κατώφλι του σπιτιού που είχε τοποθετηθεί ένα άσπρο μαξιλάρι (συνήθως κάτω από αυτό τοποθετούσαν και κάποιο σιδηρικό) και αφού φιλούσε το χέρι του γαμπρού, την έβγαζε ο γαμπρός από το σπίτι κι αυτός συνέχιζε μόνος του χωρίς να γυρίσει πίσω, ενώ η νύφη έπρεπε να φτάσει στην εκκλησιά από άλλο δρόμο, γιατί δεν έπρεπε να σταυρώσουν οι δρόμοι τους.

Όταν η νύφη έφτανε στην εκκλησιά καβάλα στο άλογο, ακουγόταν και το τραγούδι :

«Πέζε νύφη, δεν πεζεύω ...

θέλω τάμα να πεζέψω

τάμα από τον πεθερό μου

τάμα από την πεθερά μου».

Μέσα στην εκκλησιά έμπαινε πρώτα ο γαμπρός και ακολουθούσε η νύφη, ο κουμπάρος που θα άλλαζε τα στέφανα κι όλοι οι καλεσμένοι. Αρχίζει το μυστήριο με το ζευγάρι τώρα ενωμένο με το ζγάρι του νουνού (ύφασμα δώρο του κουμπάρου στη νύφη για να ράψει φόρεμα). Εκεί στο χορό του Ησαΐα μαζί με το ρύζι πετούσαν και κουφέτα (δεν συνηθίζονταν τότε οι μπομπονιέρες) οπότε γινότανε πανζουρλισμός από τα παιδιά, που προσπαθούσαν να μαζέψουν όσο γίνεται περισσότερα.

Στο τέλος της τελετής ο νουνός στηριζόμενος στις πλάτες του ζευγαριού αναπηδούσε τρεις φορές δίνοντας στα νιόγαμπρα την ευχή: «Πέντε γιους και μια μηλιά».

Βγαίνοντας στο προαύλιο της εκκλησιάς ξεκινούσε το χορό ο κουμπάρος και ακολουθούσε ο χορός της νύφης και του γαμπρού. Τώρα ακούγονταν συνήθως τα τραγούδια :

«Κουμπάρε που στεφάνωσες τα δυο τα κυπαρίσσια

να σ'αξιώσει ο θεός να ρθεις και σε βαφτίσια....» .

«Ωραία πούνε η νύφη μας, ωραία τα προικιά της

ωραία κι η παρέα της, που κάνει τη χαρά της.....» και άλλα σχετικά.

Στη συνέχεια το ψίκι με το μπαϊράκι και τα νιόγαμπρα μπροστά, τους καλεσμένους, τα όργανα και το χορό να ακολουθούν, έφταναν στο σπίτι του γαμπρού. Εδώ με το τραγούδι : «Έβγα πεθερά στη σκάλα με το μέλι με το γάλα ...» η πεθερά καλοδέχεται τη νύφη στην πόρτα με μέλι, που προσφέρει σε ποτήρι, το οποίο στη συνέχεια σπάζει η νύφη για να δείξει τη δύναμή της.

Η νύφη εδώ θα συναντήσει τα πεθερικά της, αφού σύμφωνα με το έθιμο οι γονείς των νεόνυμφων δεν παραβρίσκονται στα στέφανα στην εκκλησιά. Μάλιστα οι γονείς της νύφης φτάνουν μετά τα στέφανα στο σπίτι του γαμπρού, ύστερα από κάλεσμα που παίρνουν αυτή την ώρα από τους συμπεθέρους.

Επί τέλους όλοι μαζί νιόγαμπρα, συμπέθεροι, κουμπάροι και καλεσμένοι για το μεγάλο γλέντι στο σπίτι του γαμπρού.

Κοντά τα μεσάνυχτα έβαζαν το φαγητό, κρέας από τα σφάγια του νοικοκύρη μαγειρεμένο συνήθως με φασόλια ή ρύζι .

Κεράσματα, κανίσκια, ευχές, γλέντι και χορός μέχρι το πρωί.

Ανάμεσα στα κανίσκια ξεχώριζε του κουμπάρου, το οποίο γύριζε τελευταίο (μεταμεσονύκτιες

ώρες) και ήταν το πιο πλούσιο, αφού απαραίτητα περιείχε σφάγιο, μπουγάτσα αλλά και κρασί.

Τώρα ακουγόταν ευχές, όπως : «Να μας ζήσουν», «Χαιρλίτικα», «Πάντα τέτοια», «Πάντα νουνός», «Και με λάδι » κ.τ.λ.. Μετά το κανίσκι του κουμπάρου έρχεται η ώρα να κόψει η νύφη την κλούρα, που μοιράζεται και πάλι σε όλους τους καλεσμένους.

Καθώς πλησιάζει το ξημέρωμα ακούγεται το τραγούδι :

«Βγήκε ο ήλιος στις φεγγίτες συμπεθέρα τηγανίτες....»

Πράγματι είναι η ώρα για τις τηγανίτες, που θα μοιρασθούν σε όσους από τους καλεσμένους έχουν μείνει μέχρι τα ξημερώματα. Είναι όμως και η ώρα, στην αποκορύφωση του κεφιού, που συγγενείς της νύφης μπαίνουν στο κοτέτσι του συμπέθερου και αρπάζουν κότες, που καμιά φορά τις ποτίζουν με τσίπουρο.

Κάπου εδώ, μέσα σε ένα κλίμα κούρασης και ζάλης, συγχρόνως όμως χαράς και ικανοποίησης, τέλειωνε το γλέντι του γάμου.

Αφού πλέον έφευγαν οι καλεσμένοι, η νύφη συνοδευόμενη από ένα αγόρι, μικρότερο αδελφό του γαμπρού ή άλλο συγγενή, πήγαινε με το μαστραπά στη βρύση του χωριού κι αφού έριχνε λίγα κέρματα στο νερό, γέμιζε το μαστραπά και γύριζε «άκρεντη» στο σπίτι για να ρίξει στο γαμπρό νερό να πλυθεί.

Την πρώτη Κυριακή μετά το γάμο είχαμε τα «πιστρόφια». Τώρα οι γονείς της νύφης καλούσαν τα νιόγαμπρα αλλά και τους συμπεθέρους στο σπίτι τους, όπου σε ένα γιορτινό κλίμα όλοι μαζί έτρωγαν, έπιναν και διασκεδάζαν.

Την μεθεπόμενη Κυριακή μετά το γάμο, ήταν η μέρα που θα προσκυνούσε η νύφη.

Πράγματι πήγαινε στην εκκλησία και εκεί προσκυνούσε τρεις φορές μπροστά στις εικόνες, όταν δε τελείωνε η λειτουργία και έπαιρνε τον άρτο, στεκόταν στην έξοδο του γυναικείου, όπου περνούσαν όλες οι γυναίκες του χωριού για να την ευχηθούν κι αυτή να τους φιλήσει το χέρι.

Με το προσκύνημα της νύφης έκλεινε ουσιαστικά ολόκληρο το τελετουργικό του γάμου.

Τα παραπάνω γράφτηκαν μετά από διηγήσεις των συγχωριανών μας:

Βιργινίας Λιπιώτη- Ευγενίας Λιπιώτη και Αναστασίου Χαρ. Ντάρα, τους οποίους και ευχαριστούμε.

Αναμνήσεις από γάμους στο χωριό μας

Λεωνίδα Ι. Ντάρρα

Πανέμορφο ζευγάρι από το χωριό μας ταίριασε και σήμερα παντρεύεται. Έφτασε η αρχή από το ψίκι με το μπαϊράκι μπροστά στον μαχαλά τον πέρα και είναι ο κόσμος ο πολύς στον δώθε ακόμα. Έξω από του συμπεθέρου το σπίτι «βαράει» το κλαρίνο, παίζει το βιολί και μια παρέα από άντρες πιάνει και τραγουδάει όμορφα τούτο το σκοπό κατάλληλο στην ώρα «Ξύπνα περδικομάτα μου κι ήρθα στο μαχαλά σου, χρυσά πλεξούδια σουήφερα να πλέξεις στα μαλλιά σου ...» κι απαντάν οι γυναίκες του γαμπρού, οι φυλακτέσιες. «Δεν τόξερα λεβέντη μου πως είναι η αφεντιά σου, να στολιστώ να χτενιστώ ναρθώ στην αγκαλιάσου. ...». Με τουφεκίες απανωτές καλωσορίζονται οι συμπεθέροι. Στρώνονται τα τραπέζια με μεζέδες κι άφθονο ρακί να πιούν οι καλεσμένοι. Στην άκρη πέρα ο μάγειρας με μακριά ποδιά και με βλαμέσιες αρκετές για να βοηθάν, έχει το νου του στα καζάνια, που βράζουν άφθονο φαΐ με κρέας από σφαχτά που σφάχτηκαν για τη χαρά της νύφης. Παίζουν τα όργανα, σέρνει ο πρώτος το χορό, παραγγεγμένο το τραγούδι «Σιδιροβέργινο κλουβί σου πλέξαν οι γονείς σου, φοβούνται μη σε κλέψω εγώ μον θάρθεις μοναχή σου...» και τρέχει η μνήμη μου για να διαλέξει από άλλο ψίκι εικόνες.

.....

.....

Έρχεται ετούτο τον ανήφορο από τον μαχαλά τον κάτω το δρόμο περπατώντας που μπαίνει ίσια απ' τον κάμπο στο χωριό. Κόσμος πολύς ντυμένος στα καλά του και ο γαμπρός στη μέση με το άλογο καβάλα. Παραμπροστά τα όργανα παίζουν τη «Βιργινάδα». Εκεί χορεύουν τέσσερις κι ο βλάμης τους κερνάει. Παντρεύεται ο Βασίλης (του Χρηστοβασίλη) και είναι ώρα να σταματήσει το ψίκι λίγο προτού να φτάσει στη βρύση. Τώρα το έθιμο καλεί να κόψουνε την κλούρα. Τρία άλογα με τρεις καβαλαρέους ξεφεύγουν από το ψίκι και παν σαχαραρέοι στο σπίτι της νύφης. Βγάζουν τα πέταλα φωτιά πέφτουν οι τουφεκίες αράδα και δένονται τα άσπρα τα μαντίλια στων αλόγων τα καπίστρια την ώρα που φτάνουνε στο σπίτι της νύφης. Με το ίδιο ποδοβολητό επιστρέφουν τα άλογα στη συνοδεία του γαμπρού. Μοιράζεται στον κόσμο η κλούρα κι ο δρόμος συνεχίζεται. Είναι έτοιμες οι τάβλες και τα τραπέζια κάτω από τη μεγάλη αμυγδαλιά και την κληματαριά στο σπίτι του μπάρμπα Ναστάση μπροστά. Κάθεται ο γαμπρός και οι δικοί του οι καλεσμένοι και οι βλαμέσιες από τη νύφη κερνάν πρώτα γλυκό και ύστερα στρώνουν πιάτα με μεζέδες και ρακί να πιούν οι συμπεθέροι. Παίζουν τα όργανα, χορεύει ο κόσμος του γαμπρού και οι βλαμάδες, με τον Πάνο

Κάσσαρη πρώτο, γυρίζουν από τραπέζι σε τραπέζι με τα κανίσκια στα χέρια. Είναι τα ταψιά και οι κανίστρες γεμάτες με λογιών- λογιών καλά για να διαλέξει ο καθένας, όταν περνούν μπροστά του: καραμέλες, τηγανίτες, πίτες, σύκα ξερά ή καρύδες και να ευχηθεί σε κείνον που κερνάει «και σε παιδιών του». Γλέντι, γέλια, χαρές κι ευχές που πάνε κι έρχονται «και στα δικά σας ανύπαντρες», «να μας ζήσουν», «και στα υπόλοιπα να χαρούμε.», μέχρι που θα «τραβήξει» ο γαμπρός τη Ρήνκω νύφη να παν το απόγευμα στην εκκλησιά τα στέφανα να γίνουν.

.....

.....

Μέρα Πέμπτη θα ήταν τότε που είδα ένα βλάμη να περνάει από σπίτι σε σπίτι μ' ένα χρωματιστό τσιαντί γεμάτο καραμέλες. Έδωσε και σε μας μια και μας είπε ότι «είστε καλεσμένοι απ' του Χρηστοτάκη». Ήταν πρωί την Κυριακή κι έβλεπες άλογα πολλά στου Χρηστοτάκη την αυλή, δεμένα δίπλα, από τις κουμπλιές, κάτω από τις σκαμνιές και τις κληματαριές. Είχαν τα σαμάρια σκεπασμένα με χεράμια κεντημένα και καραμελωτές με κρόσσια. Φόραγαν και μερικά καπίστρια με χαϊμαλιά και φυλαχτά να μη τα πιάν το μάτι. Πάνω από τη θημωνιά κυμάτιζε η σημαία με τρία μήλα καρφωμένα στο σταυρό. Έρχονται και τα όργανα που φέρουν το νουνό γλεντώντας. Ξιουρίζουν το γαμπρό και ετοιμάζονται οι καλεσμένοι. Ήταν του Τάκη το προξενιό στο παραπέρα το χωριό. Καβαλικεύουν οι άντρες τα άλογα παίρνει την ευχή από τη μάνα ο γαμπρός και με εκείνο το λαμπερό χαμόγελο που ήταν (και είναι) μοναδικό ανεβαίνει καβάλα στο δικό του το άλογο. Μπροστά η σημαία πίσω τα όργανα και παραπίσω τα άλογα με τους καβαλαρέους και τις γυναίκες με τα παιδιά άλλα καβάλα στα καπούλια κι άλλα περπατώντας ξεκινάει τούτο το ψίκι το δρόμο για τη νύφη, που είναι κοντά μια ώρα μακριά. Τρεις μερακλήδες παν μπροστά χορεύοντας. Παίζουν και τραγουδάν τα όργανα:

«Δε στό ειπα χαλασιά μου στο μύλο να μην πας, μη σε πατήσει η ρόδα και γίνω εγώ φονιάς ...».

Βγαίνει ο κόσμος πάνω από τους τοίχους στις άκρες του δρόμου να ιδούν και να ευχηθούν στο γαμπρό. Συνεχίζει το δρόμο γλεντώντας τούτο το πολύχρωμο το ειρηνικό λεφούσι περνώντας μέσα από το δεύτερο χωριό. Τρέχουν κι ετούτοι οι χωριανοί στο δρόμο στα παράθυρα, απ' όπου περνάει το ψίκι να ιδούν το γαμπρό και να ευχηθούν στους γνωστούς του γάμου ανάλογες ευχές. Μετά το τραπέζι και το γλέντι στο σπίτι της νύφης γυρίζει το ψίκι με τα δυο τα συμπεθεριά απ' άλλο δρόμο στο χωριό να γίνουνε τα στέφανα.

.....

.....

Γάμος Χρυσόστομου Χαραλάμπους - Φεβρωνίας Μπράχου. (Δεκαετία 1950).
Διακρίνονται: Αναστάσιος Λώλος, Αλέκος Μπράχος, νύφη, Κάρολος Μπράχος, γαμπρός,
Κομπανία, Σπύρος Λώλος, Τάσιο Ντάρας, Γρηγόρης Βακάλης, Γιώργος Τατσιώνης, Χαρ.
Καλογερόπουλος, Παππά-Κώστας, Αντώνης Μάντης.

Φθινόπωρο ορίστηκε να γίνει ο πρώτος γάμος από το δικό μας σόι. Ετοιμάστηκαν το Σάββατο τα σφάγια για το γάμο. Έφεραν οι γυναίκες τα ζαλίκια με τα ξύλα και την Κυριακή πρωί βράζει ο πατσάς και τ' άλλα φαγητά στα καζάνια, δίπλα απ' το παλιό το σπίτι. Μέσα στου γάμου τη χαρά ξέχασα ότι σήμερα θα έχανα από το χωριό μια αγαπημένη μου ξαδέρφη. Έζησα τη συγκίνηση πιο δυνατή όταν έβγαινε από την πόρτα νύφη η Αλεξάνδρα κι έβλεπα να δακρύζουν συγγενείς και γειτόνοι, ενώ τα όργανα έπαιζαν τέτοιον παραπονιάρικο σκοπό «Αφήνω γειά μανούλα μου, αφήνω γεια πατέρα, αφήνω γεια στις αδερφές, σ' εσάς καλοί γειτόνοι...». Βρέθηκα σε λίγο καβάλα στα προικιά κρατώντας στην τσέπη δυνατά το δεκάρικο που πήρα από τους βλαμάδες του γαμπρού, την ώρα που ήρθαν να τα πάρουν και να τα φορτώσουν, αφού πρώτα τα «πληρώσουν» σε μας που τα φυλάγαμε. Με τουφεκίες απανωτές ξεκινούν τ' άλογα, ξαφνιάζεται το δικό μου και λίγο τα χρειάστηκα. Σ' αυτόν το γάμο ήταν που κάθονταν το βράδυ στο σπίτι του γαμπρού, σ' ένα μεγάλο τραπέζι το σόι της νύφης και τραγουδούσαν άντρες και γυναίκες μόνο με το στόμα «Κάτω στα δασιά πλατάνια στην κρυόβρυση ...». Κι όταν το πρωί κόντευε να τελειώσει ο γάμος, η ίδια παρέα προκαλούσε τη συμπεθέρα με τούτο το τραγούδι «Ήρθε ο ήλιος στις φεγγίτες, συμπεθέρα τηγανίτες...»

Γάμος Γεωργίου Π. Γκόλα (προικιά), δεκαετία 1960.
 Διακρίνονται: Παππά-Κώστας, Γιώργο Μιχέλης, Ελένη Γ. Μιχέλη,
 Τάσιο Χ. Ντάρας, Χαρίκλεια Ντάρα, Ελένη Αν. Ντάρα, Σπυριδούλα Λώλου.

Γάμος Παύλου Ίσκου - Μαριάνθης Ντάρα (δεκαετία 1960).
 Διακρίνονται από αριστερά: Παναγιώτης Γκόλας, Γεώργιος Γκόλας,
 Δημήτριος Π. Λώλος, Σωτήρης Χαραλάμπους, Παππά-Τάκης.

Γάμος Γιάννη Γ. Βακάλη, (δεκαετία 1950). Από αριστερά: Σωκράτης Μπάκος, Παναγιώτα Χρ. Τάτση, Κων/να Χρ. Βακάλη, Αντώνης Χρ. Βακάλης, Ευτυχία Χρ. Βακάλη, Γαμπρός, Αντώνης Γ. Βακάλης, Κων/να Α. Βακάλη, Ελευθερία Αν. Ντάρα, Δημήτριος Γ. Βακάλης.

Γάμος Άννας - Διογένη
Χαραλάμπους, (δεκαετία 1950)
Διακρίνονται:
Κων/νος Βασιλείου,
Ουρανία Γκόλα,
Ελένη Καλογεροπούλου,
Γιάννης Ίσκος,
Χρυσόστομος Χαραλάμπους,
Αγλαΐα Μάντη,
Αμαλία Μιχέλη

Γάμος Χρήστου Ντάρα - Ευανθίας Μάντη (δεκαετία 1960). Από αριστερά: Γεώργιος Θεμελή νύφη, γαμπρός, Γιάννης Αν. Ντάρας, Κώστας Θ. Βώττης, Βασίλειος Στ. Ντάρας.

Γάμος στο χωριό μας. Διακρίνονται: Πάνο-Τόλης (ντέφι), Χριστόφορος Μπράχος, Γιάννης Γκόλας, Γιώργος Γκόλας, Τάκη-Δάμος (κλαρίνο), Γιώργος Ίσκος, Χαράλαμπος Καλογερόπουλος.

Γάμος Γιάννη Γ. Βακάλη. Διακρίνονται: Γιάννης Ε. Ίσκος (σημαία), Γιάννης Γ. Βακάλης (γαμπρός)

Γάμος Αχιλλέα Θ. Βώττη - Κασιανής Α. Ντάρα (δεκαετία 1960). Από αριστερά: Μερόπη Χ. Ντάρα, Μαργαρίτα Αν. Ντάρα, γαμπρός, νύφη, Ελένη Θ. Βώττη, Ελένη Χ. Καλογεροπούλου.

Γάμος Ιωάννη Ν. Γκόλα (δεκαετία 1950). Γιάννης Γκόλας (γαμπρός).

Γάμος Ιωάννη Ν. Γκόλα (δεκαετία 1950). Η νύφη με συγγενείς της Μπαουσιώτες.

Γάμος Ιωάννη Ν. Γκόλα (δεκαετία 1950). Η νύφη με συγγενείς της Μπαουσιώτες.

Γάμος στο χωριό μας.
 Διακρίνονται:
 Παναγιώτης Κάσσαρης,
 Θεοδούλα Χ. Ντάρα.

Γάμος στο χωριό μας. Διακρίνονται:
 Βιργινία Λιπιώτη, , Χρήστος
 Λιπιώτης, Πάνο-Τόλης.

Γάμος Δήμητρας Χρόνη - Παναγιώτη Τάτση (δεκαετία 1950). Η νύφη καβάλα στο άλογο με συγγενείς της.

Γάμος Ανθούλας Απ. Μάντη - Κων/νου Σ. Χαραλάμπους (δεκαετία 1960). Από αριστερά: Θωμάς Τσάλιος, Ευάγγελος Ίσκος, Βασίλειος Τατσιώνης, Σπύρος Π. Μπράχος, Δημήτριος Ν. Ντάρας, Χρήστος Γ. Λιπιώτης, Χαράλαμπος Καλογερόπουλος, Δωδωναίος, Χρήστος Τάτσης, Παναγιώτης Γκόλας, Κων/νος Ντάρας, Χαράλαμπος Ντάρας.

Γάμος Ελευθερίου Λιπιώτη - Αικατερίνης Τατσιώνη (δεκαετία 1960). Από αριστερά:

Δημήτριος Χ. Ντάρας, Σωκράτης Μπάκος, Δημήτριος Ν. Ντάρας,, Γεώργιος Ι. Τατσιώνης, νιόγαμπρα, Γιάννης Δ. Λώλος, Χρήστος Γ. Λιπιώτης, Γεώργιος Αθ. Ίσκος, Χρήστος Κ. Λιπιώτης, Ελευθέριος Β. Λώλος, Κων/νος Κάσσαρης.

Χαράλαμπος Καλογερόπουλος - Δημήτριος Μάντης.

Νάσιο Λώλος βλάμης με τη γυναίκα του

Βασίλειος Ν. Ντάρας - Αθηνά Β. Ν. Ντάρα, νιόπαντρα.

Η κομπανία του Χωριού μας

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Το χωριό μας ήταν από τα λίγα χωριά της περιοχής, που διέθεταν εκείνα τα χρόνια δική τους αυτόνομη κομπανία, έτοιμη να προσφέρει στους συγχωριανούς μας πλούσια ψυχαγωγία, κέφι και διασκέδαση σε γάμους γιορτές και πανηγύρια.

Θα σεργιανίσουμε μαζί σ' εκείνα τα μονοπάτια της διασκέδασης, σ' εκείνα τα σεργιάνια που έπαιζαν κι ακούγονταν τα δικά μας τα κλαρίνα τα βιολιά και τα λαούτα. Να ξανακούσουμε νοσταλγικά τα γυρίσματα από τα κλαρίνα του Πάνο Τόλη και του Τάκη Δάμου, τα τσακίσματα από το βιολί του Κώτσιου Δάμου, το λαούτο του Αντώνη του Θεοδώρου, το ντέφι του Σπύρου, το ακορντεόν του Μήτσιου.

Κάτω από τη δροσιά του ίσκιου που απλώνει μια κερασιά στο μπαλκόνι του Αντώνη του Θεοδώρου ξεκινάει ετούτο το ταξίδι, με κουβέντα που κρατάει τρεις ώρες. Δυνατή σε γλαφυρότητα και χρώμα η αφήγηση του Αντώνη, σε καλωσορίζει αμέσως σ' αυτό το κλίμα που μιλάει για εκείνους τους γάμους, για εκείνες τις γιορτές, τα παλιά τα γλέντια, τ' αλησμόνητα πανηγύρια. Η αζεπέραστη μνήμη του σε πάει σε τόπους και χωριά που φάνταζαν για τότε πολύ μακριά. Φέρνουν τραγουδιστά οι κουβέντες του παλιά τραγούδια και σκοπούς, για να μας θυμίσουν το Μπιρμπίλη, το Φυσούν, το Μπατζίτικο, το Κεντόι, το Μπεράτι και το Σκάρο. Ζωντανεύουν οι λέξεις του παλιές φιγούρες χορευταράδων χωριανών μας. Μας μιλάει ο Αντώνης για τους οργανοπαίχτες της εποχής. Ποιος έπαιζε το καλύτερο κλαρίνο το μελωδικό βιολί το γρήγορο το ντέφι. Παλιότερος βέβαια απ' όλους στο σινάφι ο Κώτσιο Δάμος. Ορφανός από την Ψήνα ήρθε στο χωριό γαμπρός όταν παντρεύτηκε τη γνωστή μας Φώτο. Το επίθετό του μαρτυράει συγγένεια με τους Αδάμους των Κουρέντων από όπου κατάγονταν ο γνωστός στο κλαρίνο Ναπολέον Αδάμος. Σιδεράς στο επάγγελμα από μικρός στη Ζίτσα, στην Καλούτσιανη ύστερα και μετά στο αμόνι, έφκiane τα τσαπιά και τα δικέλλια στο χωριό μας. Έπαιζε πολύ καλό βιολί που ταίριαζε στον τόνο και τη μελωδία μ' αυτό του Βαγγέλη του Γκάγκα από τους Δραμεσιούς, ένα δυνατό βιολί της εποχής άξιο να συνοδεύει το μεγάλο κλαρινίστα Καρακώστα. Έπαιζαν και οι δυο με νότα τους το ρε ενώ τ' άλλα τα βιολιά είχαν σαν τόνο τους τη νότα μι. Ήταν ο τραγουδιστής της κομπανίας με δυνατή φωνή που ακούγονταν ως τα κούγκια χωρίς τα μεγάφωνα τότε.

Μικρότερος στην ηλικία ο γνωστός μας στο κλαρίνο Πάνο -Τόλης (Θεοδώρου στο επίθετο). Άργησε να μάθει το όργανο. Γύρισε από την Κρήτη όπου υπηρετούσε στρατοχωροφύλακας με τον

Παπά -Τάκη, που δεν είχε γίνει παπάς ακόμα. Έκαναν μάλιστα και οι δυο τους επίδειξη του κρητικού χορού στο μαγαζί που είχε τότε νοικιασμένο στο παλιό σπίτι του Τσίτου ο Γιώργο Κωσταντής με τον Θοδώρ- Κίτσιο. Εκεί κάθε Σαββατοκύριακο γίνονταν γλέντια με μεζέδες και χορό, όπου έπαιζε κλαρίνο με δική του κομπανία ο Τάκη – Γκόγκος.

Από το σόι του Γκόγκου η μάνα του Πάνου τον παρακίνησε να πάει να μάθει κλαρίνο στους Δραμεσιούς στον Τάκη – Γκόγκο. Πάμφτωχος ο Πάνος, με τι να ξεπληρώσει το δάσκαλο; Του πήγαινε κανένα αυγό απ τις κότες του και καμιά ποδιά δαμάσκηνα να βγάλει την υποχρέωση. Αγαπούσε ο Πάνος το κλαρίνο και παρ' όλο που ήταν δυνατός στο να κόβει χορτάρια με την κόσα δεν πήγαινε σαν εργάτης σχεδόν ποτέ. Νέος ακόμα όταν είχε το μαγαζί ανοιχτό ο Γιάν- Γκουντής έπαιρνε κάθε τόσο το κλαρίνο κι έπαιζε εκεί τα βράδια διασκεδάζοντας τους χωριανούς με αυτοσχέδια μάλιστα τραγούδια. Όταν, με το πολύ κρασί, ανέβαινε το κέφι τραγούδαγε ο Πάνος :

« Μώρε Γιαν-Γκουντή φέρε μας κι άλλο κρασί για να πιούμε εγώ και συ...». Γεροί γλεντζέδες συχνοί πελάτες του μαγαζιού ήταν τότε ο Βασίλη- Παπάς κι ο Γιώργο-Ναγνώστης (Χαραλάμπους). Έτρωγαν έπιναν και γλεντούσαν μέχρι να τελειώσουν όλα τα λεφτά που είχαν μαζί τους. Πάνω στα μεράκια τους άκουγαν από τα όργανα και τούτο το τραγούδι: «Τα σταφύλια τα κυδώνια θα τα ξεπατώσουμε και το Γιώργο το λεβέντη θα τον επαντρέψουμε...» Μικρός ο Αντώνης μάθαινε από τον πατέρα του πως γίνονταν παλιά το πανηγύρι στο χωριό μας. Μετά τη λειτουργία κάτω από το καινούργιο κτίριο, στην είσοδο του περιβόλου της Αγίας Παρασκευής στήνονταν χορός με όργανα, που κράταγε κάμποσες ώρες. Εδώ μάλιστα ο Γιάν- Γκόντρας παππούς των σημερινών Βασιλείου χόρευε με καμάρι το Μπεράτι. Πάνω στο κέφι και το γλέντι μια χρονιά του ήρθε να βάλει με μια λαμπάδα φωτιά σε μια καλύβα που είχε λίγο προτού να μπούμε στο χώρο της Αγίας Παρασκευής. Μετά το μεσημέρι μαζεύονταν ο κόσμος πίσω από τον Αι-Δημήτρη και γλεντούσαν ώσπου να νυχτώσει και ύστερα διαλύονταν γιατί δεν υπήρχαν φώτα. Την άλλη μέρα στη γιορτή του Αγίου Παντελεήμονα συνεχίζονταν το γλέντι όλη την ημέρα. Αυτές τις δυο μέρες δέχονταν το χωριό μας και πολλούς επισκέπτες πανηγυριώτες από τα γύρω χωριά που έφταναν εδώ καβάλα στ' άλογα συγγενείς και φιλοξενούμενοι των χωριανών μας. Σε τούτο το πανηγύρι γίνονταν το δυνατό ξεφάντωμα ντόπιων και ξένων. Ήξερε ο Πάνος καλά τις επιθυμίες των χορευταράδων της εποχής και τους μεράκλωνε με το πρώτο. Όταν έμπαινε για παράδειγμα πρώτος στο χορό ο Πάνο – Μάντης ξεκίναγε στα βαριά το κλαρίνο κι ο Κώτσιο – Δάμος τραγούδαγε: «Όσα κακά κι αν έκανες μωρ Παλαμιώτη μου...». Ο Βαγγέλ- Τσίτος χόρευε επιδέξια τους κλέφτες και τούτο το τραγούδι : «Ένας λεβέντης χόρευε σε μαρμαρένια αλώνια...». Αναργος και βαρύς ο Γιώργο -Ίσκος παράγγελλε το τραγούδι : «Μπιρμπίλη

μου μωρέ Μπιρμπίλη μου που είχες τα πρόβατα που είχες τα γίδια ... πάησαν μπροστά μωρέ παιδιά πάησαν μπροστά στα Γιάννενα...» Για το Χρήστο-Τάκη δεν είχαν πρόβλημα τα όργανα. Μπορεί να του έλειπε το μπόι αλλά στο χορό δεν το έφτανε κανένας. Χόρευε με σκέρτσο πρώτα την πέρδικα και ύστερα με χάρη και πηδηχτά τον Κατσιαντώνη. Ο Κώστα Λώλος μερακλής και καλός χορευτής είχε αδυναμία στο Μπατζίτικο. Έτσι λέγονταν τότε ο στρωτός Πωγωνίσιος χορός, ενώ ο Αντρέα – Λώλος χόρευε το τραγούδι «Πουλάκι που είχα στο κλουβάκι...». Δεξιότηχνης και καλός επίσης χορευτής ήταν ο Λία –Μιχέλς. Έδινε ρέστα με το χορό «Παπαδιά στα ποτήρια». Ψηλός αλλά και καλός χορευτής ο Νάσιος του άρεσε να χορεύει τη Μπαζαρκάνα. Ο Χρήστο Βασίλης με τον Βασίλ-Σπύρο δεν ήξεραν να χορέψουν. Όταν έμπαιναν στο χορό ήξερε ο Πάνος και ξεκίναγε με το «Μαχαλιάτκο». Αυτοί δεν ξερν' από χορό, έλεγε, παν τα ποδάρια σα να λέμε που σατέρα που καντάρα, παίζτε στα γρήγορα. Χόρευαν κι αυτοί στα γρήγορα άλλα βήματα πίσω κι άλλα μπροστά μπερδεύοντας τα ποδάρια τους ίσια να μη ντροπιαστούν. Η κομπανία μας έπαιζε πάντα χωρίς μεγάφωνα κι αυτό ήταν πολύ κουραστικό γι' αυτούς. Πρώτη φορά έφεραν μεγάφωνο στο γάμο του Κώστα Σπύρου. Κάθονταν τότε κάτω από μια σκαμνιά ο μπάρμπα Νάκος ο Νακο-Χήτος πατέρας του Παπα-Τάκη και καθώς άκουγε τα τραγούδια από το μεγάφωνο που ήταν κρεμασμένο στη σκαμνιά έψαχνε να βρει τα όργανα πάνω στα κλωνάρια.

Η δική μας κομπανία κράταγε το κλειδί που μας επέτρεπε να δραπετεύσουμε από την καθημερινότητα, τις δύσκολες συνθήκες της ζωής εκείνης, τη φτώχεια και την ανέχεια. Η μαγική λέξη όργανα που απηχούσε το γλέντι, την ευτυχία και τη διασκέδαση επαναλαμβάνονταν συχνά ανάμεσα στις φράσεις: « Φέρτε μας τα όργανα», « Ξενύχτησα στα όργανα», «Τα όργανα ξουρίζουν το γαμπρό» και πάει λέγοντας. Ήταν απαραίτητη λοιπόν η παρουσία τους στο γάμο στο γλέντι στη χαρά.

Ήταν γνωστή η κομπανία μας και πέρα από τα δικά μας περίχωρα. Από τα χωριά της Λάκας Σουλίου ως τα χωριά της Παραμυθιάς και της Ηγουμενίτσας. Τους γνώριζαν οι πιο πολλοί από τους γάμους και τα πανηγύρια. Δεν έφερναν ποτέ αντίρρηση όπου κι αν τους καλούσαν. Στις αρχές του καλοκαιριού τη μέρα της Αγίας Κυριακής ήξεραν καλά, ότι εκεί ψηλά στα Σουλιτοχώρια στη Γλαβίτσα το σημερινό Αυλότοπο είχαν οι ντόπιοι πανηγύρι. Από τα χαράματα έπαιρναν τον ανήφορο οι δικοί μας πάνω από το Ζωτικό να φτάσουν στη Γλαβίτσα.. Έτσι και τούτη τη φορά περπατούσαν τον ζόρικο ανήφορο με κόπο πλάι στο μονοπάτι ανάμεσα από τα κέδρα και τα έλατα. Εκεί στην ερημιά προβάλλει ξαφνικά κι από το πουθενά ανάμεσα στα κλαριά ένας άνθρωπος. Φανερά τα διακριτικά της εξουσίας, γκλίτσα στα χέρια και στέμμα στο καπέλο, έδειξαν αλάθευτα το ντραγάτη

της περιοχής. Καλή σας ώρα ορέ παιδιά. Σίγουρα για το πανγύρ θα πάτε. Τόσο δρόμο περπατάτε δεν αποστάσαν; Ελάτε να κάτσετε εδώ στο ξάργιο να πάρετε μια ανάσα. Μόλις τους είδε και ξαπόστασαν, χάρη τους το ζήτησε. Πάρτε μου ορέ παιδιά δυο τραγούδια έτσι να τα χορέψω για τ'αντέτ να παν τα ντέρτια κάτω κι ότι έχω σας το δίνω. Δεν του χάλασαν το χατίρι. Ανοίγει ο Πάνος το βαλιτσάκι βγάζει το κλαρίνο και το βάζει στο στόμα. Φέρνει ο Κώτσιος το βιολί στο σαγόνι. Παίρνουν τη θέση τους και το ντέφι με το λαούτο. Γλιστράει σε λίγο απαλά το δοξάρι στις χορδές του βιολιού. Πιάνει τον τόνο το κλαρίνο, συνοδεύει το λαούτο, βαράει το ντέφι. Γεμίζει αμέσως με νότες ο αμόλυντος από μουσική αέρας της λαγκαδιάς. Αργός, μελωδικός και λίγο κοφτός ο σκοπός στέλνει το μήνυμα στη βρύση στα απέναντι ριζά. Με στρωτή και λίγο συρτή φωνή αρχίζει ο Κώτσιος το τραγούδι.: « Στη βρύση στα Τσερι- νι -τσια-να πιο- πα μωρέ πιο πάνω από τη χώρα. ...». Σύχασε το νερό στη βρύση ν' ακούσει την ιστορία. Πήραν τη θέση τους δίπλα στην πηγή οι Μουλουμεπασιάδες ... «Κι αγνάντευαν τον πόλεμο που γίνονταν στο Σούλι...». Έφτανε ο απόηχος του τραγουδιού στις βουνοκορφές των Σουλιώτικων βουνών για να τους θυμίσουν τα λόγια του τραγουδιού τα ιστορικά τα χρόνια. Νόμιζαν πως ξανάβλεπαν τη Τζαβέλενα ... «Πως πολεμάει στον πόλεμο σαν άξιο παλικάρι ...». Ξαναζωντάνευε εκείνη η μορφή που έδωσε με τον ηρωισμό της το στίγμα μιας άλλης γυναικείας υπόστασης.

Πιασμένος από ένα κλωνάρι ο αγροφύλακας, μερακλωμένος από το τραγούδι χόρευε κι έσβηνε τη δίψα του για γλέντι. Μακριά στην απομόνωση τούτη η περιοχή δυσκόλευε πολύ τον κόσμο να βρει τα όργανα την ώρα που τα χρειαζόνταν.

Το είχε σε μεγάλη υπόληψη ο γονιός που πάντρευε παιδί να έχει τα βιολιά στο γάμο. Θέλω να' ρθετε έστω και με τη μισή κομπανία παρακάλεσε κάποια φορά ένας πατέρας που πάντρευε το γιο του. Ξεκίνησε το ψίκι από τα χαράματα, με εκατό καβαλαρέους και βάλε, να φτάσει από το Ζωτικό στα Μηλιανά, τέσσερις ώρες δρόμο, να πάρουνε τη νύφη. Καβάλα ο ένας με το κλαρίνο στ' άλογο και οι άλλοι δυο της κομπανίας πεζοί, περπατούσαν το δρόμο κι έπαιζαν όταν πέρναγαν μέσα από τα χωριά, για να μάθει ο κόσμος πως ο τάδε πάντρευε το γιο του. Ήταν βαριά η κούρασή τους βαριές όμως και οι τρεις λίρες που τις έδωσε με την καρδιά του ο πατέρας αναγνωρίζοντας τον κόπο τους.

Μέσα από τις συναλλαγές με τη δουλειά τους έγιναν γνωστοί οι οργανοπαίχτες μας κι απόκτησαν εδώ πολλές φιλίες. Ήταν πάντοτε ανοιχτό το σπίτι του Στράτη του αρχιτσέλιγκα στο Συστρούνι να τους δεχτεί αν τύχαινε και νύχτωναν εκεί. Τέσσερις ώρες κράταγε εκείνο το βράδυ το φαγοπότι και το γλέντι στο σπίτι και στη γειτονιά.

Καμιά δουλειά δεν πήγαινε χαμένη από το Πάνο. Φύσαγε το κλαρίνο δυνατά να διώξει τη φτώχεια μακριά μα εκείνη χώνονταν από παντού στο σπίτι. Όταν είχαν κεσάτια τα όργανα είχε κεσάτια και η σακούλα με το αλεύρι. Δεν απελπίζονταν όμως αυτός. Έχει ο Θεός έλεγε. Να σε λίγες μέρες έχουμε γάμο στη Μανωλιάσσα. Έγινε ο γάμος κι όταν σκόλασε μέτρησαν τα λεφτά. Ένα κατοστάρικο τύχαινε στον καθένα. Από λίγα πήραμαν μουρμούρισαν οι άλλοι. Τι περιμέναταν να πάρουμε ; Δε βλέπετε , εδώ τα παιδάκια που παν ξυπόλυτα το σχολειό; Καλά είναι. Ένα τσουβάλι αλεύρι θα τ' αγοράσουμε. Είχε ως φαίνεται ετούτη η τέχνη το αντίδοτο στο άγχος. Ήταν έξω καρδιά ο Πάνος. Έπινε πέντε τσιπράκια το βράδυ στο Βαγγέλη κι άμα δεν είχε, πλέρωνε τα τρία και τ' άλλα του έλεγε γράψ' τα. Είπαμε όμως τόσες κουβέντες και η ώρα πέρασε. Έτσι είναι, το ξέρουμε πως τρέχει ο χρόνος γρήγορα. Εμείς προσπαθήσαμε μ' αυτά τα λίγα να του κόψουμε το δρόμο.

Χωριανοί μας στα μακρινά ξένα

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

1. Οι πρώτοι μας ξενιτεμένοι στην Ευρώπη

Στα χωριά μας μέχρι την περίοδο του εμφυλίου οι παππούδες και οι πατεράδες μας δεν έψαχναν για δουλειά πέρα από τον τόπο τους. Είχαν μάθει εκείνη τη ζωή κοντά στη γη, δίπλα στα ζωντανά τους.

Στις δεκαετίες όμως του πενήντα και του εξήντα άλλαξαν τα πράγματα. Τα νέα παιδιά προβληματίζονταν να μείνουν στο χωριό, έψαχναν να βρουν αλλού δουλειά. Οι νέοι οικογενειάρχες τα έβγαζαν πέρα δύσκολα, αφού έλειπε και σ' αυτούς το μεροκάματο.

Εκείνη την εποχή πολλά Ευρωπαϊκά κράτη έμπαιναν στους ρυθμούς της μεγάλης ανάπτυξης και χρειάζονταν πολλά χέρια εργατικά.. Η Γερμανία και η Σουηδία, με το Βέλγιο πρώτο, ήταν οι χώρες που έγιναν αποδέκτες των πρώτων μεταναστών από τη χώρα μας. Η εξόρυξη του λιθάνθρακα μέσα από τα μεγάλα βάθη των εδαφών του Βελγίου ήταν δύσκολη υπόθεση για κάθε εργαζόμενο. Γι αυτό πήραν την απόφαση να φύγουν για το Βέλγιο μόνο εκείνοι που είχαν δοκιμαστεί στη σκληρή ζωή, που ένιωθαν τη δύναμη και είχαν το κουράγιο ν' αντέξουν. Δύσκολη όμως και τούτη η απόφαση, γιατί έφευγαν κι άφηναν πίσω τους δουλειές που ήξεραν μοναχά εκείνοι να κουμαντάρουν. Τα χωράφια, τα πρόβατα, τα χορτάρια. αλλά και το νοικοκυριό στο σπίτι με τη φροντίδα των παιδιών, φορτώνονταν τώρα όλα στη δόλια τη γυναίκα. Έμπαιναν όμως όλες αυτές οι δυσκολίες στη μπάντα μπροστά στις ανάγκες που δημιουργούσε η μεγάλη ανέχεια. Να φτιάξει σπίτι σκέφτονταν ο Τάσιο – Ντάρας, να ξεπληρώσει δεκαπέντε λίρες από το μπλάρ που αγόρασε ήθελε ο Χρήστο – Ντάλας, να αγοράσει χωράφια για να ζήσει την οικογένεια καλύτερα σκέφτονταν ο Αντών – Βακάλης. Για ανάλογη αιτία ο καθένας και κατά διαφορετικά διαστήματα με αρχή το 1956 πήραν το δρόμο της ξενιτιάς τότε οι χωριανοί μας : Αποστόλη- Μάντης, Μήτσιο – Μάντης, Σπύρο- Μπράχος, Σταύρο -Σιούλας και Χρήστο- Λιπιώτης.

Το μεγαλύτερο ταξίδι τους ως τα τότε, ήταν από το χωριό ως τα Γιάννενα.

Έπαιρναν τώρα το δρόμο για την Αθήνα κι από εκεί με το πλοίο για το Πρίντεζι της Ιταλίας. Με το τραίνο στη συνέχεια ώρες πολλές για να φτάσουν στο Βέλγιο.

Σαλερουά λέγονταν η πόλη του Βελγίου όπου ήταν η δική τους σύμβαση για εργασία. Τους υποδέχονταν ο Πατρώνος, που ήταν το αφεντικό της «Μίνας», του ανθρακωρυχείου δηλαδή που θα

δούλευαν.

Οι τρεις πρώτες μέρες ήταν για την ενημέρωση. Γνώριζαν τους χώρους της καντίνας όπου θα έτρωγαν και θα κοιμούνταν, τα γραφεία της εταιρείας, το διερμηνέα για να συνεννοούνται και ό,τι άλλο ήταν απαραίτητο για τη διαβίωσή τους εκεί. Μέχρι εδώ όλα φαίνονταν εύκολα. Την τρίτη μέρα που ξεκίναγε η κανονική εργασία φάνηκαν τα πολύ δύσκολα.

Οι ανθρακωρύχοι δούλευαν σε μεγάλα βάθη μέσα στη γη. Η είσοδος στο ανθρακωρυχείο γίνονταν από το άνοιγμα ενός πηγαδιού που είχε αρκετό φάρδος και τεράστιο βάθος. Έφτανε ίσως και τα χίλια μέτρα. Ένα μεγάλο ασανσέρ που χωρίζονταν σε τρία πατώματα και χωρούσε 12 άτομα σε κάθε πάτωμα, κατέβαζε τους εργάτες στις γαλαρίες. Σταματούσε στα 200 περίπου μέτρα βάθος όπου άρχιζε η πρώτη γαλαρία. Προχωρούσε αυτή οριζόντια προς τη γη και κάθετα στο πηγάδι. Έπαιρνε ο «σεφ» τη δική του ομάδα και ξεκίναγε τη δουλειά στο ανθρακωρυχείο. Το ίδιο γίνονταν και με τους υπόλοιπους εργάτες στις άλλες γαλαρίες. Κάθε εργάτης ήταν εξοπλισμένος με μια λάμπα που την κράταγε στα χέρια ή τη στήριζε στο κράνος για να βλέπει. Φορούσε ειδική στολή και γαλότσες για τα νερά. Οι δουλειές που γίνονταν στην κεντρική γαλαρία ήταν το καθάρισμα από τους σωρούς του πετροκάρβουνου, η υποστύλωση της οροφής και οι τρύπες για τα φουρνέλα που ξάνοιγαν τη γαλαρία. Στα πλευρά της γαλαρίας άνοιγαν τα «μοντάζ», τρύπες με κομπρεσέρ για να εντοπίσουν τις «φλέβες» του λιθάνθρακα που βρίσκονταν ανάμεσα από μεγάλες πλακαριές. Εκεί ήταν η «Ντάλια» όπως την έλεγαν οι Βέλγοι. Το δυσκολότερο κομμάτι εργασίας. Με τα «Μότορτιπ», ειδικά κομπρεσέρ, τρυπούσαν κι έκοβαν το κάρβουνο οι εργάτες για να το σπρώξουν τον κατήφορο όπου περίμεναν τα βαγονέτα να το μεταφέρουν στο ασανσέρ και μετά στην επιφάνεια. Η «Μπουσιέρα», δηλαδή η μαύρη σκόνη και το «γκάζι» το φυσικό αέριο που γέμιζαν το χώρο ήταν οι μεγάλοι εχθροί των εργατών. Έπαιρναν πάντα μαζί τους ένα παγούρι γεμάτο καφέ που έπιναν κατά διαστήματα και μασούσαν ταμπάκο (καπνό) για να μετριάσουν κάπως τον κίνδυνο. Τα πνευμόνια τους όμως δεν άντεχαν πολύ. Δούλευαν σαν τους τυφλοπόντικες με μοναδικό φωτισμό αυτόν που έδινε η ατομική τους λάμπα. Ο εξαερισμός γίνονταν με οξυγόνο που διοχετεύονταν στις γαλαρίες μέσα από ειδικές σωληνώσεις. Ο κίνδυνος να καταπλακωθούν από τις συχνές κατακρημνίσεις αλλά και να δηλητηριαστούν από το φυσικό αέριο που αναδύονταν στους χώρους εργασίας ήταν μεγάλος. Από μια τέτοια δηλητηρίαση έπαθαν ασφυξία κι έχασαν δυστυχώς τη ζωή τους 400 ξένοι εργάτες σε άλλο ανθρακωρυχείο. Έβγαιναν κατάμαυροι μέσα από τα κατάβαθα της γης κι έβλεπαν να liaγκρίζουν μοναχά τα άσπρα τα δόντια τους. Κάτω από αυτές τις συνθήκες δούλευαν τότε οι χωριανοί μας με μισθό ένα Βελγικό χιλιάριο ισοδύναμο με 600 ελληνικές δραχμές. Έκαναν οικονομία ξοδεύοντας λίγα λεφτά στις αργίες

για να στείλουν τα πολλά στη γυναίκα και τα παιδιά. Με αγωνία περίμεναν οι δικοί τους ν' ακούσουν την τσαμπούνα του Αλέκου του ταχυδρόμου. Έτρεχαν με λαχτάρα να δουν αν έχουν γράμμα αν έχουν κάποια επιταγή. Παρ όλες τις δυσκολίες ένιωθαν οι ξενιτεμένοι μας και τυχεροί από μια μεριά γιατί φτάνοντας εδώ είδαν τα μάτια τους πράγματα που δεν τα είχαν φανταστεί ποτέ. Τους θάμπωσε κυριολεκτικά ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός. Οι πόλεις, τα κτίρια, τα πάρκα, η αγορά, η ζωή των ανθρώπων όλα ήταν πρωτόγνωρα γι αυτούς. Τους έλειπε όμως σίγουρα η πατρίδα και οι δικοί τους. Έτρεχαν στο σταθμό του τραίνου όταν μάθαιναν πως έρχονταν από τα μέρη τους γνώριμα καινούργια άτομα για να δουλέψουν.

Περίμεναν να μάθουν νέα για τους δικούς τους. Λαχταρούσαν να νιώσουν τον αέρα από την πατρίδα που έφερναν μαζί τους οι νέοι ταξιδιώτες. Κάθε φορά, μα περισσότερο εκείνη τη φορά ξεπληρώθηκαν με το παραπάνω. Είδαν μετά από καιρό να ζωντανεύει στο σταθμό μια εικόνα ατόφια απ' το χωριό. Δεν πίστευαν στα μάτια τους όταν έβλεπαν ετούτο τον λιγνό τον αψηλό να βγαίνει από το τραίνο φορώντας το σακάκι το σκούτο και την κυλόττα τη μάλλινη από το μαύρο δίμτο. Κουβάλαγε στον πλάτη ένα πισιέμκο μπόγο με τα πέρα δώθε, έχοντας ίσως και μια δεύτερη αλλαξιά παρόμοια με την πρώτη. Από τις μάντρες τις Μελιγγιώτικες κίνησε ο καημένος ο Νούσιας, αυτά είχε, μ' αυτά ήρθε. Οι προηγούμενοι είχαν φτάσει εδώ μ' ένα φτηνό κουστούμι, μπορεί και με το γαμπριάτικο ακόμη. Για να σώσουν την υπόληψη του δικού τους πολιτισμού τον πήραν οι χωριανοί και τον πήγαν στην αγορά. Τα ρούχα και τα παπούτσια εκεί ήταν πολύ φτηνά. Έντυσαν έτσι το Νούσια με ρούχα ολοκαίνουργα. Τον έκαναν γαμπρό. Του έβαλαν ως και γραβάτα ακόμα.

Ω!! Μπόνο- μπόνο Νούσια, αναφώνησε ο Πατρώνος μόλις τον ξανάειδε. Είχε πάρει την πρώτη γεύση από Ελλάδα, από αυθεντικό Γραικό, όταν τον πρωτόειδε με τα μάλλινα.

2. Ξενιτεμένοι μας σε μακρινές Ηπείρους

Μέρες πασχαλιάτικες ήταν όταν έφευγε στα δέκα εννιά του ο Ευρυσθένης ο Ντάρας για την Αυστραλία. Ένωθε τον πόνο της μάνας του βαρύ κι έτσι τον κατέγραψε από μόνος του σε τούτη τη στροφή : «Μάνα μου στην εκκλησιά μην πας, στην πόρτα μην καθίσεις, γιατί τους φίλους μου θα ιδείς κι αμέσως θα δακρύσεις». Γνώριζε καλά ο Ευρυσθένης πόσο δύσκολο ήταν να αποχωριστεί τον τόπο του και τους δικούς του. Οι μεγάλες όμως ανάγκες της οικογένειας του έδειχναν το δρόμο. Το μαγαζί στο χωριό που πούλαγε τότε δυο φύλλα μπακαλιάρο και μισή οκά αλάτι, χαϊρι δεν είχε. Δούλεψε στα Γιάννενα σερβιτόρος στην αρχή με μεροκάματο φτηνό, όπου έβλεπε τον κόπο του να πάει χαμένος. Τρόπος μοναδικός να αλλάξω παντελόνι συλλογίστηκε είναι να φύγω για τα ξένα. Βρήκε την ευκαιρία όταν γνώρισε τυχαία την επιτροπή που δέχονταν τα χαρτιά για την Αυστραλία. Με μεγάλη δυσκολία και δάκρυα στα μάτια υπόγραψε το χαρτί ο πατέρας λέγοντάς του ετούτη την κουβέντα : «Για μένα παιδί μου ο ήλιος βασίλεψε, για σένα τώρα δίνει, άντε στο καλό κι ο θεός βοηθός...»

Σαράντα τρία κιλά ζύγιζε ο Τένης τότε, έπρεπε για την επιτροπή να είναι σαράντα πέντε. Έφαγε μονοκοπανιά ένα καρπούζι να πιάσει το όριο. Με ένα χιλιάρικο αβάντα και τις ευχές των δικών του ανέβηκε για το ταξίδι στο «Κερύνεια» μ' άλλους χίλιους διακόσιους μετανάστες απ' όλη την Ελλάδα. Όλοι αυτοί ένα μεγάλο τσούρμο με κοινή τη μοίρα κι άγνωστο το μέλλον. Πέρασε το πλοίο τις δικές μας θάλασσες ύστερα την Κύπρο το Σουέζ το Τζιμπουτί και το Κολόμπο. Κοντά στην Ινδονησία πέντε μέρες πριν την Αυστραλία μεγάλη θαλασσοταραχή καθήλωσε το καράβι για δυο ολόκληρα μερόνυχτα. Χτυπούσε το κύμα αλύπητα ώσπου έμεινε το καράβι ακυβέρνητο με την πλώρη κόντρα στο κύμα. Πίστεψαν όλοι τους πως έφτασε το τέλος τους. Οι προσευχές τους κι ο Αι-Νικόλας ίσως, τους έσωσαν από βέβαιο πνιγμό. Ύστερα από τριάντα πέντε μέρες ταξίδι έφτασαν στη μακρινή Αυστραλία.. Δυο μήνες σε καταυλισμό χωρίς δουλειά τους κράτησαν οι ντόπιοι. Μετά από διαμαρτυρίες και πέντε μερών ταξίδι έφτασαν στην περιοχή Κούνισλαντ της Βόρειας Αυστραλίας. Εκεί χωρίστηκαν σε γκρουπ κι ανέλαβαν τη συντήρηση των σιδηροδρομικών γραμμών. Έμεναν ανά τέσσερις σε μικρά σπιτάκια σε ερημική περιοχή με αφόρητη ζέστα και εκατομμύρια κουνούπια. Έβλεπαν συχνά να ξετρυπώνουν στην αυλή και τα σκαλιά του σπιτιού φίδια τεράστια κι επικίνδυνα. Σε διπλανή φάρμα ένας αυστραλός κατάφερε πατώντας με το τζιπ να ζαλίσει και να σκοτώσει ένα τεράστιο βόα μπροστά στα μάτια τους. Η περιοχή ήταν γεμάτη από αγριογούρουνα που κυνηγιόνταν εύκολα καθώς κι από άλλα περίεργα ζώα. Έξι μήνες πέρασαν σε τούτο το έρημο κι αφιλόξενο μέρος.

Με τα λίγα χρήματα που μάζεψε ο Ευρυσθένης έφυγε και κατάφερε να βρει δουλειά σε μεγάλο εργοστάσιο κοντά στο Σίδνευ. Το εργοστάσιο έκανε παραγωγή σιδήρου κι αριθμούσε τριάντα πέντε χιλιάδες εργάτες. Η δουλειά ήταν πολύ σκληρή. Διακόσια τσουβάλια τσιμέντο την ημέρα έπρεπε να ρίχνει σαν εργάτης στη μπετονιέρα. Σε διάστημα έξι μηνών βρήκε καλύτερη δουλειά σε άλλο εργοστάσιο που έβγαζε λαμαρίνα. Για να βγάξει περισσότερα χρήματα δούλεψε διπλή βάρδια και στη δουλειά του σερβιτόρου. Έτσι κατάφερε να αγοράσει αυτοκίνητο αλλά και οικόπεδο όπου έχτισε σχεδόν με τα χέρια του το πρώτο δικό του σπίτι. Έκανε πρόσκληση κι έφερε εδώ τις δυο αδερφές του και τις τρεις ξαδέρφες του. Μακριά στα ξένα με τον Ευρυσθένη μάνα και πατέρα βρήκαν το ταίρι τους τα κορίτσια και παντρεύτηκαν. Πέντε νύφες έβγαλα από το σπίτι μου μας λέει ο Ευρυσθένης κι όλες τους πρόκοψαν. Άλλαξε κι άλλες δουλειές έκανε όλα κι όλα πέντε σπίτια σχεδόν με τα χεράκια του που τα μεταπούλαγε βγάζοντας χρήματα. Εκεί παντρεύτηκε κάνοντας τη δική του οικογένεια. Είκοσι χρόνια πέρασαν στην ξενιτιά και η ευχή με κάθε ποτήρι κρασί ήταν μία : « Άντε και καλή πατρίδα... » Άφησε οικογενειακώς την Αυστραλία από το εβδομήντα έξι, γιατί άκουσε από τους ειδικούς, αλλά κατάλαβε κι ο ίδιος πως εκεί «τα πολύχρωμα λουλούδια δεν μοσκοβολούν, τα πουλιά δεν κελαηδούν και τα κορίτσια τους δεν αγαπούν.»

Στην ίδια ηλικία με τον Ευρυσθένη έπαιρνε το δικό του δρόμο ο Τάσιος ο Τατσιώνης. Τη μέρα του Αι- Κωνσταντίνου στην Αγία Παρασκευή άκουσε τους χωριανούς να λεν για τους αντάρτες που κατέβαιναν από το βουνό στο χωριό. Με το Δημοτικό ασκόλαγο και την περιπέτεια μέσα του πήρε το δρόμο για τα Γιάννενα να βρει την τύχη του. Χωρίς κανένα παραστράτημα συνέχισε εδώ το σχολειό για να το τελειώσει στη Λέρο με μια σχολή αντάμα. Δούλεψε στα Γιάννενα και ύστερα σερβιτόρος στη Αθήνα.. Το όνειρο όμως για μια καλύτερη ζωή τον έφερε το εξήντα ένα ναυτικό στα καράβια. Στην Κεφαλονιά ήταν η πρώτη του επαφή με το καράβι. Το δρομολόγιο που μετέφερε πετρέλαιο φόρτωνε στο Κουβέιτ ανέβαινε Πορτογαλία, Γαλλία, Ρότερνταμ της Ολλανδίας και μετά Αγγλία. Από το χίλια εννιακόσια εξήντα ένα ως το εξήντα τέσσερα δούλεψε σε φορτηγά πλοία και γκαζάδικα οργώνοντας ωκεανούς και θάλασσες. Τότε που εγώ σαν μαθητής έψαχνα να βρω και να μάθω που βρίσκονται στον παγκόσμιο χάρτη οι πρωτεύουσες και τα λιμάνια των κρατών, εκείνος περιδιάβαινε με το καράβι και γνώριζε από κοντά τη Βραζιλία, τη Λίμα, το Περού, την Αυστραλία, την Νέα Γουινέα, την Ινδονησία κι όλο σχεδόν τον κόσμο. Μέρες ατέλειωτες το ταξίδι και το καράβι μια μικρή σημαδούρα στον απέραντο ωκεανό με προορισμό το επόμενο λιμάνι. Υπερδύναμη η θάλασσα ειρωνεύονταν την τόλμη και τη δύναμή του γιατί ήξερε καλά πως τον είχε του χεριού της. Δεν ήταν λίγες οι φορές που τεράστια αφρισμένα κύματα απείλησαν να καταπιούν και να εξαφανίσουν το πλήρωμα με το καράβι

αντάμα. Θυμάται ο Τάσιος εκείνη τη δυνατή θαλασσοταραχή κοντά στο Περού όταν πήγαιναν να φορτώσουν ορυκτό. Τεράστια κύματα καταπλάκωναν το καράβι. Το κατάστρωμα γέμισε ψάρια και οι ναυτικοί προσεύχονταν να βγουν ζωντανοί. Μετά από τρία χρόνια δουλειάς σε τούτα τα καράβια έπιασε ο Τάσιος δουλειά σε άλλα μεγάλα επιβατηγά όπως ήταν το Αυστραλίσ, το Αμερικανίς και το Άννα –Μαρία. Έκανε μεγάλα δρομολόγια μεταφέροντας μετανάστες από Πειραιά στην Αυστραλία στη Μελβούρνη το Σίδνευ και τη Ν. Ζηλανδία. Και μετά από εδώ σε άλλη διαφορετική γραμμή από τον Πειραιά στη Νάπολη, το Παλέρμο, τη Μάλτα, τη Λισσαβόνα, το Γιβλαρτάρ, τον Καναδά, τη Νέα Υόρκη κι επιστροφή από τη Χάιφα στην Ελλάδα. Γνώρισε ακόμα σε κρουαζιέρες της Καραϊβικής τα νησιά Σαιν-Τόμας, Μαρτινίκα, Αντίκουα κι άλλα.

Το καράβι ήταν χώρος δουλειάς και σπίτι μαζί για τον Τάσιο. Αυλή το κατάστρωμα και η πλώρη του μπαλκόνι. Εδώ κάθονταν όταν δεν είχε βάρδια κι αγνάντευε μακριά τη θάλασσα και σα δεν έφτανε η ματιά στην πατρίδα έπαιρνε τη στράτα ο νους κι έφτανε στο χωριό. Έβλεπε με το νου την αδερφή να μαζεύει λάχανα στις μάντρες και τον πατέρα εκεί να σαλαγάει τα γίδια. Έβλεπε εδώ τη θεία τη Λάκαινα που τον καρτέραγε να της φέρει χαμπέρι απ' τη Μερόπη τη θυγατέρα που βρίσκονταν στην Αυστραλία. Μάζευε η καημένη δυο οκάδες καρύδια να τις στείλει με τον Τάσιο χαιρετίσματα γιατί ήξερε καλά πως τίποτε άλλο δεν έφτανε ως εκεί όπως το έλεγε και το τραγούδι.:« Να στείλω μήλο σέπεται κυδώνι μαραγκιάζει..» Έπαιρνε η Μερόπη από τον Τάσιο τα καρύδια στην Αυστραλία κι έτρεχαν τα μάτια δάκρυα γιατί ένιωθε στα χέρια της, της μάνας της τα χέρια. Δεκατέσσερα χρόνια στη θάλασσα ο Τάσιος, συνέχισε στην ξενιτιά κάνοντας δουλειά δική του με σαράντα άτομα προσωπικό στη Νέα Υόρκη, όπου γνώρισε και τη σύντροφό του. Άφησε τα πλούτη και την ξενιτιά το ογδόντα εννιά, για να γυρίσει στην πατρίδα που τόσο αγαπούσε και δεν την ξέχασε ποτέ. Στη δική του τη φωλιά στο σπιτάκι του στη Δωδωνούπολη χαίρεται την άνοιξη, το καλοκαίρι και το φθινόπωρο ζώντας με τις αναμνήσεις του κι αγναντεύοντας την Ολύτσικα.

Αναμνήσεις - Νοσταλγίες

Χεινοπωρινές αναμνήσεις

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Πρόλαβαν να βοηθήσουν τα παιδιά να μαζέψουν και φέτος τα σταφύλια από τ' αμπέλια, που απλώνονται πέρα από το εικόνισμα στους Μαναγούς μέχρι του Κερασάρ. Μια μυρουδιά ανάκατη από τσίπουρα, από ρετσίνι, από κρασί που βράζει στα βαρέλια, απλώνεται στον αέρα και μας θυμίζει ότι είναι Οκτώβρης μήνας και για τους παλιούς καλύτερα Αι-Δημήτρης.

Χάρηκαν και το «απόλυμα» στον κάμπο τα παιδιά, γιατί τώρα δε χρειάζεται να φυλάν τα ζώα από κοντά, είναι ελεύθερα να βόσκουν «οργώνοντας» τον κάμπο από τη μια άκρη ως την άλλη. Εκεί δοκίμασαν το ποιο είναι από τα δαμάλια αξιότερο καθώς τάβαλαν για να παλέψουν έχοντας θέαμα φτηνό. Έριξαν και κάμποσες κουντουριές σ' όσες καρύδες έμειναν στα ακριανά κλωνάρια για να κάνουν τα «ζευγάρια» (με καρύδες) πάνω από 100. Στα κατώγια σωρός τα στάχυα από καλαμπόκι έτοιμα για τον ξέφλο προτού να «ανάψουν» καθώς τ' άδειασαν δροσιασμένα. Μαζεύονται και κάθονται αράδα γύρω από το σωρό μικροί και μεγάλοι απόψε στο ένα σπίτι αύριο στο άλλο μέχρι να πάει ψηλά η πούλια. Με το σουβλί στο χέρι και με γρήγορες κινήσεις ελευθερώνουν τα στάχυα από τις ζήνες και τ' αραποστόφυλλα παίζοντας την κολοκυθιά, πειράζοντας ο ένας τον άλλο και τραγουδώντας να μη τους πάρει ο ύπνος.

Μίκραινε πολύ η μέρα τώρα, διαβαίνει ο μπάρμπα Τάκης αποβραδís για το σπίτι με το μουλάρι φορτωμένο μ' έξι αγκαλιές ξύλα γιατί έρχεται χειμώνας. Έκοψε και δυο φορτώματα να κατέβει το Σάββατο να τα πουλήσει στην πόλη να πάρει «τα πέρα δώθε».

Θάμπωσε, γυρίζει αγκομαχώντας το ζευγάρι τα βόηδια με την ανάσα να αχνίζει στα ρουθούνια καθώς τράβαγε όλη μέρα τ' αλέτρι να σπείρει ο νοικοκύρης το χωράφι να έχουν τα πρόβατα το χασίλι (βρίζα φυτρωμένη) βοσκή για το χειμώνα.

Άναψε το λούξ στο μαγαζί και μαζεύονται ένας- ένας οι χωριανοί, άλλος από το χωράφι άλλος από τα πρόβατα ή τα ξύλα να ξαποστάσουν πίνοντας κάνα ρακί, παίζοντας καμιά κολτσίνα και κουβεντιάζοντας πως πέρασαν τη μέρα με νέα από τον τόπο τους και λίγο παραπέρα. Φεύγουν ύστερα να παν για ύπνο, ευχαριστημένοι που «καλονύχτωσαν» κι έχει ο θεός για την άλλη τη μέρα...

Η Δημητρούλα θυμάται και νοσταλγεί

Δήμητρας Κ. Βασιλείου-Αρσένη

Ήθελα να επέστρεφα σαράντα χρόνια πίσω
να πήγαινα στον τόπο μου ξανά να κατοικήσω.
Εκεί που ήταν κοπελιές με την καλή καρδιά τους,
Που στόλιζαν τον τόπο τους και όλα τα χωριά τους.
Στην Ήπειρο οι κοπελιές έχουν περίσσιες χάρες,
στολίζουν με βασιλικά όλες τους τις αμπάρες.
Κι'εγώ εκεί μεγάλωσα με σκόρδο με μπομπότα,
αυτά τα φκιάχναν οι γονείς με κόπο με ιδρώτα.
Μα έκανα πατρίδες δυο με βάλανε στη μέση.
Στη μια πατρίδα πέρασα τα παιδικά μου χρόνια,
στην άλλη πατρίδα πέσανε εις τα μαλλιά μου χιόνια.

Ταξίδι στα χρόνια τα μαθητικά

Ελευθερίας Αν. Ντάρα - Γκιώκα

Στα χρόνια τα μαθητικά θα γυρίσω τους συνομηλίκους μου και θα επαναφέρω στη μνήμη τους έντονες συναισθηματικές καταστάσεις και αλησμόνητα βιώματα από τα χρόνια της μαθητικής μας ζωής, που μπορεί να ήταν δύσκολα, είχαν όμως τις δικές τους αξίες, τα δικά τους ιδανικά και τα δικά τους πρότυπα.

Σαν παραμύθι ακούγονται από τα σημερινά παιδιά, γιατί οι συνθήκες σήμερα είναι τελείως διαφορετικές. Μπορεί όμως να κρίνουν, να συγκρίνουν και να προβληματιστούν.

Δύσκολα, πολύ δύσκολα, τα χρόνια για τους μαθητές της εποχής μας.

Πρώτα-πρώτα οι γονείς δύσκολα αποφάσιζαν να στείλουν τα παιδιά τους στο Γυμνάσιο, γιατί τα οικονομικά τους ήταν πενιχρά, αλλά και οι αντιλήψεις ήταν διαφορετικές, ιδιαίτερα για τα κορίτσια.

Στη δεκαετία του 1950 άρχισαν να πηγαίνουν όλο και περισσότερα παιδιά στο γυμνάσιο.

Δωδεκάχρονα παιδάκια φεύγαμε από το χωριό, μακριά από την οικογένειά μας και μέναμε μόνοι μας συνήθως στα Γιάννενα. Εκεί νοικιάζαμε 2 και 3 παιδιά μαζί, ένα μικρό δωμάτιο, τις περισσότερες φορές τρισάθλιο και ξεκινούσαμε τον αγώνα για να κατακτήσουμε τη γνώση και να σπουδάσουμε και να ξεφύγουμε από τη δύσκολη ζωή του χωριού και να ζήσουμε καλύτερα, όπως μας έλεγαν οι γονείς μας.

Έπρεπε από τα δώδεκά μας χρόνια να ωριμάσουμε και να αναλάβουμε να φροντίζουμε μόνοι μας τον εαυτό μας. Επιστρατεύαμε τις εμπειρίες μας, αν μπορούσε να έχει εμπειρίες ένα παιδί δώδεκα χρονών, ετοιμάζαμε το φαγητό μας και φροντίζαμε για όλες τις άλλες ανάγκες μας.

Πολλές φορές μας προμήθευαν απ' το χωριό διάφορα φαγώσιμα. Τελειώνοντας το μάθημα περνούσαμε από το πρακτορείο λεωφορείων και παίρναμε το σακούλι.

Πηγαίναμε στο σπίτι και το ανοίγαμε με λαχτάρα. Μια - δυο μέρες περνούσαμε καλά, γάλα, ψωμί, τηγανίτες, μπατσαριά, λαχανόπιτα..... Όμως έπρεπε να καταναλωθούν γρήγορα, εφόσον ψυγείο δεν υπήρχε.

Δεν ήταν μόνο οι συνθήκες διαβίωσης δύσκολες, δυσκολίες αντιμετωπίζαμε και στο σχολείο.

Τελειώνοντας το δημοτικό για να εισαχθούμε στο γυμνάσιο δίναμε εξετάσεις . Ο συναγωνισμός ήταν μεγάλος και άνισος. Τα περισσότερα παιδιά για πρώτη φορά φεύγαμε από το στενό περιβάλλον του χωριού και πηγαίναμε στα Γιάννενα να συναγωνιστούμε και να συγκριθούμε με παιδιά άλλου βιοτικού και μορφωτικού επιπέδου.

Στην αρχή κάθε σχολικού έτους κάναμε μεγάλο αγώνα για να εξασφαλίσουμε τα σχολικά μας βιβλία, γιατί τότε το κράτος δε χορηγούσε δωρεάν τα διδακτικά βιβλία όπως είναι σήμερα. Τα οικονομικά μας δεν επέτρεπαν να αγοράζουμε από τα βιβλιοπωλεία καινούρια βιβλία.

Προσπαθούσαμε να πουλήσουμε τα παλιά μας βιβλία της περασμένης χρονιάς και να αγοράσουμε τα καινούρια, φυσικά μεταχειρισμένα κι αυτά. Πολλές φορές απ' την πολλή χρήση έλλειπαν ολόκληρες σελίδες και αναγκαζόμαστε να τις αντικαταστήσουμε αντιγράφοντάς τες από κάποιο συμμαθητή μας.

Το χειμώνα το κρύο περόνιαζε τα κόκαλά μας, γιατί ήταν και τότε βαρύς ο χειμώνας στα Γιάννενα και γινόταν ακόμα πιο βαρύς γιατί δεν είχαμε τα κατάλληλα εφόδια για να τον αντιμετωπίσουμε.

Ντυμένοι ελαφριά, χωρίς ένα ζεστό πρωινό, περπατούσαμε 20-30 λεπτά για να πάμε στο σχολείο. Αλλά και εκεί δε μας περίμενε κάποιο ζεστό περιβάλλον, εφόσον τα σχολεία δεν είχαν θέρμανση. Προσπαθούσαμε να ζεστάνουμε τα χέρια μας τρίβοντάς τα στις μασχάλες μας για να μπορέσουμε να πιάσουμε το μολύβι για να γράψουμε.

Τ' απογεύματα η μόνη μας «διασκέδαση» ήταν το διάβασμα. Μέσα στο κρύο δωμάτιο, τυλιγμένοι μέσα στη βελέντζα, (αυτόνομη θέρμανση βλέπεις) προσπαθούσαμε να κατανοήσουμε τις μαθηματικές εξισώσεις, το σύστοιχο αντικείμενο, την αττική σύνταξη και τα συνηρημένα ρήματα, γιατί το φροντιστήριο και τα ιδιαίτερα ήταν άγνωστες έννοιες και λέξεις για μας.

Και όσο ο αέρας φυσούσε και το κρύο μας απειλούσε, τόσο εμείς πεισματώναμε και παλεύαμε, παλεύαμε να βγούμε νικητές και να φτάσουμε στο στόχο μας και να κερδίσουμε το στοίχημα που είχαμε βάλει με τον εαυτό μας.

Τον αγώνα μιας ολόκληρης σχολικής χρονιάς τον αντάμειβαν «οι καλοκαιρινές μας διακοπές στα καλύτερα θέρετρα και τις παραλίες».

Από την πρώτη κιόλας ημέρα των διακοπών μέχρι και την τελευταία έπρεπε να συνεισφέρουμε στον οικογενειακό προϋπολογισμό, βόσκοντάς τα κοπάδια μας ή βοηθώντας στις γεωργικές εργασίες.

Κι όπως ο στρατιώτης χαίρεται περισσότερο τη νίκη του μετά από μια δύσκολη μάχη, έτσι κι εμείς νιώθουμε μεγαλύτερη ικανοποίηση γιατί βγήκαμε νικητές στο δύσκολο αυτόν αγώνα, κερδίσαμε το στοίχημα και γίναμε άνθρωποι χρήσιμοι στην κοινωνία, προσφέροντας πολλά ο καθένας από το δικό του μετερίζι.

Παιδικές αναμνήσεις

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Μικροί-μικροί στην ηλικία ξεκινήσαμε, χωρίς καμιά συνοδεία, να μάθουμε πρώτα το δρόμο από το σπίτι στο σχολειό. Ύστερα άντε να πάμε και ως τον κάτω μαχαλά να βρούμε άλλα παιδιά να παίζουμε ή να πάρουμε ψώνια από το μπακάλη. Αργότερα, κι όταν έπαιρνε η άνοιξη, μας εμπιστεύονταν η μάνα το ψωμί και το φαΐ να το πάμε στον κάμπο, εκεί που όργωνε κι έσπερνε ο πατέρας το χωράφι. Από το πρωί ως το γιόμα μάζευε ο ήλιος μια - μια τις χρυσές δροσοσταλιές απ' τα χορτάρια, ενώ εμείς περπατάγαμε πλάι στην «περαταριά» μες στο παχύ το πράσινο κάνοντας γούστο τα βατράχια, που λιάζονταν αμέριμνα στον ήλιο και σαν μας ένωθαν εξαφανίζονταν μεμιάς μέσα στα νερά, στις μάνες και στα χαντάκια

Πολλές φορές το χειμώνα, στο δρόμο για τις μάντρες, μας έπιανε το χιόνι. Χοντρές - πυκνές έπεφταν οι νιφάδες του χιονιού σκεπάζοντας στα γρήγορα τις πατημασιές μας, καθώς περπατούσαμε μ' εκείνα τα παπούτσια που ήταν για το καλοκαίρι πλιότερο παρά για το χειμώνα. Κι εμείς αμέριμνοι προχωρούσαμε και δε σκιαζόμασταν ούτε το πήγαινε ούτε το έλα.

Ανεβαίνει ο ήλιος πάνω απ την ανατολή αυτό τ' ανοιξιάτικο πρωινό. Ανεβαίνει και η δική μου διάθεση καθώς αφήνω πίσω το χωριό, αριστερά τα παλιάμπελα, τον Αι- Νικόλα παρακάτω. Χαιρετάω τ' αρχαία στα «Καστριά», μ' αντιχαιρετάν δυο μεγάλες πράσινες γκουσταρίτσες όπως κάθονται στα πέτρινα σκαλιά του θεάτρου, μάταια περιμένοντας να ιδούν ίσως παράσταση αρχαίας τραγωδίας. Συνεχίζω το δρόμο προσπαθώντας να μαζέψω τα μάτια που ανιχνεύουν μια στην γης το πράσινο και μια στ' ουρανού το γαλάζιο. Ο καθαρός αέρας, οι ανοιξιάτικες μυρουδιές και προπαντός οι όμορφες εναλλαγές εικόνων και χρωμάτων είναι εκείνα τα στοιχεία που συντελούν σε μια τέλεια αποτοξίνωση. Μέσα στο πράσινο της φύσης, σαν φλόκινα γνέματα στο κόκκινο βαμμένα, φαντάζουνε δεκάδες παπαρούνες. Τεράστιο μπουκέτο κατάσπρο μέσα σε γκρίζο βάζο, μια ανθισμένη αχλαδιά δείχνει να προσκαλεί με τ' άνθη της μέλισσες και πεταλούδες. Δυσκολεύομαι να καταλάβω πως καταφέρουν να κρατάν το είδος τους, τη δύναμή τους αυτά τα μυριάδες μικροσκοπικά σποράκια, χρόνια και χρόνια και ν' ανθίζουν όλα μαζί αυτή την εποχή, σκορπίζοντας παντού μια τέλεια πανδαισία χρωμάτων και σχεδίων.

Βάζει τελεία στις σκέψεις μου ένας κούκος με την πρωτότυπη λαλιά του την ώρα που γέρνω να ξεκουραστώ δίπλα από τα χαλάσματα μια πέτρινης καλύβας. Πέφτουν τα μάτια μου σ' αυτή τη σουσουράδα που κουνώντας την ουρά της πετάει από πέτρα σε πέτρα σαν να περιεργάζεται τα γκρεμισμένα τοίχια. Κοιτάει τα καπνισμένα τα λιθάρια που μένουν ακόμα όρθια κι αναρωτιέται:

Ποιοι νάταν εκείνοι που άναβαν εδώ φωτιά να ζεσταθούν τους δύσκολους χειμώνες; Ποιος να τρωγε μ' εκείνο το κουτάλι που απόμκε σκουριασμένο στον τοίχο τσιτωμένο;

Εκεί που εναρμονίζομαι με το χώρο και το χρόνο και καρτερώ ν' ακούσω πρόβατα να βελάζουν, κουδούνια να χτυπούν ...ακούεται πάλι ο κούκος.

Ετούτα που βλέπω, εκείνα που σκέφτομαι κι αυτά που ακούω, είναι τα ερεθίσματα που λειτουργούν και προκαλούν το καθένα τους ξεχωριστά ανάλογα συναισθήματα .

Βλέπω τα χαλάσματα απ' αυτή την καλύβα κι αισθάνομαι να με παν σ' εκείνα τα χρόνια που σκόρπιζε εδώ η ζωή και ήταν ο τόπος γεμάτος από ζώα κι ανθρώπους .

Έρχονταν ύστερα το καλοκαίρι και προτού να «βαρέσ'» στην κορυφή στο βουνό ο ήλιος παίρναμε τον ανήφορο για να μας προλάβει η ανατολή στη μέση στο μονοπάτι. Ανεβαίναμε το βουνό με βαθιές κοντανάσες και γέμιζαν τα πνευμόνια μας από μυρουδιές ανάκατες με ρετσίνι, θυμάρι κι ανθισμένο τσάι .

Το φθινόπωρο περπατούσαμε στα σοκάκια, στις διάβες και τα περάσματα έξω από το χωριό πέρα στις μάντρες πατώντας σε λογιών – λογιών φύλλα, κίτρινα πορτοκαλιά και κόκκινα, πεσμένα κάτω κι 'αφήνοντας λυπημένα τα κλαριά που στόλιζαν πρωτύτερα.

Έρχονταν με τη σειρά της η κάθε εποχή κι έβαζε το δικό της χρώμα σ' εκείνους τους δρόμους σ' αυτά τα μονοπάτια. Πεζοί πολλές φορές κι άλλοτε καβάλα διαβαίναμε για να φτάσουμε στον κάμπο, στο βουνό, στο μύλο, στο χωράφι. Έτσι «αλωνίζαμε» τον τόπο μας από τη μια άκρη ως την άλλη και τον νιώθαμε τόσο μεγάλο και ας ήταν τόσο μικρός στ' αλήθεια.

Σκέφτομαι τα χρόνια που πέρασαν από τότε ως τα τώρα, τα λογαριάζω είναι πολλά, μου φαίνονται όμως λίγα. Ακούω τη φωνή της άνοιξης με τη λαλιά του κούκου και νιώθω ένα ρίγος απαλό ν' απλώνει στο κορμί μου .

Η ηρεμία και η γαλήνη, η χαλάρωση και ψυχική ισορροπία στις μέρες μας κοστίζουν ακριβά .

Εδώ δεν αγοράζονται, χαρίζονται. Αρκεί να περπατήσουμε αυτή τη διαδρομή που δεν έχει τέλος σκοπό ή προορισμό, γιατί αυτή στην ουσία κρύβει την ομορφιά και τη γοητεία ενός ταξιδιού στη φύση στην άνοιξη, στο χρόνο. Είναι από μόνη της μια ανάπαυλα, ένα μικρό κομμάτι της μεγάλης μας διαδρομής, που ως συνήθως την πορευόμαστε χωρίς να «ταξιδεύουμε».

Ο πέρα μαχαλάς και το κέντρο του χωριού

Γεωργίου Ηλ. Τάτση

Ένα φθινοπωρινό απόγευμα βλέπω τον πατέρα μου – περασμένος τα 85 χρόνια του - να κάθεται κάτω από την κληματαριά και να αναπολεί. Τι άραγε ;

Πότε γελούσε ελαφρώς και πότε σούφρωνε τα φρύδια του κουνώντας το κεφάλι.

Πήγα κοντά του και τον ακούμπησα στην πλάτη. Έ, πατέρα, τι τρέχει και είσαι έτσι κατσούφης ; Κούνησε το κεφάλι του και μου λέει : Έλα κάθισε παιδί μου να σου πω και άρχισε να μου διηγείται πολλά και διάφορα.

-Ξέρεις μου λέει τι κάναμε τέτοια εποχή στο χωριό εκείνα τα χρόνια ;

-Τι κάνατε ; τον ρώτησα.

-Λοιπόν, αφού μαζεύαμε το καλαμπόκι και το ξεφλούσαμε, παίρναμε και λίγο λάδι και λέγαμε : «Δόξα το Θεό». Θα ξεχειμωνιάσουμε .

-Τι λες τώρα πατέρα μόνο μ'αυτά ;

-Είχαμε και το κυνήγι, τα λάχανα, τα τσουκνίδια ξεραμένα και το σπουδαιότερο από όλα ...το γλέντι μας. Έλα όμως που η Ολύτσικα μας έκρυβε γρήγορα – γρήγορα τον ήλιο και έπεφταν τα ίσκια. Τι να κάναμε; Το άσχημο ήταν που δεν είχαμε κανένα μαγαζί στον δικό μας μαχαλά, δηλαδή τι μαγαζί ; μπακάλικο, καφενείο όλα μαζί και δυστυχώς δεν έχει ακόμη και τώρα.

-Τι έπρεπε να κάνουμε ; Πώς θα ανταμώναμε οι γλεντζέδες και οι καλαμπουρτζήδες ;

Πρώτος και καλύτερος ξεκίναγε ο μπάρμπα - Ποστόλης για το «κέντρο» του χωριού.

-Ω ..Λία φώναζε ... έπεσαν τα ίσκια. Προχωρώντας ξαναφώναζε : Πάνο-Τόλη ...έλα σήκω ... Κώτσιο – Δάμο ...ελάτε έχουμε δουλειά.

-Τι δουλειά πατέρα ; ...και βαριά μάλιστα, ποιος θα κεράσει τον άλλον τσιπουράκι ;

-Ε ...βρε παιδί μου η κολτσίνα, το χαρτάκι ...δεν είναι δουλειά ; κερδίζω εγώ με κερνούν, κερδίζει ο άλλος τον κερνούν και δώστου, πίνουμε μέχρι που δεν ξέρουμε πόσα πίνουμε.

- Και μετά ;

-Τι μετά. Άρχιζε ο Πάνο –Τόλης το κλαρίνο και ο Δάμος το βιολί και το ρίχναμε στο χορό.

-Και από φαγητό τι κάνατε ;

-Καμιά ελίτσα, λίγο τουρσί ήταν αρκετά για το τσίπουρο και μετά κάτι θα βρίσκαμε στο σπίτι να φάμε.

-Σαν τι ;

-Λίγο τραχανά, τσουκνίδια με αλεύρι, μπαζίνα ..είχε ο Θεός.

-Και από κρέας τίποτα πατέρα ;

-Ευτυχώς που η Ολύτσικα, αν και μας έκρυβε τον ήλιο νωρίς, μας έδινε πολλά κυνήγια: Λαγούς, πέρδικες, μπεκάτσες και άλλα.

-Άλλο κρέας είχαμε ;

-Παίρναμε. Χριστούγεννα και Λαμπρή δεν μας έλλειπε. Δουλεύαμε οπουδήποτε σε άλλες δουλειές, όχι μόνο στα χωράφια μας και δόξα το Θεό. Τις οικογένειές μας τις συντηρούσαμε. Τώρα που είπα χωράφια, να σου πω τι έγινε με τον Χρηστάκη.

Το καλαμπόκι τότε το ξεφλούσαμε με το χέρι. Ένα βράδυ λοιπόν, στον κάτω μαχαλά που είναι τα καφενεία, η Βαίτσα φώναζε το ΧρηστάκηΈλα να ξεφλίσεις και συ γιατί θέλω το πρωί να πάμε στο μύλο.

Ο Χρηστάκης τότε λέει στη γυναίκα του: Βάλε το δικό μου μερτικό στο σακί και θ'άρθω να το πάρω να το ξεφλίσω .

Σε λίγο η Βαίτσα φωνάζει ξανά ...Χρηστάκη έλα.

Σε μια στιγμή ο Χρηστάκης σηκώνεται, (το σπίτι του είναι κοντά στο καφενείο), παίρνει το καλαμπόκι και μας λέει : Το βλέπετε ; Πάω να το ξεφλίσω.

- Που θα πας ;

-Στο...λάκο...και έφυγε νευριασμένος.

Εμείς συνεχίζαμε το παιχνίδι και τα τσιπουράκια μας.

Σε λίγο βλέπουμε να έρχεται γελαστός ο Χρηστάκης και του λέμε :

-Πότε το ξέφλισες κιόλας το καλαμπόκι ;

-Ε...τώρα ...στο λάκο μέσα. Καταλαβαίνετε τι έγινε, να ασχοληθεί με το καλαμπόκι ή με το χαρτάκι και το τσίπουρο; Διάλεξε το χαρτάκι του.

Τι έγινε με τη Βαίτσα δεν μπορώ να σας το περιγράψω.

Αφού τελειώναμε τα τσίπουρα αρχίζαμε το χορό και καμιά φορά ξυπνούσαμε και σας για χορό. Βλέπεις παιδί μου δεν χορεύαμε εμείς αλλά τα τσίπουρα.

Αλλά και να σου πω κάτι; Είμαστε πολύ καλά τότε. Ξένοιαστοι, χαμογελαστοί.

Τώρα τι κάνουμε ή μάλλον τι κάνετε εσείς οι πιο νέοι: Δουλειά, στενοχώρια, γκρίνιες, όχι το ένα, όχι το άλλο.

Ήταν ωραία η ζωή μας παιδί μου.

Θυμήθηκα να σου πω και κάτι ακόμη...Αυτό είναι για κλάματα.

Ένα βράδυ ακούσαμε όη -όη -όη βογκητά. Βγαίνουμε από το καφενείο να δούμε τι γίνεται. Τα βογκητά έρχονταν από το λάκκο. Πήραμε λάμπες και φακό και πήγαμε. Όσο πλησιάζαμε στο λάκκο τα όη -όη ακουγόταν πιο δυνατά. Κατεβήκαμε και τι να δούμε; Είχε πέσει μέσα ο Νικόλα- Σιούλας. Τον βγάλαμε κακήν -κακώς, πονούσε πολύ. Βλέπετε το σκοτάδι ήταν βαθύ, φώτα τότε δεν είχαμε, το πέραςμα ήταν στενό και γλίστρησε μέσα, ευτυχώς δεν σκοτώθηκε.

Αυτή την παλιοπαρέα θυμήθηκα παιδί μου και θυμάμαι πολλές φορές και πότε κλαίω και πότε γελάω.

Θα ήθελα να είμαι στο χωριό μου και ας ρίχνει η Ολύτσικα τα ίσκια της το χειμώνα πολύ γρήγορα κρύβοντας τον ήλιο....

Το χωριό μας τότε...παλιά

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Χτισμένα τα σπίτια του χωριού μας στα ριζά του βουνού, νάναι τα πιο πολλά από πλάκα σκεπασμένα, ίσα που διακρίνονταν ανάμεσα στις καταπράσινες κληματαριές και τις μεγάλες καρυδιές. Δυο μεγάλοι λάκκοι ξεκινούν από το βουνό και χωρίζουν το χωριό σε τρεις μαχαλάδες. Στην άκρη στον πέρα μαχαλά η Αγία Παρασκευή κρυμμένη πίσω από τα γέρικα πουρνάρια με τον άσπρο τρούλο ίσα που ξεμυτίζει, με τα τέσσερα - πέντε γυάλινα στενόμακρα παράθυρα σα μεγάλα μάτια να αγναντεύουν τον κάμπο από τη μια μεριά και το βουνό από την άλλη. Ένας τρούλος, σύμβολο θάλεγε κανένας του χωριού μας, λαβωμένος όχι τόσο από τα χρόνια μα πιο πολύ από τις λύπες, που έζησε βλέποντας κοντά τριγύρω του, νάναι πιο πολλές αυτές κι οι χαρές πιο λίγες. Λίγο πιο πάνω η Μεγάλη βρύση που βγάζει ακούραστα κρυστάλλινο νερό, ποιος να ξέρει από ποιόν καιρό τροφοδοτώντας μέρα και νύχτα το χωριό μ' αυτό το θείο δώρο. Στη μέση εκεί στην πλατεία του χωριού ο Αι- Δημήτρης με μαύρη πλάκα σκεπασμένος, με το πέτρινο καμπαναριό και την καμπάνα που χτυπάει και φτάνει η γνώριμη φωνή της στ' αυτιά και την ψυχή του κάθε χωριανού φέρνοντας μηνύματα πότε χαράς και πότε λύπης. Δίπλα χτισμένο το σχολειό με το δάσκαλο που μαζεύει κάθε τέτοια εποχή τα παιδιά «ν' ανοίξουν» τα μάτια τους να μάθουν γράμματα. Άρχισε να λειτουργεί λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους γύρω στο 1920 για να μάθουν την άλφα βήτα οι πατεράδες μας κι εμείς τα πρώτα γράμματα.

Αναμνήσεις ενός παιδιού

Λαμπρινής Β. Ντάρα

Είμαι το πρώτο παιδί στην οικογένειά μου, τους γονείς μου τους βοηθούσα σε όλα.

Ήμουν 8 ετών όταν ήρθαν οι αντάρτες. Τότε είχαμε πρόβατα, γίδια και γελάδες. Είχαμε τζιομπάνο από Πλέσια Αγία Αναστασία.

Ο πατέρας είχε αρρωστήσει, η μάνα μου τον πήγε στο νοσοκομείο. Τα αδέλφια μου τα είχε η γιαγιά στην Αμπελιά, εγώ κάθισα και πρόσεχα το σπίτι.

Ο τζιομπάνος έφυγε αφού πρώτα έβγαλε τα κουδούνια από τα πρόβατα και τα κυπριά από τα γίδια, του είπα γιατί τα βγάζει; πήγα να τα πάρω, με χτύπησε τα πήρε και έφυγε. Παρουσιάστηκαν αντάρτες στο βουνό, έβλεπα τους χωριανούς να περνάνε για την Αμπελιά. Ο Θωμά – Θεμελής κατέβηκε να πάρει νερό στον άμπλο, γύρισε στα μέσα δεν πήρε νερό τον είδα και με φωνάζει : φύγε ήρθαν τα «γελάδια» στη λούτσα ! να μην έλεγε αντάρτες και καταλάβαιναν . Πέρασαν τα ξαδέλφια μου του Λάκη- Ντάρα, ο θείος μου κρύφτηκε με άλλους, με φωνάζει η θεία-Λάκαινα : έλα παιδί μου να φύγουμε, θα μας σκοτώσουν. Φοβήθηκα πολύ, έκλαιγα τι να κάνω τα ζώα ; άλλοι έπαιρναν ζαλίκια ρούχα να κοιμηθούν, πήρα και εγώ ένα χιράμι και την κάπα να την στρώσω, φτάσαμε στη βρύση του Καλόγηρου στις σκές, έτσι το έλεγαν το μέρος, κοιμηθήκαμε εκεί. Το πρωί πήγαμε στη γιαγιά πολλοί χωριανοί. Ο παππούς πήγαινε στο νοσοκομείο να μας φέρει τα νέα.

Αφού πέρασαν λίγες μέρες ησύχασε ο κόσμος, γύρισαν στα σπίτια , πήγαν στις δουλειές τους, έφυγα και εγώ για τα ζώα που τα είχε συμάσει ο Χρίστο-Πάκος. Τα βρήκα διψασμένα, τα παίρνω να τα ποτίσω στο κάμπο, μπροστά εγώ με τις γελάδες και τα γιδοπρόβατα από κοντά, όταν κουραζόμουν έμπαινα καβάλα στη γελάδα.

Βλέπω στον κάμπο σκάλιζαν τα καλαμπόκια, είχαμε και εμείς, έβαζα τα ζώα στο στάλο και πήγαινα να σκαλίσω. Εκεί που σκάλιζα πέρασε η Κώστα-Θεμελίνα η μάνα του Λία –Θεμελή.

Τι κάνεις παιδί μου αυτού;

Σκαλίζω γιαγιά, εγώ το έστηνα (το καλαμπόκι) όλο, δεν ήξερα να το κρύψω.

Που είναι η μάνα σου;

Έχουμε τον πατέρα άρρωστο είναι στο νοσοκομείο.

Το καλαμπόκι θα το κάνεις πυρουστιά .

Άρχισε να αριέβει και εγώ συνέχισα το σκάλο.

Η μάνα μου γύρισε με τον πατέρα στο σπίτι αλλά δεν με βρήκε. Έψαχνε να με βρει, φώναζε,

έκλαιγε, εγώ άκουγα μέχρι 9 ετών, την άκουσα και είπα έρχομαι μανούλα μου.

Ο πατέρας με ρώτησε τι έγιναν τα κουδούνια. Του είπα τα πήρε ο τζιομπάνος, πήρε το γαϊδούρι τα πήγε στον πατέρα του στην Πλέσια και τα κρέμασε όλα στα δικά του γιδοπρόβατα.

Εγώ φοβόμουν πολύ από τους αντάρτες, έγιναν κάτι χαρτιά από τον πρόεδρο να πάει όποιος θέλει στην παιδόπολη. Πήγε η Ελένη Βώττη για κακή μου τύχη πήγα και εγώ και σακατεύτηκα....

Ήταν ο Νίκο- Ντάρας, ο Θανάσης – Βακάλης, ο Αλέκος Γ. Λώλος.

Καθίσαμε 2 χρόνια και ύστερα μας έστειλαν στα σπίτια μας.

Μαθητικές αναμνήσεις

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Άρχισαν εδώ και μέρες τα μαθήματα, το θυμίζει ο σήμαντρος που μας καλεί κάθε πρωί για να γεμίσει η αυλή με φωνές χαρούμενες, με παιχνίδια, με πειράγματα και γέλια στο διάλειμμα. Ευλογία τούτη την εποχή το πλούσιο κολατσιό στις τσιάντες. Τρέχει το ζουμί από τα μεγάλα κυδώνια και τ' αφράτα μηλοκύδωνα καθώς χτυπιούνται, στις μαύρες πέτρινες γωνιές του σχολείου ν'ανοίξουν στα τέσσερα, για να χορτάσουν τα στόματα όλα. Όποιος δεν έχει να φέρει κυδώνια γεμίζει την τσιάντα με κάστανα, καρύδια ή χειμωνόγκορτσα. Μου δίνεις - σου δίνω, έτσι κρατιούνται οι φιλίες καλύτερα. Ανάμεσα στο πρωινό και το απογευματινό το μάθημα ευκαιρία για παιχνίδι. Μ'ένα μεγάλο κομμάτι σταρένιο ψωμί και κάμποσο τυρί στα χέρια τρέχουμε πέρα στο χωράφι που είναι βαλμένες οι «φωλιές» έτοιμες να παίζουμε «σκλαβάκια». «Παίρνω φωλιά και βγαίνω ...» ακούγεται η γνώριμη φωνή μέχρι να ξαναχτυπήσει ο σήμαντρος για το απογευματινό το μάθημα. «Διάβασε μη παίζεις όλη τη μέρα» φωνάζει ο πατέρας. «Τον είδες τον τάδε που διάβαζε πολύ, πόσο μεγάλος έγινε;». Εγώ δεν καταλάβαινα τότε ποιος μπορεί να γίνει πιο μεγάλος από το δάσκαλο, διαβάζοντας πολύ. Όταν μετά από χρόνια διάβαζα στην εφημερίδα «.....Αρεοπαγίτης γεννήθηκε στο Μαντείο ..», τότε γεμάτος περηφάνια γιατί ήταν χωριανός, ήθελα να πω στον πατέρα που πια δε ζούσε : « τον είπες τότε μεγάλο δεν τον φανταζόσουν κι εσύ τόσο πολύ μεγάλο...». Ύστερα τι να διάβαζα; Την ιστορία την τέλειωσα από τον πρώτο μήνα γιατί με έτρωγε η αγωνία να ιδώ την πατρίδα ελεύθερη. Το ίδιο και τη γεωγραφία. Τ' άλλα μας τα εξηγούσε ο δάσκαλος στο μάθημα. Ας ήταν καλά κάποιος που φρόντισε κι έφερε στο σχολείο μια μικρή βιβλιοθήκη. Πήρα αμέσως το πρώτο βιβλίο να το διαβάσω. «ΟΛΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ» της Π. ΔΕΛΤΑ. Νοέμβρης μήνας, άρχισα να το διαβάζω το απόγευμα, με πήρε

η νύχτα, διάβαζα με τη λάμπα. Έγειρε η μάνα να κοιμηθεί μου σβήνει τη λάμπα «είναι κι αύριο μέρα δεν έχουμε πολύ πετρέλαιο». Φύσηξα τα κούτσουρα στο τζάκι άναψε η φλόγα, έγειρα τη σελίδα κατά κει και συνέχισα ως τα μεσάνυχτα για να το τελειώσω το πρωί όταν έφεξε, με την απορία αν αυτά πού διάβαζα ήταν ή όχι αλήθεια.

Τα Λουκούμια της Βασίλως

Αικατερίνης Μ. Μιχέλη- Τσάνου

Βασίλω, για διευκρίνιση, ήταν η μακαρίτισσα η μάνα μου. Κατά γενική ομολογία «Άγια γυναίκα».

Η μάνα μου λοιπόν, παραμονή της Αγίας Παρασκευής φρόντιζε να'ναι το σπίτι πλήρες από τρόφιμα, φαγητά και κοφίνια με φρούτα εποχής, καθ'ότι ο πατέρας μου μανάβης. Πάνω απ' όλα όμως, ανελλιπώς κάθε χρόνο, το απαραίτητο ξύλινο κιβώτιο με λουκούμια, το οποίο το τοποθετούσε στο επάνω ράφι μιας ξύλινης πιατοθήκης.

Ο εφοδιασμός αυτός γινόταν σε αρκετές ποσότητες γιατί, εφόσον γιόρταζε ο μαχαλάς μας μετά την εκκλησία γύρναγαν από το σπίτι μας πολλοί συγχωριανοί. Από δε την παραμονή, συγγενείς και κουμπάροι από τα πέριξ χωριά κατέφθαναν και θρονιάζονταν για κάνα δυο-τρεις μέρες.

Βλέπεις, τζάμπα το φαΐ τζάμπα και ο ύπνος στρωματσάδα στις ψάθες στο πλακόστρωτο κάτω από τον έναστρο ουρανό...

Τη νύχτα και υπό το ημίφως της λάμπας πετρελαίου με τον αδελφό μου κάναμε επίθεση κατά μέτωπο στο κασόνι με τα λουκούμια. Αφού το κατεβάσαμε το ξηλώσαμε και πέσαμε με τα μούτρα πάνω στα αχνοζαχαρωμένα λουκούμια. Άλλα φάγαμε κι άλλα τα στραπατσάραμε.

Ανήμερα, λοιπόν, η μάνα μου με τη σιγουριά της καλής οικοδέσποινας, θέλησε να κεράσει τους φιλοξενούμενους, αλλά έκπληκτη διαπίστωσε τη συμφορά και στριφογύριζε πανικόβλητη πιάνοντας τα μάγουλά της.

Τι συμβαίνει Βασίλω ρωτάει ο μπάρμπα –Γιώργος, ο Γιώργο –Μάρκος από Δραμεσιούς.

Τι να συμβαίνει μπάρμπα τ'ανεμοκαμένα έφαγαν όλα τα λουκούμια !!!

Κι ο μπάρμπα, ξεκαρδισμένος στα γέλια της απάντησε :

Άστα παιδιά Βασίλω, παιδιά είναι, μόνο να μην τα κόψει η κοιλιά.

Τα θυμάμαι με νοσταλγία αυτά και άλλα πολλά, αναπολώ την ξενοιασιά και λυπάμαι που οι καιροί και το ζάχαρο δεν μου επιτρέπουν να ξανακάνω τέτοιου είδους ζαβολιές και λαιμαργίες.....

Χειμωνιάτικες αναμνήσεις

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Τέτοιον καιρό πριν από τα Χριστούγεννα μαζεύαμε θυμάμαι βελάνια που τα βρίσκαμε στρώμα κάτω από τα πουρνάρια στις μάντρες για να ταΐσουμε τα πρόβατα. Μελάνιαζαν τα χέρια μας από το δυνατό κρύο και την παγωνιά και ζεσταίναμε την καρδιά μας με την ελπίδα, ότι σε λίγες μέρες την παραμονή των Χριστουγέννων απ' εδώ θα βλέπαμε να καπνίζει το τζάκι, όπως θάφτιαχνε η μάνα στην πλάκα τις τηγανίτες. Χειμωνιάτικες μέρες κι έκρυβαν πολλές φορές τον ήλιο τα γκρίζα σύννεφα συνήθως το απόγεμα προς το βραδάκι ενώ το κρύο έσφιγγε πιο δυνατό. Έβλεπες τότε πέρα στις χωραφίες στο ξέφωτο και στις σιαδιές τα κουρούνια, τις τσίχλες, τα τσιώνια και τα κοτσύφια να στρώνονται στη γη και να ψάχνουν για τροφή σα να μη λογάριαζαν το νύχτωμα. Τα πρόβατα και τα γίδια την ώρα που κόντευε να θαμπώσει ρίχνονταν στα χαμηλά πουρνάρια στις σκάρπες και τις ζελινιές ροκανίζοντας τα φύλλα λαίμαργα σα να ήταν νηστικά. Τάβλεπε τότε ο πατέρας μου και σαν τώρα τον άκουγα να λέει :

-Ποιός ξέρ πόσο χιόν θα ρίξει απόψε. Τα ζουντανά τον καταλαβαίν τον καιρό καλύτερα απ' τ' εμάς τρων να προλάβουν τώρα γιατί το πρωί θάνε όλα σκεπασμένα από το χιόν. Μάζεψέ τα νυχτώνει είναι ώρα να τα κλείσουμε να φύγουμε θα μας πάρει η νύχτα, με φώναζε κι εγώ έτρεχα να τον βοηθήσω. Πίσω από τη δική μας μάντρα στα καλύβια του μπάρπα-Ναστάση ετοιμάζονταν κι αυτοί για το χωριό. Ακούγονταν η θειά η Ναστάσαινα που φώναζε: Ρήτα, Κασούλα, Κουστάντω τραβάτε τ' γουμάρα να φουρτώσουμε, στην άκρη στο δρόμο έχω τέσσερις αγκαλιές ξύλα. Βάλτε τα σκιάσματα στο μαντρί δεν έχουν μπέσα οι λύκοι. Κρεμάστε τον τενεκέ με το γάλα πάρτε και τον τρουβά με τα λάχανα. Ακουρμαστείτε μην έρχονται οι άλλοι από του μπάρπα -Λάκη, πάρτε τα ποδάρια σας να τς προφτάκουμε ως το κόντσμα. Παρέες – παρέες χωρίς να βλέπουμε καλά – καλά ο ένας τον άλλον περπατάγαμε για το χωριό. Φτάναμε στο σπίτι κι ο πατέρας ξεφόρτωνε πρώτα τα ξύλα που συνήθως φέραμε από πέρα κι έβαζε τη φοράδα με τη γελάδα στο κατώι χωρίς να λησμονήσει να γεμίσει το παχνί χορτάρι. Η μάνα άναβε φωτιά σε τούτο εδώ το τζάκι και μαζεύονταν η φαμίλια να δειπνήσει συνήθως με γάλα που το βράζαμε στην τέντζιερη την καλαλισμένη πάνω στην πυροστιά. Η οικονομία για το πετρέλαιο της λάμπας αλλά και το πολύ κρύο που έμπαινε από τις αστρέχες, τις μαντζαλούδες, τις ραφές από το πάτωμα κι από την πόρτα που κάθονταν φυρή, μας ανάγκαζαν και τυλιγόμαστε από νωρίς στα σκεπάσματα. Πιστρωθείτε, σκεπαστείτε καλά να ζεσταθείτε, μας τεμπίχιαζε η μάνα μου.

Το καλύτερο... φαΐ μας

Λεωνίδα Ι. Ντάρα

Ήταν οι δικές μας κερασιές που άνθιζαν την άνοιξη παρέα με τις αχλαδιές και τις κουμπλιές. Κρατούσαν τα άνθη τους γύρω στις δέκα μέρες και ύστερα άρχιζε η διαδικασία της γονιμοποίησης και του καρπού το δέσιμο.

Παρακολουθούσα από κοντά στην αρχή τις κουμπλιές που έσκαγαν πρώτες σαν μικρές πράσινες μυτούλες τον καρπό τους κι ανυπομονούσα πότε τα κούμπλα θα μεγάλωναν.

Αποχαιρετούσαμε τα δικά μας φρούτα από το φθινόπωρο και βρίσκαμε μετά από τόσους μήνες τούτο τον καρπό νόστιμο και τραγανό καθώς μετριάζαμε την ξυνάδα βάζοντας του λίγο αλάτι. Όταν αργότερα μεγάλωναν κι ωρίμαζαν τα κούμπλα γίνονταν πιο γλυκά και δρόσιζαν ευχάριστα τις αποσταμένες εργάτριες την ώρα που κάθονταν να ξεκουραστούν από το σκάλο στην άκρη στο χωράφι.

Το καλό όμως το νέο έφτανε στο σχολειό όταν έπιαναν οι πρώτες ζέστες.

Ήταν η γνωστή παρέα που έκανε «σαφάρι» στις μάντρες ανάμεσα στα πυκνά πουρνάρια ανακαλύπτοντας φωλιές με αυγά από κήσες και καρακαζάκια με τα πούπουλα χωρίς φτερά. «Βρήκαμε τέσσερις φωλιές ανεβήκαμε και σε δυο κερασιές φάγαμε κάμποσα κεράσια. Τώρα άρχισαν να γίνονται.». Ήταν η πληροφορία αρκετή και χρήσιμη.

Άφηνα να περάσει μια βδομάδα για να είμαι σίγουρος και συνήθως Σάββατο που τέλειωνε νωρίς το σχολείο έφευγα βιαστικά και νηστικός γιατί ήξερα πως το τραπέζι θα μου τόκαναν οι κερασιές πέρα στο χωράφι, στις μάντρες. Μετά από μισή ώρα δρόμο έβλεπα τις κερασιές στα εκατό περίπου μέτρα. Με χώριζε το χωράφι που ήταν σπαρμένο βρύζα, ένα μέτρο μπόι και τα καταπράσινα χορτάρια ψηλά. Αψηφώντας και τον κίνδυνο να με τυλίξει κανένα φίδι, παραμερίζοντας τα ψηλά χορτάρια, έφτανα τρέχοντας στις τρεις κερασιές δίπλα στα κλωνάρια που τα έφτανες εύκολα από κάτω με το χέρι. Βαθυκόκκινα γυαλιστερά ματάκια τα κεράσια ανά πέντε και δέκα μαζί κάτω από τα πράσινα φύλλα ήταν έτοιμα να ικανοποιήσουν τη λαιμαργία μου. Μετά την πρώτη επίθεση που έτρωγα όσα εύρισκα μπροστά μου, χαλάρωνα κι άρχιζα να ψάχνω τα καλογινομένα. Ανέβαινα πάνω κι έτρωγα από όσα κλωνάρια ήταν κατά τον ήλιο γιατί εκείνα τα κεράσια ήταν πιο γλυκά. Μπολιασμένη η πρώτη κερασιά με διαφορετικές ποικιλίες σε τρία μεγάλα κλωνάρια, μου έδινε τη δυνατότητα να διαλέξω τα μικρά πολύ γλυκά που τάλεγαν και «μπλίντσκα», τα μαύρα και τραγανά, ή τ'ασπροκόκκινα που τάλεγαν «σκιδιότικα». Ύστερα κατέβαινα να ξαποστάσω και μετά δεύτερο γύρο ώσπου να μη μπορώ

να φάω άλλα. Αρμάθιαζα τέλος μερικά σε ένα ξύλο διχαλωτό για να μοιάζουν με κόκκινο σταφύλι κι έπαιρνα το δρόμο του γυρισμού. Απαραίτητη η ίδια εκδρομή δυο και τρεις φορές την εβδομάδα μέχρι να προστεθεί στην ποικιλία κι άλλο στην εποχή του φρούτο. Κοντά στα μέσα Ιουνίου ωρίμαζαν τα σκάμνα. Πελώρια δέντρα συνήθως οι σκαμνιές με τα μεγάλα φύλλα τους μας φιλοξενούσαν στον ίσκιο τους το καλοκαίρι και παράλληλα μας φίλευαν με τα γλυκά και νόστιμα σκάμνα τους που ήταν σε μεγάλη αφθονία γιατί δεν έλειπαν σχεδόν από κανένα σπίτι. Άσπρα και μεγάλα, κόκκινα και μαύρα, γλύκα σκέτη το πρωί με τη δροσιά. Φρούτο που κράταγε κοντά στις τρεις εβδομάδες. Ανέβαινε κάποιος πάνω τίναζε με δύναμη τα κλωνάρια και από κάτω άλλοι δυο κρατούσαν ένα σεντόνι που δεν αργούσε να γεμίσει από τους ώριμους καρπούς. Με όρεξη μεγάλη τους τρώγαμε καμιά φορά και για κύριο φαγητό.

Κοντά στα φρούτα έρχονταν με τη σειρά της η σαλάτα (το μαρούλι) που γέμιζε τους κήπους αυτή την εποχή και με τις φλούδες από τα κρεμμυδάκια πλούτιζε το διατροφή μας μαζί με το δροσερό πρόβιο γιαούρτι που ήταν τώρα στην καλύτερή του. Από τις αρχές Ιουλίου ξεκινούσε η περίοδος που ωρίμαζαν τα αχλάδια. Διάφορες ποικιλίες και ονομασίες συνήθως τοπικές.

Πρώτες γίνονταν οι κοντούλες, αχλάδια με ιδιαίτερη γεύση και άρωμα ξεχωριστό.

Ύστερα γίνονταν τα θερτάπιδα. Μέτρια προς το μικρό σε μέγεθος, γλυκά όταν ωρίμαζαν πολύ και σε μεγάλη αφθονία γιατί αυτές οι αχλαδιές ήταν συνήθως ψηλές και μεγάλες. Πήραν την ονομασία τους καθώς ωρίμαζαν την εποχή που άρχιζε ο θερος. Όμοια σε μέγεθος με σχήμα λαιμού προς την ουρά τα «μπαρτζιώτικα». Πιο κίτρινα με τη δική τους γεύση αυτά τ' αχλάδια μπορεί να πήραν το όνομά τους από το μέρος που μας έγιναν γνωστά.

Τον Αύγουστο είχαν σειρά οι μολυβάδες. Αυτά τ' αχλάδια ήταν από τα πιο μεγάλα σε μέγεθος. Δυο τρεις ποικιλίες της ίδιας κατηγορίας, έδειχναν την ωριμότητά τους με το κιτρινοκόκκινο χρώμα τους και το προκλητικό τους άρωμά. Τον ίδιο μήνα γίνονταν και τα δαμάσκηνα. Όταν τα πήγαινε η χρονιά οι δαμασκηνιές ήταν κατάφορτες από κόκκινα η και μεγάλα άσπρα δαμάσκηνα. Από το τέλος του Αυγούστου κι έπειτα είχαμε τα σταφύλια τα σύκα και τ' άλλα φρούτα που ωρίμαζαν την εποχή του Φθινοπώρου.

Όλα τα καρποφόρα δέντρα αποτελούσαν το περιβάλλον μας, ήταν κομμάτι από τη ζωή μας καθώς συνδυάζονταν η ωρίμανση των φρούτων τους με τις εποχιακές μας ασχολίες. Στο σκάλο τρώγαμε τα κεράσια και τα κούμπλα, στο θέρο τις κοντούλες και τα θερτάπιδα, στ' αλώνια τις μολυβάδες και τα δαμάσκηνα.

Αποτελούσαν αυτά τον κρίκο που μας ένωνε με τα μυστικά της φύσης καθώς παρακολουθούσαμε

από κοντά τη διαδικασία της γονιμοποίησης και του καρπού το δέσιμο, με ζωντανά εποπτικά μέσα τα πέταλα τους στήμονες τη γύρη και τις μέλισσες.

Έδιναν την εικόνα μιας απέραντης διάσπαρτης λαϊκής αγοράς, με φρούτα χωρίς λιπάσματα χωρίς φάρμακα και ραντίσματα και προπαντός χωρίς κανένα πινακίδιο με την τιμή του καθενός ανά κιλό. Ήταν όλα δωρεάν, προσφορά της φύσης.

Σ' εκείνα τα χρόνια των μεγάλων δυσκολιών και της ανέχειας ικανοποιούσαν την αίσθηση της πληρότητας με την αφθονία που συνήθως τ' απαντούσαμε, γι αυτό άκουγες πολλές φορές τις φράσεις «Έφαγα μια κοιλιά κεράσια» ή «Φούσκωσα δαμάσκηνα». Όταν στεκόμουν κάτω από μια μεγάλη κερασιά γεμάτη κόκκινα κεράσια ή από μια αχλαδιά με κίτρινα κι ώριμα αχλάδια, ένιωθα πλούσιος κι ευτυχισμένος.

Τα φωτίκια της νονάς

Βασιλικής Γ. Ίσκου-Αρσένη

Όλοι θα θυμόσαστε τα δύσκολα εκείνα χρόνια(μέσα της δεκαετίας του 1950) στη μικρή μας τότε ηλικία, που μας θέριζε η φτώχεια και η πείνα. Το κάθε σπίτι είχε τις δικές του ανέχειες και δυσκολίες, γι αυτό το κάθε παιδί από εμάς έχουμε να θυμόμαστε και από κάτι. Κάθε μεγάλη γιορτή την περιμέναμε με αγωνία, γιατί θα είχε το κάτι ξεχωριστό από το καθημερινό.

Θυμάμαι και θα σας γράψω για το σημαντικότερο Πάσχα της ζωής μου, όταν ήμουν 6-7 χρονών που πήρα τα φωτίκια της νονάς μου της Γιάννη-Σπύραινας. Όλα είχαν ξεκινήσει από μέρες πριν που με είχαν φωνάξει για να πάω στη Φέβρο να κάνω πρόβα στο φόρεμα που μου έραβε.

Οι μέρες της αγωνίας είχαν αρχίσει και δεν περνούσαν γρήγορα. Τα φωτίκια θα έρχονταν την Κυριακή των Βαΐων. Το Σάββατο του Λαζάρου ο πατέρας μου θα έφερνε από τα Γιάννενα τα ψώνια της επιστροφής που θα έπρεπε να γυρίσει πίσω στη νονά και τον περίμενα με αγωνία. Έπρεπε όμως να περιμένω εκείνη την ημέρα, όπως περιμέναμε όλα τα παιδιά, τις νύφες του χωριού που θα φέρνανε τις δάφνες για την Κυριακή, θα χτυπούσαν την καμπάνα και θα μας μοιράζανε καραμέλες. Για θυμηθείτε όλοι τι ευχάριστες αναμνήσεις ήταν αυτές, που δεν θα ξανάρθουν ποτέ.

Ήρθε λοιπόν η Κυριακή μετά την εκκλησία και μαζί η μεγάλη αγωνία. Φτάνει ο Χρήστο-Τάκης

με το γαϊδουράκι καβάλα και το δισάκι κρεμασμένο. Σαν αρχίζει και αδειάζει το μεγάλο ταψί με τη λαμπάδα την παρδαλή, τα κουλούρια , τα αυγά τα κόκκινα, τις καραμέλες. Ήρθε και το φουστάνι το καλό από την πολύχρωμη φανέλα και μια ζακέτα που είχε λουλούδια γύρω-γύρω, τα παπούτσια και οι βαμβακερές άσπρες κάλτσες. Αυτά δεν θα τα ξεχάσω όσο καλύτερα και αν πέρασα μέχρι σήμερα . Δεν ξέρω αν είχατε όλοι σας αυτή τη χαρά και την ανάμνηση από τις στιγμές εκείνες, γιατί όλοι θα πήρατε φωτίκια. Το δισάκι λοιπόν αφού άδειασε έπρεπε να γεμίσει. Για επιστροφή μπήκε το αρνί, η μπουγάτσα από το φούρνο του Κώστα Παπά, κεντημένη με τα σουσάμια και το κόκκινο αυγό που μοσχοβολούσε και η μυρωδιά της είναι ακόμη στη μύτη μου, η μπουκάλα με το κρασί και ο Χρήστο-Τάκης παίρνει το δρόμο της επιστροφής. Το γαϊδουράκι το άσπρο του Χρήστο- Τάκη ήταν στολισμένο με την πολύχρωμη καραμελωτή και το δισάκι που ήταν ένας διπλός τρουβάς ήταν κεντημένος με πολύχρωμα ξόμπλια υφαντός στον αργαλειό, που το κρεμάγανε στη μέση στο σαμάρι και ήταν το στολίδι της εποχής μας.

Το λεξιλόγιο του χωριού μας

Κων/νου Β. Ντάρα

Εισαγωγή

Κάθε χώρα, κάθε τόπος έχει τα δικά του ήθη και έθιμα αλλά και τη δική του γλώσσα για την μεταξύ των ανθρώπων επικοινωνία. Η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε και χρησιμοποιείται στο χωριό μας στα διακόσια και πλέον χρόνια ζωής του είναι μόνο η Ελληνική. Μέσα σ' αυτή εντάχτηκαν κάποιες λέξεις με προέλευση λατινική, σλαβική ή τουρκική. Η αλλοίωση της γλώσσας από τους διάφορους κατακτητές που πέρασαν από την περιοχή μας ήταν μηδαμινή. Δημιουργήθηκε ωστόσο ένα τοπικό λεξιλόγιο με ιδιαίτερες λέξεις, από τις οποίες πολλές μάλιστα δεν αναφέρονται στα λεξικά. Τα θέματα των άρθρων που ακολουθούν είναι εμπειρίες, ήθη και έθιμα καθώς και ασχολίες των κατοίκων κυρίως κατά τη δεκαετία του '50. Οι ιδιωματικές λέξεις μέσα στα άρθρα είναι γραμμένες με έντονα γράμματα και στο τέλος ακολουθεί το λεξιλόγιο, όπου δίνονται οι επεξηγήσεις των με αλφαβητική σειρά.

1. Μια μέρα τ' Αλωνάρη

Ήταν μια μέρα τ' Αλωνάρη της δεκαετίας του '50. Με ξύπνησε πρωί – πρωί η μάνα μου να πάω σ' ένα χωράφι τη φοράδα μας να βοσκήσει. Όταν έφθασα, άνοιξα την ποριά, πήγα στον όχτο του χωραφιού και άρχισε η βοσκή κρατώντας τη φοράδα από το καπίστρι και προσέχοντάς την να μη φάει το γένμα.

Κάποια στιγμή ενώ κρατιόμουν από το τσιέπ της βλαρένιας αμπαής η φοράδα κόπρισε και ο ζεστός άμπρας της κοπριάς μπήκε στη μύτη μου. Ανασκάθηκα και μου ήρθε αναγούλα. Την άμπωξα με τα χέρια, της είπα «κακή αβανιά να σε πάρει» και της έδωσα μια βιτσιά με την κρανίσια βίτσα μου. Ακουμπέτ εκείνη συνέχιζε αβέρτα να βοσκάει. Μετά από λίγο μάζεψα λίγη μοχρίτσα ανακατεμένη με βίλιουρα για να ταΐσω το φορτιάρικο ζωντανό μου το απόγιομα. Μάζεψα και λίγες αντράκλες για να φτιάξουμε σαλάτα την άλλη μέρα που ήταν Παρασκευή και δεν αρταίνονται. Βόριασα καλά την ποριά από το χωράφι, καβάλησα τη φοράδα και δρόμο για το σπίτι. Καθώς ανέβαινα στο χωριό καβάλα σαν Κολοκοτρώνης εκεί κοντά στη Γρούντζι ακούω τον φίλο μου τον Μπάμπη που μ' έκρινε

απ' αλάργα: Ω Κώστα θα πάμε σήμερα για κάνα γκιζέριο; Συμφωνήσαμε να ανταμώσουμε σε κάτι ζντόγκια κοντά στο μεσοχώρι όπου είχαν άφθονα βούζια για να κυνηγήσουμε κάνα τσιριπούλι με τα λάστιχα.

Φθάνοντας στο σπίτι, ξεφόρτωσα τη μοχρίτσα με το βίλιουρα, έβαλα στο γλούπο της βιτσέλας ένα κότσιαλο και στη βίγλα ένα κοτσάνι από φύλλο καρυδιάς, τη φόρτωσα στη φοράδα από τη μια μεριά του σαμαριού, από την άλλη φόρτωσα μια μπούκλα και βουρ για τη μεγάλη βρύση να φέρω νερό. Όταν γέμισα αγγειά με νερό και ξεκίνησα να φύγω, βλέπω πως η φοράδα μου τα βάιζε (γιατί η βιτσέλα έπαιρνε πιο πολύ νερό) και περπάταγε βερέμκα. Πάντως κατόρθωσα να φθάσω σπίτι χωρίς η φοράδα να τα αποκοπίσει. Ξεφορτώνω το νερό, κρεμάω το καπίστρι της φοράδας σ' ένα γκριτζιούπι από μια κουμπλιά, πήγα στην αστρέχα της καλύβας που είχα κρυμμένο το λάστιχο και αρέντα για το αντάμωμα με τον Μπάμπη. Στο μεσοχώρι ήταν κάμποσα παιδιά. Άλλα έπαιζαν αρδιλίτσα και άλλα το βαλμά

Ήταν μεσημέρι. Στο χωριό δεν αράδιζε άλλος κόσμος. Από το σπίτι μου η μάνα έλλειπε. Είχε πάει στη Γρανάτσα για να θερίσει βρώμη και ο πατέρας στις Γκρόμπες που βοσκούσε τα πρόβατα, γι αυτό είχα μπόλικο χρόνο για γκιζέριο. Γκιζερίσαμε αρκετά με το Μπάμπη στα ζντόγκια. Κάποια στιγμή μου ήρθε η ιδέα να πάμε να φάμε κάνα γκόρτσο σε μια γκορτσιά μου. Πράγματι πήγαμε και φάγαμε αρκετά μέχρι που μας έφεραν αγκούσα στο στομάχι. Ενώ ήμασταν έτοιμοι να φύγουμε μια σφήκα τσίμπησε τον Μπάμπη στην άντζα. Βέρλιαξε από τον πόνο. Φεύγουμε για το σπίτι του Μπάμπη να βάλουμε ξύδι στο τσίμπημα. (Είχε ξύδι και μάλιστα αψιό τραπέτσ από παλιό ξυρισμένο κρασί). Ανεβαίνοντας στο χωριό, για να κόψουμε δρόμο, πηγαίναμε μέσα από τρόχαλα και βατσούνια που μας γρατσούναγαν τα χέρια. Βλέπουμε ένα βούρτσο (αφύσκο ζώο) να βουζώνει κάτω από τα αγκάθια του όταν μας είδε. Οι γκουσταρίτσες αναμέραγαν μόλις άκουγαν τα πατήματά μας. Παραπάνω μια οχιά (αχαμνό σέρπιτο) μόλις μας κατάλαβε άρχισε να αρεντάει με σηκωμένο το κεφάλι και σιουρώντας απειλητικά. Ανατσίρνιασαν τα κορμιά μας μόλις την είδαμε. Τελικά κρύφτηκε μέσα σε μια γκουρμπινιά που ήταν απλωμένη πάνω σε κάτι γρέβες. Μόλις φθάσαμε στο χωριό ακούσαμε και μια γιαλάδα να βουρκάζει δυνατά. Φαίνεται θα γεννούσε. Χωρίσαμε εκεί με το Μπάμπη και συμφωνήσαμε να ξανανταμώσουμε το βράδυ στο καφενείο « η Ε λ β ε τ ί α »

Φθάνοντας στο σπίτι είδα τη βριζάλα στο αλώνι από τη βρίζα που στουμπίσαμε την προηγούμενη μέρα. Θυμήθηκα πως ο πατέρας μου είχε πει την προηγούμενη μέρα να την μαζέψω και να την πετάξω στο λάκκο. Εγώ όμως «πανέξυπνος» βρήκα πιο πρακτική λύση. Της ρίχνω ένα αναμμένο σπίρτο. Αντάριασε η αυλή από τον καπνό. Πετάχτηκε αμέσως ένας γείτονας, με γκυρλομάτιασε

για λίγο έτρεξε αμέσως με ένα φκιάρι και έσβησε τη φωτιά. Ευτυχώς που βρέθηκε ο χριστιανός εκεί γιατί αλλιώς σπίτι και **βριζάλα** θα γίνονταν **βισάλα**. Σε λίγο γύρισε και η μάνα μου απ' το θέρο. Έμαθε τα μαντάτα από το γείτονα και μου άρχισε τη **γκριτζιάλα**. Μου είπε : « **γκιντί – γκιντί** μώρε γιουροσηκωμένο τι πήγες να μας κάνεις; να μας φουρκαλιάσεις;» και μου αστράφτει ένα φάνταλο. Έπειτα από αυτά κάθισα για λίγο **βουζωμένος** σε μια **άγκλα**, μια **αγκωνιά** του σπιτιού. Μόλις συνήλθα , λίγο σηκώθηκα σαν βρεγμένο **γατσι**, **γραπώνω** το καρδάρι από το **αρβάλι**, το ρίχνω **γκούτσια** στη μια πλάτη, στην άλλη τον τενεκέ για το γάλα και **γιαβάς – γιαβάς** ανέβηκα στη **Βουρτόπα** όπου θα έφερνε ο πατέρας μου τα γιδοπρόβατα για **άρμεμα**. Βλέπω εκεί να κατηφορίζουν πρώτα οι γίδες. Η **γκιόσα** με το **γκριγκανέλι** , η **γκάλμπινη**, η **γκρόμπα**, οι δυό **βετούλες** , η κανούτα, που είχε δυό **γρουμπούλια** στο λαιμό, ήταν όλες εκεί. Ακολουθούσε το **γκιοσέμι**, η μπιστόβλικη η **βάκρα** που στριφογύριζε σα **βουρλή** και πίσω τ' άλλα ζωντανά , στείρα και **γαλάρια**. Μετά το **άρμεμα** μου έδωσε ο πατέρας μου να πιω λίγο **άφρη** με ένα καπάκι, φορτώθηκα τον μισογεμάτο γάλα ντενεκέ και **βουρ** για το χωριό. Το γάλα **γκουτσιαλιόνταν** πολύ στον ντενεκέ από τη βιασύνη μου για να προλάβω και το αντάμωμα με τον Μπάμπη. Αλλά όποιος βιάζεται σκοντάφτει λέει μια παροιμία . Πατάω λοιπόν ένα **γκιουλέ**, σμπουιδιέμαι σ' ένα **γκριτζιούπι**, τρώω μια **γκυλντάρα** και ακουμπάω πάνω σε μια **βουνιά** με τον **αγκώνα**. **Γκζαρίστικα** και λίγο στο ποδάρι. Φθάνοντας στο σπίτι βλέπω τη μάνα μου, θυμωμένη ακόμα από τη φωτιά στη **βριζάλα**, να κάθεται δίπλα στην **αγουνίστρα** και να **γραίνει** μαλλί με τα σκαμάγκια. Άφησα το γάλα σφούγγιξα τη **βουνιά** από τον αγκώνα μ' ένα τσιόλι και **αρέντα** στην «ελβετία». Εκεί ήταν μερικά γεροντάκια που έκαναν **γκαλντερίμ- λαγκριντί** και **γκούντλαγαν** τον **γκριτζιλιάγκουρα** με κάνα τσίπουρο. Εγώ και ο Μπάμπης τον **γκουντλήσαμε** με υποβρύχιο.

2. Τα δασκαλόπαιδα

Στις αρχές του Τρυγητή, να σου και φτάνει ο δάσκαλος για να μαζέψει όλα τα **δασκαλόπαιδα** στο σχολειό. Τον περιμέναμε σαν το λυτρωτή από τις βαριές δουλειές του καλοκαιριού στα χωράφια και στα ζωντανά.

Οι δουλειές του καλοκαιριού έχουν πια τελειώσει. Τέρμα ο **θέρος**, τέρμα ο **έργος** στο σκάλισμα του καλαμποκιού, τέρμα ο **δάρτης** και το **δικριάνι** στ' αλώνια. Οι **δρίτσες** για τον ήλιο κρεμάστηκαν πια για τ' άλλο καλοκαίρι.

Με το πρώτο βάρεμα του σήμαντρου ξεχυνόμαστε όλα τα παιδιά, 40 με 50 **ζεβζέκια**, στους κακοτρόχαλους δρόμους του χωριού για να πάμε στο σχολειό που μας περίμενε ο δάσκαλος. Στις αρχές ήταν χωρίς τον ξύλινο χάρακα στο χέρι. Αργότερα θα έρχονταν τα δύσκολα.

Την πρώτη μέρα οι φωνές αντιλαλούσαν σ' όλο το χωριό. Ήταν το πρώτο αντάμωμα μετά από περίπου δυόμισι μήνες διακοπές. Άκουγε κανείς πολλά «κοσμητικά επίθετα». Πού είσαι βρε **ζαβέ**, τι κάνεις ρε **ζούδιο**, άιντε **άσβε** άργησες, ρε **ζλάπ** πώς περβατάς έτσι σα **ζουρλό**, παιδιά – παιδιά κατεβαίνει και ο **δάμαλος** με τα' άλλα τα τσιράκια, κατεβαίνει ο κίσσας με τον μέρε, ανεβαίνουν τα κουνελάκια με το γάλλο. Ελάτε να τους βάλουμε γκαζούρα γιατί άργησαν. Όταν κάποιος παρεξηγούνταν από τη γκαζούρα απαντούσε : Άντε ρε μη σε **ζαπώσω** από το ζβέρκο και σου **ζάψω** καμιά με κρανίσια **ζέβλα**. Τέτοια και άλλα πειράγματα ακούγονταν στο Χινοπορινό μας αντάμωμα.

Τα παιδιά του Σχολειό μας ήταν από κάθε καρδιάς καρύδι. Άλλα ήταν **ζερζεβούληδες**, άλλα ήταν **ζαβά**, άλλα ήσυχα σαν ήμερα **ζωγάκια**, άλλα είχαν ένα κακό **ζακόν** να **ζγκαρλεύουν** τη μύτη, άλλα φιλότιμα που μοίραζαν το κυδώνι που έφερναν από το σπίτι τους σπάζοντάς το σε μια γωνιά του τοίχου του σχολειού και άλλα δεν έδιναν ούτε τη **θέρμη** του Αύγουστο. Είχαμε και έναν καλό σπεκά που μας έφκιαχνε κεντημένες σπέκες από **ζντόγκο**.

Την πρώτη μέρα κάναμε μόνο αγιασμό. Έρχονταν ο παπάς με ένα δοχείο νερό και ένα ματσάκι βασιλικό για να μας αγιάσει. Όταν δεν εύρισκε βασιλικό έρχονταν με μια χεριά **θρούμπη**. Έπειτα ο δάσκαλος μας έλεγε τι να έχουμε την επόμενη μέρα στις τσάντες μας. Οπωσδήποτε πλάκα, κοντύλι, μολύβι ένα τετράδιο **δίριγο** για τα πρωτάκια και μονόριγο για τα μεγαλύτερα παιδιά. Σε λίγες μέρες έπρεπε να έχουμε το αναγνωστικό και το Ευαγγέλιο (κάθε Σάββατο αντί για Ελληνικά από το αναγνωστικό διαβάσαμε και ερμηνεύαμε το Ευαγγέλιο της ερχόμενης Κυριακής στις μεγάλες τάξεις)

Έτσι στα μέσα του Τρυγητή άρχιζαν για καλά τα μαθήματα. Μέσα στην τάξη δεν κοτάγαμε να μιλήσουμε. Ο δάσκαλος είχε πάντα στα χέρια του τον ξύλινο χάρακα ή την κρανίσια βίτσα. Στα διαλείμματα όμως στην αυλή **ζουρλαίναμε** τον κόσμο με τις φωνές. Τι να πρωτοθυμηθεί κανείς:

Κάποτε ζωγράφιζε ο δάσκαλος στον πίνακα έναν κύκλο και λέει αυτό είναι μια πίτα. Μπορείς Κώστα να μου κόψεις ένα κομμάτι που να αποτελείται από δυο ευθύγραμμα τμήματα που να καταλήγουν στο κέντρο και από ένα μέρος του γύρω γύρω; Μάλιστα απαντάει ο Κώστας, πηγαίνει στον πίνακα και με

την κιμωλία κόβει ένα τέτοιο κομμάτι. Ρωτάει ο δάσκαλος. Πώς το λέμε το κομμάτι που έκοψες και πώς το γύρω-γύρω του κομματιού; . Το κομμάτι το λένε **θιλί** και το γύρω-γύρω κόθρο (Ο πεινασμένος καρβέλια ονειρεύεται), απαντάει ο Κώστας. Δάσκαλος και δασκαλόπαιδα ξεκαρδιστήκαμε στα γέλια. Σύντομα όμως διόρθωσε ο δάσκαλος λέγοντας ότι το **θιλί** θα το λέμε κυκλικό τομέα και το γύρω-γύρω τόξο. Φαντάζομαι πως ο Κώστας δεν θα ξέχασε ποτέ τις δυο αυτές έννοιες ύστερα από αυτό το χουνέρι του.

Άλλη μια φορά μας έδειξε ο δάσκαλος μια φιγούρα από καραγκιόζη και ρωτάει: Τι χαρακτηριστικό έχει το σώμα του καραγκιόζη; Πετάγεται κάποια τσούπρα και λέει : Είναι **ζγκριμπός** κύρι. Πάλι γέλια από όλους και η τσούπρα κοκκίνισε από ντροπή και έβαλε το σκούξιμο.

Στις Εθνικές γιορτές αλλά και στις εξετάσεις το **Θερτή** τα δασκαλόπαιδα αποτελούσαν ένα θίασο με σκηνοθέτη το δάσκαλο. Ποιήματα, τραγούδια και διάλογοι το περιεχόμενο της γιορτής και πάντα σχετικά με την κάθε γιορτή. Η σκηνή καμωμένη από δασκαλόπαιδα. Πολλές φορές **ζαγκανιόνταν** ιδιαίτερα όταν χορεύαμε απάνω της ή όταν **ζμπουιδιόνταν** κανείς στην προσπάθειά του να ανέβει σ' αυτή. Τη γιορτή παρακολουθούσαν όλοι οι χωριανοί. **Ζγκριμπιασμένοι** γέροι αλλά και ορθόκορμοι νιοί. Γιαγιές με φουστάνια από **δίμτο** βλάρι αλλά και νιές με τσερβόλια. Μέρρες πριν από κάθε γιορτή μοιράζονταν οι ρόλοι και άρχιζαν οι πρόβες. Το κουτσομπολιό στις πρόβες έδινε και έπαιρνε: κοιτάτε γιέμ πώς **ζαγκανιέται** αυτή με το ποίημα « Πω! Πω! Πω! Φουστάνι πούχω», και γι' αυτόν που έπαιζε τον Κολοκοτρώνη : Α! το **ζάρκο** τ' άλογο του λείπει

Τα διαλείμματα ήταν η καλύτερή μας ώρα. Φωνές, γέλια, πειράγματα, κοροϊδέματα, ε! και λίγοι τσακωμοί ήταν στην ημερήσια διάταξη. Κάπου κάπου πηγαίναμε και στο καφενείο « η Ελβετία» δηλαδή όταν είχαμε κάνα πενηνταράκι να πάρουμε ένα λουκούμι και να το μοιραστούμε η παρέα. Χαρακτηριστικό πάντα το καλωσόρισμα από τον καταστηματούχο: « Έμπρε – έμπρε καλώστα τα δασκαλόπαιδα».

Τουαλέτες κάποια περίοδο δεν είχε το σχολειό. Σε μια γωνιά, πίσω από κάτι **ζντόκια**, εκεί πηγαίναμε για τις ανάγκες μας. Εκεί και ο δάσκαλος, αλλά όχι στα διαλείμματα. Έζεφε από τη βρώμα εκείνο το μέρος. Ευτυχώς που ήταν για λίγο καιρό. Συχνά είχαμε και μικροπροβλήματα με τους γείτονες του σχολειού. Κάποια φορά που μπήκα μέσα σ' ένα σπιτοτόπι, πηδώντας από έναν τοίχο, για να πάρω τη μπάλα που μας έπεσε εκεί, εξαγριωμένη μια γιαγιά αρπάζει τη μπάλα και κάθεται απάνω της. Λέω «γιαγιά **δομ** τη μπάλα». Μου την έδωσε αλλά και συγχρόνως **ζαπώνει** μια **δόγα** και μου δίνει μια αλαφριά στον πισινό λέγοντάς μου « γκιντί – γκιντί ζαγάρ θα μ' γκριμίεις τα τχάρια».

Οι εκδρομές μας γινόταν φυσικά με τα πόδια από το **δερβένι**. Μπροστά ο δάσκαλος σα **δερβέναγας**,

ακολουθούσαν τα τσιότσια και παραπίσω τα μεγαλύτερα παιδιά. Μια φορά θυμάμαι συναντήσαμε στο γυρισμό από μια εκδρομή την Κάκω στο **δερβένι** που έφερνε τα πρόβατα από τη βοσκή στο χωριό. Είχε για **εργόχειρο** τη ρόκα της και στην ποδιά της λίγες κουκόσιες και λίγα κάστανα με ζίνες. Της λέει κάποιος για να την πειράξει: « **Κάκω δομ** κι μένα μια κουκόσια». Του την έδωσε. Ευχαριστώ λέει το δασκαλόπαιδο. Τι φχαριστάς ορέ **ζλάπ** τη **ζούφια** σ' έδωκα, του απάντησε η Κάκω. Άλλο πειραχτήρι της λέει : « **Κάκω τάχεις** όλα τα πρόβατα ή σου έμειναν και άλλα πίσω;». Εκείνη απαντά: « Τα μετρώ τάνετα τα **δοκιέμαι** λείπονται». Το γρίφο της Κάκως κανένας μας δεν μπόρεσε να λύσει.

Το τέλειωμα της σχολικής χρονιάς επισφράγιζαν οι εξετάσεις κατά το τρίτο δεκαήμερο του **Θερτή**. Τότε όλα τα παιδιά είχαν ποίημα ή διάλογο. Όλα μετείχαν στα τραγούδια και στο χορό. Η γιορτή γινόταν στο υπαίθριο θέατρό μας πίσω από το Αϊ Δημήτρη και ανάμεσα από τη σκαμιά και τις καριές. Στο τέλος της γιορτής μοιράζονταν από το δάσκαλο τα ενδεικτικά και τα απολυτήρια. Όμορφα έντυπα χρωματιστά και στολισμένα γύρω- γύρω με το κλειδί της πόλης. Οι τίτλοι αυτοί ήταν και το διαβατήριο για την άλλη τάξη ή για το Γυμνάσιο ή για την παραγωγή.

3. Τα μαζούμια στη βουνοκορφή

Ήταν Θερτής του 1950. Ο Δάσκαλός μας ο Τσιούρης πήρε μια τολμηρή απόφαση. Μας είπε λοιπόν μια μέρα. Αύριο παιδιά θα έρθετε στο σχολειό χαράματα και με τις τσάντες όχι γεμάτες με βιβλία, τετράδια και πλάκα αλλά με φαγητά γιατί θα πάμε ημερήσια εκδρομή στην κορυφή της Ολύτσικας. Η πρώτη τάξη όμως δεν θα έρθει γιατί είναι μακρύς και δύσκολος ο δρόμος.

Πράγματι την άλλη μέρα με γεμάτη την τσάντα μας με ψωμί , προσφάι και ένα παγούρι νερό πριν καλά - καλά φέξει όλα τα δασκαλόπαιδα **κουσή** στο σχολειό που μας περίμενε ο δάσκαλος.

Ξεκινάμε. Μπροστά ο δάσκαλος με τα **κούτσκα** **κανταρέλα** και τελευταίοι οι **μαντραχαλάδες** με τις **νταρντάνες**, ώστε να προσέχουν μην απομείνει κάνα κούτσκο από την κούραση. Το δρομολόγιο καθορισμένο: Σχολειό, Βουρτόπα, Κέδρα, Φτέρη, Κουρίτες και κατάληξη στην κορφή.

Η πρώτη στάση για να ξαποστάσουμε ήταν στο πρώτο Αλωνάκι στα κέδρα ακριβώς πάνω από τη Βουρτόπα. Καθίσαμε αγναντεύοντας **καρσί** προς την Ανατολή για να απολαύσουμε την ανατολή του

ήλιου που μόλις ξεπρόβαλε ανάμεσα από το Μιτισκέλι και το Περιστέρι. Ήταν ένα υπέροχο θέαμα. Πέρα όμως από το θέαμα και τη θέα υπέροχη ήταν και η πρωινή συναυλία των πουλιών. Δυο πέρδικες απέναντι στη **Ντέτση** το έλεγαν **κεντόι** το τραγούδι τους. Ήταν βλέπετε η εποχή του ζευγαρώματος.

Ο τεμπελχανάς ο κούκος τόλεγε κι αυτός αμέριμνος το μονότονο τραγούδι του απ' τα τρία έλατα. Μας νίκησε όλους γιατί δεν είχαμε βάλει χαψιά στο στόμα μας το πρωί.

Μικρό το διάλειμμα. Ο δάσκαλος έδωσε το σύνθημα να ξεκινήσουμε για να μη μας φάει το λιοπύρι στην ανηφόρα. Με **λαγκριντί**, αστεία και πειράγματα ανεβαίναμε τον δίσβατο κατσικόδρομο. Κάπου – κάπου πιανόμαστε από κάνα κέδρο ή καμιά **κοντσιά** για να βοηθηθούμε στο ανέβασμα. Οι προνοητικοί είχαν πάρει και ένα **κουντούρι** για να το χρησιμοποιούν σα μπαστούνι.

Στο όμορφα στολισμένο από **κίσσαρο** τζουμάρι της φτέρης κάναμε τη δεύτερή μας στάση. Μερικοί καθίσαμε πάνω σε κάτι λαψάνες για μαλακωσιά, άλλοι **λόζιασαν** σ' έναν απόγονο γιατί ήταν ιδρωμένοι, άλλοι **κουτσιούρεψαν μπάτσες** από τα έλατα για να καθίσουν πάνω τους και κάποιοι έκοβαν λίγο **κόθρο** από το ψωμί τους γιατί πεινούσαν. Ξαφνικά εκεί που το ρίξαμε στο **μοχαμπέτι** και στο αγνάντιο, ακούμε το δάσκαλο να μας **κρένει** και να λέει: Πάμε τώρα παιδιά, **ντουγρού** να καταλάβουμε το ύψωμα

Πάνω από το ραϊδίό της φτέρης, παίρνουμε το δρομάκι που οδηγεί στις **κουρίτες** κοντά στο εκκλησάκι της Παναγίας όπου έτρεχε το **λαγαρό** αλλά και κρύο **μπούζι** νερό, τόσο κρύο που αν άφηνε κανείς το χέρι του μέσα σ' αυτό **κριτσέλωνε**. ή αν έβαζε το κεφάλι του ανάμεσα από τα **μπιστούρια** απ' όπου πήγαζε για να πιει νερό τον πόναγε η **μπάλα** από το κρύο. Εκεί ήταν η τρίτη και τελευταία στάση μας. Αράξαμε γύρω – γύρω από τις Κουρήτες για να ξαποστάσουμε. Μερικοί **νταβραντισμένοι** άρχισαν να παίζουν με το νερό και έγιναν **λούντρα**. Εισέπραξαν βέβαια την κατσάδα από το δάσκαλο. Γεμίσαμε τα παγούρια μας με κρουσταλλένιο νερό και σιγά – σιγά ανηφορίσαμε για τη βουνοκορφή. Περάσαμε μέσα από τη γκρόμπα την Τσαρκοβισινή και σε λίγα λεπτά βρεθήκαμε στην κορυφογραμμή. Ήμασταν πια στο «τριοθές» δηλαδή εκεί που ανταμώνουν τα σύνορα Τσαρκοβίστας, Αλποχωριού και Μπαουσιών. Όλοι μας νιώσαμε ανακούφιση και περηφάνια ότι φθάσαμε τόσο ψηλά. Γίναμε κυρίαρχοι σταυραετοί της βουνοκορφής.

Μόλις ξελαχανιάσαμε, ο δάσκαλος μας μάζεψε γύρω του, μας έβαλε να κάτσουμε σταυροπόδι και μας άρχισε το μάθημα της γεωγραφίας. Όλα από κει ψηλά φαινόταν καθαρά κάτω από τον λαμπερό Ήλιο. Μας μίλησε πρώτα για τα βουνά τριγύρω μας και μας έδειξε το Μιτισκέλι, το Περιστέρι, τα Τζουμέρκα, τη Μουργκάνα και τα βουνά του Σουλίου. Έπειτα μας έδειξε τις πόλεις και τα χωριά που φαινόταν από κει. Τα Γιάννενα με τη λίμνη τους που περιέλουζε το νησάκι της, τον Κατσικά,

τη Μπάφρα, την Καισάρεια και την Κωστανιαννη. Βρήκε ο δάσκαλος την αφορμή να μας μιλήσει για το πώς πάρθηκαν τα Γιάννενα από τους Τούρκους το 1913, δείχνοντάς μας τα Δυο Βουνά, τη Μανωλιάσσα και το Μπιζάνι. Μετά το μάθημα καιρός πια για παιχνίδι. Τα μεγάλα αγόρια έπαιζαν μπάλα. Τα μικρότερα **μούκα** και αρδελίτσα. Οι τσούπρες έπαιζαν σκοινάκι και «περνά – περνά η μέλισσα». Κάποιες ήθελαν να παίξουν πεντόβολα αλλά πού να βρουν στρόγγυλα **κατσκάρια**. Κάποιες προνοητικές όμως είχαν πάρει από την **καρσέλα** του σπιτιού τους **κουκόσιες** μικρές, τις **κούγκιες** όπως τις λέμε.

Μια ομάδα μαζευτήκαμε πάνω σε μια μεγάλη μπιστούρα και κάναμε τη δική μας τη ντόπια γεωγραφία. Αγναντεύοντας προς το χωριό προσπαθούσαμε να εντοπίσουμε τα δικά μας τοπωνύμια. Εντοπίσαμε λοιπόν του **Καρβελά**, τα **Καστριά** του **Κερασάρη** τις **Καρτσιούγκες** τη **Μζιούλα**, τη **Μπουλοβίνα**, τη **Λόνζια**, τη **λούτσα** του Παρούτση στα **Κούγκια**, τη **Ντάμπαση** και άλλα. Σε λίγο αφήσαμε τη ντόπια γεωγραφία για να περιεργαστούμε το γύρω χώρο της εκδρομής. Μικρές ρεματιές χωρίς απότομες πλαγιές και κάποιες σαδιές που ήταν χωράφια Μπαουσιτών σπαρμένα με στάρι ή κριθάρι. Τριγύρω από τα χωράφια ήταν **ντάνες** τα λιθάρια που έβγαλαν οι ιδιοκτήτες από τα χωράφια τους για να μπορέσουν να τα καλλιεργήσουν. Φτενά χωράφια γεμάτα **καρκαρίτσια**. Το κριθάρι πολλές φορές ήταν τόσο κοντό που δεν θερίζονταν και το έκοβαν με την **κόσσα**. Στις **μοσιές** το χορτάρι ήταν χλωρό, τα λουλούδια πλούσια και με ζωηρά χρώματα. Μόνο σε κάτι προσήλια χωρίς πολύ χώμα βλέπαμε λίγα **μαΐλιασμένα** λουλούδια. Ανάμεσα στα χορτάρια γιομάτο **μαστακάκια** που φτερούγιζαν γύρω στα πόδια μας. Ένας τζιομπάνος με την κάπα του **καμπανίτσα** ξεπρόβαλε σε μια πλαγιά με τα πρόβατά του που είχαν **λαρώσει** βόσκοντας σε μια πλαγιά. Τα μανάρια του όπως εκείνος τα έλεγε. Ο τζιομπάνος τα πρόσεχε να μην πάνε μέσα στα σπαρτά. Παρά ταύτα όμως κάποια **μπιστόβλικα** του ξέφευγαν και ορμούσανε στο στάρι. Εκείνος τότε με την κλίτσα του τους έδινε ένα καλό **μπερντάσι** για να μην το ξανακάνουν. Τον πλησιάσαμε για να πιάσουμε κουβέντα. Το πρώτο που μας είπε ήταν: Ρε **μαλέτσα** μη ζγώνετε σ' εκείνο το **λάιο** το κριάρι γιατί **μπράει**.

Τον ρωτήσαμε αν είναι παντρεμένος και εκείνος μας δούλεψε χαριτολογώντας. Έχω μια **μορόζα** αλλά είναι σα **μπούμπα** και δεν την παντρεύομαι, ψάχνω για καμιά άλλη με καλύτερη **μόστρα**.

Μεσημέριασε. Πεινάσαμε. Ώρα λοιπόν για φαγητό. Παρέες – παρέες στρωθήκαμε σταυροπόδι και ανοίξαμε τις τσάντες. Κυριαρχούσε το καλαμποκίσιο ψωμί. Άλλος **κλούρα** και άλλος **νιβατό**. Το προσφάι μας όμως δεν ήταν ούτε **μπαζίνα** ούτε **καβρουμάς**. Ήταν πλούσιο με χλωρό τυρί και όχι **μοκιασμένο** ή με **μπδούλια**, με αυγά βρασμένα, με τηγανίτες και κάπου - κάπου καμιά πίττα και λίγο **ντάρτι**. Αφού **ντερλικώσαμε** καλά ήπιαμε και το χωνευτικό νερό από τις Κουρήτες, δάσκαλος και

δασκαλόπαιδα το ρίζαμε στο τραγούδι.

Το λιώγερμα τα' απόσκια από το βουνό άρχισαν να κατεβαίνουν. Σιουρίζει ο δάσκαλος με τη σιουλίστρα του, μας μάξεψε γύρω του, έκανε προσκλητήριο, διαπίστωσε πως όλοι ήταν παρόντες και με τον ίδιο τρόπο και από τον ίδιο δρόμο αρχίσαμε να κατεβαίνουμε. Αποχαιρετήσαμε τη βουνοκορφή που με τη θέα της τόσα πολλά μας έμαθε και που τόση εντύπωση μας έκανε σα να βλέπαμε το γύρω μας κόσμο από πανοραμικό αεροπλάνο. Κοντά στο ηλιοβασίλεμα φθάσαμε στο χωριό. Όλοι ικανοποιημένοι. Δάσκαλος και δασκαλόπαιδα.

4. Μνήμες από ξέφλους

Κάθε Τρυγητή μαζεύονταν τα καλαμπόκια από τον κάμπο. Τ'αστάχια (ρόκες στη Μελιγγιώτικη διάλεκτο) έμπαιναν σε μεγάλα σακιά στα χωράφια, φορτώνονταν στα φορτιάρικα ζωντανά (οκνά γαϊδούρια, γρήγορα πλάρια και δυνατά μπλάρια) και μεταφέρονταν στο σπίτι του νοικοκύρη. Εκεί άδειαζαν τα σακιά στη μέση ενός δωματίου ή του υπογείου του σπιτιού για να απελευθερωθούν τα σακιά και να ξαναγεμίσουν για επόμενη στράτα.

Έτσι λοιπόν δημιουργούνταν σε κάθε σπίτι ένας μεγάλος σωρός από αστάχια τα οποία έπρεπε σύντομα να ξεφλιστούν. Ο ξέφλος σπάνια γινόταν τη μέρα. Η μέρα ήταν γι' άλλες δουλειές. Ο ξέφλος ήταν δουλειά της νύχτας αλλά και ομαδική.

Κάθε νοικοκύρης λοιπόν καθόριζε κάποια νύχτα ότι θα έχει ξέφλο και προσκαλούσε σ' αυτόν φίλους συγγενείς και γείτονες. Μόλις τ' άστρα άρχιζαν να τρεμοσβήνουν οι καλεσμένοι στον ξέφλο άρχιζαν να καταφθάνουν ένας – ένας. Οι τσούπρες με τα ξόμπλια τσουρέπια, το φακιόλι δεμένο πλόσκα στο κεφάλι και χτενισμένες πρόχειρα με το ξαγκλό το χτένι. Οι ηλικιωμένες γυναίκες με παστρική ποδιά και καλό μαντήλι με τετραμίδες για να μη τις περγιαλάνε και τις κάνουν ρεντίκολο οι άλλοι. Οι άντρες όπως γύριζαν απ' τις δουλειές της μέρας κατ' ευθείαν πήγαιναν στον ξέφλο, ρουκόνωνταν σε μια γωνιά και δεν το κούναγαν ρούπι από εκεί αποκαμωμένοι καθώς ήταν από τις δουλειές. Όλοι έπαιρναν θέση γύρω από το σωρό του καλαμποκιού που εκείνη τη νύχτα έπρεπε να το

ξεφλήσουν όλο. Όλοι αυτοί οι εργάτες δεν θα έπαιρναν βέβαια νυχτοκάματο αλλά δεν θα δούλευαν και **ξίψωμα**. Ούτε πάλι θα έτρωγαν κλούρα με **ξυδότριψα** αλλά καλό φαΐ, καμιά φορά και με αρκετό **ξύγκι**, που θα μαγείρευε η νοικοκυρά για τους καλεσμένους της. Όπου υπήρχε τζάκι πολλές φορές ήταν αναμμένο. Οι σκάρπες στη φωτιά **πρατσάλαγαν** συνεχώς καθώς καίγονταν το **πουρναρότσφλα**. Η **προύσια** κρατούσε μέχρι αργά για να ψήνεται κάνα κάστανο, κάνα **πρισκαλιασμένο** κυδώνι ή καμιά **πατάκα**.

Αρχιζε ο ξέφλος. Όλοι είχαν στο χέρι ένα τσαγκαροσουβλι ή μια μεγάλη **πρόκα** για να σκίζουν την άκρη από τα φύλλα του ασταχιού. Τα χέρια πήγαιναν **πεδοβολή**. Στα καλά αστάχια έπρεπε να αφήνουμε και μια φούντα από φύλλα για να γίνουν οι αρμάθες που θα κρεμούσε ο νοικοκύρης στις γρεντές του σπιτιού. Τα βάζαμε χώρια από τ' άλλα αστάχια Αυτά θα ήταν ο σπόρος για την επόμενη χρονιά. Κάποια αστάχια που ήταν γεμάτα **πριστούρα** από σκουλήκια τα πετούσαμε. Τα αραποστόφυλλα τα βάζαμε πίσω μας όπου θα τα μάζευε και αποθήκευε ο νοικοκύρης για να ταΐσει τα βόδια το χειμώνα.

Τα χέρια πεδοβολή στον ξέφλο αλλά και τα στόματα ροδάνι. Στην αρχή οι μεγάλοι κουβέντιαζαν για τα τρέχοντα θέματα της εποχής. Αν μαρκαλίστηκαν όλα τα πρόβατα, αν **πρατσιαλίστηκαν** οι γίδες, πόσα **πουκάρια** μαλλί κρατήθηκαν για βλάρια, αν **ρούπωσαν** τα βαρέλια για το κρασί, πόσες **οκάδες** γεννήματα θα κάνουν αυτή τη χρονιά και άλλα τέτοια. Άλλοι πάλι έδιναν **ορμήνιες** στους μικρούς εργάτες. Τους **ορμήνευαν** πώς να ξεφλάνε και πώς να κάθονται πάνω στα αραποστόφυλλα για να μη κουράζονται. Άλλοι πάλι το έριχναν στις **παπαρδέλες**. Όξω φτώχεια που λέμε. Οι γυναίκες έλεγαν τα δικά τους. Πόσες **οργιές** βλάρι ύφαναν στον αργαλειό και απ' αυτές πόσες **πθαμές** ήταν **ξόμπλιο**, ή πόσες τλούπες έγνεσαν στη **ρόκα** σε υφάδι και σε στιμόνι. Τα τσιότσια, συνήθως δασκαλόπαιδα, έλεγαν τα δικά τους. Ο τάδε έφαγε ένα καλό **ριμπάπ** από το δάσκαλο για αταξίες και έκανε μια ώρα να **παγαδώσει** ο πόνος, τον τάδε τον είπε ο δάσκαλος **όρνιο** και **ξόανο** ή **ξωπαρμένο** γιατί δεν ήξερε να κάνει πρόσθεση, πόση ώρα έπαιζαν **πεντόβολα** τα κορίτσια, πόση ώρα μπίκο με τον **παφλιένιο** τενεκέ τα αγόρια και πόση ώρα γύριζαν **ριμ ντίμ** μέχρι να έρθει η ώρα για τον ξέφλο.

Λίγη όμως ώρα κρατούσε αυτή η κουβέντα. Αρχίζαμε να πεινάμε. Τα άντερα γουργούριζαν και κόντευαν να γίνουν **πεδολόγα** από την πείνα. Τότε η νοικοκυρά έπιανε με ένα **πατσαβούρι**, μ' ένα **ρέντζελο** την τέντζερη από την κρεμαστάλα ή το ντεψί από τη γάστρα και σερβίριζε το αχνιστό φαγητό. Την ώρα του φαγητού φυσικά σταμάταγε ο ξέφλος. Είχαν άλλο εργόχειρο τα χέρια. Στο τέλος του φαγητού και για λίγο μερικοί **ραχατιάζονταν** πάνω στα αραποστόφυλλα. Άλλοι πάλι **ρουγκαϊζονταν** γιατί κατάπιναν και αέρα με το φαΐ, το νερό ή το κρασί.

Μετά το φαγητό και πάλι ξέφλος. Όμως τα μάτια άρχιζαν να κλίνουν και έπρεπε να μείνουν ανοιχτά. Σταματούσαν τότε οι ξέχωρες συζητήσεις για τα καθημερινά και μπαίναμε όλοι μαζί στο παιχνίδι και στο τραγούδι. Το κυρίαρχο παιχνίδι που κρατούσε τα μάτια ανοιχτά ήταν η κολοκυθιά. Τα τραγούδια ήταν όλα σχεδόν της τάβλας. Ήταν τραγούδια που τόσο οι στίχοι όσο και η μουσική τους παραδίδονταν από γενιά σε γενιά και κυρίως κατά τους ξέφλους, όπου επί ώρες τραγουδούσαμε για να μη μας πάρει ο ύπνος. Όταν ένα τραγούδι δεν το ξέραμε όλοι το έλεγε πρώτα στίχο στίχο ένας και παρόμοια τα επαναλαμβάναμε όλοι μαζί. Οι ξέφλοι λοιπόν ήταν δουλειά, μουσικό σχολείο, κοσμαντάμωση και γλέντι.

Χαρακτηριστικά στιγμιότυπα από ξέφλους έμειναν βαθιά χαραγμένα στη μνήμη. Να μερικά απ' αυτά.

Κάποια νοικοκυρά ένα απόγιομα βγήκε στο **όχτο** του σπιτοτοπιού της και φώναξε τη γειτόνισσα. **Όρσε** της αποκρίθηκε εκείνη. Μην έχεις τίποτα **όπωρα** να μ' δόκεις γιατί έχω ξέφλο το βράδυ; Α! απαντά η γειτόνισσα, **ξεπρισκάλιασε** ο άντρας μου χτες μια γκορτσιά από μολυβάδες έλα να σ' δόκω και σένα. Το βράδυ στον ξέφλο πειράζαμε τη νοικοκυρά: Από ποια γκορτσιά είναι οι μολυβάδες; Εκείνη όμως έκανε πως δεν άκουγε.

Σ' έναν άλλο ξέφλο σε υπόγειο ενός σπιτιού ένα ποντίκι **πράστ** πηδάει από μια γρεντά σε άλλη αλλά δεν μπόρεσε να κρατηθεί και **παλτάντζαρ** πέφτει μέσα σ' ένα άδειο ντεψί. Κακή **πάστρα** να σε λάβει ξεφώνισε η νοικοκυρά. Έσκασε και **πλάνταξε** ο νοικοκύρης γιατί δεν είχε καλή γάτα και ντροπιάστηκε.

Άλλη μια φορά είχαμε μαζευτεί γύρω από το σωρό με τα αστάχια έτοιμοι για τον ξέφλο. Ο νοικοκύρης όμως έλλειπε. Ξαφνικά μπαίνει στο σπίτι και μας καλησπερίζει. Άρχισε να απολογιέται γιατί άργησε: Ως που να ξεξέσω τα βόδια που έσπερνα χασίλι, να **ξακρίσω** λίγο τα πρόβατα να βοσκήσουν, με πήρε η νύχτα. Έπειτα απευθύνθηκε σε μας τα τσιόσια και λέει: Εσείς τα τσιότσια να προσέχετε μη ρίχνετε αστάχια προς τα φύλλα γιατί κάθε αστάχι είναι πέντε χαπιές ψωμί. Τέλος για να δημιουργήσει ευχάριστο κλίμα αφού στρογγυλοκάθισε συνέχισε: Σας έχω γαλοτύρι απ' τη Σιαμέτη και κρασί απ' τα **πιτσούρια**. Απόψε θα ξεφλήσουμε, θα **πονιάσουμε** καλά, θα πιούμε και θα τραγδήσουμε, κι αμέσως άρχισε να τραγουδάει το τραγούδι « Στη βρύση στα Τσερίτισινα ...».

Τέλος σ' έναν άλλο ξέφλο ακούμε το νοικοκύρη να λέει: Εμπρε- έμπρε συμπέθερε! Από το τσόκι όλη μέρα σε πήρε ο ύπνος. Θα σου πω ένα τραγούδι για να ξαγρυπνήσεις. Και αρχίζει: « Ορέ του Κίτσιου η μάνα κάθονταν στην άκρη στο ποτάμι...»

Όμορφες κεφάτες βραδιές οι ξέφλοι. Χωρίς φώτα που σε θαμπώνουν. Με μια λάμπα μόνο από πετρώλαδο ο φωτισμός. Χωρίς μεγάφωνα το τραγούδι. Μόνο φυσική φωνή αλλά και το φαγητό νόστιμο φυσικό.

5. Ο σκάλος

Κάθε Μάη οι καταβόθρες έχουν πια ρουφήξει τα νερά του μπέλκου. Τα χωράφια ανάσαναν και είναι έτοιμα να δεχτούν τη νέα σπορά. Όλοι οι νοικοκυραίοι έχουν βρει ήδη το **σέμπρο** τους για να αρχίσουν τις καλλιέργειες. Χαράματα φόρτωναν στα φορτιάρικα το αλέτρι, τα **σκεδούκλια** και όλα τα άλλα σύνεργα δένοντάς τα καλά από τα **σκαρφέλια** του σαμαριού. Έκαναν το σταυρό τους να πάει καλά η μέρα και ιδιαίτερα μην πιάσει ο **στρέκλας** τα βόδια. Πρώτα ετοιμάζονταν και σπέρνονταν καλαμπόκι και ρεβίθια τα χωράφια στις άκρες του κάμπου και στις χωραφίες. Οι «πρωιμιές» όπως τις λέγαμε. Από εκεί βέβαια άρχιζε και ο σκάλος. Έπειτα αφού καλά είχε στραγγίσει ο κάμπος μέσα σε λίγες μέρες ήταν όλος οργωμένος διαβασμένος **σβαρισμένος** και σπαρμένος καλαμπόκι, φασόλια και κάπου - κάπου και καμιά πεπονιά. Ο σταχτόμαυρος κάμπος από τα σπαρμένα χωράφια δεν αργούσε να γίνει πράσινος από τα φυτρωμένα καλαμπόκια και φασόλια που όταν έφταναν στο ύψος μιας πθαμής άρχιζε ο σκάλος.

Τα **τσαπιά** (τα εργαλεία του σκάλου) ανασύρονταν από τις αποθήκες στηλιώνονταν γερά και όσα είχαν γυρισμένες τις μύτες τους από προηγούμενους σκάλους στις πρωιμιές (χωράφια με λιθάρια) στέλνονταν στο σιδηρουργείο του Κώτσιου Λάμου για ίσιωμα.

Την περίοδο του σκάλου στον κάμπο, με τα χαράματα όλα τα γυναικόπαιδα ήταν στο πόδι. Φόρτωναν τα **σιέα** τους στο φορτιάρικο ή τα ζαλικώνονταν και ξεκινούσαν. Οι νοικοκυρές δεν ήθελαν να αργήσουν. **Σκιάζονταν**, αν αργούσαν, μην τις πουν **σιουγκλιάρες**. Ο δρόμος προς τον κάμπο κάθε πρωί αυτές τις μέρες ήταν ένα απέραντο караβάνι. Έβλεπε κανείς μικρομάνες ζαλικομένες τη **σαρμανίτσα**, **τσούπρες** με μακριές φούστες και με δρίτσες στο κεφάλι ή με φακιόλια στολισμένα με **τετραμίδες**. Παντελόνια οι τσούπρες απογορεύονταν να φορέσουν. Αλίμονό τους αν κάποια το τολμούσε. **Σκρόφα**, **σοκακιάρα**, **σαλαϊμένη** και με άλλα τέτοια «κοσμητικά» θα τη στόλιζαν. Επίσης έβλεπε κανείς τα αγόρια με λινά **σκουτιά** και συνήθως με κοντά παντελόνια.

Οι νοικοκύριδες δεν μετείχαν σ' αυτό το πρωινό караβάνι. Είχαν βλέπετε αυτοί και τα ζωντανά να τα βοσκήσουν και να τα αρμέξουν. Όταν λοιπόν ο ήλιος έφτανε δυο τρεις φκέντρες **σαλάγαγαν** τα ζωντανά στο **στάλο** και με το **σκόπι** ή την κλίτσα στο χέρι, για βοηθό στο γρήγορο περπάτημα, έφταναν στο χωράφι όπου τους περίμενε το τσαπί. Ξεχύνονταν από παντού, απ' το **Τσουγκρί**, το **Τσουγκριτσιόλια**, τη **Σούσια**, το **Σμάκι**, τη **Σπέλα**, τη **Σιαραμέτη**, τη **Σουλεμάναγα**. Ακόμα και από τη **Σιαμέτη** και από τη **στρίκ** κατέβαιναν όσοι εκεί ψηλά **στάνευαν** τα γιδοπρόβατά τους.

Μόλις έφθανε η πρώτη ομάδα στο χωράφι χωρίς καθόλου να **σιουγκλάνε** **έσιαζαν** πρόχειρα τα **σιέα** τους στον όχτο του χωραφιού, σιγούρευαν το ψωμί και το προσφάι για να μην έχουν το **σιουμπιέ** μήπως οι χαρακάξες και τα μυρμήγκια ή τα **σιαλτήρια** τους αφήσουν νηστικούς και αμέσως αραδιάζονταν σε μια άκρη του χωραφιού για να ξεκινήσουν το σκάλο. Χώριζαν το χωράφι σε «έργους» δηλ. σε ορθογώνια κομμάτια με πλάτος ανάλογο με τους εργάτες και μήκος συνήθως όσο του χωραφιού. Αραδιάζονταν λοιπόν στο πλάτος του έργου εναλλάξ ένας μεγάλος ένας μικρός και ξεκινούσαν. Οι μεγάλοι ορμήνευαν τους μικρούς πώς να σκαλίζουν.

Ποιες ρίζες να κόβουν και ποιες να αφήνουν, για να γίνει η αραίωση, πόσο χώμα να βάζουν γύρω από κάθε καλαμποκιά ή φασουλιά που θα έμενε και ότι κάθε άλλη φύτρα (μοχρίτσα, ντριβόλια, αντράκλες πεδικλάρια **σιουρλίγκες**) στο χωράφι θα έπρεπε να ξεριζωθεί με το τσαπί ή με τα χέρια.

Τα **τσιότσια** (όσα το ύψος τους δεν ξεπερνούσε το στιλári του τσαπιού) δεν μετέχουν στον έργο. Γι' αυτά, όσων τα χωράφια βρίσκονταν κοντά στην περαταριά (πλατύς δρόμος που διασχίζει τον κάμπο), χαράς ευαγγέλια ο σκάλος. Παιγνίδι με τις ώρες σ' αυτή. **Σκλέντζα**, **σιαμαντούρες** **σκραπαντζούρες**, **σπέκες** **σιομάδες** και άλλα έδιναν και έπαιρναν. Μάλιστα σε μια **σιαδιά** κοντά στην Αη Τριάδα στήνονταν και πρωτάθλημα Αλποχωριτών και Τσαρκοβισινών. Οι τσιούπρες χόρταιναν **τζίκα** και σκοινάκι. Όταν ο Ήλιος ήταν **ταμάμ** πάνω από τα κεφάλια τα τσιότσια μαζεύονταν από την περαταριά στα χωράφια ξεθεωμένα από το παιγνίδι και άρχιζαν να **σκλημουρίζουν** ότι πεινάνε. Αυτό ήταν και το σύνθημα να στηθούν όρθια τα τσαπιά στον έργο και εργάτες μαζί με τα μαζούμια να στρογγυλοκαθίσουν σταυροπόδι στο **σιάδι** στον τεχνητό ή φυσικό από ιτιά ή **σφεντάμι** ίσκιο στην άκρη του χωραφιού για φαγητό αλλά και για να πάρουν και μια ανάσα. Οι βουτιές στα **σαγάνια** με το προσφάι λαίμαργες, και όταν αυτό τελείωνε τα **σαγάνια** **σφουγγίζονταν** με ψωμί. Δεν πήγαινε τίποτα χαμένο. Τα **σκούπρα** μετά το φαγητό, αν υπήρχαν τα θάβαμε στον όχτο ή τα **σκαπετάγαμε** στο χαντάκι. Για αποφάγια δεν μιλάμε. Δεν περίσσευε ούτε χανσιά. Μετά το φαγητό καμιά ώρα **ξαπόσταμα** και **πάλι** στον έργο.

Όταν ο Ήλιος σκαπετούσε το δειλινό κοντά κατά τους Μπαουσσιούς ήταν η ώρα του **σκάρου** και οι

άντρες, όσοι είχαν γιδοπρόβατα, άφηναν το τσαπί για να πάνε να τα **σκαρίσουν**, να τα βοσκήσουν και να τα μαντρώσουν το βράδυ για να τα προφυλάξουν από τα **σέρπιτα**.

Λίγο πριν νυχτώσει οι δρόμοι προς το χωριό γέμιζαν με τα καραβάνια της επιστροφής. Οι γυναίκες στο δρόμο δεν χαϊσομερούσαν. Μια **τλούπα** στη ρόκα τους άδειαζε γεμίζοντας το αδράχτι τους, που είχε και **σφοντίλι**, με **στιμόνι**. Το βράδυ κατάκοποι από την από Ήλιο σε Ήλιο δουλειά δεν υπήρχε καμιά διάθεση για μαγείρεμα. Πρόχειρο φαΐ. Μια **τρίψα** γάλα, λίγο ψωμοτύρι και κάπου κάπου μπορεί να **τσακλατίζονταν** για τηγάνισμα κανένα αυγό.

Μια χρονιά θυμάμαι θα σκαλίζαμε ένα μεγάλο χωράφι στην άκρη του κάμπου μακριά από το χωριό. Φορτώσαμε στο φορτιάρικό μας (μια φοράδα με χτενισμένη χαίτη λες και τη γράναμε με **σκαμάγκια**) ένα παλιό **σάισμα** , δυο **τσέργκες** βελέντζες, αρκετό ψωμί, μια τέντζερη με φαΐ για το μεσημέρι και ένα μπουκαλάκι με λαδόξιδο, με σκοπό να κοιμηθούμε στο χωράφι για να κερδίσουμε το χρόνο του πήγαινε έλα. Για το βράδυ δεν είχαμε προσφάι. Μας είχε μείνει μόνο το λαδόξιδο. Το ψωμί, αραποστέλα ήταν και ούτε με το στανιό δεν κατέβαινε ξερό. Πήραμε λοιπόν δυο **τρόχαλα**, τα βάλαμε πλάι – πλάι, βάλαμε πάνω την τέντζερη από το μεσημεριάτικο φαγητό, ανάμεσά τους βάλαμε λίγα **τσάκνα** από **σκάρες** και **συμπώντας** συνέχεια τα τσάκνα βράσαμε πατάτες τις οποίες βγάλαμε από μια γωνιά του χωραφιού που είχαμε σπαρμένες. Καθώς όμως πρατσάλαγαν οι σκάρες μια **τσίκια** έπεσε πάνω σ' ένα **τσέπι** από το σάισμα. Ευτυχώς μύρισε ο **σκρούμπος**, πατήσαμε το τσέπι και δεν πήραμε φωτιά. Σε λίγο το βραδινό μας έτοιμο. Πατάτες σαλάτα με λαδόξιδο και αραποστέλα, ό,τι το καλύτερο. Ας μην ξεχνάμε ότι μέναμε σε «ξενοδοχείο δισεκατομμυρίων αστέρων» Νύχτωσε βαθιά. Ωρα για ύπνο. Όμως μαξιλάρια δεν είχαμε (έτσι είναι αυτά τα ξενοδοχεία). Στο απέναντι χωράφι που εκείνη τη χρονιά είχε σπαρθεί βρίζα υπήρχε μια θημωνιά από χερόβολα με **σάλμα**. Πήραμε μερικά. Τα χερόβολα μαξιλάρια, το σάισμα στρώμα οι βελέντζες σκέπασμα και όνειρα γλυκά. Το πρωί πριν καλά - καλά φέξει ακούγονταν σαν κάτι να **σιαρίζουν**. Ξυπνάμε και βλέπουμε έναν γείτονα με τη **σιάρα** του και βοηθό το γιο του να κόβουν μια γκορτσιά στο σύνορο των χωραφιών μας. Με αφέλεια φωνάζω: ε! είναι δική μας η γκορτσιά! Σκάσε μου λέει η μάνα μου μας έκανες **σιούρ**, μας έκανες **σουργούνι** δική του είναι. Μαλάκωσα λίγο τη φωνή μου και τον ρώτησα: γιατί ρε μπάρμπα την κόβεις; Μου αποκρίθηκε: Τι να την κάνω; Από γκόρτσα κάτι **σαπούρια** κάνει αλλά και το χωράφι εκεί που πέφτει ο ίσκιος της μόνο **στειράδια** βγάζει.

6. Τα παζαρόξυλα και το υπηρέτιο της φαμπίλιας

Τα πουρνάρια στις μάντρες ήταν για πολλά χρόνια δέντρα με πολλαπλές ωφέλειες. Το χειμώνα πογόνιαζαν τα ζωντανά τις κρύες μέρες που τάδερνε η **τσιβούρα** του κρύου βοριά. Το **χινόπωρο** μας έδιναν τα βελάνια τους τα οποία μαζεύαμε σε σακιά και ήταν η πλούσια τροφή των ζωντανών για τις μέρες που το χιόνι σκέπαζε τα λιγοστά χορτάρια. Κυρίως όμως για όλο το χρόνο τα πουρνάρια ήταν , με τα παζαρόξυλα , μια σταθερή πηγή εισοδήματος για το υπηρέτιο της φαμπίλιας.

Οι **φούροι** στα Γιάννενα πριν από τη δεκαετία του '60 όλοι έψηναν με ξύλα. Ο πρώτος ηλεκτρικός «Γερμανικός» φούρνος λειτούργησε το '56 – 57 από τον χωριανό μας τον Κώστα Παπά (ο φούρος του Κωστάκη όπως τον λέγαμε). Η κοιλάδα της Δωδώνης ήταν ο μεγαλύτερος πουρναρώνας κοντά στα Γιάννενα και το πουρνάρι το πιο δυνατό καυσόξυλο (λίγα ξύλα για μεγάλη φουρνιά)

Την προηγούμενη μέρα που «τόχαν για τα Αϊάννα» όσοι είχαν μάντρες με πουρνάρια έκοβαν με το τσεκούρι τους ένα φόρτωμα παζαρόξυλα (κομμάτια από πουρνάρια με πάχος από όσο το χέρι με όσο το ποδάρι και μήκος κοντά στο μέτρο) και τα στοίχιζαν σε δυο ισόβαρες μεριές. Την άλλη μέρα πριν η πούλια ανεβεί μια **φκέντρα** και πριν τα **τσιόνια** και τ' άλλα **τσιριπούλια** αρχίσουν να **φουρτλάνε**, έβαζαν σ' ένα **τρουβά** το **ταϊσάρι** με λίγη **ταή** να ταΐσουν το φορτιάρικο στο δρόμο, έπαιρναν και κάνα τομάρι ή αυγά ή καμιά κότα που είχαν για πούλημα, κρεμούσαν το πάνινο **τζουλμπέν** με τη σούφρα στο λαιμό, έδεναν σφιχτά τα **τσουρέπια** με το καλτσί , χτένιζαν τα μαλλιά με το **ψειρό** το χτένι (ε! στο παζάρι θα πήγαιναν να μην τους έβλεπε ο κόσμος με **τζάρμπαλα** μαλλιά!), βούλωναν το **τσουκάνι** του **φορτιάρικο** με χορτάρι ώστε να μην **τσουκανάει** σ' όλο το δρόμο και ξεκινούσαν. Έφταναν στις μάντρες. Εκεί με τη βοήθεια του **φορτωτήρα** φόρτωναν τα παζαρόξυλα. Δύσκολο το φόρτωμα το χειμώνα. Εκείνη την ώρα χορτάρια **χασίλια** δέντρα και παζαρόξυλα ήταν γιομάτα **τσιάφνη**. **Χουχούλιζαν** τα κρετσελωμένα χέρια τους για να μπορέσουν να φορτώσουν. Μετά το φόρτωμα έριχναν και ένα ελαφρύ χεράμι πάνω από τα ξύλα να το έχουν για κατσιούλι σε περίπτωση που τους έπιανε κανένα χαζέπι στο δρόμο και ξεκινούσαν. Ο δρόμος δύσκολος. Μέσα από **τζιούμες**, **τζιουμάρια** και λακίές έφταναν στη Ραψίστα (Πεδινή) ή στις λεύκες της Ραψίστας (κάτω από το Πανεπιστήμιο) πριν καλά – καλά να φέξει κοντά δυο ώρες δρόμο. Οι φορτωμένες φοράδες συχνά πυκνά **χλίμταγαν** γιατί καταλάβαιναν ότι άφηναν πίσω το πουλάρι τους. Οι αγωγιάτες κάπου- κάπου **χούιαζαν** για να φύγουν τυχόν σκυλιά ή σέρπιτα από το δρόμο μην τυχόν προντήξουν το φορτιάρικο και με καμιά **φουρτζάλα** που θα κάνουν αποκοπήσουν το «εμπόρευμα» ή το λιγότερο κάνουν **φρεντέκλια** την αμπαή. Ραψίστα – Γιάννενα άλλες δυο ώρες δρόμο. Το χειμώνα με λάσπη ως το

κότσι και το Καλοκαίρι ο πλίχουρας (σκόνη) το ίδιο. Στο δρόμο από Γιάννενα μέχρι τις λεύκες πρωί - πρωί ήταν αραδιασμένοι οι ματαπράτες που αγόραζαν αυγά, κότες και τομάρια. Εκεί γινόταν το σκληρό παζάρι. Οι πιο πολλοί πούλαγαν στους μεταπράτες γιατί **χόλιαγαν** πως αν δε βρουν να τα πουλήσουν στην πόλη τι να τα κάνουν. Έπειτα ήταν και το **χαϊσομέρι** να γυρίζουν στις γειτονιές για να πουλήσουν. Τα παζαρόξυλα ήξεραν πού θα τα πουλήσουν. Έπαιρναν τους φούρους με την αράδα και όπου έβρισκαν καλή τιμή. Σκληρό το παζάρι. Πέντε με επτά δεκάρες την οκά και μια φραντζόλα ψωμί. Μου διηγήθηκε κάποτε ένας μπάρμπαρς μου το εξής περιστατικό: Έπειτα από σκληρό παζάρι πούλησα κάποτε τα ξύλα και τα αυγά που είχα σ' ένα φούρο στην Καλούτσιανη. Σ' όλο το δρόμο εγώ είχα κάνει το λογαριασμό μου και ήξερα πόσα θα πάρω. Εκείνος όμως, το **τρουξό**, το **χαϊβάνι** έκανε λάθος και στην τιμή που συμφωνήσαμε για το ζευγάρι τα αυγά έβαλε την τιμή για το αυγό. Τόσο τα αυγά τόσο τα ξύλα πάρτα μου λέει. Του απάντησα. Καλότυχοι εσείς οι γραμματισμένοι σε μια στιγμή βγάζετε το «σωστό» λογαριασμό. Εγώ έκανα τέσσερες ώρες, όλο το δρόμο από το χωριό, για να τα λογαριάσω. Βάζω τον παρά στο τζουλμπέν καβαλάω το μπλάρι, του ρίχνω ένα **φούσκο** στα καπούλια και με **φούρια** εξαφανίστηκα μην το πάρει **χαμπέρι** εκείνος ο **χάφτας** και με κυνηγήσει.

Μετά το ξεπούλημα το φορτιάρικο ξαλαφρωμένο απ' το εμπόρευμα το πήγαιναν στο χάνι και του έβαζαν το **ταϊσάρι** στο λαιμό για να φάει. Χάνια υπήρχαν πολλά. Εμείς οι Αλποχωρίτες είχαμε το χάνι του δικού μας ανθρώπου του ανοιχτόκαρδου με τα καλά του **χούια** το χάνι του Καλόερου (του Χ. Καλογερόπουλου). Κεντρικό, φάτσα στην Αβέρωφ το εστιατόριο και στο πίσω μέρος (πίσω από τη Μητρόπολη) το χάνι για τα ζώα. Δίπλα απ' το εστιατόριο ήταν και ο παλιός ο φούρος του Κωστάκη. Αρχιζε πλέον η αγορά του υπηρέτιου της φαμίλιας. Λάδι, ρύζι, μακαρόνια, σαπούνι, πετρόλαδο για το λυχνάρι, **χυμονκά** το καλοκαίρι και πορτοκάλια το χειμώνα, κάνα **φακιόλι** για τις τσούπρες και ό,τι άλλο αναγκαίο. Αν ήταν μέρες Πάσχα αγόραζαν και κάνα ρούχο ή τα **φωτίκια** για το αναδεχτούδι τους. Η ώρα της επιστροφής πλησίαζε. Μια **χαψιά** φαϊ στο χάνι, φόρτωμα στο φορτιάρικο τα ψώνια και καβάλα πια ξεκινούσαν για το χωριό. Μόλις έβγαιναν έξω από το φόρο και κάτω από τα αμπέλια του Τσίκα σ' έναν όχτο γιομάτο **τσάχαλα** ανάμεσα από **τσιγαλιές**, άφηναν τα ζωντανά για λίγο να βοσκήσουν (είχε χωνέψει πια η **χαζίρκε** ταή που έφαγαν στο χάνι). Είχε εκεί μπόλικο χορτάρι όλο **τιντιλίνα**. Είχε και μια βρύση για το πότισμα. Μικρή εδώ η στάση. Έπρεπε να βιαστούν γιατί ο δρόμος του κάμπου μέχρι τη Ραψίστα ήταν δύσκολος. Το χειμώνα λάσπη και το καλοκαίρι **χούχλαζε** από τη ζέστη. Ζώα και αγωγιάτες γινόταν **τσέρτσελο** από τον ιδρώτα μέχρι να φτάσουν στα κολλητήρια (στη δεξαμενή δίπλα από τη σήραγγα), όπου ήταν και η τελευταία στάση τους. Εκεί οι θεριακλήδες **φουργκάλιαζαν** το τελευταίο τσιγάρο της διαδρομής και πεζοί πια ανέβαιναν την ανηφόρα μέχρι

τον Αη Νικόλα. Απ' τον Αη Νικόλα πάλι καβάλα κατέβαιναν την ομαλή κατηφόρα. Μερικές φορές περνούσαν και από τη στάνη τους να δουν τα ζωντανά τους ή να προστλάσουν τα κατσίκια τους, που τα είχαν όλη μέρα κλεισμένα στον **τσάρκο**, ή να φορτώσουν τα κλαρούδια που απόμειναν από τα παζαρόξυλα για να τα πάνε στο χωριό. Χρήσιμα κι αυτά για να κάψουν τη γάστρα. Η κατάληξη στο χωριό πάντα νύχτα. Το σπίτι γέμιζε από καλούδια. Τα παιδιά **τσιαλουκισμένα** περίμεναν με λαχτάρα να ανοίξουν τον τρουβά να κόψουν κομμάτι από τη φραντζόλα και να φάνε τη διάρα ή τις καραμέλες που έφερε ο ταξιδιώτης απ' την πόλη.

Όλη αυτή η διαδικασία γινόταν **τακτικά**. Από μια φορά την εβδομάδα έως μια φορά το μήνα ανάλογα με τις ανάγκες. Το μεροκάματο φτωχό αλλά αρκετό για τα πλέον απαραίτητα.

Το λεξιλόγιό μας

Α

Αβανιά: βρισιά

Αβέρτα: συνεχώς

Άγαρπα: βίαια

Αγγειό : δοχείο, αγγείο

Άγκλα : γωνία

Αγκόλφι: Φυλαχτό

Αγκούσα : δυσφορία

Αγκωνιά : γωνία

Αγουνίστρα : η εστία του τζακιού

Ακουμπέτ : εντούτοις

Ακουρμάζουμαι: προσπαθώ να ακούσω

Αλάργα : μακριά

Αλιχτάω: γαυγίζω

Αλωνάρης : ο μήνας Ιούλιος (που αλωνίζουν τα σπαρτά)

Αμπαή : το μέρος του υφάσματος που καλύπτει τα καπούλια ζώου και είναι συνέχεια του σαμαριού

Άμπρας : ατμός , αχνός
 Αμπώνω : σπρώχνω
 Αναγούλα : τάση για εμετό
 Αναμερίζω : παραμερίζω
 Ανάρια: αραιά
 Ανασκαίνουμαι :σιχαίνουμαι
 Ανατσίρνια : ανατριχίλα, ρίγος
 Αντάρα : ομίχλη, καταχνιά
 Ανταριάζω : δημιουργώ κάτι σαν ομίχλη, κάτι με περιορισμένη ορατότητα
 Άντζα : το πίσω μέρος του γόνατος
 Αντικιάζω: σκοπεύω
 Αντράκλα : είδος μονοετούς φυτού κατάλληλο για σαλάτα ωμή
 Αντράλα : μπέρδεμα
 Απίκπα: Μπρούμπα, ανάποδα
 Αποκουπίζω : ρίχνω κάτω με γύρισμα
 Απουγάλια: σιγά
 Αραδίζω : κυκλοφορώ
 Αρβάλι : χερούλι
 Αρδιλίτσα : είδος παιχνιδιού
 Αρέντα: τρέχοντας
 Άρμεμα : το άρμεγμα (προβάτων γιδιών αγελάδων)
 Αρταίνω – αρταίνομαι : δεν νηστεύω
 Αστρέχα : το μέρος που είναι ανάμεσα από τον τοίχο και τη στέγη κτιρίου
 Άφρη : το αφρώδες μέρος από το γάλα τι στιγμή που αρμέγεται
 Αφύσκος : άσχημος
 Αχαμνός : άσχημος, κακός
 Αψιό : δυνατό. Κυρίως για οξέα. Π.χ. η παροιμία: το ξύδι το αψιό τρυπάει το αγγειό

B

Βαΐζω : γυρίζω
 Βάκρα : άσπρο πρόβατο με μαύρες ρίγες στο πρόσωπο

Βαλμάς : είδος παιγνιδιού

Βατσούνα : σκίσιμο του δέρματος από αγκάθια βάτου αλλά και το ίχνος που άφηνε στο δέρμα το εμβόλιο.

Βιζαχτάρικο: Το μικρό που ακόμα βυζαίνει

Βιός: περιουσία

Βερέμκα : στραβά

Βερλιάζω : κλαίω δυνατά

Βετούλι : γίδι ενός έτους

Βίγλα : μικρή τρύπα σε βαρέλα κυρίως για να παίρνει αέρα το περιεχόμενο

Βίλιουρας : μονοετές φυτό ζιζάνιο στα σπαρτά.

Βισάλα : αποκαϊδι

Βίτσα : βέργα

Βιτσέλα : βαρέλα για νερό

Βλάρι : χοντρό ύφασμα που υφάνθηκε στον αργαλειό

Βοριάζω : κλίνω καλά

Βούζια : ο βαθύ μπλε καρπός από τα ζντόγκια. (περίπου σαν μικρή κόκκινη σταφίδα)

Βουζώνω : λουφάζω

Βουλά: φορά

Βουνιά : κοπριά από βόδι

Βουρ : εμπρός γρήγορα

Βουρκάζω : κλαίω γοερά

Βουρλό : άρρωστο ζώο με ένα είδος μυνιγγίτιδας, μεταφορικά τρελό.

Βουρτόπα : τοπωνύμιο

Βούρτσος : ο σκαντζόχοιρος

Βρίζα : είδος δημητριακού. Η σίκαλη

Βριζάλα : το καλάμι, το άχυρο από τη βρίζα

Γ

Γαλάρα:αυτή που έχει γάλα

Γαλότσα: Μπότα από λάστιχο

Γατσί : μικρή γάτα, γατάκι
 Γκαλντερίμ – λαγκριντί : κουτσομολιό
 Γένμα : το καλαμπόκι
 Γιαβάς – γιαβάς : σιγά – σιγά.
 Γκάλπινη : γίδα με χρώμα κεραμιδί
 Γκαϊντάρω: κοιτάζω
 Γκαλιουρίζω: αλληθωρώ
 Γκαμπράτσι: μεταλλικό δοχείο με χερούλι
 Γκζαρίζομαι : πληγώνομαι ελαφρά στο δέρμα από τραχύ και σκληρό αντικείμενο.
 Γκιζεράω : περιφέρομαι χωρίς ιδιαίτερο σκοπό
 Γκιλντάρα : πέσιμο, τούμπα από σκόνταμα
 Γκιντί – γκιντί : π' ανάθεμά σε
 Γκίόσα : γίδα μαύρη με δύο καφέ ρίγες στο πρόσωπο
 Γκιοσέμι : το πρόβατο που πάει μπροστά από όλα τα άλλα ζώα.
 Γκιουλές : κάλυκας από σφαίρα ή βλήμα
 Γλαβανή: είσοδος σε υπόγειο απο το πάτωμα
 Γκόρμπα : μαύρη γίδα
 Γκορτσιά : αχλαδιά γενικά
 Γκόρτσο : το αχλάδι γενικά
 Γκουγκαλίτσι: κουκούτσι
 Γκουντλιέμαι : γαργαλιέμαι
 Γκουρμπινιά : είδος αναρριχητικού φυτού που βγάζει μικρά άσπρα λουλούδια
 Γκουσταρίτσα : η σαύρα
 Γκουτσαλάω : ανακατεύω, κυρίως για υγρά
 Γκούτσια : φόρτωμα στη πλάτη ανθρώπου
 Γκριγκανέλι : μικρό κουδούνι
 Γκριτζιαλεύομαι: γκρινιάζω
 Γκριτζιάλα : γκρίνια
 Γκριτζιούπι : τμήμα από κλαδί δένδρου ενσωματωμένο πάνω σ' αυτό
 Γκριτζλιάγκουρας : ο λάρυγγας
 Γκρόμπα : φυσικό βαθούλωμα του εδάφους τοπωνύμιο

Γκυρλοματιάζω : κοιτάζω άγρια

Γλούπος : στόμα , στόμιο

Γραίνω : ξετυλίγω, ισιώνω το μαλλί

Γνέμα: νήμα από γνέσιμο

Γρανάτσα : τοπωνύμιο

Γραπώνω : αρπάζω

Γρατσνάω : γρατσουνίζω

Γρέκι: ο στάβλος

Γρέντζελος: αραιός

Γρούδια: τα όσπρια μέσα σε σούπα φαγητού

Γρουμπούλι : κόκκοι αλλά και μεγαλύτερα σφαιρικά αντικείμενα

Γρούντζι : τοπωνύμιο

Δ,Ε,Ζ

Δαμάλι: Το ενός έτους αρσενικό μοσχάρι

Δάρτης: Χειροκίνητο εργαλείο για το αλώνισμα στα αλώνια

Δαρτίζω: Αλωνίζω με το δάρτη

Δασκαλοπαιδο: Γενικά τα παιδιά που πηγαίνουν στο σχολείο

Δερβέναγας: Ο κυρίαρχος του δημόσιου δρόμου

Δερβένι: Δημόσιος δρόμος

Διγόνι: Στερνοπαίδι

Δικριάνι: Εργαλείο για το λήχνισμα

Δίμτο: Είδος υφάσματος κατασκευασμένο σε αργαλειό με νήματα από μαλλί προβάτων

Διπλάρικο: Δίδυμο

Δόγα: Σανίδα βαρελιού

Δοκιέμαι: Μου φαίνεται

Δομ: Δώσε μου

Δρίτσα: Ψάθινο καπέλο

Είδισμα: Αντικείμενο

Έμπρε-έμπρε: Βρε-βρε, έκφραση ενός και μόνου χωριανού

Έργος: κομμάτι από χωράφι για σκάλισμα ή θέρισμα

Εργόχειρο: Δουλειά με το χέρι. Κυρίως το πλέξιμο ή το γνέσιμο

Εξόν: Εκτός

Έχος: Περιουσία

Ζαβός: Ατίθασος

Ζακόν : Ιδιοτροπία

Ζαγκανάω: Κουνάω

Ζαπώνω: Αρπάζω

Ζαρκος: Γυμνός

Ζάψω: Χτυπήσω

Ζγκαρλεύω: Σκαλίζω

Ζγκριμπιάζω: Καμπουριάζω

Ζγκριμπός: Καμπούρης

Ζεβζέκι : Μικρό παιδί

Ζέβλα: Κυρτή βέργα από σκληρό ξύλο

Ζερζεβούλης: Πειραχτήρι

Ζέφω: Βρωμάω

Ζίνα : Το αγκαθωτό περίβλημα του κάστανου αλλά και τα μουστάκια του καλαμποκιού

Ζιούγκα: Εζόγκωμα

Ζιουπάω: Πιέζω

Ζλάπ : Άγριο ζώο

Ζμπουιδιέμαι: Σκοντάφτω

Ζντόγκος: Ξυλώδες φυτό

Ζούδιο: Άγριο ζώο

Ζουρλός: Τρελός

Ζούφιος : Άδειος

Ζωγάκι: Ήμερο, άκακο, ζώο

Η,Θ,Ι,Κ,Λ,Μ,Ν

Θέρμη: Η θερμότητα

Θέρος: Το θέρισμα των σπαρτών

Θερτής: Ο μήνας Ιούνιος

Θιαμαίνουμαι: Θαυμάζω, απορώ, παραξενεύομαι
Θιλί: Κομμάτι (κυρίως από πίτα ή σμάρι)
Θρούμπη: Το θυμάρι Κανταρέλα: Ο ένας πίσω από τον άλλον κοντά
Θχιουντικό: Προερχόμενο από το Θεό
Ισιάδα: Χαλήθεια
Τσκιωμα: Φάντασμα
Ττς: Καθόλου
Καλαλάω: Χτυπώ κάποιον
Καλαμίδι: Το σκέλος, το πόδι
Καμώνομαι: Προσποιούμαι
Κανίσκι: Καλαθάκι
Κανούτος: Σταχτής
Καπί: Παλτό από γίδινο μαλλί
Καρακώνω: Χτυπάω δυνατά
Καρβελά: Τοπωνύμιο
Καρσέλα: Ξύλινο μεγάλο μπουύλο
Καστραβέτσι: Αγγούρι
Καστριά: Τοπωνύμιο
Κατσιούλι: Ρούχο για προφύλαξη από τη βροχή ή το χιόνι
Κούγκια: Ο λόφος απέναντι από τα Δωδωνοχώρια
Κοντσιά: Μονοετές φυτό
Καβρουμάς: Είδος φαγητού με αλεύρι . νερό, και λάδι τηγανισμένο
Κλαπανάω: Μασάω
Κλειδός: Ξύλινο δοχείο με ξύλινο καπάκι
Κλειτσί: Πόδι
Κλιάστρα: Το πρωτόγαλο
Κλειτσνάρι: Το τσιγκέλι
Κλούρα: Καλαμποκίσιο ψωμί που ψήνεται χωρίς ταψί
Κούμπλο: Το κορόμηλο
Κουμποκλίτσι: Το κόλπο
Κουντλιά: Η κούνια

Κερασάρη: Τοπωνύμιο
Κίσσαρος: Ο κισσός
Κόθρος: Τα ο γύρω – γύρω από το ψωμί ή την πίτα
Καμπανίτσα: Παλτό ή σακάκι κρεμασμένο στον ώμο με φορεμένο το ένα μανίκι
Κόσα: Εργαλείο που κόβουμε το χορτάρι
Κουσή: Τρεχάλα
Κουντούρι: Κοντό ευθύ ξύλο
Κατσκάρι: Μικρό λιθάρι
Καρκαρίτσι: Μικρό λιθάρι
Κρένω: Φωνάζω
Κουκόσια: Καρύδι
Κεντόι: Με ρυθμό
Κουτσιουρεύω: Κόβω
Κρατσιανάω: Χτυπώ τα δόντια μεταξύ τους
Κριτσελώνω: Το κάνω δύσκαμπτο
Καρσί: Απέναντι
Κούτσικος: Μικρό
Καρτσιούγκες: Τοπωνύμιο
Κουρίτες: Νεροδοχεία από λαξευμένο κορμό μεγάλου δένδρου κατάλληλο για πότισμα ζώων
Κριμαστάλα: Αλυσίδα απο την οποία κρέμεται η κατσαρόλα στη φωτιά
Κρινί: Ηκυψέλη
Λαγαρό: Καθαρό
Λάιος: Μαύρος
Λάλα: Ηκάμπια
Λαγκιόλια: Πτυχώσεις υφάσματος
Λαρώνω: Ηρεμώ
Λαψάνα: Χόρτο με πολύ πλατιά φύλλα
Λιγένι: Η μεταλλική λεκάνη
Λοζιάζω: Μαζεύομαι
Λόντζια: Τοπωνύμιο
Λούτσα: Μεγάλη γούρα που μαζεύει και κρατά βρόχινο νερό

Λούντρα: Πολύ βρεγμένος
Λαγκριντί: Κουβεντολόι
Μαζούμι: Μικρό παιδί
Μαζούς: Επίτηδες
Μανάρι: Το πρόβατο που δέχεται ιδιαίτερη περιποίηση
Ματσιαλάω: Μασάω
Μαυλάω: Προσκαλώ τα ζώα
Μζιούλα: Τοπωνύμιο
Μόκιασμένο: Μουχλιασμένο
Μορόζα: Γυναίκα που συζεί με άνδρα χωρίς να είναι παντρεμένη.
Μόστρα: Εμφάνιση, βιτρίνα
Μοσιά: Κοινοτική έκταση
Μούκας: Είδος παιγνιδιού
Μπαϊλίζω: Ξελιγώνω
Μπάτζιος: Τυροκομείο
Μπαχλατάω: Φλυαρώ
Μπίμτσα: Υπόγεια αποθήκη
Μπιστόβλικος: Ολαίμαργος
Μπουτσκάβρας: Ο σκορπιός
Μπλάζω: Συναντώ, βρίσκω
Μπλέτς: Η γύμνια
Μπλετσώνω: Γεμίζω την κοιλιά, τρώω
Μπλιόρα: Προβατίνα ενός έτους
Μπράω: Χτυπώ με τα κέρατα
Μπαζίνα: Φαγητό με αλεύρι, τυρί και τσιγαρισμένο κρεμμύδι
Μπούμπα: Άσχημη γυναίκα
Μαΐλιασμένο: Μαραμένο
Μοχαμπέτι: Κουβεντολόι
Μαστακάκια: Οι ακρίδες
Μπερντάσι: Γερό δάρσιμο
Μπουλοβίνα: Τοπωνύμιο

Μπάτσα: Κλαδί από έλατο
Νιβατό: Ζυμωμένο
Νταβραντισμένος: Ζωηρός
Ντερλικώνω: Γεμίζω το στομάχι
Ντάνα: Σωρός, θημωνιά
Νταρντάνα" Εύσωμη
Ντάμπαση: Τοπωνύμιο
Ντέτση: Τοπωνύμιο
Ντάρτη: Το κατακάθι από λιωμένο βούτυρο
Ντατσκανάρης: Παλιάνθρωπος
Ντιρικώνουμαι: Καυχιέμαι
Ντουγρού: Κατ' ευθείαν
Ντριμόν: Αραιό κόσκινο

Ξ,Ο,Π,Ρ

Ξαγκλό : αραιό
Ξάι: η πληρωμή σε είδος του μυλωνά
Ξάκρισμα: άκρη άκρη
Ξεζέβω : ελευθερώνω τα βόδια από το ζυγό
Ξέκομα: απογαλακτισμός
Ξεπρισκαλιάζω: τα κόβω άγουρα
Ξεσιουμπέαστος: ξέγνοιαστος
Ξεσυνερίζομαι: συναγωνίζομαι
Ξετσιαγλίζουμαι: φωνάζω δυνατά
Ξεφλάω: ξεφλουδίζω
Ξέφλος: ξεφλούδισμα
Ξίψωμα: χωρίς φαγητό
Ξόανο: άμυαλο
Ξόμπλιο: κεντίδι σε ρούχο
Ξύγκι: ζωικό λίπος
Ξυδότριψα: φαγητό από ξύδι σκόρδο και ψωμί

Ξωπαρμένο: ανόητο
Οκά: μονάδα μέτρησης βάρους (1280 gr)
Οκνός: τεμπέλης, βραδυκίνητος
Όξω: έξω
Όπωρα: φρούτα
Οργιά: μονάδα μήκους, όσο οριζόντια απλωμένα τα χέρια
Ορμηνεύω: συμβουλεύω
Ορμήνια: συμβουλή
Όρνιο: αρπακτικό πτηνό αλλά και κουτός άνθρωπος
Όρσε: ορίστε
Ουγκς: προσταγή στο γάιδaro να σταματήσει
Ουστ: προσταγή στο γάιδaro να ξεκινήσει
Όχτος: η άκρη, το σύνορο χωραφιού
Παγαδώνω: ελαττώνω
Παλτάντζαρ: πέσιμο με θόρυβο
Παπαρδέλα: αστεϊσμός
Παρμάρα: αρρώστια των προβάτων που προκαλεί κουτσαμάρα
Πάστρα: καθάρισμα, εξαφάνιση
Παστρικός: καθαρός
Πατάκα: πατάτα
Πατσαβούρα: κουρέλι
Πατλιά: η συστάδα δέντρων
Πάφλας: τσαλακωμένο μεταλλικό αντικείμενο
Παφλένιο: λεπτό μεταλλικό κουτί
Πεδοβολή: γρήγορη κίνηση
Πεδολόγα: τύλιγμα
Πεντόβολα: είδος παιχνιδιού
Περγιαλάω: κοροϊδεύω
Πέτος: ο κόκορας
Πετρόλαδο: πετρέλαιο
Πθαμή: πιθαμή

Πιστρώνω: διπλώνω
Πιτσούρια: τοπωνύμιο
Πλαντάζω: λυπάμαι πολύ
Πλάρι: φορτιάρικο ζώο ενός έτους
Πλόσκα: δέσιμο με φιόγκο
Πονιάζω: τρώω
Πουκάρι: το μαλλί από ένα πρόβατο τυλιγμένο
πουνάρια
Πουρναρότσφλα: τα φύλλα από τα
Πουσπουρίζω: ψιθυρίζω
Πραστ: απότομα
Πρατσάλισμα: σκάσιμο των φύλλων όταν καίγονται
Πρατσιαλάω: γονιμοποίηση των γιδιών
Πρισκαλιασμένο: άγουρο
Πριστούρα: ακαθαρσία
Προύσια: η θράκα
Πυκνάδα: το πυκνό κόσκινο
Ραχατιάζω: αναπαύομαι
Ρέντζελο: κουρέλι
Ρεντίκολο: ρεζίλι
Ριγανέλα: λινή τριχιά
ριμ-ντίμ: χωρίς σκοπό
Ριμπάπ: δυνατός ξυλοδαρμός
Ρόκα: εργαλείο για γνέσιμο αλλά και για τους Μελιγγιώτες το στάχυ
Ρουγκαΐζομαι: ρεύομαι
Ρουκώνομαι: κάθομαι αρκετό χρόνο χωρίς μετακίνηση
Ρούπι: μονάδα μέτρησης, υποδιαίρεση του πήχη
Ρουπώνω: φουσκώνω με νερό
Ρούω: κατεβαίνω

Σ,Τ,Υ,Φ,Χ,Ψ,Ω

σαγάνι: μεταλλικό αντικείμενο για φαγητό π.χ. νταβάς, πιάτο καπάκι κατσαρόλας

σάισμα: στρώμα καμωμένο από γίδινο μαλλί
σαλαγάω: φωνάζω και κατευθύνω τα ζώα
σαλαϊμένο: άτομο με μειωμένη αντίληψη
σάλμα: άχυρο από βρίζα που χρησιμοποιείται για στέγη καλυβιών
σαπούρι: σάπιο
σαρμανίτσα: κούνια για μωρά
σβαρίζω: εξομαλύνω το έδαφος του χωραφιού για σπαρμό
σέμπρος: Το βόδι του ενός δίνονταν στον άλλο σέμπρο για να καλλιεργήσει τα χωράφια του και αντίστροφα
σέρπιτο: ο λύκος
σιάδι: ίσιωμα, ομαλός τόπος
σιαδιά: οριζόντιο ομαλό έδαφος
σιάζω: τακτοποιώ
Σιαλβάρα: είδος παντελονιού
σιαλτήρι: σαλίγκαρος
σιαμαντούρα: μικρός χαρταετός
Σιαμέτη: τοπωνύμιο
σιάρα: μεγάλο πριόνι
σιαρίζω: κόβω με τη σιάρα
Σιαραμέτη: τοπωνύμιο
σιέα: πράγματα
σιομάδα: είδος παιγνιδιού
σιουγκλάω: κωλυσιεργώ
σιουγκλιάρης: ο άνθρωπος που κωλυσιεργεί
Σιούμαλα: μικρά ξερά ξύλα
σιουμπιές: έγνοια
σιούρ: ρεζίλι
σιουρλίγκα: είδος φαγώσιμου χόρτου
Σιούσια: τοπωνύμιο
Σκαμάγκια: εργαλεία που γρένουν το μαλλί. λανάρες
σκαπετάω: πετάω μακριά

σκαρίζω: βγάζω τα ζώα από το στάλο ή το μαντρί
σκάρος: ξεκίνημα των ζώων για βοσκή
σκάρπα: θαμνώδες πουρνάρι
σκαρφέλια: εξαρτήματα του σαμαριού.
σκεδούκλια: εργαλείο για το δέσιμο του λαιμού των βοδιών στο ζυγό.
σκιάζομαι: φοβάμαι
σκλέντζα: είδος παιγνιδιού
σκλιμουρίζω: γκρινιάζω
σκόπι: ευθύ ξύλο κατάλληλο για μπαστούνι
σκούπρο: σκουπίδι
Σκουρτίτσα: ο λαχνός
σκραπαντζούρα: παιχνίδι
σκραπανάω: χτυπάω δυο αντικείμενα μεταξύ τους
σκρούμπος: καμένο μαλλί
σκρόφα: παλιοκόριτσο, ανήθικη κοπέλα
Σμάκι: τοπωνύμιο
σοκακιάρα: κορίτσι του δρόμου
Σουλεμάναγα: τοπωνύμιο
σουργούνι: ρεζίλι
σπέκα: παιχνίδι
Σπέλα: τοπωνύμιο
στάλος: φυσική ή τεχνητή σκιά για τα ζωντανά
Στανεύω: ημιμόνιμη εγκατάσταση κοπαδιού
στανιό: δυσκολία
στειράδι: καλαμποκιά χωρίς στάχυ
στιμόνι: καλά κλωσμένο νήμα
στραγγίζω: αποξηραίνω
στρέκλας: έντομο που τσιμπάει τα βοοειδή
Στρέω: συμφωνώ
Στρίκ: τοπωνύμιο
συμπάω: συγκεντρώνω

σφοντίλι: εξάρτημα του αδραχτιού για εύκολο στριφογύρισμα
σφεντάμι: είδος φυλλοβόλου δέντρου
σφουγγίζω: σκουπίζω
Ταγάρας: ο άνθρωπος με μεγάλο κεφάλι
Ταλαγάνι: το καπί
Τάλαρος: ανοιχτό ξύλινο βαρέλι
ταμάμ: ακριβώς
τετραμίδα: στρόγγυλο μεταλλικό στολίδι
τζίκας: είδος παιχνιδιού
Τζινάω: κεντρίζω
τλούπα: κομμάτι μαλλιού κατάλληλα επεξεργασμένο για γνέσιμο
Τριμτάρα: η τρεμούλα
τρίψα: υγρό φαγητό με τριμμένο ψωμί
τρόχαλο: μεγάλο λιθάρι
τσακλατίζω: χτυπώ και ανακατεύω
τσάκνο: ξερό λεπτό ξύλο
τσαπί: γεωργικό εργαλείο
τσάχαλο: το ξηρό χόρτο
τσέπι: γωνία υφάσματος
τσέργα: βελέντζα χωρίς φλόκους
Τσιαγούλι: το πηγούνι
Τσιαλεύω: βουτάω, αρπάζω
Τσιαπλιάζω: παραμορφώνω
τσίκκα: σπίθα
Τσιμπράω: τσιμπολογώ
Τσιντζιρίζω: σιγοβράζω
Τσιόκαλο ή κότσιαλο: απογυμνωμένο στάχυ
τσιότσιος: μικρός
Τσιουγκάνι: Μεγάλος βράχος, ραϊδιό
Τσουγκρί: τοπωνύμιο
Τσουγκριτσιόλια: τοπωνύμιο

τσούπρα: κορίτσι
Τσιουρέπι: η μάλλινη κάλτσα
Τσούρλα: η κορυφή
ταή: Τροφή ζώων
Ταϊσάρι: μάλλινο σακίδιο που έβαζαν μέσα τροφή από σπόρους για τα φορτιάρικα ζώα
τζάρμπαλα: Ανακατεμένα
τζιούμα: Γήλοφος
Τζουλμπέν: Το πορτοφόλι
τιντιλίνα: Το μικρό τριφύλλι με κίτρινο λουλούδι
τρουβάς: μάλλινο σακίδιο
τρουζό: χαζό, χαμένο
τσάρκος: Μικρό κλειστό μέρος που βάζουν τα κατσίκια
τσάχαλο: Μικρό ξηρό χόρτο
τσέρτσελο: πολύ βρεγμένο
τσιαλουκιάζω: ανυπομονώ έντονα
τσιάφνη: Η πάχνη
Τσιβούρα: Ξηρός - ψυχρός άνεμος
τσιγαλιά: Η αμυγδαλιά
τσιόνια: Τα σπυργίτια
τσιριπούλια: Τα μικρόσωμα πουλιά
τσουκανάω: Κουδουνίζω
τσουκάνι: Μικρό κουδούνι
τζουμάρι: Μικρός λόφος
Υπηρέτιο: αναγκαίο
Φακιόλι: Το λευκό μαντήλι που φοράνε στο κεφάλι
Φαμπίλια: Η οικογένεια
φκέντρα: Η βουκέντρα
Φλέτσα: η φλούδα
Φορτιάρικο: Το ζώο που χρησιμοποιείται για φόρτωμα
φορτωτήρας: σκληρό ίσιο ξύλο ύψους ίσου με το ζώο που καταλήγει σε διχάλα.
φουργκαλιάζω: καίω

φούρια: με ορμή, με ταχύτητα
φούρος: Ο φούρνος
φουρτζάλα: Περιστροφή
φουρτλάω: πετάω
φούσκος: χτύπημα με το χέρι
φρεντέκλια: πολύ σκισμένο
Φτσέλα: η βαρέλα για νερό
φτχάω: ευστοχώ
φωτίκια: Ολόκληρο κουστούμι για μικρά παιδιά που έδινε μια φορά ο νουνός στο κάθε αναδεχτούδι του
Χαζέπι: δυνατή βροχή
Χαζίρκο : έτοιμο
χαϊβάνι: Άμυαλο
χαϊσομεράω: Χάνω άσκοπα το χρόνο
Χαλασιά: αλίμονο, καταστροφή
χαμπέρι: είδηση
χασίλι: Η χλόη από σίκαλη
χάφτας: άνθρωπος με περιορισμένη διάνοηση
χαψιά: Η μπουκιά
Χεράμι: μικρή μάλλινη κουβέρτα
χινόπωρο: Το φθινόπωρο
χλέπι: το εσωτερικό του πεπονιού ή του κολοκυθιού
Χλέπιτο: άχρηστο
χλιμτάω: Χλιμιντρίζω
χολιάω: Έχω την έγνοια
χούι: συνήθεια
χουιάζω: φοβερίζω (τα άγρια ζώα)
χουχλάζω: βράζω
Χούχλια: βράσιμο
χουχουλίζω: Ζεσταίνω τα χέρια με τα χνώτα
χυμονκό: Το καρπούζι (φρούτο με πολύ χυμό)

ψειρό (χτένι): Πυκνό χτένι ώστε να παίρνει και τις ψείρες από το κεφάλι όταν χτενίζονται μ' αυτό

Ψιάνα: το στάχυ από σιτάρι, κριθάρι, βρίζα κλπ

ψίκι: η ακολουθία του γάμου

**Φωτογραφικά στιγμιότυπα απο τη ζωή
στο χωριό μας τα παλιά χρόνια.**

**Κων/νος Δ. Λώλος - Μάνθος Μιχέλης
μέτωπο Θράκης 1922.**

**Χαράλαμπος Ν. Ντάρας με
συναδέλφους. Ενθύμιο Προύσας
(Μικρά Ασία) 1922.**

Απόστολος Μάντης, Σωτήριος Πέτρου,
Νικόλαος Πέτρου (δεκαετία 1940).

Κων/νος Αν. Μάντης, Πολυξένη Κ. Μάντη
(δεκαετία 1930).

Απόστολος Κ. Μάντης
1936

..... Δημήτριος Κάσσαρης.

Αναστασία Μάντη, Χρήστος Νούσης, Ανθούλα Νούση.

Γιαννούλα Μάντη,
Βασίλειος Ντάρας.

Παναγιώτης Δ. Λώλος - Πολυξένη
Π. Λώλου (δεκαετία 1940).

..... η Αθηνά Β. Ντάρρα
με τα παιδιά της
Λαμπρινή και Παναγιώτη 1950.

Κων/νος Χ. Λιπιώτης με συναδέλφους
(δεκαετία 1920).

Κων/νος Δ. Λώλος - Χαράλαμπος Ν.
Ντάρας 1920.

Γρηγόρης Βακάλης, Αντώνης Μάντης,
Καπετάνιος Παϊπέτης, Δημήτριος Ν. Ντάρας
(δεκαετία 1950).

Ερασμία Κ. Μήτση, Βασιλική Αν. Λώλου
Ευδοξία Θεμελή, (δεκαετία 1950).

Ελευθερία Αν. Ντάρρα, Αικατερίνη Κ. Ντάρρα
(δεκαετία 1950)

Λαμπρινή Ν. Ντάρρα
(δεκαετία 1930)

Βασιλική Αθ. Λώλου.

Ενθύμιο Πάσχα 1950.
Διακρίνεται Γρηγόριος Ι. Βακάλης
με συγγενείς - συγχωριανούς.

Κων/νος Αν. Μάντης, Αντώνιος Κ. Μάντης, Αικατερίνη Κ. Μάντη, (Ουρανία Γιούνη δασκάλα
και Βασίλειος Γιούνης), Παναγιώτης Μάντης, Αρετή Π. Μάντη. (Δεκαετία 1930).

Γιαννούλα Απ. Μάντη 1936.

..... Χρήστος Κ. Λιπιώτης, Σωκράτης Μπάκος, Αθανάσιος Δ. Λώλος, κομπάρσοι στο έργο “Οιδίπους Τύρανος”, (δεκαετία 1960).

Δωδωναίοι κομπάρσοι στο έργο “Οιδίπους Τύρανος” (δεκαετία 1960).

Παναγιώτα Ίσκου (δεκαετία 1930).

Χρήστος Νούσης - Αναστασία Δ.
Μάντη, Ανθούλα Χ. Νούση.

Απόστολος Κ. Μάντης - Γιαννούλα Απ. Μάντη κομπάρσοι (δεκαετία 1960).

..... Ηλίας Θεμελής, Χρήστος Γ.
Λιπιώτης, Ιωάννης Λάππας.
(Βασιλική πρόνοια δεκαετία 1950).

Ευάγγελος Ι. Ίσκος - Δημήτριος Ν. Ντάρας
(δεκαετία 1950).

Αικατερίνη Γ. Μιχέλη,
Αιμίλιος Γ. Μιχέλης,
Αναστασία Γ. Μιχέλη
(δεκαετία 1940).

Ιωάννης Γ. Λώλος, Ανθούλα Κ. Λώλου,
Σωτήριος Γ. Λώλος (δεκαετία 1950).

Όρθιοι από αριστερά: Άγνωστος, Αναστάσιος Γκόλας, Χριστόφορος Δ. Λώλος, Ευάγγελος Ι.
Ίσκος, Βασίλειος Χ. Λώλος, Χρήστος Τάτσης, Μελιγγιώτης, Δωδωναίος.
Καθιστοί από αριστερά: Γεώργιος Δ. Λώλος, Ευάγγελος Τατσιώνης, Παναγιώτης Γ. Γκόλας,
Κων/νος Δ. Λώλος, Αθανάσιος Δ. Λώλος. (Δεκαετία 1950).

Ιωάννης Καραλής

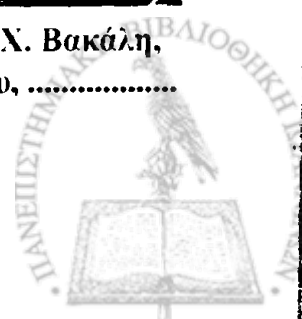
Δημήτριος Σ. Λώλος - Ελένη Δ. Λώλου (δεκαετία 1940).

ρθιοι από αριστερά: Γεώργιος Β. Σπύρου, Κων/νος Θ. Βώττης,
 ων/νος Γ. Λώλος, Γεώργιος Π. Γκόλας, Αχιλλέας Θ. Βώττης.
 άτω από αριστερά: Αντώνιος Π. Θεοδώρου, Γεώργιος Χ.
 τάρας, Γεώργιος Η. Τάτσης, Ιωάννης Ε. Ίσκος. (Δεκαετία 1950).

Από αριστερά: Γεώργιος Μ. Μιχέλης, Δημήτριος Γκούμας, Κων/να Χ. Βακάλη,
 Αναστάσιος Χ. Ντάρας, Χαρίκλεια Δ. Ντάρα, Σπυριδούλα Αν. Λώλου,
, Ελένη Αν. Ντάρα. (Δεκαετία 1950).

Κατερίνα Χ. Βραζέλη, Βασιλική Αν. Λώλου, Χρήστος Βραζέλης.
 Παιδιά: Ευάγγελος Αν. Λώλος, Κατερίνα Ι. Ντάρα, Γιώργος Χ. Βραζέλης. (Δεκα

Από αριστερά: Δημήτριος Ν. Ντάρας, τουρίστας, Βασιλική Αν. Λώλου, Χριστόφορος
 Περιστέρας Σ. Λώλου, Σπύρος Α. Λώλος. Παιδιά: Μαρία Αν. Λώλου, Δημήτριος
 Ευάγγελος Αν. Λώλος (αγκαλιά) (δεκαετία 1950).

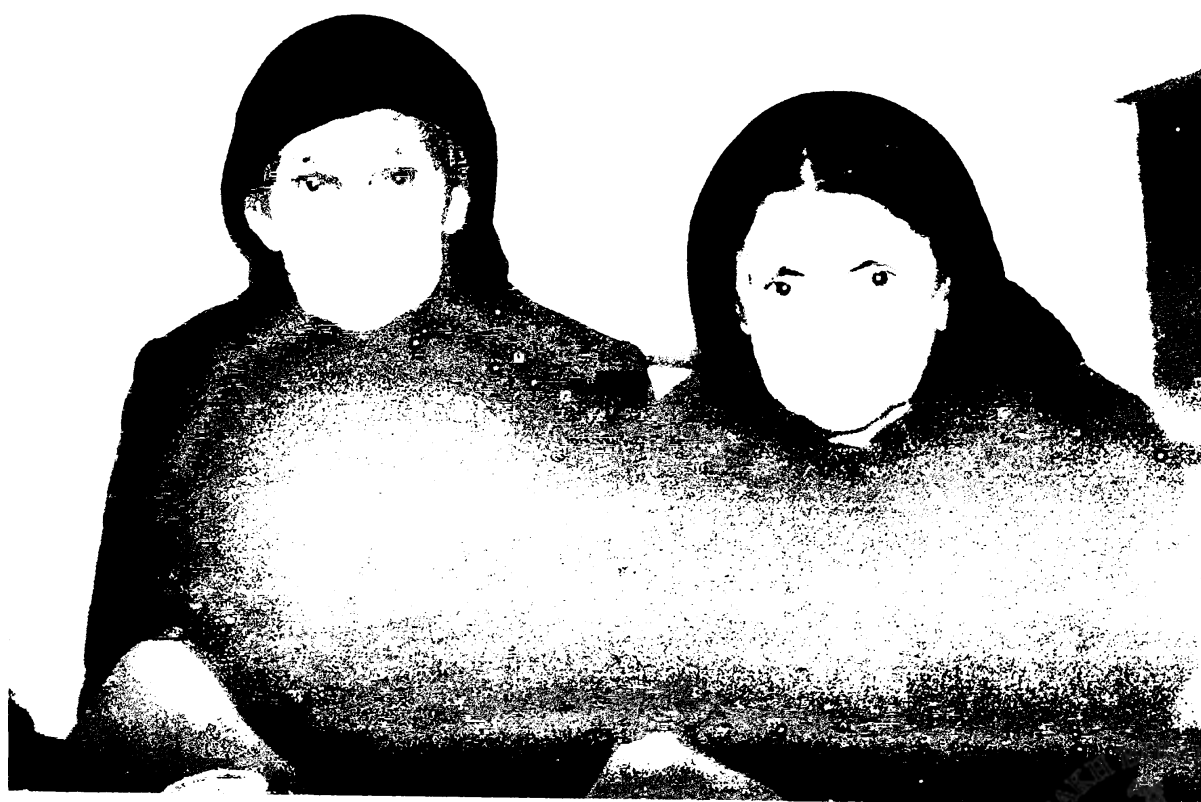

Όρθιες από αριστερά: Ζαχαρούλα Σπ. Λιπιώτη, Λαμπρινή Β. Ντάρα,
Παρασκευή Π. Θεοδώρου, Χαρίκλεια Δ. Ντάρα, Μάνθα Δ. Ντάρα,
Σταυρούλα Απ. Μάντη, Φωτεινή Σιάδου
(Βώττη), μοδίστρα, Αναστασία Κ. Δάμου, Ευανθία Απ. Μάντη.
Καθιστές από αριστερά: Ουρανία Γ. Ίσκου, Ελένη Β. Μπούκα,
Γεωργία Κ. Τατσιώνη,
Βαρβάρα Π. Μάντη.
(Δωδώνη Σπίτι Παιδιού 1958).

Από αριστερά πίσω: Χρήστος Δ. Βακάλης, Βασίλης Δ. Βακάλης, Σταύρος Βασιλείου, Παρασκευή Γ. Βακάλη. Μπροστά από αριστερά: Γιώργος Ι. Λώλος, Βασίλης Ε. Λώλος, Παναγιώτα Σ. Σιόλου. (Δεκαετία 1960).

Αλεξάνδρα Κ. Λώλου - Κωνσταντούλα Ν. Γκόλ

Αικατερίνη Κ. Ντάρα.
(κωτσιο - χήταινα)

Μαρία Σ. Λώλου, Σπύρος Δ. Λώλος
(δεκαετία 1940).

Ελένη Δ. Λώλου - Χριστόφορος Δ.
Λώλος 1949

Από αριστερά: Γεωργία Χ. Καλογεροπούλου, Σπύρος Τσίτος,
Δημήτριος Ι. Μπούκας (Παπά-Τάκης), Πολυξένη Τατσιώνη (Τσίτου),
Βασιλική Δ. Μπούκα (παπαδιά).

Άγιος Δημήτριος

Αγία Παρασκευή

